

Revija SRP
/Svoboda, Resnica, Pogum/

Letnik 14, oktober 2006
sštevilka 75–76

Izdajatelj revije

Revija SRP /Svoboda, Resnica, Pogum/
zavod za založništvo na področju kulture
in umetnosti, Ljubljana

m.sh.1339427, d.sh.71461965, b.r. 10100-0038333910
e.m. urednistvo@revijasrp.si
i.a. <http://www.revijasrp.si>

Naslovnica

Henrik Marchel, Brez naslova, 1965

Izbor likovnih del

Damir Globochnik

Tisk

VED d.o.o., Ljubljana

Uredništvo

Revija SRP, Prazhakova 13, 1000 Ljubljana

Uredniški odbor

Rajko Shushtarshich – odg. urednik,
Ivo Antich – lektor in korektor,
Lev Detela (Dunaj) – neprevedene knjige,
Damir Globochnik, Branko Lipnik – likovna priloga,
Franko Bushich (Split), Matjazh Jarc,
Jolka Milich, Bogdan Novak,
Just Rugel (Moskva), Iztok Vrhovec

Narochila, prodaja

Knjigarna KONZORCIJ, Založba Mladinska
knjiga, Slovenska 29, 1000 Ljubljana

Izposoja na dom

Slovanska knjizhnica, Einspielerjeva 1,
p.p. 2670, 1001 Ljubljana

Izdajo omogočajo

sodelavci v reviji

ISSN 1318–1912

Vsebina

<i>Milena Merlak Detela</i>	Upanje (v sanjah)	4
<i>Simon Jenko</i>	Ognjeplamtich	5
<i>Matjazh Jarc</i>	Zgodovina	15
<i>Iztok Vrhovec</i>	Svitanje	18
<i>Matej Krajnc</i>	Vse zaudarja po tishini	24
<i>Mihael Lajlar</i>	Navodila za uporabo	27
<i>Franko Bushich</i>	Sech(a)	29
<i>Marina Moretti</i>	Obsedenost	31
<i>Emily Dickinson</i>	Morje	38
<i>Sonja Votolen</i>	Oaza miru	39
<i>Bogdan Novak</i>	Sizifove muke	43
<i>Iztok Vrhovec</i>	Zhivalski vrt	47
<i>Boris Vishnovc</i>	Od Gospe svete zvon, I /Zagon tiskarskega stroja/	55
<i>Lev Detela</i>	Tri zvezde, XIV	64
<i>Iztok Vrhovec</i>	Mozhicelj /igra/	77
<i>Henrik Marchel</i>	Likovna dela /reprodukcije slik/	96
<i>Damir Globochnik</i>	Raziskovalec abstraktnega izraza /Marchel/	105
<i>Brane Velikajne</i>	Knezhji obred /grafichni listi/	108
<i>Damir Globochnik</i>	Brencelj v koledarjevi obleki	111
<i>Ciril Gale</i>	Od zgodovine do prazgodovine /Manchek/	117
<i>Marjan Manchek</i>	Selitev /iz stripa/	118
<i>Ivo Antich</i>	Janez & Jovan /strip – karikatura/	119
<i>Andrej A. Golob</i>	Chasovni stroj	120
<i>Bogdan Novak</i>	Novinarske race	122
<i>Bojan Forshchek</i>	Aforizmi	125

<i>Ivo Antich</i>	Epigramizmi: Anti(ch)kronika	126
<i>Ivo Antich</i>	Popare	130
<i>Ivo Antich</i>	Mnozichnomedijske belezhke.	132
Chlovekov razvoj		
<i>Dimitrij Balashov</i>	Kaj je Rusija?	148
Za zgodovinski spomin		
<i>Bogdan Novak</i>	Na zacetku je bila beseda ...	153
<i>Lucijan Vuga</i>	Divje babe	159
Iz zgodovinskega spomina		
<i>Branko J. Hribovshek</i>	Imeni Raetia in Schwyz	164
Neprevedene knjige		
<i>Lev Detela</i>	Moch literarne vechjezichnosti /Wintersteiner/	181
Chitalnica		
<i>Lev Detela</i>	Dve novi koroshki pesnishki zbirki: Pesmi in zgodbe iz koroshkih grap /Haderlap/ Slike razpolozhenjskih stanj /Hrobath/	183
Vprashalnica		
<i>Jolka Milich</i>	O prevajanju in poeziji, IV	186
Dokumenti, prichevanja		
Dokument 1		
<i>Jolka Milich</i>	Zhe spet o Bredi Smolnikar	197
Dokument 2		
<i>Vasko Simoniti</i>	Odlochba	199
Dokument 3		
<i>Ivo Antich</i>	Pritozhba	201

Milena Merlak Detela

UPANJE (V SANJAH)

belo
 cvetochi macesen
 kot ga lahko
 samo sanjash
 delezhen
 neznane neprichakovane nezhnosti
 na presunljivo zhivo
 zelenem bregu
 z razgledom
 v neskonchnost

(pesem izbral Lev Detela)

IN MEMORIAM

Komaj so sodelavci *Revije SRP* nekako dojeli, da ni vech med njimi Lucijana Vuge, ki ga je »vzela pomlad«, zhe je na vrhu letoshnjega poletja prav tako neprichakovano z Dunaja prishla vest o smrti Milene Merlak Detela, sodelavke revije in soproge enega od sourednikov – pisatelja Leva Detele ter najpomembnejše pesnice v literaturi slovenskega zdomstva.

Od rojstva leta 1935 v Zhibrshah pri Logatcu prek shtudija primerjalne literature in psihologije v Ljubljani do literarnega delovanja (objave knjig) v Trstu, Celovcu, Londonu z ustalitivjo na Dunaju sega pesnichin zhivljenjepisni lok. Vmes se je namrech avgusta 1960 zgodil »veliki skok« (skupaj z Levom) iz takratne tesnobne jugokomunistichne federacije v sosednjo, a »psiholoshko« kar dalech na Zahod odmaknjeno Avstrijo. Pisala je pesmi in prozo ter prevajala v slovenshcini in nemshchini; njeno uveljavitev v novem okolju izprichuje avstrijska literarna nagrada Theodorja Körnerja. Objavila je vech zbirke pesmi, leta 1997 pa je Mohorjeva zalozhba pod naslovom *Svet svitanja* izdala pregled njenega 40-letnega pesnishkega in proznega ustvarjanja s spremno besedo dr. Denisa Ponizha, ki med drugim tudi omeni, da se zadevna knjiga slovenskemu Ministrstvu za kulturo ni zdela vredna podpore...

Svojo pesnishko-zdomsko usodo je domislila s širokim izraznim razponom od modernistichnega (neo)ekspresionizma do (neo)avantgardizma (tudi v Zagorichnikovem WE) in se pri tem znachilno dotaknila tako desetnice (knjiga *Die zehnte Tochter*; 1985), izgnanke v slovenski ljudski mitologiji, kot v pesmi *Noch z Emilijo Dickinson* tudi najvechje amerishke pesnice (po nakljuchju navzoche v prichujochem SRPu). V isti reviji je leta 1999 (sht. 33-34) objavila naslednje, danes morda she posebno znachilne verze: »Ne, smreke ne morejo ubezhati: / njihove korenine ostanejo / tudi v smrti zveste / vedno istim tlom.«

(Ivo Antich)

Simon Jenko

OGNJEPLAMTICH

Ko Jazon z ropom zalega dekleta
iz Kolhide kopita je pobral,
po kopnem in po mokrem mnoga leta
je blodil in je mnogo rev prestal;
se zadnjih bliz' Golovca je ustavil
in tu Ljubljano belo je postavil.

Ko zima ne bila bi gospod'vala,
ko Jazon je chez nashe kraje shel,
she dan'shnji dan Ljubljana bi ne stala
in jaz pa tudi peti ne b' imel,
kar s'cer vam gode moja pevska zhila;
Ljubljana mi junaka je rodila.

Iz daljnih krajev pridejo novice,
(prisezhem ne, da iz Francoskega),
da, che dotakne roka se rochice,
to mrtvim mizam c'lo zhivljenja da,
tako, kot — vrag! izgleda ni dobiti,
za zdaj ga morate mi odpustiti.

I bolcar i kvadril sta zdaj zastala
in hitra polka vech se ne vrti;
le miza vsaka je tako plesala,
da rekel bi, sam Kurent gode ji;
kot stekla skache in pred ne pochije,
da dve nogi ali vse shtir' s' odbije.

Pri »belem orlu«, v krchmi dobro znani,
okroglo mizo rok deset tishchi,
pa trmasto ta plesati se brani,
v deset mezincih ni zadost' mochi.
Al' so elektrichnost zhe vso oddali?
Al' mar je niso she nikdar poznali?

Kateri vzrok je tukaj bil, ne vemo,
to mizotishci ved'li so sami,
kar vemo, to pa radi vam povemo,
da mizotishci so chutili vsi:
da enega le manjka tu junaka,
in ta junak je Ognjeplamtich Jaka.

»Volka imenuj, pa se ti prikazhe«,
pregovor nashih modrih prednikov,
kateri she danashnji dan ne lazhe,
ki ga potrdi c'lo dokazek nov,
ker zdajci se odprejo vrata sobe,
v njo stopi mozh dorashchene podobe.

Predolgo pach postalo bi berilo,
da od junaka vse, kar znam in vem,
povedal bi; zato bo zadostilo,
da le ob kratkem vse povrh povem;
in dolgo tu tako ne gre kvasanje,
ker epos dalje dirja, terja d'janje.

Le to she vsak (za pricho 'mam zdravnika)
verjeti sme mi srca mirnega,
da v Jaku tista je krepost velika,
ki zove se virtus prolifica,
to gosta, dolga brada zna skazati,
in bolj kot treba, marsik'tera mati.

Ker vemo, da dve prichi zadostite,
nihche pach tretje terjal nas ne bo,
zatorej dragi bravci pripustite,
da pripovest zopet poprimemo;
sicer c'lo cenzorjev kater' poreche,
da nam retorish Hipokrena teche.

Koj Ognjeplamticha so medse vzeli,
ki delati z mezinci je zachel,
da udje s'cer so delopust imeli,
rechi ne smem, nihche bi ne verjel,
ker znano je, che roka se ne gane,
nam noga she, oko in nos ostane.

In noga Jakova zares imela
opravit' je pod mizo vedno kaj,
ker lepa Lenka onkraj je sedela,
to je naravno in tako naprej,
posebno che kdo pride iz namena,
da v sebi zbudil bi mochi plamena.

Al' kaj da miza dan's plesati noche?
Ne vemo, che verjeti je, al' ne,
al' vemo vsaj, da ni prav nemogoche,
kar se med družbnike raztreslo je:
da Jaka fluidum je ves odvodil,
ker vedno drugim je po nogah hodil.

Zdaj, Amor, strune hotel bi napeti,
na Pegazu v visost bi se podal,
bi 'tel visoko pesem tebi peti —
da bi se le faruceljnov ne bal,
zakaj, che ti bi jezni padli name,
reshenja ni ne tu ne onkraj jame:

Zato z molchanjem te ne bom razzhalil,
pach malo mar ti je za nasho chast,
al' da najvehje si srce upalil,
to bolj povisha tvojo velichast,
ker, ker je Jakovo telo najvechi,
srce je ergo tudi, smemo rechi.

Che ljut pozhar v nesrecho chedne hishe
neusmiljeno razkazhe svojo moch,
se z novim plenom dviga vedno vishe
in v dneva luch prebrne mrko noch;
ta moch plamena vendar ni she taka,
kakrshno v srcu svojem nosi Jaka.

Skor' vsak iz sobe grede nejevoljen,
na licih tega brati ni tezhko,
le eden videti je zadovoljen,
rudech, vesel, da kmalu ne tako;
saj drugim vsem je miza nagajala
in Ognjeplamticha le z jezo ni navdala.

Al' Lenka tudi se je zanj unela,
tega zapeti nam she moch ni zdej;
to ravno je zastavica she cela,
ki bo uganka nam shele poznej'
ko Jaketa prihodnost bo uchila,
kako ljubezen se mu je vrnila.

V shtacuni majhni so naprodaj sveche
in milo tudi prav dobro se v nji dobi.
Al' to al' druž'ga kaj ljudi tja vleche,
gotovo rechi pach mogoche ni;
ker che potrebno rech chlovek kupuje,
al' mar kaj zoper njega to sprichuje?

Verum tamen gotova je resnica,
da kupchevavci vech'del moshki so,
in ti she mlada in cvetecha lica,
da vse naravno vidi vsak lahko:
mladi se sploh le pozno spat podamo
in lica bela tud' radi imamo.

Sicer ljudje si brusijo jezike
(le nevoshchljive babe, predkone),
da vzrok je Lenka, dekle rajske dike.
(Besede zadnje tri so s'cer moje,
al' ker resnico golo sem izustil,
spodobi se, da vsak mi bo odpustil.)

Tako je tudi predkone verjetno,
da, che dan's Jaka tud' v shtacuno gre,
hudi jeziki Lenchiko prijetno
z njim v zvezo d'jali bodo, to se ve;
in ker jaz publikum imam v chisli,
ne bom ustavljal se njegovu misli.

Olikan'ga po modi najnovejši,
le glej, kako stoji mu zajchji frak,
kako mu od pomade najmastnejshi
frklja se in se bliska lasek vsak,
in brada biksana je in stesana,
da para nima cela ji Ljubljana.

In zdajci znovega oprani lice
kot grenadirjev dvojica meje;
in bele roke v bele rokavice
zavite, kot zvezane dol' vise;
in noga resno za nogo koraka,
oshabna takega nosit' junaka.

Velika srecha res je za device,
da dan je jasen, kakor miza pot,
ker srkale kofete so, slashchice
pod hrushko, pod kozolcem in povesod,
saj vem, da ime kraja vam ni tuje,
po nemshko ga Slovenec imenuje:

ker naj v Ljubljani bi bile ostale,
zastavim srajco in dolge lase,
da reve vse bi se bile uzhgale
enako slami (suhi, to se ve),
che videle b' b'le Jaketa v lepoti,
ki, stavim, da she vsako nuno zmoti.

Le bravci z mano! Dalje ga spremimo
in glejmo, kaj da storil bo junak;
pred za zamero Amorja prosimo,
che priche bodemo njegovih zmag.
Vemo, da on na skrivnem rajshi snuje,
vendar tud' slave vchas' ne zanichuje.

Che chlovek pride kupit kaj v shtacuno,
kako lahko pogovor se zachne!
Zdaj pride se na ono, zdaj na ono,
in tak pogovor urno dalje gre,
in che kdaj vmes tud' kaka shala pade,
dekleta slishijo kaj tac'ga rade.

In Ognjeplamtich dobro zna kramljati,
iz majhnih, brezpomenknih s'cer rechi
mu shala je spet shalo osnovati,
da se iz starega novo rodi.
Takim ljudem pach Amor rad pomaga,
da je na njihni strani slavna zmaga.

In da z najboljšim milom mu postrezhe,
ki pa visoko na polici je,
in ker ga Lenka tako ne dosezhe,
pristavi ročno stol, nanj vstopi se
z eno nogo — in ko se kvishk' steguje,
se ena noga vedno bolj dviguje.

In dviga se in bolj se dviga krilo,
da v Ognjeplamtichu ogenj plamí
in radost mu napenja vsako zhilo,
obracha s silo tjakaj mu oči,
kjer nogavica malo zgor' kolena
lepoto skrivati ochesu jenja.

In v srcu Ognjeplamtichu je vroche,
neznana moch k tlom sili mu glavo;
pa saj tu biti mirnemu mogoche
ne bi bilo, naj bo Pogachar c'lo,
Alojzij, che zapustil bi nebesa,
obchutil bi elektriko telesa.

Skor' sodil bi, da sveche so se vnele,
ki mirno s'cer nad Jakovo glavo
brez znamenja zhivljenja so visele;
al' zdaj pa brcati na moch zachno,
menda, da bi prishle nekol'ko nizhje,
lepoti bi postale malo blizhje.

Al' ker le iti po tezhivni mochi
od nekdej je navada shibkih svech,
trop viribus unitis Jaka pochi
v nesrecho las in suknje in pa plech;
al' vechje ni kot pincheve nesreche,
popolnoma so ga pokrile sveche.

Kdo kol' vesel bi take bil pomade?
Tud' Jaka je rudech kakor puran,
pa hitro zopet mu na misel pade,
da Lenka je sprozhila tocho nanj,
s komolcem namrech desnim v drog zadela
pred njim umaknila svech se tropa cela.

In Ognjeplamtich sodi po pravici,
da st'čila takega kaj ni nalash
in da zameril bi se z'lo devici
(tud' to previdi srcevnetich nash),
che bi se nad misforchnom takim srdil,
zato, kar mogel je, se nich ni mrdil.

S'cer Lenka v grbe svoj obraz zavije,
pa kmalu kislica ji zgine spet,
in kmalu iz oches ji spet zasije
in dalje sije sonce kot popred;
in ko na pravi kraj spet sveche dene,
le Jaketu veljajo skrbi njene.

Imel she chlovek take ni nesreche!
Ruine le od glave do peta,
kih storile neusmiljene so sveche;
in ne, kakor se vitezom poda,
ampak zavratno nanj so se zagnale,
da babe so, dostojno so skazale.

Kdo tak bi shel po ulicah Ljubljane?
Jaz ne in Ognjeplamtich tudi ne.
Nocoj pri Lenki torej on ostane,
kar tudi nam samim po volji je,
junaka le po potih vseh spremimo,
gotov' prediva Muzam kaj dobimo.

Za soncem zhe odshla je zarja zlata,
po zemlji razprostrla se tema,
zaprla Lenka pri shtacuni vrata,
je chez dvorishche v sobo svojo shla,
in Ognjeplamticha dobimo v sobi
v njegovi svechebojni ranki robi.

Al' drugo jojme! sitnost zdaj spoznamo:
junak bo hotel lezhati chez noch
in post'ljo ima Lenka eno samo,
posebne dati torej ni nam moch;
in che oba bi skupaj v eno d'jali,
mladosti nashi slab izgled bi dali.

Pa ker prodajavka 'ma chistost v chisli,
se sama tud' nevarnosti boji;
skrbi, na vsako stran pazno pomisli,
da Jaketu za post'ljo kaj dobi,
in ni zastonj glave si ubijala,
kraljica vseh devic ji svet je dala.

Od svojih dveh blazin eno oddati
dekletu milost zdaj veli,
s priklado mnogo drugo she postlati
skrbno junaku svojemu hiti;
s pogovori ga jasnimi zvedruje,
se shali, se vrti, se posmehuje.

In ker je noch ustvarjena za spanje
(znabiti, da s tem rekli smo prevech,
da je ustvarjena le za lezhanje,
bi znal posebne bazhe chlovek rech':
mi bi lazhnika s'cer ga ne dolzhili,
al' svojo vendar zraven bi trdili),

ker noch tedaj je stvarjena za spanje,
tud' Lenka spravljati se kmal' zachne:
da upa pa pred Jakom tako d'janje,
devicam nashim pach v glavo ne gre;
mi bi jim s silogizmom to skazali,
al' epos simplex z njim bi odrekali.

Obleka za obleko odletela,
le belo krilo krije she telo,
od vrata ruta zhe slovo je vzela,
od noge chevelj zhe je vzel slovo
in drobni dve se vidita nozhici,
dve beli krijeta ju nogavici.

Tu nehash ti nebishka fantazija,
resnici slavno zmago prepustish.
Tak' ob izrazih misel se ovija
kot ob pomladnem cvetju vetra pish,
izpolni vse skrivnosti pred neznane,
najskrivnejsha neznana ne ostane.

Tud' Ognjeplamtich hitro zdaj se sleche,
na nizko post'ljo vrzhe se pochez.
Sam vrag ve, kaj tako ga k tlom uleche!
Al' kot bi videl slavo treh nebes,
nakvishku se ozira nepremaknjen,
je v sedmo predkone nebo zamaknjen.

In preden svecho Lenchika upihne,
obrne k Jaketu se she na smeh.
Ugasne luch in tak' glasno izdihne,
da glasen jek zaslisi se na tleh:
chez posteljo na tleh devica stopi,
al' oh! spotakne se in nanjo lopi.

Kaj lopi! Muza, al' se ne sramujesh,
da tak' neotesano govorish,
ko take avanture popisujesh,
ki jim enakih koj spet ne dobish?
»Al' oh! spotakne se in rahlo padka,«
veliko bolj bi b'la beseda sladka.

Kdor pade, pach lezhi, dokler ne vstane,
in kdor ne more, tudi vstal ne bo;
in da se Lenka skoraj nich ne gane,
zadolzhil Ognjeplamtich je z roko,
ki trdo ob telo se je ovila
in ena v temi ribe je lovila.

Oj ne! nikakor ne, nekdo izdihne,
in koj nato se чуje cmok in cmok
in tri minute in spet vse utihne,
le vchasih se globok zaslisi stok
in glas, kater' enak ni govorjenju,
golobjem' bolj podoben je gruljenju.

Ko pride zora, zmagavnica mraka,
svoj hrup po ulicah zachno ljudje;
tud' Jaka zhe na ulicah koraka,
v skrtacheni obleki, to se ve.
In kmal' doma pri kavi ga dobimo,
pri jedi je, nikar ga ne motimo.

OPOMBA K JENKU

Ob 170-letnici izida *Krsta pri Savici* (april 1836 v 600 izvodih) se zdi bolj kot ta Preshernova »povest v verzih«, o kateri je povedano tako rekoch zhe vse, med drugim tudi to, da je »plagiat« po Mickiewiczevem *Konradu Wallenrodu*, v določenem smislu aktualna Jenkova zoper *Krst* naperjena parodija – komični ep *Ognjeplamtich* (datiran 28. 3. 1855; prvich »objavljen« v rokopisnem listu ljubljanskih gimnazijcev *Vaje* v shol. letu 1854-1855; zvezek z epom je danes izgubljen; tiskan izid shele 1921 v Jenkovih zbranih spisih z nasl. *Ognjeplamtich*). Znachilno je, da ima *Ognjeplamtich* isto shtevilo kitic (53) kot *Krst* (brez *Uvoda*) v *Poeziji* 1847 (1836 kitica manj), le da so Preshernove osemvrstичne (jambski enajsterci), Jenkove pa šestvrstичne (jambski enajsterci s po dvema desetercema).

Kakor Presheren je tudi Jenko lirik in satirik (klasicistичni »ideal« starorimskega pesništva). Kot je vrh Preshernove satire pesnitev *Nova pisarija*, ima pri Jenku enak pomen *Ognjeplamtich*, navadno le redko in mimogrede podcenjujoche omenjana mojstrovina, ki povrshnemu pogledu lahko daje vtis nekakshne humoristичno-verzifikacijske vaje (tudi Presheren je svoj *Krst* oznachil kot »metrichno nalogo«). Pozornejšemu branju pa se *Ognjeplamtich* razkrije kot kljuch Jenkove »generalne dekonstrukcije« preshernovske romantичne literarnoideolohke strukture: v vsebini, jeziku in obliki nachrtno zastavljen, do podrobnosti rafinirano domishljen, daljnosezhen, presenetljivo zrel in pomenljiv »literarni program« komaj polnoletnega srednjesholca. Vsebinski in izrazni vzvishenosti *Krsta* z njegovo neuresnichljivo zemeljsko ljubeznijo med vojskovodjo Chrtomirom in devishko svechenico Bogomilo je s karikirano banalno retoriko zoperstavljen naturalistичno prozaichen koitus med imensko enako znachilnima »junakoma«: gizdalin Jaka Ognjeplamtich (ime aluzija na izrecno omenjeno »virtus prolifica«, jakost, moch, po bibl. Jakobu, »borilcu z Bogom«; priimek zhe kar pornografska aluzija, hkrati tudi feniksovskaja) in shtacunarka Lenka (aluzija na lenobnost, podomachena Helena, tj. gr. blestecha kakor lat. Julija, torej glede na Presherna chista »anti-Julija« in »anti-Bogomila«, tudi slovenska »anti-kraljica« glede na Alenko, »turshko« zheni mitskega kralja Matjazha, ki se je po legendi bojeval proti Kristusu in Bogu). Ne gre namrech le za preprosto populistичni ljubezensko-komичni ep, kot je najvehkrat oznachevan *Ognjeplamtich*, temveh gre predvsem za briljantno invertirano satiro na stvarni geohistorični kontekst (na zachetku poudarjen celo z Jazonovo »ustanovitvijo« Ljubljane) z njegovim provincialno, malomestno zagovedenim normativizmom in parvenijsko-kramarskim (»tranzicijskim«) »svetovljanstvom«, ki marsikaj skusha urejati tudi s »pod-miznim spiritizmom«... Seveda protipreshernovska parodija ne pomeni poskusa nekakshnega pobalinskega izniche(va)nja Preshernove velichine, marveh gre za izpostavitev nujne znotrajliterarne dinamike v drugachnih družbeno-idejnih razmerah. Pesniti kot Presheren po Preshernu ni mogoche, Jenkov pesnishki idiom pa je she danes zhiv in tvoren.

Cheprav je zhe Jozha Glonar *Ognjeplamticha* oznachil kot »vzor humoristичnega epa... visokih umetnishkih kvalitet« (cit. Urednikov uvod, S. Jenka zbrani spisi, 1921, str. XIV) in ga je Anton Slodnjak omenil kot parodijo *Krsta pri Savici* (Zgod. slov. slovstva, II, 1959, str. 242) ter ga je izpostavil cheshki raziskovalec Karel Krejchi (1964), je ostal v senci. Shele Boris Paternu je vsestransko in temeljito osvetlil njegov pomen (Pogledi na slov. knjizhevnost, I, 1974), tudi z vidika vplivov nemshkega pesnika J. A. Blumauerja in Byronovega *Don Juana* (prvega je omenil zhe Glonar, drugega Slodnjak v nav. d.). V *Reviji SRP* 47-48 (2002) Lev Detela omenja *Ognjeplamticha* v eseju *Pomislek o stanju v slovenski literaturi* in v predstavitvi knjige Marije Mitrovich *Geschichte der slowenischen Literatur* (avtorica temu epu določa vidno mesto).

Izbor in opomba Ivo Antich

ZGODOVINA

- akrosonat -

Zarezana in pogubljena
pod skladi chasa zakopana
nad tiho vechnost izrojena
raztrgana nemoch spomina
med galaksije razprshena
nedojemljiva zgodovina
podarjena in zhrtvovana
pozabe slast in bolechina
grozljivo slana mrtva hrana

Grozljivo slana mrtva hrana
vampirjem zheja poteshena
vesolju neskelecha rana
med svetlim prahom izhlapela
in med ozvezdji razmetana
razbeljena in zoglenela
na sončni ogenj nalozhena
kjer bo brez milosti gorela
odpisana nepoteshena

Odpisana nepoteshena
iz nicha zhge iz nicha vstane
beseda neizgovorjena
ko smrt umira pod zhivljenjem
nad njim ljubezen je rojena
in srecha ljubi se s trpljenjem
zaprta v kozmichne dvorane
zastrta s praznim hrepenenjem
drsi pod chase razdivjane

Drsi pod chase razdivjane
doni brez zvoka brez odzvena
in pije morja oceane
drobi planete nad praznino
za sabo zhrtve zamolchane
zapushcha pod neba gladino
umira sama nerojena
in trga lastno drobovino
obsedena in zaslepljena

Obsedena in zaslepljena
kaplja v chlovekove mozhgane
in izhlapeva razprshena
nazhrta smrti nepreshtetih
z morilskim vonjem prepojena
pod luch spoznanj nerazodetih
razseva misli nezaznane
iz njenih od bogov prekletih
vekov zvenijo smrtne rane

Vekov zvenijo smrtne rane
neskonchnost joche izigrana
in nerazumljena ostane
globoko vtisnjena v spomine
pozabi vechni darovane
a smrtna rana ne izgine
ne zaceli je moch neznana
ki vre iz mistichne daljine
iz ust poeta modrijana

Iz ust poeta modrijana
iz ust luchì temà nastane
s sinjino smrti obsijana
in chrna morja zagorijo
jehijò mesta razdejana
jekleni svodi se talijo
poti z okostji tlakovane
med niti zvezd se izgubijo
nad dolga tisoohletja tkane

Nad dolga tisočletja tkane
usode pot gre razorana
nad nas trenutkom darovane
pretemna senca zgodovine
prihodnosti nedokonchane
privid nejasni ne izgine
zveni ko sila razigrana
prshi iz večnosti globine
akorde sončnega vulkana

Akorde sončnega vulkana
Nad dolga tisočletja tkane
Iz ust poeta modrijana
Vekov zvenijo smrtne rane
Obsedena in zaslepljena
Drsi pod chase razdivjane
Odpisana nepoteshena
Grozljivo slana mrtva hrana
Zarezana in pogubljena.

SVITANJE

JUTRO

(Mrtvashki ples)

Shôdi,
ne jokaj,
se úchi,
ne stokaj,
se zaljubi,
jo (ga) dobro zavíti,
chisto do smrti;

jo poljubi, zabubi,
porôchi, otroke narôchi,
pa machko in psa –
kdor zna, zna –

Kupi avto, kondom,
hisho, bonton;
v sluzhbo pravochasno prihajaj,
na shefa ne lajaj,
o oblasti prevech glasno ne dvomi –
tak se vsak zlomi!

Goltaj osle in krave,
nedeljske zabave,
satelitske antene, napovedovalce zmedene,
filme, reklame,
kavne mlinchke, jabolchne klinchke,
pa chisto (psst) tiho ostani –
saj vesh: mi smo pametni in zdravi –

Le pridno kupuj, se razplojuj,
zadolzhuj, rachune plachuj,
prezhvekuj janke in metke,
in pazi, pazi! da ne padesh iz kletke –

Uredi si frizuro,
ah – nimash vech las!

Izberi si trugo,
no, ne povzdiguje zdaj svoj'ga glasu!

Si zaslužil si
zasluženo penzijo –
(če bosh priden,
ti morda še medaljo priprnemo);

hvali vsemogočnega, sholski sistem,
vlado pravichno, predsedstvo siveche,
korporacije rohneche
za rane skeleche – ups! –
za njihovo hvaljeno vizijo –

—

In zdaj – še zadnjih
v prazhnjo se obleko odeni –
zmoli očenash ali dva,
nato v posteljo se mirno ulezi,

in ko preshtejem do tri,
hitro trudne óchke zapri!
Jaz pa izkljujem ti dusho,
da bosh še pravočasno pod rusho!

Tvoj

Chrni Vran

SVIT

Povsod tropi plazechih se, krichechih, grozechih poshasti,
in njihov gomazechi strah.

Kdo da vech?
Kdo vech vzame?

Obchudujte mojo sijocho norost!
Obchudujte mojo umirajocho sivino!

Pa ne, da ti kaj smrdi?
Le goltaj, in zapri ochi!

Pa ne, da ti kaj smrdi?
Le zatisni si ushesa, saj to je le krik moj'ga chrevesa!

Pogoltni pladenj svojih prichakovanj,
goltaj razbitine osivelih sanj!

Meni pa pusti, da te vodim, usmerjam,
grajam, psujem, nagrajujem, zmerjam,
po tvojem ukrivljenem hrbtu
svojo chrno dirko dirjam!

Le zaspi! Zaspi!
Pa kaj, che smrdi!

Iz ust, iz telesa, vse gor v nebesa!
Le zaspi, zaspi!

Se po meni zgleduj,
se mi zahvaljuj za zakone, za davke, za hipokrizijo,
za vstop v evropo, njeno chrno sivino,

le pogoltni vse – vse kar ti gre,
in se zraven smehljaj – le mene poglej!

Kajti jaz sem tvoj bog, tvoj sodnik,
zame zhivish in na moji zemlji zaspish,

le nich ne sprashuj, ko pridesh v moj hram,
iz tvojih strahov in ubitih sanj stkan.

Kaj, ti smrdi?

Nich ne sprashuj! Le mene poslushaj,
kako se sluzhi, sluzhi, sluzhi,

sluzhi, sluzhi. Le sluzhi, sluzhi, sluzhi mi.

In potem konchno omahni, omahni na tla,
pust in slaboten, povozhen, togoten,

in zaspi, zaspi, v luknji temachni tiho umri,
v luknji temachni tiho razpadaj, tiho trôhni,

da te chimprej pozabim,
ubogo zatohlo, odsluzhenostvar.

Kaj, ti smrdi?

Le sluzhi, le sluzhi, si mozhgane razkuzhi,
ne uporabljaj glave, lahko si izpahнеш zakrneli vrat!

Izruj nagrobne kamne vseh svojih chloveshkih bogov,
pahni se v brezno, praznino, obup!

raztelesi si dusho, saj bosh kmalu pod rusho,
pa kaj ti mar, che pada dez h tam nekje – ti si suzhenj, in zhivish le
od sushe,

pa kaj, che zdish se sam sebi brezumen,
saj ti si povprechnezh, in povprechje ne potrebuje dushe!

Brez nje te lazhe stlachijo v krsto,
le hitro, le hitro, postavi se v vrsto;

veselo potezhkaj svojo zlato verigo,
srcu in dushi pokazhi, pokazhi zhe figo!

Pokazhi, kaj znash, pokazhi, kaj znash,
kaj te briga, kakshno mrezhо ti spleta v srcu zledenela golazen!

Kaj te briga, kaj bi se s tabo zgodilo,
che te ne bi moje zvesto zlo vodilo!

Kaj te briga, kdaj spoznash,
da lazhe zadihash, ko se zravnash.

Kdo ve, kdaj spoznash?
Kdo ve, kdaj?

—

Zdaj je chas, zdaj zachni,
temò izruj, srce zavaruj! Zdaj! Zdaj!

Zdaj je chas, zdaj se na noge postavi!
Reci ne, in dusho obvaruj!

Le eno imash,
prav nich ti ne ostane, che jo izdash!

Kajti nichesar nimash, che se predash,
nichesar nimash, che se izdash!

Zajahaj podivjanega konja in ga umiri,
prisluhni srcu in ga objemi,

obvaruj mozhgane,
saj na svetu niso le tv reklame,

zajemi zrak, ne padaj vznak,
bodi, kar si, in che ne vesh, kaj je to,
se sprashuj, sprashuj, sprashuj,

sprashuj, sprashuj, sprashuj, sprashuj, sprashuj, sprashuj!
Z odgovori ne zavlachuj!

Kajti leta teko in ogenj ugasha,
ne bodi preskop, saj kopljesh svoj grob!

V njem bosh zaspal s chrvi in krti,
v njem bosh ostal – ne zadnji ne prvi!

Zato se sprashuj, sprashuj, sprashuj, sprashuj,
ne zavlachuj, ne nateguj!

V glavi zaneti ogenj, v srcu pozhar,
naj pozhge vso sivino, naj pozhge vso praznino,

naj ogenj gori, naj nikoli ne ugasne,
naj prezehene ves hlad, naj zaneti ognjeno pomlad!

To je edino, kar morash, kar moresh, kar zmoresh,
che hochesh zhiveti,

lechi zna vsak, vsak pasti vznak, vsak zmore umreti,
zato se zavnaj, zadihaj, udrihaj, zachni zhe zhiveti!

Kot chlovek, ne kacha, bolehnja krastacha,
kot chlovek, kot chlovek, kot chlovek,

kot chlovek!!
Zdaj! Zdaj!! Zdaj!!!

SEKAJ,
SEKAJ

Nabrusi
rezilo
v pragozdu
svojih
dihavichnih
sanj –

Razmesari
groznichav
krohot
bruhajoche
krvi
netehtljivih
izdaj,
hlastajoche po
ognju
nemih
zmrzlakov –

Naj
zabuchi
vihar
udushljivih
svetov,

naj
brizgne
trohnecha
skazha
razkrajajochih
prividov –

—

Zamahni,
udari,
razmesari
zharko
pozlato
glushechih
znorij!

Udrihaj,
obglavi,
gôri,
izzôri,
SEKAJ,
SEKAJ,
SEKAJ,
SEKAJ!

Matej Krajnc

VSE ZAUDARJA PO TISHINI

SKRITI DNEVNIK ANE DOBE-SEDNO

Nisem se nadejal, da ga bom kdaj bral,
da bom sedel v najini sobi po sedmini.
She prej so se rezhali, pojedli, kar sem dal,
zdaj pa vse zaudarja po tishini.

Nisem se nadejal, da ga bom kdaj bral,
in nočem vedet, kaj je pisala o meni.
Ko sem ji zaprl oči, je moj dotik na njej ostal.
Moji prsti v grob so zasajeni.

Eno drevo manj je v mojem drevoredu,
zapačana pot do zlizanih stopnic,
eno drevo manj je v mojem drevoredu
in smrad se shiri nageljnem navzlic.

In skriti dnevnik Ane Dobe-Sedno
kar puhti, puhti iz mojih rok.
V piko bom zadrl buciko. Poslednjo.
Sklonil se in zjokal kot otrok.

MISS JENNY LOVE

Miss Jenny Love,
tvoja obleka je pri rokavih preveč nabrana.
Shiviljo je treba obglavit,
lena je in premalo vdana.
Morala bi ti izmeriti
devishki pas.
Morala bi, a zhe zdavnaj je prishla
ob dober glas.

Iz tebe se cedi ljubezen,
Miss Jenny.

Shkoda samo, da je zhe dolga leta
nekje v karanteni.
Shkoda, da se tako lepo lice
ne zna brzdat pred psi chuvaji
in da je jagnje, ki odjemlje uzhitke sveta,
zaklenjeno v hlevski staji.

Miss Jenny Love,
pravijo, da beresh klasike.
To je ponavadi koristno,
seveda – che se zmerno pochne.
A klasiki so neusmiljeni
in te vedno celo pozhro
in ni vech ljubezni za smrtnike,
ki bolj malo bero.

C'est vrai, Miss Jenny Love,
polna si milih potez.
Sedel bi in te gledal
in mrmral: *pa saj to ni res!*
A vendar – veliko je takih
ki prav to pochnejo,
in potem so sami, obupno sami,
ko se platnice zaprejo.

BALADA, SPECHA NA OKENSKI POLICI S PREKRIZHANIMI ROKAMI

Poskusil sem ti dat rozhe,
a rekla si, da bi raje strihnin.
Rekel sem: *kakor hochesh*
in se zasmel kot James Dean.

Prebral sem vse tvoje pesmi,
a si rekla: *te so zhe shle!*
Shepnil sem: *pa napishi nove!*
Rekla si: *raje ne!*

Zdaj gledam skoz okno na cesto
in na njej so sledi tvojih gum.
In na stolu sredi krizhishcha
tiho sedi Slavko Grum.

Scenerija se mi zdi znana.
Blizhina se tukaj koncha.
Tvoj smeh je neznansko resnichen,
cheprav ga obraz le igra.

PREOBRAZBA

Večer ugasha
kot star avtomobil
in Gregor Samsa
zhe dolgo ni vech isti.
Odhajam po sledi
odmrlih besed
in kar govorim,
govorim iz zavisti.

Shival sem
vechernno obleko,
a nastal je nekakshen
chuden goblen.
Jesen trka
na razmajana vrata
in mraz okrog nje
je rjavo-rumen.

Miren kot Buda,
bradat kot Seid Memich Vajta,
postaven kot Don Juan
in tih kot Chopin,
gre mimo spomin
iz napachne zgodbe
in zame shrani
tisti goblen.

Večer ugasha
kot postarana vlachuga
in vlak mi zazhuga
in odbobni.
Mimo mene bezhijo
prezeble povesti,
gole so, ranjene
do krvi ...

NAVODILA ZA UPORABO

Navodila za uporabo

mojega telesa beresh
pochasi. Stran za stranjo
obrachash krhko
kozho, ki se pod pritiskom nohtov
odpre.

Navodila za uporabo
mojega glasu shepetash
nezhno. Skrbno izgovarjash
ton za tonom, odmev
za odmevom, kot skrivnosten
jezik, ki pove vse,
ko je najbolj tih.

Navodila za uporabo
mojih prstov si prepisujesh
na prsi, besedo za besedo
v knjigo, napisano
za dvojino.

Na robu

Besede se zgostijo
in sesedejo
neslishne
na prag ustnic,
ki so guba,
rob in smer
poljuba.

Obredi

Chas se vrne
s prvim pokom
pljuch;
zjutraj,
zgodaj,
ko se tema
komaj izprazni
pod vekami,
se podaljšava,
lezhiva blizu
in pod odejo približna
molchiva o nichemer.

Hoja

Dolga je tishina trajanja,
ko odpiram noch s konicami
prstov slepega in zadnjega.
Potemnel in zahripan
je zvok oddaljenega lajanja,
ki odmeva z glasom praznega
grla in s tesnobo, ki je tezhja,
in s hitrostjo
mimobezhja
briske
hishe,
nochno mesto,
cesto,
ta zadnja, krhka
obeležja
mojega obstajanja.

Franko Bushich

SECH(A)

ZDAJ BO 18
(posveчено Svetu punkerju)

mladoletnica
s koruznim storzhem v roki
in steklenico piva v zhelodcu
vdihuje mah in materino dushico
kadi
nekaj zelenega
vsekakor
kadi
se njen koruzni storzh v roki

spogleduje se
z nočnim chuvajem radijskim voditeljem
in s starci v parku
maminemu psu se posvecha
nenavadno in pogosto
kadi
nekaj zelenega
vsekakor
se posvecha maminemu psu

(Split, 11. 4. 2006)

Iz hrvashchine prevedel Ivo Antich

CHESA NI/IN SECHA

v chasu poshchije pishchance prasica
psica ji joka o brezchasnem
sechu ki teche
iz mecha velechasnega chastihlepnezha

chastnik
joka pach prasica psici
nima prav chastnega
mesnega ticha
da jo lahko na rahlo napichi
da se ji priskuti od osladja
chastivrednega chastnika

chesa ni ni
ni secha in

(Split, VI. 2006)

(napisano v slovenshchini)

Marina Moretti

OBSEDENOST

Czeslavu Miloszu

Stari profesor, izvedenec v izgnanstvih
tvoja podoba nas zhe pol stoletja
zhge po vsem telesu
kot tunika Nesosa
ne gre za ponossheno obleko
ki se je lahko znebimo

sredi brodenja
med Bogom
in materijo
morda korak she chez
proti temachnemu bregu

she vedno smo vznemirjeni
slepi in zvesti svojemu chasu
v areni she vedno stari Rimljani
z nasrshenimi obrvmi
in s slom po krvi
z roko ki omahuje
med milostjo in pokoli
Mitrov kult meshamo
z Jezusovim chashchenjem.

Danes se mesec

Danes
se zeleni mesec na oknu
zbegino rezhi
pragozdu tvojih simbolov.

Se spominjash... meseca...?
 ...marsovskega za svet... za nas
 otozhnega in daljnega
 tudi ko je bil
 srebrni mesec?

Obsedenost

Premikati se med lijakom in mizo
 vsako jutro
 da spravish iste kroznike od večera
 z nežno kretnjo upogniti prt

in se tiho zdrobiti
 v zvezdne molekule
 neverjetnega zasebnega big banga

ker neka gotovost je odprla
 malo razpoko
 v trdnjavici tvoje celovitosti

vesh da si bo vzel tvoje zhivljenje
 stavek ki si ga nekoch brala
 v nekem sholskem uchbeniku

“bolje bi bilo za chloveka
 da se ne bi nikoli rodil!”

**

Tedaj pomisliš luknja-izstrelek
 ali lahko odpre mozhgane v preletu
 od ograje klavnice
 – zasaditi seme
 nesporne resnice?

ampak pogum...

je ob vznozhju zhichaste mreže...

... poskusiti vsaj en sam neskončno mali fonem
 v ljubezenskem pogovoru zvezd...

**

Paolu

Tistega večera v tvoji kuhinji
dehtechi po jabolkah
tvoji verzi okrog
ki so se odbili kot biseri
od tal
do neba
tvoje radostne oči
tvoja violina
uglashena samo zame

en sam akord
nama je poplachel nesrecho
da sva le posameznika.

Ars poetica

Ura molchanja
zlató samote

kopljem
rov v svojih zhilah
z nohti ki jih je luna orosila

kosti beli klici
sirene iz globin

koliko nostalgije nam je treba
da zachujemo
vashe tanke preroshke glasove

moja morska kri
naj prijazno pride k vam
kot jutranji dezh
naj zaziblje vashe globoke grobove
nasproti jezerom chrnega zlata

trava naj spet pozhene nad rekami cezija
naj razkolje seme mrtvih
vash beli jezik
na drugem izhodu iz predora.

Vprasanja

Pokora in kazen sta
včasih v vprasanjih
rada bi se odkupila tako
da si te predstavljam
kujem steklena bodala
da bi ujela tvoj odsev.

In spet vprasanja

Nimam miru
in niti ga ne ishchem
le vprasanja
– ponoči slonech
na oknu.

»Katere ceste ubirash?«

– se sprashujem.

»Na katerih vogalih kje se ustavish
pa bifeji, chasopisi v rokah
rane?

V katerem neskonchno malem delchku sveta
zasajena v tvojo korenino?«

Zrcalim se v tvojem nichu
in si odgovarjam »to je otozhnost!«
– vonj jasmina
ki kdove kje na nekem zidu
izgublja svoj duh.

Sanje

Moj dom moj dom
je zgubil svoj temelj!
– sem glasno ponavljala
v sobi
medtem ko je tema bedna in zla

oprezala za menoj
in tvoj dih je bil edina tolazhba.

Sanje sem si vedno
predstavljala kot svarilo
potem se nekaj upre
in jih potlachi.

Hisha je zabredla v vodo
odnashal jo je tok
ampak osnova je ostala
mochna sled na tleh
oprijela sem se tistih brazd
kljubovala sem znamenjem
z vsem svojim hotenjem.

Zdaj vem da mi je bilo podarjeno
drugo zhivljenje v pochitnishki prikolici
s teboj
v zraku ki ga razgiba
nov gozdichek

vztrajam med listjem
in uzhivam senco
in praske svetlobe.

Cukrena mladoporochenca

Kaj sta si povedala
v vseh teh letih
cukrena mladoporochenca
v dehtechi temi kredence?

V vseh teh letih...

Ljubezen radost ljubosumje?

Smrt sta si rekla
in (skrivno) zheljjo
da ne bi drug drugega prezhivela.

Lotove zhene

Tudi bolnisha je Sodoma
kazen
trnova in opustoshena pot
morda odreshitev
angel pokonchevalec
z mechem ob posteljnem vzglavju
ki veli naj se ne obrachajo nazaj

toda trmoglave
starke
se pustijo umiti
jejo in spijo
z bleshchimi ochmi
hrepnijo in se spominjajo
ob zasteklenih vratih
ne sprashujejo vendar vejo
da vsak dan umira
staro mestno srce.

Starec

Starec z mozhgani
razzhrtimi od raka
je naslikal starca
vsega nagubanega
imenoval ga je Lazar
in je sam pri sebi rekel
»Kako mi je podoben!«

Starec
z mozhgani razzhrtimi od raka
je preslikal z razglednic
iz svojega otroshtva
chudovite rozhe rahlo zastrte od solz
z barvami ki bi zhelel
da bi jih narava dala cvetju
in svojo zheno pri sedemdesetih letih
kot jo je videl v vasi nekoch
– najlepsho.

Ko ni mogel drzhati vech chopicha
je pel zleknjen na divanu
Fedoro Ernaniya in Rigoletta
in je poslushal vse svoje stare ploshche.

Nato je zatisnil ochi
in pochakal
na bele prikazni
z ukazovalnimi gibi.

O AVTORICI

Marina Moretti, novo, a zhe utrjeno ime med trzhashkimi pesniki, pripovedniki in recenzenti. Rodila se je v Trstu, kjer tudi zhivi. Diplomirala je iz klasiczne filologije in se specializirala v arheologiji. Kot shtipendistka rimske ustanove American Academy of Rome in münchenske Prähistorische Staatssammlung se je ukvarjala z arheoloshkimi raziskavami. Od leta 2004 je chlanica upravnega odbora mednarodnega PEN kluba. Tudi drugache zelo angazhirana kulturna delavka. Pishe za znanstvene revije, a obenem objavlja pesmi in novele tudi v neshtetih uglednih italijanskih knjizhevnihih revijah (*Idea*, *Zeta*, *Oltre le frontiere*, *Voci dell'Est*, *DisArmonie* itd). Prejela je zhe nekaj literarnih nagrad. Je stalna sodelavka revije *Trieste – Arte Cultura* in zalozhbe Ibiskos, za katero pishe spremne besede in predstavlja knjige. Leta 2002 je izdala prav pri tej znani toskanski zalozhbi svojo prvo pesnishko zbirko z naslovom *Creature d'un giorno* (Enodnevna bitja). Gre za izbor kakih shestdeset pretezhno izpovednih pesmi, katerim je napisal uvod trzhashki pesnishki starosta Claudio Grisancich, ki – z Mozartovim citatom »Prava glasba je med notami« – nekako ljubeznivo namiguje, kako moramo brati to vech kot obetajocho pesnico. Letos februarja je izshla njena zbirka *La vita al margine* (Zhivljenje na obrobju), za katero je Morettijeva prejela leta 2003 prvo mednarodno nagrado Trieste Scritture di Frontiera (Trst – obmejna pisanja, v sekciji neobjavljene poezije), ki jo je razpisalo trzhashko kulturno zdruzenje *Altamarea*. Prevedene pesmi so iz letos izdane zbirke *Zhivljenje na obrobju*, kateri je uvodne misli napisal Predrag Matvejevich.

Prevod iz italijanshchine in belezhka o avtorici Jolka Milich

Emily Dickinson

MORJE

Povsod navzoče srebro;
v peska legah
chuvati pred izbrisom
sled, klic brega.

OPOMBA K EMILY DICKINSON

»Vse najpomembnejše« v ameriški poeziji se je zgodilo s tremi imeni v 19. stoletju: Edgar Alan Poe – Walt Whitman – Emily Dickinson. Vsa ogromna količina verzov, ki je bila za njimi napisana na tleh ZDA, kljub marsichemu solidnemu, zanimivemu in svetovno odmevnemu, naposled, po radikalni analizi, ostaja v senci »svete trojice«; Eliot kot »četrti velikan«, rojen na ameriških tleh, se je moral »izrjavati« in se preseliti nazaj k praprednikom v Anglijo, če se je hotel temeljito profilirati kot avtonomna pesnisha velichina. Poe in Emily zastopata poezijo v »bolj evropski«, zaprti, formalno strozhji obliki, ameriški pesniki pa so – zlasti v 20. stoletju - bolj sledili mnogobesedni shirini Whitmanovih prostih verzov v *Travnih bilkah* (1855). Poe je imel vech odmeva v Evropi kot v ZDA (Borges: »Poe je rodil Baudelaira, Baudelaire je rodil Mallarméja...«), Emily (1830 – 1886) pa za zhivljenja, razen sedmih pesmi anonimno, sploh ni objavljala, kot da v tedanjem ameriskem primitivizmu ni videla možnosti resnega odziva; sorodnikom je narochila, naj njen opus unichijo. Shele po smrti (prvo knjizhno izdajo pripravila sestra 1890, celoten opus 1955) je prodirala v amerishko in svetovno literarno zavest, in bolj ko se oddaljuje v chasu, globljo osuplost izziva njena enkratna, eliptichna pesnisha beseda. Danes, po 120 letih od njene smrti, po vsakrshnih pustolovshchinah, preigranih v svetovni poeziji, njena »preprosta«, bolj jenkovska kot jenkijevska, na predirno bistvo osredishchena pesem tako rekoch znova zveni »povsem moderno« in v poetichnem smislu aktualno, dokazujoch, da jedrna kvaliteta zmeraj ostaja trdna sopotnica vseh modno stilistichnih variacij. Svojo pesnishko usodo je domislila v »gotski« provinci Nove Anglije (mestece Amherst, Mass.) v radikalni anonimnosti valéryjevskega silfa in dosegla vrh vsega, kar so v svetovni poeziji zapisale zhenske roke. Med njenimi shtevilnimi (prek 1700), v glavnem kratkimi pesmimi s kratkim verzom, brez naslovov, s specifichno (pomishljaji) ali sploh opushcheno interpunkcijo, z nechistimi rimami in svojevoljnim pisanjem velikih zachetnic se zdi ključna shtirivrstichna *Morje* (*The Sea*; naslov urednishki; rkp. sht. 884), svojevrsten chudezh hermetichne »preprostosti«, kvintesenchni povzetek celotnega opusa, s poanto v morski brezosebnosti sledi (prim. pesem *Jaz sem nihche*, kjer pravi, da je pocestno pushchati svoje ime obchudujochi mlaki). Zadevna pesem je zaradi skrajne, »haikujevske« zgoshchenosti pomensko le priblizhno dostopna, zato je prichujochi prevod zgolj poskus chim bolj zvestega prenosa (isto shtevilo zlogov v verzih, rima na istih mestih).

Izbor, prevod iz angleshchine in opomba Ivo Antich

Sonja Votolen

OAZA MIRU

Ne more spati. Ob dveh ponoči dregne v mozhev hrbet. Reche, naj gre z njo v kuhinjo na kozarec mleka. Ker se oči nočejo zatisniti. Je to hudo. Gledati njegov hrbet in slishati njegovo spanje. Njo pa vrzhe budnost v noč, kljub temu da je pogoltnila sanval.

On zarenchi, naj mu da mir. Ker je pozno zaspal. Saj je shele pred dvema urama konchal shiht. Zjutraj ob pol šestih pa zhe spet na noge.

Se ona zjoche, da je ne razume. Kako hudo je cele nochi bedeti.

Posmrka nos v blazino. Pochasi sede na rob postelje. Posmrka nos v spalno. Glasno. Da bo slishal, kako hudo ji je pri dushi in srcu. A njega se smrkanje ne dotakne.

Torej gre ona v kopalnico. Z drsajochimi koraki. Ko copati loshchijo tla in njihov zvok drgne tishino nochi.

V kopalnici pretresljivi glasovi. Samopomilovalne besede. Kako sem jaz uboga. Spati ne morem. Zdaj zhe od hudega bruham. Pridi sem, drzhi me, zrushila se bom v stranishchno shkoljko. Slabo mi je. Spala bi rada. Pa ne morem. Od nespanja bruham, ti pa me ne razumesh, ne podpirash me, nisi ob meni. Potrebujem tvojo roko, da me odpeljesh v kuhinjo. Nujno potrebujem kozarec mleka.

Prekrit chez celo telo zadržuje jezo in jo piha v dormeo vložhek. In ne spi.

Ona se skotali pod rjuhe. Brez mleka. Odbruhana. In zaspi kot angelchek.

In se ji ne sanja, kdaj se je bil oblekel za shiht.

***

Po peti uri se vrne.

V hishi tishina. Saj ve. Ona popoldan spi. Zaspala je na kavchu. Kot vsak popoldan. Teve je prizhgan. Ob kotichkih ust se ji cedi slina. Izdatno spi. In bo. Do dnevnika. Ob njej skleda napolitank. Na shtedilniku nich. Le tisti njen pomirjevalni zvarek. Le kaj je jedel otrok? Pogleda v hladilnik. Ochitno si je otrok napravil sendvich.

Prostori v brezupnem kaosu. Skodelice, vrechke, zhlice, sladkor, med, zelishcha, sanval, revije. Nekaj na kuhinjskem pultu, nekaj na mizi, stolih, na tleh. V koritu zasusheni lonci in lonchki. V kopalnici zadushno, mokro po tleh, umivalnik popljuvan od zobne paste, kad zhe dolgo nezloshchena, mokro perilo, suho perilo, chisto, umazano, tu in tam, vsevprek, chistila, pralni prashek, glavnik, shchetke, kozmetika, vse vsepovsod in nikjer.

Odpred okno. Vrzhe cote v stroj. Vse po vrsti. Na hitro splakne tush, kad, nato she sebe, se sprashuje, kaj naj naredi, da bo kaj naredila, kakshen dan vsaj, kashen ljubi

dan, da bi se premaknila s tega ali z onega sedala, lezhishcha. V sluzhbo noche, doma se ne zmiga oziroma ne more, pravi. Ponochi ne spi, ponochi bruha, ponochi pije, se hrani, podnevi do potankosti isto. V sluzhbo sploh ne, kuhati ne, pospravjati ne, za otroka nich, niti pochesati se ne...

***

Stoji za njim v kopalnici.

Reche, joj morali bomo najeti chistilko. Jaz ne zmorem. Mi je kar naprej slabo. A vesh, da sem danes zhe dvakrat bruhala, ko te ni bilo. Pa ne vem, ali ne bom she. Najmanj dvakrat she. Joj, zdaj bom, pazi, umakni se.

In zhe se davi nad shkoljko, pa malo poleg shkoljke. Si tishchi prst v usta in riga, riga...

Zdaj se njemu obracha zhelodec. In um in bes in jeza in nemoch.

Moral bosh... moral bosh plachevati chistilko... ampak danes je she ni... pa ti pochisti za mano... potem pa res najdi neko zhensko... chistilko... saj vidish, da ne morem... hisha je v smradu... tebe pa cele dneve ni...

Potisne ji brisacho v roko.

Pochisti!

Razprtih ochi strmi vanj.

Kaj?! Mene, slabotno bitje, bosh silil delati?

Pochisti! Ji znova ukazhe. Pochisti svoje ponarejeno kozlanje!

Ona zatuli, joj grozish mi, slabotni zhenski grozish. Nimam toliko mochi, da bi na nogah stala, ker ne spim, ti pa mi grozish s chishchenjem!

***

V pol ure je vedela cela zhlahta, da jo je uslochil k tlom in ji s silo vodil roko. Je vedela cela zhlahta in vsi sosede in znanci, da ji grozi, da je ne razume, kako da je chisto izchrpana od nespanja, on pa jo sili chistiti kopalnico, namesto da bi ji stal ob strani.

Je vedela vsa zhlahta in okolica, da se bo ubila, da bo naredila konec.

Je bil slishal to njeno telefoniado in si pulil lase, sedech na wc shkoljki.

***

Je hodila na techaj sproshchanja.

Ampak sama se ne more voziti. Je preslabotna.

In jo je vozil. Vsak drugi rani vecher. Je odskakljala iz avta v tisti prostor, po dveh urah je priskakljala iz stavbe v avto. Na sedezhu pa je bila zhe spet izchrpana.

Doma ni zmogla nichesar.

Res, verjemi, dragi, nichesar ne zmorem. Sproshchanje sicer sprosti dusho, a utruDI telo, vesh.

In spati she vedno ni mogla.
In chistilke she vedno ni bilo.
In on she vedno ni ponoči pil z njo kozarca mleka.

***

Prishli so kakšni obiski, pogledat jo, slabotno, in jo nashli nepochesano, na kavču, z napolitankami, z drsajochimi slabotnimi korakci, jokajocho. Vmes jim je malo zabruhala, se pricopatala iz kopalnice k obiskovalcem, vchasih pa niti do kopalnice ni utegnila, slabotna, in jo je uslochilo kar v pomivalno korito, ki je bilo blizhe.

Si je brisala zhalost in nesrecho v rokave ali v tuje ponujene robchke. Res se she komaj drzhi. Le sproshchanje jo drzhi na nogah.

***

Malo she moram vzdrzhati, mu je dejala.

S skupino gremo za teden dni na sproshchanje v Oazo miru. Plachati mi bosh moral. Pa denar za s seboj rabim, pa nova oblachila moram kupiti. Pa po frizuro she moram. Peljati me bosh moral ti. Pravzaprav mene in she dve kolegici. Nimata avta, nimata prevoza.

Ne bom!

Njene oči so se povechale. V hipu za ocean tekochine v njih. Odprta, zevajocho usta. Po tleh znani podrsaljivi shumot copat.

K telefonu. Vsi so zvedeli, da ji je obrnil hrbet.

Zhlahta, sosedje, znanci...

***

V Oazo miru je peljala ona. Vesela, urejena, kramljajocho z dvema sopotnicama.

***

Vsak dan je klicala, ali je otrok pojedel sendvich. Je vprashala, ali je zhe najel chistilko. In je vsak dan dejala, da se boji, da se mochno boji, da se ji bodo doma chrne misli porojile.

Pa tam ostani, je rekel, jezen nase, ker je sploh dvignil slushalko.

In ko je telefon kar takoj spet zapel, in je mislil, da je spet ona in da ji bo she enkrat rekel, naj kar tam ostane, je na drugi strani vzrojil tako imenovani terapevt iz Oaze miru, naj vendar razume krhkost svoje zhene, cepec.

***

Kaj ko bi ti shla v kakšno službo? Takoj ti lahko najdem primerno službo. Da pridesh med ljudi. Da imash svoj lasten denar. Da se chutish potrebna, pomembna.

Kaj?! Ti bi mene, tako slabotno, poslal v službo?! She doma ne morem delati. Saj vidish, da ne morem spati. Edino sproshchanje mi daje moch, da sploh she zhivim.

Taka naj torej grem delat, med ljudi?! Ti bi me res rad unichil. Ti bi se me res rad znebil. Jaz moram res nekaj ukreniti, ukreniti s seboj. Tako ne morem vech naprej.

***

Je sedla v avto. Zdrvela v avlo. Se ustavila pri informatorju. Skrushena. Upognjena. Razjokana. Iz nosu, ust, oči razjokana, smrkasta.

So jo hitro pregledali. In ji rekli, da to ni nich, da ji ni nich. Da mora zaposliti telo in duha. Res da ni vzroka, da bi jo zadržali. Pri njih je mnogo mnogo hujshih primerov. Ljudje so tako na robu, da pomislijo celo na najhujshe. In taki potrebujejo njihove stene.

Pojdite, gospa, mirno domov, take depresijice so največkrat navidezne, pa vsi jih imamo in vsi poznamo in vsi preživimo.

***

Nekaj minut nato se je pred isto stavbo postavila na cesto.

In stala, vsa mokra od sline in smrklja in solz, na dveh neprekinjenih chrtah.

Na njeni levi in desni dvopasovnica in shvigajochi avtomobili. So zavirali. Opazovali. Se krizhali in chudili. Se umikali. Hupali.

Nekdo je vklopil vse shtiri smerokaze. Jo objel prek ramen, sochutno. Se je sesedla na asfalt. Je vpila, naj jo pusti, ker hoche umreti, se hoche ubiti, noche zhiveti.

Jo je gospod ponesel prek shiroke ceste v zgradbo na nasprotni strani.

Obstal z razmrsheno, z nogami bingljajocho zhensko pred informatorjem. Ki je trznil, ker se mu je zdelo, da je bila malo prej odločno zaloputnila vrata. Zdaj je krilila okoli sebe in se drla – hochem crkniti, hochem crkniti.

Moshki, ki jo je drzhal, se je drl na informatorja – poklicite zhe vendar nujno pomoch, zhenska se hoche ubiti, se je hotela ubiti.

Beli chlovek pride, slishi hochem biti crknjena, slishi moshkega razlagati, da je stala sredi prometne ceste in hotela narediti samomor.

***

Je rekla mozhu, da je na zaprtem oddelku prav fajn. Malo bo she tu. Dokler she ima chrne misli. Dokler she razmishlja o samomoru. A tu je kot v hotelu. Hrana, postrezhba, vse je odlicno.

In je rekla mozhu, naj naslednjih pripelje odvetnika. Da ji pomaga. Oddala bo namrech vlogo za upokojitev. Saj v sluzhbo zdaj pach vech ne more. Po vsem tem. Odkar je delala samomor. Je ne bi nihche zaposlil. Zaradi kartoteke. Ker je motena osebnost.

In ker je tako hudo z jo, ji je drzhava dolzhna pokojnino.

Se je zanimala, ko je bila za reshetkami. Da bi ji, v primeru suicidnih naklepov in hospitalizacije pripadala vsaj polovichna pokojnina.

Che zhe ne polna. Ob morebitni ponovitvi.

Bogdan Novak

SIZIFOVE MUKE

(zgodbe kar tako)

Sizifove muke

Sizif je navelichano valil skalo v hrib in vselej se mu je tik pod vrhom skotalila nazaj. Zlezel je pod vznozhje hriba, se uprl ob skalo in jo spet valil navkreber skoraj do vrha, ko se mu je spet zavalila navzdol.

Tako je minevala vechnost.

Lepega dne je mimo prineslo Prekmurca. Sizif se ga je neznansko razveselil.

»Pomagaj mi!« je zastokal. »Pomagaj mi zvaliti skalo na hrib, kajti sam je ne zmorem!« Prekmurec je bil dober chlovek. Priskochil je in zgrabil za skalo, da bi jo pomagal Sizifu zvaliti do vrha in chez hrib.

Tedaj je Sizif odskochil in zavriskal:

»Reshen sem! Reshen sem vechne tlake! Zdaj bosh moral ti valiti skalo na hrib do sodnega dne in she kakshen dan dlje.«

Res se Prekmurec ni mogel reshiti skale. Hochesh nochesh je moral zamenjati Sizifa pri jalovem delu: valil je skalo na hrib, a tik pod vrhom se mu ze zavalila navzdol in je moral zacheti znova.

Sizif pa je prost in dobre volje odshel po svetu. Skusil je marsikaj, videl veliko, izvedel novosti, okusil dobro hrano in sladko pijacho, okushal je slast zhenskega narochja, veselje ob rojstvu sina in zhalost ob smrti ljubljene zhene. Nich chloveshkega mu ni ostalo tuje.

Schasoma pa je postal Sizif zamishljen. Vechkrat je posedal pod oljko ob morskem nabrezhju in strmел v daljavo. V duhu je videl hrib in skalo in Prekmurca, ki jo vali navkreber vse do vrha, ko mu spodrsne, skala se zavali navzdol in revezh mora zacheti vse znova.

Ob tem je Sizif dobil otozhen pogled. Na obrazu se mu je zarisalo hrepenenje, pomeshando z obzhalovanjem.

Nekega dne Sizif ni vech vzdrzhal. Vstal je, zapustil družhino in svet in se vrnil pod svoj hrib. Gledal je Prekmurca, ki je valil skalo navkreber. Pod vrhom mu je spodrsnilo, izpustil je skalo, ki je zgrmela v dolino. Utrujen se je Prekmurec napotil v dolino, da bi vse zachel znova.

Toda spodaj je zhe stal Sizif. Odrinil je Prekmurca od skale in sam poprijel, rekoch:

»Pusti! Bom sam!«

Sizif se je uprl ob skalo in jo zachel valiti navkreber. Ob tem so ga prevevali obcutki

izgubljene, a znova najdene sreče. Njegovo dušo je napolnilo zadovoljstvo. Ko se mu je skala z vrha skotalila navzdol, je skoraj stekel za njo, komaj čakajoč, da jo bo spet zachel riniti kvishku.

Prekmurec pa je odshel in pustil norega Sizifa, naj večno gara s tistim velikim kamnom, ki je bil od kotaljenja zhe skoraj okrogel. Vrnil se je v svoje rodno Prekmurje, se posvetil družini, živini in polju. Bog bodi hvaljen, da se je reshil sizifovega dela!

Toda ob poletnih večerih, ko je zapihal daljni vzhodnik chez prekmursko ravnico, je Prekmurec postal zamishljen. Posedel je pod jagedjo, ki je shelestela z nemirnim listjem, in strmel v daljavo. V duhu je videl hrib in skalo in Sizifa, kako vali kamen proti vrhu, odkoder se mu bo spet zakotalil v dolino.

Ob tem je Prekmurec dobil otozhen pogled. Na obrazu se mu je zarisalo hrepenenje, pomeshano z obzhalovanjem ...

Izpolnjena zhelja

Niko je imel zhe blizu shestdeset let. Zhivel je v srečnem zakonu, otroci so se mu porochili in pestovali svoje otroke. Ostal je z zheno, ki se jo je dalo prenashati tudi na stara leta. Gmotno jima je shlo dobro, zhivela sta v hishi, imela dober avtomobil, temu primerne dohodke.

Nekaj pa je vseeno bilo, kar je chrvichilo Nika. Starejsi je postajal, bolj ga je mikalo, da bi polozhil kakšno mlado dekle. Bogve koliko chasa bom lahko she sposoben v teh stvarih, si je mislil. In ko ne bom mogel vech, bi imel rad vsaj lepe spomine.

Vchasih je na nočnem televizijskem programu ujel erotichni film. Gledal je tista idealna telesa mladih deklet in si zhelel, da bi bilo vsaj eno takšno dekle nekoch njegovo. Zhelja je postajala iz dneva v dan mochnejsha. Ko je hodil po ulici, je ocenjujochे gledal mladenke. Bile so gibchne, urejene, lepe, postavne, mikavne. Ah, ta mladost, kako je privlachna!

Seveda bi Niko lahko poklical katero od telefonskih shtevilk, ki jih objavljajo chasopisi med malimi oglasi, plachal bi in dobil osemnajstletnico za bagatelo. Vendar tega ni hotel. Zhelel si je mladenko, ki bi shla z njim zato, ker bi ji bil vshech. Hotel je seks iz simpatije, che zhe ne iz ljubezni.

Vsako jutro, ko se je bril, se je gledal v zrcalu in razmishljal, ali bo morda danes tisti dan, ko se mu bo she zadnjih nasmehnila srecha. Sploh ni bil moshki za v staro sharo. Nobenega sala, tudi trebuha ne, privlachen, le siv in star. Zhenske njegovih let so se spogledovale z njim in prilozhnosti bi bilo dovolj, vendar tega ni hotel. Ne bi bilo isto.

Pogosto je zahajal na kavo v blizhnji bife. Zhivel je v majhnem mestu. Obredel je zhe vse bifeje v njem, dokler ni ugotovil, da imajo najboljšo kavo v Vodnjaku. Stregla

je privlačna triindvajsetletna deklica. Vedno nasmejana in klepetava. Okusno oblechena, urejena, z dolgimi, kodrastimi pshenichnimi lasmi. Ime ji je bilo Vesna.

Med njo in Nikom je schasoma zrasla tiha simpatija. Vedno ga je prijazno postregla, ga vprashala, kako je doma, kako se pochuti, kaj pochne. Niko je ob kavi pokadil cigareto, in ko je dogorela, je tudi zhe izpil kavo, pustil napitnino in odshel.

Tisto pitje kave in kajenje je bil obred. Med njim je opazoval Vesno. Imela je modre nasmejane oči, polna, lepo oblikovana usteca. Napete prsi in okroglo ritko. Venomer se je zibala v ritmu glasbe, ki je bobnala iz zvochnikov nad tohilno mizo. Punca, ki bi jo z veseljem vzel v naročje. Niku se je zdela prelepa.

Sanjal je o njej, pa tudi sanjaril ob belem dnevu. Takshno dekle bi si zhelel. Enkrat bi se ljubil z njo, potem pa mu je vseeno, che ga zhe naslednji hip pokosi. Predstavljal si je vse mogoche in nemogoche zgodbe, v katerih jo je osvajal in osvojil.

Lepega dne se mu je nasmehnila srecha. Ko je prishel na kavo, je Vesna konchala svojo izmeno. Postregla je she Nika in mu rekla:

»Tako, zdaj grem pa domov.«

»Vas bom peljal,« se je ponudil.

Bila je za to. Smejala se mu je vso pot in chebljala. Na koncu ga je povabila k sebi na pijacho. V zahvalo, ker jo je peljal. Vse skupaj se je razvijalo z vrtoglavo naglico. Niko ni imel chasa misliti. Kmalu sta se poljubljala in deklica je bila očitno pripravljena na vse. Konchala sta gola na blazinjaku. Punca je bila razvneta, stokala je pod njegovimi rokami in zahtevala svoje.

Tu pa je nastala tezhava. Niko ni mogel. Kljub močni zhelji je ostal nemočen. In bolj si je prizadeval, bolj mu je ud postajal majhen in mlahav. Jezilo ga je, ker do takrat s tem ni imel tezhav. Vendar se ni dalo pomagati.

Naglo se je poslovil, usedel se je v avto in se odpeljal domov.

Poslej ni imel nobene zhelje vech.

Hochem vech!

Gledam oljke in velike strnade v njih, kako pikirajo v travo po zhuzhelke in jih potem nabadajo na trne v drevesu. Slavchki zafrfotajo po svoj plen, a ga pogoltnejo takoj, nato v kroshnji zapojejo hvalnico zhivljenju. Lastovke jadrajo po zraku, obrnejo se z enim samim gibom in z zevajochim kljunom prestrezajo muhe in mushice. Galebi visoko v zraku brez trepljaja krila plavajo s trupi, ki so podobni cholnom in vmes krakajoch opozarjajo nase.

O, kako radosten sem, da se ta hip zavedam zhivljenja in sem ga vesel. Libanonske cedre obrachajo svoje zelene storzhe navzgor kot sveche v zhidovskem svechniku, veverice glodajo storzhe borovcev in pinij. Zavedam se, da nisem nich drugega, kot

samo delček tega zhivljenja, dogajanja pred hotelom v Valkaneli, trenutek velikega nicha.

Toda hochem vech! Hochem imeti vech! O, zvezde nad mano, ve ste videle dosti vech – povejte mi, kaj me chaka! Molk mi odgovarja, utrujen sem po ljubezni, ne vem, ali sploh je kje kaj vech.

Pach! Grlici na drevesu mi pojeta o ljubezni. In dekle poleg mene me prime za dlan ter mi jo rahlo stisne. Morda je to odgovor. Mogoche je zares kaj vech.

Gledam turiste, ki se gnetejo pri zajtrku. Premishljeno si nalagajo na krozhnike, izbirajo hrano in se posedajo za mizo z ocvrtimi jajci, s hrenovkami, klobasami, gorchico, salamami, siri, sladicami, s kavo, sokom, chajem, z vilicami, zhlicami, nozhi in zhlichkami. Zamishljeno zhvechijo in se pogovarjajo o kopanju, o temperaturi morja, o oblekah in o navadah sosedov.

O Bog! Kako prav je imel Leonardo, ko je z levo roko zapisal v zrcalni pisavi, da za vechino ljudi ne ostane nich drugega kot polna latrina. Tu smo, pa vechina nas bo samo za razplod chloveshke vrste, za nadaljevanje primatov. Le redkim bo uspelo kaj vech.

Kaj vech? Samo vechji kup v latrini?

Nietzsche je imel prav, da so ljudje, ki niso vredni pochenega grosha, in so ljudje, ki se zavedajo samega sebe in skushajo iz sebe narediti kaj vech.

Ljubi Jezus! Vsi sanjamo o tem vech. Sosed bi rad boljshi avto, drugi vech denarja, tretji vech zhensk. Eden bi rad rolke z utripajochimi luchkami, drugi vsaj prijazen pogled od sosednjega bitja. Od kateregakoli bitja.

Jaz bi rad veliko vech.

Che je to sploh kaj vech?

Galebi sedijo na strehi hotela v Funtani, Valkaneli. Tu je njihov pristan, pod dimniki iz kamna, na korcih opechnate strehe. Grem mimo in sanjarim o svojem zhivljenju. Galebi pa se oglashajo s svojim vechnim ha ha ha.

Hodim nad brezni svojih sanj in se podajam v vrtoglave vishine, ki jim morda sploh nisem kos.

Galebi pa se smejejo na strehi sveta. Saj! Oni lahko vedno odskochijo in razprejo krila in odjadrajo, kamor jih vleche srce.

Jaz, jaz pa sploh ne vem, ali znam leteti. Vendar ti verjamesh vame in to mi daje moch in pogum, da drzno razpenjam krila.

ZHIVALSKI VRT

Mama je zhe nekaj chasa obljubljala, da bomo shli v zhivalski vrt. Potem smo se neke nedelje le odlochili, da gremo. Pridruzhila se nam je tudi soseda s svojimi otroki, pa mamina brat in sestra s svojimi. Vprashal sem deda, ali bo shel z nami. Odmahnil je z roko:

»Ni mi do tega, da bi se vlekel sem in tja samo zato, da bi videl nekaj opic. Tega sem imel v zhivljenju zhe vech kot prevech.«

A tudi jaz se nisem dal kar tako – pregovarjal sem ga tako dolgo, da je konchno vendarle pristal, da gre z nami.

»Naj bo,« je dejal kisló. »Zaradi tebe. Cheprav nisem ravno prepričan, da je dobro, da sem se tako odlochil samo zaradi tebe. No, bomo videli.«

In smo shli. Bil je lep sonchen dan. Vsi smo bili precej dobro razpolozheni, le ded nekako ni delil nashega navdushenja. Pa saj on je bil vedno tak. Nikoli se ni prav pretirano vznemirjal za rechi, ki so razvnamale vechino drugih. Tudi tokrat je stopal sam nekaj deset metrov pred nami.

Ko si je ogledoval kletke, je le chemerno zmajeval z glavo. Odragal sem se od svoje skupine in ga dohitel pri kletki s tigri. Pazljivo je poslusal zhensko, ki je bila zaposlena v zhivalskem vrtu, in okoli katere se je zbrala gruchica ljudi. Nekdo jo je vprashal, ali je imela tigrica zhe kdaj mlade.

»Ja,« je odgovorila. »Pred kratkim je imela drugih mlade. Vendar smo jih ji morali vzeti, ker ni znala skrbeti zanje.«

Poslushalci so bili presenecheni.

»Kako to?« je vprashala neka zhenska.

»Tudi ona se je skotila v ujetnishtvu,« je nadaljevala vodichka, »in očitno ni znala skrbeti za mlade. Preprosto ni vedela, kaj bi z njimi pochela. Imela jih je zhe enkrat prej in tudi tokrat se je obnashala enako.«

»In kaj se je zgodilo z mladichi?« je zanimalo mlajshega moshkega.

»Poginili so,« je odvrnila vodichka.

»Vsi?« je she naprej sprasheval moshki.

»Ja. Lani je imela tri – mislili smo, da bodo njeni materinski nagoni schasoma le prevladali, pa se to, zhal, ni zgodilo. Letos smo jih ji odvzeli zhe prej in smo jih poskushali hraniti sami. Pa sta vendar tudi ta dva ...«

»... poginila.«

»Ja. Očitno je to, da je prishla na svet v ujetnishtvu, pustilo tolikshne posledica, da preprosto ni znala biti mama. Tega se ni nikoli nauchila.«

»Pa kaj ona ni odrashchala z mamó?« je zanimalo nekega otroka.

»Ne,« je she naprej popolnoma mirno in neprizadeto odgovarjala vodichka, »tudi njo so materi vzeli, ko je bila she chisto majhna. Ampak ona je očitno prezhivela.«

»Prezhivela, ja,« je zdaj skoraj neslišno zagodrnjal ded.

Potem je vodichka dejala, da je chas, da grejo naprej, pogledat medvede.

Nekaj chasa sem she stopal z dedom, potem so se nama pridružili she drugi in tako smo skupaj hodili po zhivalskem vrtu. Dopoldne je minilo v precej prijetnem vzdushju in domov smo se vrnilo ravno, ko je bil chas za kosilo. Babica nas je zhe malce nestrpno chakala.

Ded je oznanil, da ni lachen, in izginil v svojo sobo, ne da bi she kar koli pojasnjeval. Babica, ki je bila vajena njegovih muh, kot jih je imenovala sama, se z njim ni prepirala. Drugi smo bili seveda tako sestradani, da nam ni padlo na misel, da bi se she naprej ukvarjali z njim. Sedli smo za mizo in zachel zadovoljno prezhvekovati.

Bilo je zhe precej pozno popoldne, ko se je ded vrnil v kuhinjo.

»So zhe shli?« je zagodrnjal.

»Jan z otrokoma je she tukaj,« je rekla babica, ne da bi odmaknila pogled od pomivalnega korita, kjer se je ubadala s pomivanjem krožnikov in loncev. »Drugi so shli pred nekaj minutami. Mislím pa, da bo Jan tudi vsak chas shel.« Jan je bil njen sin.

»Dobro,« je pokimal ded in sedel na svoj stol. »Che imash she kaj za jest, stara ...«

Babica je zaprla pipo, si v predpasnik obrisala roke in mu prinesla krožnik s hrano.

»Krompir bo najbrzh malo postan,« je rekla, ko ga je postavila pred deda. »Ampak pri tem se nich ne da. Pred tremi urami ...«

»... nich mu ne manjka,« je zarenchal ded in zachel pochasi jesti. Babica je she kar stala pred njim in ga pomenljivo gledala. Ponavadi tega ni pochela tako opazno. Seveda je to zaznal tudi ded.

»Kaj je zdaj, za boga, stara? Kaj stojish tukaj in buljish kot ...?« je vzrojil. »Se me v zhivljenju she nisi dovolj nagledala?«

Babica ga je seveda dobro poznala in je njegovo renchanje ni prav nich zmotilo. She mene ni vech, pa sem ga poznal shele nekaj let.

»Kaj se je zgodilo, stari?« je vprashala, she vedno nepremichno stojech pred njim.

Zdaj sem ga pogledal tudi jaz. Ni mi bilo namrech jasno, zakaj ga to sprashuje. Zdelo se mi je, da ni ded nich drugachen, kot sem ga bil vajeñ sicer. Morda pa ga le nisem poznal tako dobro, kot sem si mislil, da ga.

»Kaj naj bi se vendar zgodilo, za boga, stara!« je spet zarobantil stari. »Me bosh pustila, da pojem, ali me bosh zaslischevala kot kakshen gestapovec?«

Stara mama se je brez besed zasukala, da so njene stare shlake nejevoljno zajechale, in odshla nazaj k svojim krožnikom in loncem.

»Pa nich,« je odmahnila z roko. »Che nochesh govorit, pa nich.«

Ded je she naprej molche jedel.

Potem je prishel Jan in oznanil, da zdaj odhajajo tudi oni. Poljubil je babico in se od dalech poslovil od deda. Ta mu je v odgovor zabrundal neki nedolochen pozdrav, pa da naj ga zhe enkrat pustijo pri miru, potem pa zaprl oči. Po kosilu je namrech vedno malce zadremal. Ponavadi kar za mizo.

Zachel je padati mrak, stara mama je zunaj nekaj brkljala na vrtu, in z dedom sva ostala sama. Ded me je krmezhljavo pogledal, potem pa spregovoril:

»Si slishal, kaj je pripovedovala danes tista zhenska v zhivalskem vrtu?«

»Misliš tisto vodichko pri tigrh?« sem vprašal.

»Ja, njo.«

»Seveda sem.«

»In kaj si misliš o tem?« ga je zanimalo.

»Bil sem presenečen,« sem rekel. »Nisem si mislil, da lahko zhival tako hitro pozabi, kaj naj počne s svojimi mladichi. Mislil sem, da ima materinski nagon vechjo moch. Bil sem presenečen, ko sem slisal, da se mora tigrica shele nauchiti, kako naj bo mama.«

»Ja,« je dejal ded, »to je osupilo tudi mene. Tudi jaz sem mislil, da to ne gre tako hitro v franzhe. In kaj si sicer misliš o zhivalskem vrtu?« ga je she zanimalo.

»Ne vem,« sem skomignil z rameni. »Mislim, da je v redu, ker lahko tam vidim veliko zhivali, ki jih sicer ne bi mogel.«

»Hm,« je zahmal ded. In potem pochasi zlog za zlogom ponavljal za mano: »Da lahko vidim zhivali, ki jih sicer ne bi.« Za nekaj trenutkov je pomolchal, se popraskal po nosu, pa za ushesom, pa she enkrat po nosu, potem pa le nadaljeval: »Si morda opazil, kaj so pochele opice?«

»Nich posebnega,« sem spet skomignil z rameni. »Che se prav spomnim, so vechinoma polezhavale in niso pochele nichesar. Ja, pa tisti veliki shimpanz je tekal naokrog in tolkel po ograji. In ljudem je bilo to vshech.«

»Jim je bilo vshech, ja,« je spet pomenljivo zamomljajal ded in zazdelo se mi je, da sem v njegovem glasu zaznal prizvok jeze in besa. »Si se morda vprašal, zakaj je tako razdraženo tekal naokoli in kot zmeshan tolkel po kletki?«

»Hm,« sem tokrat zahmal jaz. »Ne, pravzaprav se nisem. Ampak zdaj, ko si zhe vprašal ...«

»... ja?«

»Poskusham se spomniti njegovih oči ...«

»Ja?« je ded she z vechjim zanimanjem stegnil vrat proti meni in razprl svoje stare oči.

»Mislim, da je bil precej razjarjen,« sem konchno izdaval.

»Tudi meni se zdi tako,« se je strinjal ded. »Se morda spomnish pogledov ostalih opic?«

»Izgledale so precej zdolgochasene, se mi zdi.«

»Zdolgochasene do nezavesti,« je prhnil ded. »Kot leva. Pa ... se spomnish pume?«

»Puma, puma ... « sem se mrshchil in si poskushal priklicati v spomin, kje je bila njena kletka.

»Zraven leva,« mi je pomagal ded.

»Aha!« sem se tlesknil po chelu. »Seveda. Ta je tudi ves chas krozhila, kot da je na vrtiljaku, pa ne ve, kako naj gre z njega dol.«

»Ko sem bil nazadnje tam,« je nadaljeval ded, »bilo je pred mnogimi leti, ko tebe she ni bilo, so imeli neko drugo pumo, in pochela je natanko isto kot ta. Kar naprej je shvigala sem ter tja, kot da se nikakor ne more sprijazniti s tem, da je ujeta. Meni se to zdi ...«

V tistem trenutku je vstopila babica.

»Z dedom se pogovarjava o tem, kako je bilo v zhivalskem vrtu,« sem ji pojasnil.

»Aha,« je dejala. »In? Kaj pravita?«

»Ded pravi, che prav razumem,« sem ponosno porochal, »da se mu zdi, da zhivali v kletkah niso ravno najbolj zadovoljne.«

»Aha,« je spet zaahala babica. »A to, da pravi.« Ob teh besedah ga je na hitro oshvignila

s pogledom. »Mislim, da v kletki nihche ni ravno zadovoljen. Tudi che morda vchasih izgleda drugache ...«

»Ja?« sem zdaj jaz izbochil svoj nekajletni vrat. Od nje nisem bil prav pogosto vaje besed, ki ne bi bile povezane s kuhanjem, okopavanjem fizhola ali s kakshnimi drugimi praktichnimi opravili.

»Ampak tako je, takshen je pach svet, kajne stari?« se je zdaj obrnila proti dedu in ga zopet prebodla z enim tistih svojih pogledov, ki sta jih she najbolj nedvoumno razumela le onadva.

Ded je navelichano odkimaval z glavo.

»Takshen je svet, takshen je svet. Kakshne ... blablarije. Pa kaj to sploh razjasni, a, zhenshchina? Nich. Nich takshnega, kar bi lahko komur koli kakor koli koristilo,« je ponovno zarobantil ded.

Babica je le globoko zavzdihnila in ga z enim svojih malce drugachnih pogledov spet skushala preprihati o *pravilnosti* njenega pogleda na svet.

»O tem ne bom razpravljala,« je zdaj imela očitno dovolj. »Dobro vesh, kaj si mislim o teh stvareh ... Pa tudi ... imam she prevech drugih opravkov, ki so precej bolj pomembni, kot pa je ... *tole*« In je spet shla. Mislim da lushchit grah, ki naj bi ga imeli naslednji dan za kosilo.

»S staro sva se o tem zhe vechkrat pogovarjala,« je dejal ded, ko sva bila spet sama. »Njej se to, da so zhivali v kletkah, ne zdi prav nich sporno. No, morda, pravi, v idealnem svetu ne bi bilo tako, in morda, melje she naprej, nekatere zhivali v kletkah res trpijo – a je veliko drugih, pomembnejshih rechi, *pravi*. Da mnogi ljudje trpijo she bolj, in da so ti problemi veliko pomembnejshi in je treba najprej reshiti te, potem bodo na vrsti ostali, obrobnejshi. Ker, pravi: najpomembneje je, da je hrana na mizi. Vse drugo je navaden larifari.«

»Aha,« sem se popraskal po glavi. »Ti pa, che prav razumem, se z njo ne strinjash, a?«

Tudi njega je očitno zgrabilo, da se pochoha po svoji beli glavi, si malce pretegne vrat in poskusha zgladiti kozho na starih licih.

»Tvoja babica je brez dvoma zelo praktichna zhenska,« je potem, ko je konchal s temi nujnimi opravili, le odprl usta. »In takshni ljudje morajo brez dvoma tudi biti ... Moramo biti,« se je popravil, »ker to preprosto od nas zahteva zhivljenje. Glede tega ji ne morem in ne smem nichesar oporekati. Ampak ...«

»... ampak?«

»... v zhivljenju so she druge stvari, ne zgolj praktichne in najbolj očitne. In mislim, da so tudi te vsaj tako pomembne kot one druge. Babica seveda meni drugache.«

»Kaj tochno mislish?«

»Nekoch je zhivel precej zanimiv mozhakar,« se je zdaj zachel chohati po svojih neobritih belih kocinah, »pravzaprav sploh ni tako zelo dolgo, kar je umrl. Zhivel je kar precej dalech stran od nas – v Indiji ...«

»Ja, sem zhe slishal za Indijo,« sem zadovoljno cmoknil, »saj vesh, v tisti zgodbi o Indiji Koromandiji.«

»Ja, ja,« dejal ded, »kjer se cedita med in mleko in oh in sploh ...«

»Tista, tista, ja.«

»No, kakor koli, ta Indija s tisto drugo, Koromandijo, nima dosti skupnega ... No, in ta mozh je dejal, da se stopnja razvitosti chloveshke civilizacije odrazha tudi po tem, kakshen odnos imajo ljudje do zhivali.«

»Aha,« sem dejal in se malce namrshchil. Nisem najbolje razumel, kaj mi hoche povedati.

»Poglej,« je nadaljeval. »Ti si na primer rekel, da se ti zdi zhivalski vrt v redu zato, ker lahko tam vidish mnoge, hm ... *primerke*, ki jih sicer ne bi.«

»Pa tudi sladoled sem dobil,« sem zadovoljno poskochil, ker sem se spomnil she ene koristne zadeve, ki jo nudi zhivalski vrt.

»No, vidish, pa she to,« se je zdaj konchno malce kislo nasmehnil tudi ded, potem pa si zhe naslednji trenutek spet nadel svoj stari, *dobrovoljno* mrki izraz. »Nekateri bi morda rekli she to, da je zhivalski vrt koristen tudi zato, ker nudi dom zhivalim, ki jih je v naravi zhe tako malo, da bi sicer izumrle.«

»Pa she to,« sem se zdaj spomnil she ene *koristne*, »tista vodichka je rekla, da mnoge zhivali v zhivalskem vrtu zhivijo dlje kot pa v svojem naravnem okolju.«

»Ja,« je tiho pokimal ded. »In gotovo bi se nashel she kakshen *dober* razlog. Vprashanje pa je – vsaj zame – ali je kateri od teh razlogov bistven. Je kvantiteta zhivljenja res najpomembnejsha? Koliko chasa kdo zhivi,« je pojasnil, ko je opazil, da spet nisem razumel. »Seveda bi ob tem mnogi z veseljem prikimali, meni pa se takshno poenostavljanje, takshen enodimenzionalen pogled na zhivljenje, ki ga opazham v vsem, chesar koli se lotijo tisti, ki zagovarjajo nek svoj interes, tako ... tako duhamoren, razumesh?«

Ko je iskal pravo besedo za tisti svoj *taka*, sem nevede, po njegovemu *vzoru*, zachel grbranchiti chelo tudi jaz, in ko je to opazil, se je prvich ta dan na shiroko zakrohotal. In sem ga spet posnemal, tokrat zhe popolnoma namenoma, da sva se nekaj chasa rezhala kot dva navdushena pobalina, ki sta pravkar nasukala vedno godrnjavo sosedo, ki bi raje pogoltnila zadnjo pèchko, kot pa komur koli dopustila, da si samo poblizhe ogleda kako nagnito cheshnjo, ki zhe dneve samuje na vlazhni zemlji ob njeni zloveshchi bajturini.

»In prav to je tisto,« je potem, ko si je obrisal solze, spet zbrano nadaljeval ded, »kar je hotel povedati tisti mozhakar. Ja, saj mnogi ljudje za zhivali resnichno dobro skrbijo, ampak zapirati jih v kletke zato, da jih lahko hodimo gledat kot v cirkusu? Si predstavljash, da bi tebe zaprli v kletko? Da bi, ko si bil she chisto majhen, prishli k nam na *obisk*, te pobasali v vrecho in odpeljali; in ne bi prav nikogar povprashali, kaj si o tem misli. Si predstavljash, kaj bi to pomenilo za tvojo mamo, za tvojega ocheta, a? Pa zate ... In konec koncev tudi zame... Hop cefizelj – in zhe bi bil nekje drugje, kjer ne bi nikogar poznal. Bi ti pa seveda namenili lepo in prostorno okrasheno domovanje v lichno postlani kletki, kjer bi bil na ogled vsem, ki bi si te hoteli ogledat. Prijazno in redno bi te futrali, te morda kdaj pa kdaj celo skoraj ljubeche pogladili po mladih plechih, ti namenili kakshno sochutno besedo, od chasa do chasa bi te obiskal nadvse skrbni in prijazni zdravnik, ki bi preveril, ali vsi vitamini, minerali in druge hranilne snovi, ki ti jih blagovoljno namenjajo, uspesno skrbijo za tvoje vitalne funkcije; in che bi sluchajno zbolel, bi ti namenili najboljshie medikamente, ki jih pozna trenutna farmakoloshka srenja – skratka: nadvse *lepo* bi skrbeli zate in nenehno bi bili v skrbeh, da se ti ne bi zgodilo kaj hudega. Njihova

vest bi potolazheno dremuckala in che bi jim kdo oporekal, chesh, kaj pa vi pochnete ... bi brzih nashteli kopico *dejstev*, ki bi dokazovala, da v shirnem vesoljnem svetu ni boljshih skrbnikov, kot so prav oni.«

Za trenutek je pomolchal, da si je nabral nekaj nujno potrebnega zraka, saj mu je zadnji stavek – kot obichajno, kadar ga je kakshna stvar she posebej razvnela – pognal precej krvi v glavo, in potem, ko ga je nov odmerek okrepcujočega kisika spet malce umiril, nadaljeval:

»Pa bi od kogar koli dobil tisto, kar bi ti lahko nudili doma, a? Ljubezen, kakršno ti lahko nudijo le starshi? Pa bratje in sestre in prijatelji? Kaj mislish?« In je, she preden bi mu morda jaz skushal skochiti v besedo s kako svojo domislico, zachel odgovarjati kar sam: »In seveda, ne pozabi, da bi bil ves chas v kletki. Nobenih izletov na tvojo ljubo cheshnjo, nobenega tacanja po babichini solati, nobenih skrivalnic po temnih prostranstvih nashe kleti, nobenega vechurnega zhenja za omaro, nobenih bojnih ran zaradi padcev s kolesom ... Kaj mislish, a? Vsi, ki ne bili delezni tvojega *chudezhnega* raja v kletki, bi ti zatrjevali, kako lepo in brezskrbno zhivljenje imash; da se ti ne more zgoditi nich hudega, da si zavarovan pred – oh, tako strashnim zhivljenjem, ki bi sicer prezhalo nate tam zunaj, izven varnih krempljev tvojega zlato lesketajočega se pristana ... Pa bi to zhivljenje res bilo tako ... hm ... *smiselno* kot tisto zunaj kletke?«

»Hm,« sem se moral zdaj malce zamisliti tudi jaz. »Na vse to, kar si ravnokar povedal, pa do zdaj seveda nisem niti pomislil ... Pa res mislish, da zhivali obchutijo stvari tako zelo – podobno kot mi?«

»Mislim, da nekatere bolj, druge pa manj. V zhivljenju sem zhe neshtokrat videl, kako se obnasha psica, ko ji vzamejo mladiche. Ali pa machka. Res je, da se precej hitro navadijo na novo situacijo, a to vendarle zelo jasno obchutijo kot veliko bolechino. In to bolechino jim zadamo mi – *chudodelna* chloveshka vrsta – samo zato, da bi zadovoljili sebe. In ob tem te bo marsikdo, ki je zashel v marsikatero *ucheno* sholo, kjer si je pridobil marsikatero visoko zveneche *dovoljenje*, na katerem je kricheche jasno zapisano, kakshen v nebo vpijoch strokovnjak je za podrochje, o katerem pravkar razpravljava, zelo strokovno in argumentirano *preprichal* o popolnem nasprotju tega, kar trdim jaz. Na primer, da zhivali sploh ne chutijo. Da so le navaden skupek mesa in kosti in krvi in nekakshnih nagonov. In so take kot narochene za prikupne zhive ali pa mrtve igrachke, iz katerih trupelc se lahko nauchimo marsikaj koristnega in praktichnega in *naprednega*, kar bo *oplemenitilo* zhe tako nenadkriljivo blagorodnost in moralno neoporechnost nashe chastitljive chloveshke vrste. Preuchevanje zhivljenja s tem, da si ga prej nasilno prilastish in po potrebi unichish? Hm, tukaj mi nekaj *preprosto* ne shtima ...«

Samo namrshchil sem se.

»Ja, saj vem, da sem morda malce prevech zakompliciral ... Tudi jaz sem zhe star,« se je prijazno nasmehnil v opravichilo. »Pa me – saj me vendar poznash, ne? – vchasih malce zanese. Ja – v sholah, kjer se *uchijo* o zhivalih, pa o rastlinah, pa tudi o ljudeh rechejo kakshno *modro*, imajo predmete, kjer zhivljenje preuchujejo tako, da ga najprej *odstranijo*. Kot slepich. Za zachetek, na primer, izberejo zhabo, jo – da revica ne trpi, pravijo – *sochutno* omrtvijo, potem pa poznavalsko razkosajo. Seveda ne za to, da bi jo pojedli,

ampak zato, da *spoznajo* njene sestavne dele. In potem narishejo lepe slikice in si skrbno zabelezhijo kakšno blagorodno besedo, ki naj bi pojasnila bistvo tega, pred njimi razteleshenega bitja – ki ga zhe zdavnaj ni vech. Ki so ga unichili, umorili, che sem popolnoma direkten – kajti to zame ni chisto nich drugega kot *navaden* umor – v imenu napredka znanosti ali katere koli druge *veleumne* fantazmogorije, ki si jo zna izmisliti stvor, ki se je poimenoval za krono stvarstva. In che odpove njihova poslednja razumna utemeljitev, se zatechejo k chashchenju najvechjega in edinega z zlato pomado ovekovechnega Teleta te nashe chastitljivo *razsvetljene* dobe, pred katerim se prikloni in ukloni tudi tisti z najtrsho hrbtenico – pred denarjem.«

Zdaj se je nenadoma popolnoma umiril in na njegovem starem obrazu se je zarisala skoraj sveta zamaknjenost. Vedel je, da mu z mislijo in razumom ne morem slediti, a si ni mogel kaj. Danes se mi zdi, da si je moral od chasa do chasa vendarle dovoliti tudi take trenutke, kot da se je zavedal, da mora tudi svojemu izchrpanemu in pogosto besnemu duhu dovoliti, da vsaj občasno zazhivi in izpove tisto, kar mu zhe vsa ta dolga leta njegovega zhivljenja lezhi na dushi. In v tem zamaknjenem stanju so iz njegovih ust pricurjljale naslednje besede:

»Svet ishche denarja, denarja ... zlata ...
in kakor pes sklanja glavo v tla.

In kakor pes voha denar,
denar mu je Bog, denar mu je car,
voha denar in mu sledi
in sam je suzhenj svoje strasti.

Le nekaj jih je, ki niso tako,
le nekaj jih je, ki pokonci gredo,
ki chutijo dostojanstvo ljudi.
Naj umirajo, naj jih zatirajo,
naj gladujejo, naj jih zapirajo,
zhivljenje in smrt je sredi ochi.«

Zdaj je, nekako zadovoljno izchrpan, premolknil, v ocheh se mu je she vedno lesketal tisti nedolochljivi plamen, zaradi katerega sem ga nepremichno in zamaknjeno in obchudujoche opazoval tudi jaz, in zdelo se je, kot da oba v en dih she vedno oslushkujeva zven pravkar izrechenih besed, ki so vzbujale nekakšno prijetno svechanost. In po nekaj trenutkih, ko se je ta vzvisheni trenutek izpel, je nadaljeval:

»Vsi narodi imamo ljudi, ki so videli in ki vidijo *goblje*, vnuk moj. In nekateri ta svoja videnja in obchutja zapishejo, naslikajo, uglasbijo. Pogosto se v chasu njihovega zhivljenja iz njih norchujejo, jih zanichujejo in ponizhujejo. Chlovek, ki je sam norec, tako ali tako v nobeni drugachnosti, ki je ni sposoben obchutiti, kaj shele razumeti, ne more zaznati nichesar drugega kot lastno topoglavost ... Zanje so ti ... *Umetniki* zhivljenja prevech resnichni, da bi si lahko privoshchili odkrit pogled na njihovo bistvo. Che bi namrech

storili to, potem bi morali zanikati svoje lazhi – in od njihovega zhivljenja ne bi ostalo več nich, chesar bi se lahko oprijeli, ob chemer bi lahko občutili varnost v tem kotlu nashega bivanja. Najvechja chloveshka sla pa je sla po zhivljenju ... In ta jih opravičuje vsega, kar pochnejo. In v imenu teh brezsrčno bliskajochih vulgarnih idealov pach pochnejo, kar pochnejo.«

Ostal sem popolnoma brez besed. Zdelo se mi je, da sem se tudi sam preselil v neki drug svet, ki ga je bil ded pravkar pricharal s svojimi besedami in v katerem si je za trenutek *odpochil*, meni, njegovemu obchudujochemu uchencku, pa dovolil, da sem zamaknjeno capljal za njim.

»In nekaterih od teh ... Umetnikov,« je spet nadaljeval, »se chez chas ne spomni nihche več. In morda se na prvi pogled zdi, kot da so bila njihova zhivljenja zaman. A nekateri – mislim, nekatera njihova dela – kljub vsemu prezhivijo. In cheprav jih v resnici vsaj priblizhno razume le peshchica, vsaj od chasa do chasa malce razsvetlijo ta nash majhen in omejen svet vsakdanjih opravil, za katere babica pravi, da so *praktichna* in edina zvelichavna. Jaz pa pravim, da je vsa praktichnost tega sveta brez pomena, che ni delezhna tega *duha*, o katerem ti tolikokrat govorim. Praktichnost brez srca, vnuk moj, ni popolnoma nich drugega kot bedno zhivotarjenje v kletki, razumesch? In ne glede na to, kolikokrat in s kakshnimi pomadami je ta kletka *posvechena*, je kljub vsemu le kletka. Ljudje pa smo rojeni za ... svobodo.«

Seveda spet nisem razumel. A sem ga kljub vsemu vendarle poznal dovolj dobro, da sem vedel, da bom to, kar mi je pravkar pripovedoval, nekoch razumel vsaj tako dobro kot on. In tako kot on, sem vedel tudi to, da je za zdaj chisto dovolj, che ga le poslusham in *uzhivam* v njegovih besedah.

»Vidish, in tiste besede, ki sem jih prej tako ... zamaknjeno deklamiral, je izrekel eden takshnih velikih mozg, ki so ponesli chloveshkega duha v vishave, kakrshne si zasluži, in kjer zachuti delchek tiste svobode, o kateri sem govoril malo prej.« *

In tu se je dedova pripoved konchala. Skoraj vzhichena ganjenost v njegovih ocheh je pochasi ugasnila in samo she tiho sva sedela v temi. V kuhinjo se je spet vrnila babica. Zachutila je, da se je zgodilo nekaj neobichajnega, a se po svoji stari navadi ni dala motiti. Pozneje, ko sem tudi nanjo lahko gledal z odraslimi ochmi, se mi je zazdelo, da je tudi ona razumela marsikaj *nepraktichnega*, a se je za ta drugi pol, kot ga je imenovala sama, odlochila zavestno in po svoji volji. Morda tudi zato, da bi bila protiutezh dedovim pogostim utemeljevanjem, da je treba chloveshkega duha redno voditi vsaj na sprehode, che mu zhe ni moch omogochiti, da vsaj od chasa do chasa poleti v prostrane vishave, kjer je njegov pravi dom. Sicer se lahko zgodi, je prav tako pogosto zatrjeval, da njegova pokvechena krila za vedno ohromijo. In potem ljudje zachnejo chastiti *vedeo* preuchevanju zhivljenja, ki izgine v trenutku, ko vanj zarezhemo.

---

* Ko sem bil v teh najrosnejshih otroshkih letih, me je ded le redko gnjavil z imeni. Tako mi tudi tokrat ni povedal, kako je bilo ime temu mladenichu, ki ga je tako globoko sposhtoval. To sem izvedel pozneje, sam, ko sem naletel na pesem, ki jo je bil povedal tisti dan: *Sebi*, je njen naslov, in ded je – zdi se mi, da najbrzh namenoma – izpustil prvi dve kitici. Avtor je, *seveda*, nenadkriljivi Srechko Kosovel.

Boris Vishnovec

OD GOSPE SVETE ZVON

I

ZAGON TISKARSKEGA STROJA

Drabosnjakova žena Nezha je vechkrat obstala sredi dela. Prishla je iz hishe in stopila na dvorishche. Pogledovala je proti poti, ki je vodila do hishe. Nekajkrat je stopila povsem do roba dvorishcha, odkoder je bil lep razgled po pobochnju vse do gozda globoko spodaj. Zdelo se ji je, da bi se moral mozh zhe vrniti domov. Sprashevala se je, ali se mu ni morda pripetila nesrecha. Nihche se v tistih nemirnih chasih ni nikjer pochutil povsem varnega. Vojashki ubezhniki so se klatili po gozdovih. Chlovek je lahko naletel na vsakovrstne klatezhe in tudi roparje. Med njimi so bili tudi brezdomci, ki so prihajali onkraj Karavank. Ljudje so pripovedovali, da so roparji napadali prevoznike, tovornike, tudi kmete, ko so ti prodali zhivino ali pridelek in se potem z denarjem vrachali domov.

Zhena se je tolazhila z mislijo, da je mozh denar, ki ga je dobil od prodaje krave, zhe porabil. Narochila mu je celo vrsto stvari, ki jih je potrebovala za dom. Vsak hip bo zmanjkalo soli. Petrolej so si komaj kdaj privoshchili. Ni smela niti pomisliti, kaj vse bi she potrebovali pri zhivini, orodje in pribor v kuhinji. Polja she niso bila vsa obdelana, ker je zmanjkalo semena. Otroci so prichakovali manjsha darila. Tudi ona sama je prichakovala kakshno prijetno presenechnje, ki si ga ni upala izrechi na glas. Dovolj je imela teh vsakdanjih skrbi. Dela v kuhinji ni nikoli zmanjkalo. Pripraviti je morala hrano za zhivino in delati v hlevu. Vsa skrb za otroke je bila na njenih ramenih. Od shtevilnih porodov je bila zhe mochno izchrpana. Poleg tega se je morala vechkrat odpraviti na polja, kjer je bilo dovolj dela ob vsakem letnem chasu.

Od poroke je minilo zhe mnogo let. Nekaj otrok je zhe odraslo, nekateri so se she skoraj drzhali matere za krilo. Mladostna zagnanost, od katere je njen mozh she vedno prekipeval, je pri njej pochasi izpuhtevala. Drabosnjak je imel v glavi vedno kup nachrtov, ob katerih je velikokrat pozabil na kmetovanje. Sosedje so se nanj vedno manj obrachali s proshnjo, da bi jim popravil kmechko orodje. Ure, ki so jih prinashali v popravilo, so ostajale zaprashede na polici. Ljudje so prihajali po nasvete, kadar je zbolela zhivina. Prihajali so tudi po razna zdravilna zelishcha, ki so rastla na blizhnjih travnikih. Mnogokrat se je zadrzhal s prijatelji ob tochilni mizi. Domov se je vrachal poln zagnanosti in energije. Pripovedoval je, kako navdusheno so ljudje spremljali njegove pripovedi, ki so bile kot nekakshni nastopi. Potem se je zavlekel v prizidek za hisho, v »shtubo«, kjer si je uredil delavnico.

Police v »shtubi« so bile zalozhene s knjigami, koledarji in zapiski. Lesene stene so bile oblozhene z listi papirja. Tu je imel tudi pribor, ki ga je potreboval za slikanje chelnic –

panjskih končnic. Slikal je na star, presushen les, ki ga je najprej utrdil z lanenim oljem. Celó barve je znal sam pripraviti. Največ pa se je ukvarjal s pisanjem, s pripravo in prepisovanjem ter prevajanjem knjig. Zapisoval si je pesmi in celo igre. Pesmi so se ljudem hitro prikupile, da jih je uredil v zvezke. Mnogo časa je posvetil pisanju iger, od katerih so eno zhe igrali v bližnjih vaseh. Zhena je bila vedno manj navdušena nad mozhevím delóm. Vsa njena prizadevanja niso mnogo pripomogla k izboljššanju zhivljenjskih razmer na kmetiji. Denar je prepočasí pritekal v hisho.

Vchasih sta posedela v zaupnem pogovoru. Tedaj ji je mozh prebiral odlomke iz igre o izgubljenem sinu. To igro je priredil po neki nemshki igri. Zheni je povedal, katere odlomke je povzel iz domachega zhivljenja. Tudi ona je poznala matere, za katere je vedela, da so se njihovi otroci izgubili v svetu. Odshli so po svetu za boljshim zhivljenjem, kot je bilo na kmetiji. Morda so odshli samo zato, da bi prezhiveli. Kmetijo je obichajno podedoval najstarejsi sin. Ta je brate izplachal. Tisti, ki so odshli, so se mnogokrat vrachali bolni in razcapani. Nekateri so izginili brez sledu in nihche ni nikoli vech slishal o njih. Vendar je Nezha imela Drabosnjaka she vedno rada. Znal ji je zvabiti na ustnice nasmeh tudi v tezhkih trenutkih.

Mnogokrat se je s strahom sprashevala, kakshno usodo bodo dozhivele njeni otroci, kaj jim je namenjeno v zhivljenju. Hudo ji je bilo za vsakega, ki je odshel. In nato se je she bolj skrbno oprejela dela in skrbela za tiste, ki so bili she vedno ob njej. Tudi otroci so nestrpno prichakovali ochetovo vrnitev. Mislili so na dobrote, ki jih bo oche prinesel iz mesta. Sladkarije. Nozh za dechka. Blago za deklshko obleko. Svileno ruto za mater. Konchno pa je bilo Nezhi vseeno. Samo, da se vrne zhiv in zdrav.

– Zhe gre!

– Prihaja!

She dva dechka in deklca so pritekli na dvorishche. Drabosnjak jim je pomahal iz daljave.

– Nekaj tezhkega nosi!

Drabosnjak je stopal vztrajno in z odločnimi koraki. Ko je prishel na dvorishche, je spustil tovor s hrbta. Nezha je takoj spoznala, da so bila vsa prichakovanja zaman. Samo nekajshen velik zaboj je Drabosnjak odlozhil pred »shtubo«, v kateri je obichajno pripravljaj tiske.

– Kravo si prodal, pa si tale zaboj kupil.

– Stroj je! Knjige bomo tiskali.

– Pa nich za domachijo, za kuhinjo, pa sol in petrolej.

– Zhena, prihodnjih bom vse prinesel, – jo je skushal potolazhiti. – Za zhival nisem toliko dobil, kot smo prichakovali.

– Kaj pa seme? Nismo she vsega polja obdelali.

– Knjige bomo tiskali. Samo she v Celovcu in v Ljubljani imajo tak stroj. No, morda she na Dunaju.

– Ata, ste mi prinesli nozh?

– Kaj ti bo nozh! Si she premajhen. She porezal bi se. Imeli bomo knjige. Lahko bosh shel v sholo.

– Ampak, jaz si zhelim nozh!

Drabosnjak ni vech poslushal pripomb zhene in otrok. Vrochichno je razvezoval vrvice, s katerimi je bil zvezan lesen okvir in pribor s ploschami, kamor se polagajo chrke. Tudi pribor s chrkami je bil poleg. Stroj je polozhil na vechjo mizo v »shtubi« in prichel sestavljati posamezne dele. Ploschcho, kjer so nastajali odtiski, pa nekakshno stiskalnico, pod katero so polagali liste. Dobil je tudi posodo z nekakshnim kolomazom in chopich, s katerim se mazhe valj.

Razburjeno je sestavil nekaj chrk. Sestavil je zapis. Vstavil premaz in zavrtel rochico.

– Glejte otroci! Svojo tiskarno bomo imeli.

Zhena je odshla v kuhinjo. Poznala je mozhevo vrochichno obsedenost, kadar je prichel z delom v »shtubi«. Postal je gluh za zunanji svet. Chez chas je Drabosnjak razburjen pritekkel v kuhinjo in molel pred seboj potiskan list, na katerem je bilo z velikami chrkami napisano: Igra od izgubljenega sina od enega paura u Korotane – Andreas Shuster – Drabosnjak.

– She bom moral dokupiti. Chrke so razlichnih velikosti. Pa za okraske, slike.

– Saj bi lahko she naprej na roko prepisoval, – reche zhena.

– Namesto enega prepisa jih lahko naredim sto. Ali pa she vech?

– Kdo bo pa to kupoval?

– Samo prvi odtis stane. Potem jih pa samo ponavljarah.

– Saj ljudje ne znajo brati!

– Nauchili se bodo. Sedaj je shola obvezna za vse otroke.

– Kdo bo pa na kmetiji delal?

– Saj ti vse sama zmoresh!

– Koliko chasa she? K zdravniku bi morala.

– Na svezhem zraku zhivimo. In nismo ravno lachni kot mnogi drugi. Po zdravila pa gremo na travnik in v gozd.

– Samo rajmi ti gredo po glavi.

– Samo che bomo knjige tiskali, bo kdo vedel, da smo nekoch zhiveli.

– Ves denar je shel za tisto mashino.

– Tiskarski stroj je! She izpopolnil ga bom.

– Kmet ne bo nikoli gospod. Pisanje je gosposki poklic.

– Vsak bo znal pisat in brat. In po nashe, v nashi shprahi bomo knjige tiskali.

Zhena samo z glavo zmaje. Odpravi se v hisho. Deklici narochi, naj prinese vodo v kuhinjo. Dechka poshlje k zhivini. Razmishlja, katerega dela naj bi se najprej oprijela. Prestavlja posodo, pripravlja zelenjavo za prashiche in pristavi lonec. Zakuri na ognjshchu. Deklica prinese vodo in se vrne na dvorishche.

Zhena se ustavi pri mizi. Sede na klop in si zaskrbljeno podpre glavo z rokama.

Po zagonu tiskarskega stroja je bil Drabosnjak ves prerujen. Komaj se je she zmenil za

delo na kmetiji, kjer so zheni pomagali otroci. Po poskusih in nekaterih neuspehih se je končno pojavil prvi tiskani zvezek. To je bila: Ena lepa celo nucna latania od teh hudah zhein. Ta je bila med ljudmi zelo priljubljena in jo je Drabosnjak tudi vechkrat recitiral ob posebnih prilikah, kadar so to zheleli prijatelji, s katerimi se je srecheval v gostilni. Potem je zachel pripravljati Eno novo pesem od zapitih bratov. In tu so she Rajmi od mlinarjev. Leta 1811 je natisnil Cochemove nabozhne povesti v prozi – Marijin pasijon.

Razlichni znanci in sosedge prihajajo na obisk, da bi videli novo chudo. Drabosnjak pojasnjuje in razlaga, popravlja in dodeluje. Kadar ne tiska, pripravlja nove prevode ter si zapisuje pesmi in domislice. Ko mu zmanjka barvila ali potrebuje dodatne chrke, oddide v dolino. Nich ne razlaga, samo nadaljuje z delom. Delo na kmetiji se she bolj prevesi na zhenina plecha. Boleha in pokashljuje. Vchasih pogleda v »shtubo«, toda za Drabosnjaka je zunanji svet povsem izklopljen. Kar med delom recitira, si izmishljuje nove verze, ponavlja stare. Pa spet razlaga obiskovalcem. Nekateri so navdusheni, drugi samo zmigujejo z glavo. Skrbi imajo, ker so vojni chasi.

Iz stroja pa prihajajo novi in novi listi. Zheli se pojaviti s tiski na prvem sejmu, ki se priblizhuje. Medtem so se dogajale na bojishchih v Evropi velike spremembe. Diplomati in vladarji so popravljali meje, se dogovarjali in chakali, da bo utihnil glas topov. Spet so shle kolone vojakov z opremo po dolini. Spet so se pojavili ubezhniki, na katere so vchasih streljali. Fante so kar naprej novachili za vojsko. Prihodnost je postala negotova. Polja so opustela. Tudi zhivino so pobrale vojske. (II nad.*)

Na kmetijo je prishlo pismo z uradnim dopisom, da bo rok za plachilo davkov kmalu potekel. Oglasili so se tudi nekateri upniki. Zhena je tedaj odshla v »shtubo« in zmotila Drabosnjaka, ki se je komaj kaj zmenil za njeno opozorilo.

- Kaj bi tisto! Po sejmu bomo vse vrnili.
- Saj sploh ne vesh, koliko smo dolzhni.
- Vse imam v glavi!
- She za semena nimamo. In letina slabo kazhe.
- She za davke nismo nich uredili. Zhupnik nam je pokopal dojenchka. Nich mu nismo plachali.
- Ena lachna usta manj.
- Tako ti na to gledash. Zakaj pa potem otroke delash?
- Da bo kdo ostal za nami.
- Saj sva jih zhe vech pokopala. Slabotni so bili. Tudi jaz sem slabotna.
- She postavljala se bosh z menoj. Tiski bodo shli po vsej Koroshki. Pa tudi na Kranjsko.
- Ti si kar naprej v oblakih. Kot da ne bi zhivel na zemlji. Ljudje te pa prosijo, da bi jim pomagal pri popravilu orodja. In vse tiste ure chakajo. Kot bi se chas ustavil. Nihche ne bo vech nichesar prinesel.
- Chakaj, da dokoncham. She Kolomanov zhegen moram pripraviti. To ljudi zanima. Kako bi do zakladov prishli. In kako bi se hude ure in hudih pogledov obvarovali.
- Saj vera prepoveduje, da bi v ris hodili. In charanje?

– Nikogar vech ne obsodijo na grmado, kdor se s temi rechmi ukvarja. Pa so tudi zagovori zoper bolezni in zagovori zoper uroke.

– Zakaj so pa potem charovnice zazhigali? In padarje! Tiste, ki so divjo jago in hudo uro priklicali. In se s hudirjem pajdashili.

– Samo hudobnih ljudi se moramo varovati! Drugo so pravljice za otroke.

Drabosnjak she vedno optimistichno vztraja pri svojih nachrtih. Kot da bi bil slep za stvarnost, ki ga obdaja. Sosedje zhe vedo, da je precej zadolzhjen. V zraku pa je prichakovanje sprememb. Drabosnjak je občutljiv za krivice, ki se gode ljudem, govori o prizadetosti in o tem, da so nekateri med vojnamo obogateli, drugi pa povsem obubozhali. Drabosnjak je she vedno pod vplivom francoske revolucije in obzhaluje, ker je bil Napoleon v zadnji bitki premagan. Vsak trenutek se v Ilirske province znova vrne avstrijski cesar. Napoloen je prinesel v dezhele pouk v slovenshchini. Nastali so chasopisi in prve nove knjige; gledalishche, bukovniki na Slovenskem. Prebudila se je nacionalna zavest Slovencev. Tisti, ki so se pritajili pod Francozi, pa komaj chakajo, da se vrne stara oblast. Drabosnjak je kot gluha za vse spremembe, ki se pripravljajo.

Resnichno se je razveselil prijatelja Andreasha, tkalca in citrarja, ki je nenapovedano prishel na obisk. Pravzaprav je Andreash opravil delo v vasi in je ob odhodu prishel na obisk k staremu prijatelju. Andreash je vidno utrujen, bolj suhljat kot obichajno, upadel, in vchasih pokashlje. Od zadnjega srechanja je vidno spremenjen. Drabosnjak sprva te spremembe niti ne opazi, ker je prichel prijatelju razkazovati delovanje tiskarskega stroja in pa tiske, ki jih je zhe pripravil ali pa jih she pripravlja.

– Stari prijatelj, od sile si, – ga je pohvalil Andreash.

– Ampak sem se moral zadolzhiti. Tudi zhival je morala iz hleva.

– Nisem vedel. Zhena pa tega gotovo ni bila vesela.

Zhena Nezha pride pogledat gosta.

Andreash jo pozdravi, pohvali lepo, urejeno cvetje na oknih in pred hisho. Tudi doda, da je slishal o smrti otroka. Vidi se, da zhena ni naklonjena zadnji pridobitvi, ko Andreash pohvali mozha. Zhena opazi, da je Andreash slabega zdravja. Odide v hisho po pijacho. Nekaj otrok se smuka okoli. Drabosnjak jim narochi, naj se ne dotikajo predmetov v tiskarni.

Drabosnjak razkazuje Andreashu tiske. Zhena prinese vrch s tolkovcem in se vrne k delu.

– Jaz sem za sedaj konchal z delom v vasi.

– Bova s tolkovcem nazdravila.

– Mnogo stvari pochnessh, Drabosnjak!

– Sejmi bodo. Knjige moram pripraviti. Pa she nekaj prepisov.

– Tudi slikarije gredo slabo v denar. Vojne so bile.

– Shel bo Francoz. Starega vladarja bomo dobili.

– Ta se zhe prej ni nich zavzel za nas.

– Za Slovence. Sami si bomo morali pomagati.

– Ti bi moral v shole, Drabosnjak. Na Dunaj. Ti imash glavo za učenje.

– Tudi tu me ljudje potrebujejo. Takih, kot sva midva. In tudi moje igre bodo she igrali.

- Veliko si napisal, da se chlovek kar chudi.
- Zdaj she igro priream, prepisujem iz nemshkega, pa tudi v svetem pismu je, zgodba o izgubljenem sinu.
- Saj jo imash na dilci pri chebelah.
- Mladi bi kar za gospode hoteli. Na kmetije pa pozablajo.
- To se slabo koncha, che kmet pozabi na svoj stan.
- Jaz pa hochem o kmetih pisat. O tem nashem zhivljenju. Pa kako bi lahko boljsh, bolj lepo zhiveli. In ne bodo sinovi po svetu blodili.
- Tak ni vech kmet, pa tudi gospod ne bo.
- Ja, zamisliti bi se morali. Kdor bo igro poslushal.
- Saj vesh, da je lushtno denarce po gostilnah zapravljat.
- Che imash denar, potem te ljudje obrajtajo.
- Vsi se ti prilizujejo.
- Tako bosh to igro v nasho shpraho postavil.
- Ampak bom tako igro postavil, da bodo v njej ljudje sebe igrali. Tisto sem po nashe naredil, kako se fant domov vrne, potem ko ga iz gostilne ven vrzhejo, ko je gol in bos.
- In potem pri ochetu usmiljenje prosi.
- Tu se chloveshko srce izkazhe.
- Glavno, da si na svojem. Jaz pa vedno drugam, iz vasi v vas.
- Pa na sejme moram s tiski, pa na rej, pa ko chebelarji skup pridejo. Ali pa po pridigah. Ampak to mora zhupnik dovolit.
- Dilce gredo takrat najbolj v denar, ko chebelarji skup pridejo.
- Posebno, che so podobe svetnikov, pa o zhivljenju nashega gospoda.
- Ja. To vsak rad vzame. Koliko chebelnjakov sem zhe poslikal po Koroshkem?
- Ali pa tiste vesele, od zhenskih jezikov, pa od mlinarjev in shushtarjev. Pa tudi o zhivalih.
- Ja. Vesele shtorije imajo ljudi radi.
- Tistih najveh v gostilni slishish.
- Moramo tudi resne shtorije med ljudi poslat.
- Shtorije najveh v prepisih okrog krozhijo. In jih tisti, ki so uki branja, prebirajo. In pa tisto, kar kmet rabi. Kakshnih nasvetov, kako naj kmetuje.
- Vech kot bo nashih ljudi knjige bralo, vech bo shlo knjig med ljudi.
- Ja, nashi otroci se morajo nauchiti knjige brat.
- A vesh, Drabosnjak, da se bo o tebi she dolgo govorilo. Da si bil prvi, ki je na Koroshkem knjige tiskal. Kar obchudujem te. Vesh, meni pa zdravje nagaja. Zdaj spish pri enem, zdaj pri drugem. Nisem vech mlad. In te vojne. Te so kmeta na kant spravile.
- Andreash, zmerom si bil vesele sorte. Ni treba zdaj cagat. Dol stopiva, na pozhirek.
- Pa pejva. Pol se pa posloviva. Gram spet na pot. She za gospo lep pozdrav.
- Kakshna gospa, dekla. Za vse sem pri hishi.
- Lep dom imate. In pridne roke. Obema zhelim veliko lepega.
- Ti, mozh, pa kmalu nazaj pridi.

Med pogovorom sta Drabosnjak in Andreash prishla do gostilne. Krchmar je teh dveh gostov vedno vesel, ker vedno znova pritegneta pozornost. Nekakšna chudaka sta, ki zmotita vzdushje pogovorov in vchasih prerekanj, ter se mnogi, ki ju poznajo, z veseljem pridružijo, ostali pa opazujejo od omizij. Nekateri so tu stalni gosti, drugi pridejo samo občasno. Le kakšni tujci, povratniki iz vojske ali od drugod ter tovarniki, ti vzbujajo posebno radovednost.

Krchmar je brez besed postavil pijacho pred nova gosta. Vedel je, da je Andreash dobil zaslužek za delo v vasi. In če je morda Drabosnjak brez denarja, bo Andreash pochastil tudi prijatelja. Mnogo shal sta zhe uprizorila, besednih dvogovorov v verzih, pa duhovichenj in zbadljivk. Tokrat pa se vidi, da Andreash ni najbolj pri volji. Mnogi to pripisujejo utrudljivemu delu v vasi in pričakujejo, da se bo ob kozarchku bolj razzhivel. Drabosnjak pa je vedno zanimiv sogovornik. Morda nekoliko chudashki za tiste, ki ga ne poznajo, saj takih vashkih posebnizhev, ki celo knjige tiskajo, takih ni na vsakem koraku. Krchmar pa si misli, dokler bo placheval rachune, toliko chasa bo dobil pijacho, cheprav govore ljudje, da gre s kmetijo pri Drabosnjaku navzdol.

Spet so bili pogovori o vojni zanimivi, ker je bil Napoleon v zadnji bitki premagan... Mozhje so ugibali, kakšne spremembe bodo nastale, ko se bo vrnil stari cesar.

- Vojaki so se zhe umaknili, od koder so prishli.
- Pod Francozi smo dobili shole v svojem jeziku.
- Menda novi cesar tega ne bo ukinit.
- Samo tistim bo na rep stopil, ki so se Francozom prevech prilizovali.
- To bo gosposke doletelo, ki so v trgovini s Francozi bogateli.
- Gosposka ne bo nikoli gosposke preganjala.
- She v zhlahiti so si med seboj, cheprav se vojskujejo.
- V vojni mi nastradamo, mi kmetje in dninarji. Tam zgoraj se zhe zmenijo.
- Nobeden ni nash, ne Francoz, cheprav nam je shole dal in je nash jezik enakopravnost dobil, pa tudi cesar, ki bo nazaj prishel, ni nash, – se je v pogovor vmeshal Drabosnjak.
- Kdo pa potlej, – se je jezno vtaknil nekdo, ki se je vedno poleg silil, ampak bolj, da bi poslushal. Svoje mnenje je vedno zase obdrzhal.
- Tam doli, pri Gospe sveti, tam smo svoje kneze volili, – je vzkliknil Drabosnjak.
- Tisto so pravljice za otroke.
- She v nashem jeziku smo jih volili. In kmet je dal glas, da so kneza potrdili.
- Samo she kamni so ostali.
- Nekaj pa je. Na to se moramo spomnit, che bome she kdaj svoje kneze imeli, svoje vojvode.
- Chakaj no, Drabosnjak, si ga zhe prej pil?
- Drabosnjak zhe ve, kaj govori, – se je oglasil Andreash.
- Za tako govorjenje bosh she kazen dobil.
- Ja, che bo kdo naprej nosil. Che se bo kdo tujcu udinjal, ki je nasho zemljo zasedel.
- Ti pa zhe ne vesh Drabosnjak, cheprav knjige beresh.

– Spet bo nash chas prishel. Jaz ga ne bom dochakal, toda nashi otroci in njihovi otroci ga pa bodo.

– Ko ne bodo nashi otroci samo za hlapce dobri.

V gostilnishko sobo je prishlo nekaj fantov. Zaprasheni, zdelani stopijo k shanku. Med njimi izstopa nekdo, ki je she posebno zanemarjen in zapit.

Gostilnichar je postregel novim gostom. Ti so se najprej odzhejali, nato so prisluhnili pogovoru.

– Svobodnjaki smo bili! Svoje vladarje smo imeli!

– Kdaj neki?

– Ko smo Slovani prishli na Koroshko, pred tisoč leti in vech.

– To si si ti izmislil.

– Nich si nisem izmislil.

– Zakaj pa danes po uradih nemshko govore in tudi vsa gospoda v mestih?

– Najprej smo se združili z njimi. Potem smo bili enakopravni, nato pa so nam zemljo vzeli in jo grofom dali.

– Saj mi nimamo svojih grofov.

– Imeli smo jih. Kneze in svobodne kmete, koseze. In tam pri Gospe sveti naj bi vladarje volili. Vse je v knjigah zapisano. Svoboden kmet sem, potomec vojvod, ki so jih pri Gospe sveti volili. Kmetijo sem podedoval. Rad bi po nashe pisal in govoril.

– Zakaj pa potem iz nemshkega prepisujesh?

– Prepisujem, pa tudi nashe shtorije vpletam.

– Kaj pa se z nami posebnega dogaja, da bi moral o nas pisat?

– Tisto zhe, o babjih jezikih.

– Pa o tem, da morajo nashi otroci po svetu, da strgani in lachni nazaj pridejo.

– Tisto je pa chisto res, – se je oglasil eden od prishlekov.

– Vem, ti si eden od onih dol pod nami, ki te je ocha izplachal. Pa si zdaj nazaj prishel.

Brez belicha v zhepu.

– Delo bom poiskal.

– Delo tudi mi ishchemo, – so se oglasili nekateri.

– Zakaj pa nisi v mestu ostal?

– Tam je takih kot jaz cel kup. Vsi delo ishchejo.

– Na kmetih je pa she tezhje za delo.

– Vojne je konec. Spet bo trgovina in delo pri prevozih.

– Tudi o tem bi rad pisal.

– Ti najprej dolgove plachaj, Drabosnjak. In kar si se zaradi tiskov zadolzhil. Ne pa, da o vladarjih govorish.

– Nashi fantje bodo morali spet na vojsko. Tokrat za drugega vladarja.

– Samo ne tisti, ki so v Rusiji zmrznili.

– Ali pa so se brez rok in nog vrnili.

– O tem bi moral pisat.

Fant, ki ga je oče izplachal, znova prosi za pijacho.

– Kaj knjige. She za jest nimamo. Lakota. Tudi v mestu. Brez vsega sem ostal.

– Ali me oče nazaj vzame ali grem pa med rokovnjache.

Andreash ga zmoti iz razmishljanja:

– Kaj si si zamislil, Drabosnjak? Si zhe v igri, ki jo bosh napisal?

– Rajshi bi Andreash kaj zashpilal.

– Danes ne bom nich shpilal. Kar mahnil jo bom na pot.

– Si bil pa res nekam tih.

– Tebi Drabosnjak, zhelim vse dobro. Da bi mnogo tiskov naredil in da bi shli med ljudmi.

– Da bo vsaj za pijacho.

– Potem bosh pa kaj povedal.

– O tem, kako si zaklade iskal.

– Pa nich nashel.

– Potem so zakladi she tam.

– She je kje kakshna baba, ki zna coprati.

– Tiste so zhe vse skurili.

– Che bi mojo, bi bilo zhivljenje mnogo lazhje.

– O hudobiji in zavisti bi moral pisati. Pa da bi bolj pomagali drug drugemu.

Andreash in Drabosnjak sta se poslovila. Andreash je plachal. V gostilni je bilo she vedno zhivahno. Pomahala sta drug drugemu in se odpravila vsak v svojo smer.

Poglavje (V) iz daljshega teksta (knjige v pripravi) *Od Gospe svete zvon* o zhivljenju Andreja Shusterja Drabosnjaka. (Op. ur.)

Andrej Shuster Drabosnjak, koroshki bukovnik, je veliko naredil za obstoj in razvoj slovenskega jezika na Koroshkem. Rodil se je leta 1768 na Drabosinjah blizu Vrbe ob Vrbskem jezeru. Petindvajsetleten je prevzel kmetijo in se porochil. V razgibanih chasih napoleonskih vojn si je Drabosnjak pomagal s tiskanjem in prepisovanjem knjig. Svoje in tuje knjige je tudi prodajal. Napisal je vech knjig pesmi, gledalishke igre, ki jih she vedno izvajajo. Zelo znan je *Pasijon*, ki ga je priredil iz nemshchine, kakor tudi igra *Izgubljeni sin*.

Drabosnjak je bil tudi slikar, slikal je panjske konchnice, popravljal je ure in svetoval kmetom v chasu bolezni. Zaradi prijateljewe ovadbe so mu zaplenili vso zalogo knjig ter mu prepRechili nadaljne tiskanje in prodajo. Bil je tudi zaprt in si do konca zhivljenja leta 1825 ni vech opomogel. Zadnja leta zhivljenja je prebil kot gostach v mlinu. Najstarejsi sin Gregor ga je malo pred smrtjo odpeljal na kmetijo, kamor se je bil prizhenil.

Drabosnjaku so posvetili muzej na Kostanjah, ki ga prav zdaj prenavljajo.

(Op. avt.)

Lev Detela

TRI ZVEZDE

XIV

(Odlomki iz nastajajočega romana o celjskih grofi in Veroniki Desenishki)*

Pod težkim svechnikom s tremi nemirno plapolajočimi voshchenkami se ziblje nad papirje sklonjena glava Carolusa Gregoriusa Carniolusa. Gosje pero v učenjakovi desnici shkripa po pergamentu, rishe umetelno ukrivljene chrke v imeniten spis o *vseobsezhni skrivnosti nochi*.

Sloviti magister sicer ve, da je zhe davno nastopila pozna nočna ura, ko mora poshtena dusha spati trdno spanje pravichnega, medtem ko se zlobne dushe istočasno potuhnjeno premetavajo pod odejo v nemirnem spanju krivichnega. Saj se boji mogočnosti nochi, toda zdaj, ko ga je obsedel *ingenium*, se ne more vech zaustaviti. On je vsekakor izjema. Cheprav ni zazheleno, da se potem, ko je odzvonilo vecherno avemarijo, she lotish kakega dela ali celo hodish zdoma. On pach mora pisati, pa chetudi mu bo kdo ochital, da si je izbral noch za delo samo zato, da bi se povezal s temnimi in za navadne smrtnike nevidnimi silami.

Dvigne glavo. Gosje pero obvisi pred njim v polzraku kot pushchica, kot opomin, kot vzpodbuda, kot zastava.

Magister premishljuje. Chuti, da bi ta spis lahko bil nekaj povsem novega, rezko svarilo nemirnim in vzpodbudno opasilo dobrim. Chloveshtvo se mora dvigniti iz ujetosti v grehu in zablodah proti boljshemu, vishjemu. *Ab asinis ad boves transcendere*. Preiti mora, kot so znali povedati stari, z oslov na vole, torej k vishji ozaveshchenosti. Spet moramo najti pravo pot k izvirom dobrega. *Ad fontes*.

O tem je zhe prej veliko razmishljal. Poglabljal se je v imenitna velika dela starih Grkov in Rimljanov. Ve, kaj hoche povedati. O pasteh nochi pishe z vso odgovornostjo zelo učenega chloveka. Zhal mu je, da hochejo v modrosti z njim tekrovati nekateri mnogo bolj nepoucheni, pravzaprav nepismeni sorojaki. Ti naj bodo kar tiho. Ta nespametna chloveshka nevoshchljivost. Shkodozheljnost. Zavist omejenih. *Caecus non indicet de colore*. Slepec res ne more razsojati o barvi, ki je sploh nikoli ni videl. Toda njega, velikega magistra, bo njegovo lastno delo vechno slavilo kot umetnika. *Opus laudat artificem*. Cheprav je najpomembnejshi um v slovenetskih dezhelah, mu predvsem sorojaki ves chas nagajajo, namesto da bi ga chastili, kot bi se spodobilo. Zavistni so mu, ker so bedaki. Zavist pa je vechen greh. *Invidia immortale peccatum*.

Z rokami maha po zraku. *Sursum corda!* Kvishku srca! Sveche razburjeno utripajo.

Ve, da ima noch svojo moch. Ve, da je noch od hudicha. Chloveku ugrabi vid, ta najdragocenejsi dar, ki ga je prejel od dobrotljivega Boga. Kdor se ponoči odpravi

na pot, bo zamenjal resnico z lazhjo. Podnevi nedolžno zeleni grm se mu bo sredi nochi spremenil v nevarnega morilca, ki prezhi nate zhe na prvem ovinku in samo chaka, da bi te ubil iz zasede. Noch razbije red sveta, unichi lepoto, zabrishe razlike med stvarmi, ubije barvitost narave, ukine razliko med dobrim in zlom. Noch te zaslepi in oslepi. Razpre svoje nechisto brezno. Peklensko brezno. V temi se zachno dogajati nesramne in nechiste stvari, nevredne chloveka. Zdi se, da je *multa nocte*, namrech globoko v nochi, vse dovoljeno. Tedaj se noch spremeni v kraljestvo Luciferja in hudichev. V nochnih urah besnijo skozi temo nevarni duhovi.

Njegova nova razprava bo zato zelo koristen poduk ubogim nesrečnim dusham, da bi se ochistile vseh nasladnih grehov, ki jih rodi noch. Zakaj v dezheli grofov Celjskih vlada noch, gospoduje tema.

Ve, da je noch velikokrat zares *nox caeca*, slepa noch, ki te she prehitro zapelje v večno temo in v tezhko smrt. Hude nevihte, potresi, poplave, pozhari, kuge in druge ujme se rodijo v krutem narochju brezdushne nochi. Hladna noch se zareže v meso nemirno spechega in v meso skozi temo nesrečno hitechega in ga napolni z bolechino in boleznijo. Ponochi se zrak zgosti, postane strupen. Nochna tema dushi in mori. Sredi nochi je bolezen nadvse neizprosna in smrt posebno ostra. Znano je, da nas smrt ponavadi zadene ob koncu nochi, ob tako imenovani *prima luce*, s prvim svitom. Zavedati se moramo, da je noch chas charovnic in duhov. Ti izrodki teme se priplazijo k neprevidnemu, da ga pogubijo. Zelenkasto motno se zalesketajo sredi tezhke nochne pokrajine. Gnezdiyo v mochvirjih in v obliki zamolklega pogubnega ognja, imenovanega *ignis fatuus*, unichijo samotnega nochnega popotnika sredi teme v megli in blatu.

Gosje pero prevech hitro zashkriplje po pergamentu. Magister se zdrzne. Pero mu pade iz rok. Lachen je. *Magister artis venter*. Uchitelj umetnosti je vendar predvsem zhelodec. Zavzdihne. Vstane. Ko gre mimo mize, pod njegovimi koraki leseni pod poka in se trese. Sveche she bolj zatrepetajo. Stopi proti vdolbini pod oknom. Zagrabi za kos slanine. Lomi kruh. Si iz vrcha nalije v bokal nekaj vina. Pije. Cmoka z ustnicami. Slanina mu dishi. Chlovek mora biti debel, da vzdrzhi vse te ujme sveta. To dolgo noch. Mozhgani se morajo kopati v masti. Drugache se chloveku zmesha, ker je toliko groze in krivic na tem nesrečnem velikem svetu...

Veliki magister otozhno zavzdihne. Se spet usede k papirjem. Ah, kaj bi! Kljub svoji chloveshki shibkosti mora pogumno nadaljevati z delom.

Pero spet silovito shkripa po imenitnem pergamentu. Carolus Gregorius Carniolus mezhika z ochmi. Sredi zenic mu trepeta svetloba treh namiznih svech. Zaveda se celo najhujshega, namrech da se v globinah nochi v posebnih trenutkih pojavijo ognjeni shkopljeniki, besni volkodlaki in zhivi mrtveci - vampirji, ki she zhivechim smrtnikom, che jih dobijo v pesti, izpijejo kri in jih na ta nachin spremenijo v mrliche. Celo v sredishchu Pariza se je nedavno sredi nochi pojavil volkodlak. Razjarjena pocestna drhal ga je lovila po umazanih ulicah, da bi ga ugonobila, a ji je zhal ushel. Pri Brnu v slavni mejni dezheli Moravski so v zakotnem mestecu iz groba izkopali tri trupla

volkodlakov, ki so se zahrbtno spremenili v ljudi. Na ukaz visokega sodstva in s priporočilom duhovščine so jim odsekali glave, nechista srca pa prebodli s sulicami. Na koncu so jih kot udejanjeno zlo zazhgali na grmadi.

Goste sence nochi so pravo prekletstvo sveta, ostri bich za ubogega chloveka. Neki pijanec se je sredi Dunaja zvrnil v obcestni jarek in divje zasmrchal. Mimoidochi strazhniki ga zaradi teme niso mogli razpoznati kot chloveka. Mislili so, da iz grmovja renchi podivjan stekel pes, zato so ga zatolkli s koli do smrti. Shele ko je bilo delo opravljeno, so spoznali, da so ubili pijanega chloveka.

Sredi nochi je samo blisk silovite nevihte tisto odreshilno sredstvo, ki izgubljenemu popotniku razsvetli tezhko pot in ga obvaruje pred strmoglavljenjem v blizhnji prepad. Jasno je, da ponoči ne smesh pozdraviti niti svojega najblizhjega, saj je mogoche hudich ali demon. Noch ni nikomur prijateljica. Podnevi je chlovek chloveku volk, ponoči je chlovek chloveku volkodlak. Najboljsi ljudje ljubijo samo ljubeznivo svetel dan, slabi ljudje so prijatelji najtemnejshe nochi. Zato je razumljivo, da posvetna oblast priporoča takojshnje kaznovanje vseh *noctivagatorjev*, teh zares nespodobnih nočnih klatezhev in pijandur.

Nesramni ljubijo dolge nochi. Saj noch oslepi ljubosumne oči, da ne opazijo pozheljivca, ki bo v naslednji uri omadezheval poshtenjakovo najdrazhjo. Nespodobni namrech mislijo, da je v temi vse dovoljeno. Tema je brezno nechistovanja, saj noch ne pozna sramu. Zato je jasno kot beli dan, da se tisti, ki je slab, izogiba svetlobe. Tak nesramnezh ponoči sploh ne spi. Ponoči mirno pochivajo v snu in sanjajo o lepoti sveta le pravichni. Nezadovoljnezh ne spi. Nezadovoljnezh se ponoči bori s samim seboj in z ljudmi. Za izgubljene je namrech samo noch pravi dan in resnichno zhivljenje.

Nespechi se ponoči dvigne z lezhishcha, se nesramno muchi s sabo in Bogom, premishljuje na nepravilen nachin, prislushkuje shkrtnanju podgan in mishi, ki glodajo pod podom in motijo nočni mir. Potem se splazi k sosedovi zheni in pri nji nespodobno vasuje. Ji ugrabi zvestobo. Jo popolnoma osvoji. Zasvoji. Meso nemirnega pohotnezha se zdruzhi z mesom nezveste. Oba med nechistim spolnim plesom izgubita dusho. Vendar v temi sredi prepovedanega uzhitka ne slishita zmagoslavnega hudichevega krohota.

Noch je polna nevarnosti. Strashna noch. Chloveshtvu prinasha pogubo in nesrecho. Grozne so spletke in nakane shtirih apokaliptichnih jezdecev nochi: peklenških duhov, tezhkega strupenega zraka, najhujshih ujm in chloveshke pokvarjenosti. Iz brezna nochi puhte neznosne charovnije. Zrak postane zaklet. Chlovek postane preklet. Tema postane tako gosta, da bi jo lahko rezal z nozhem. Vchasih niti najboljsha svecha ne more vech razsvetliti prostora. V kotu, polnem senc in teme, sta videti umazana telica in nespodobna prasica kot najlepshi gospe. Zato je jasno, da je previdnost *semper et ubique*, vedno in povsod, najboljsha svetilka.

Mnogi ne vedo, da vsi deli nochi niso enako nevarni. Zavedati se moramo, da je najnevarnejshi predvsem *mrtvi del nochi*, ki se lahko zelo hitro spremeni v *smrti del nochi*.

Chas pred prvim petelinjim krikom se zato imenuje *intempesta*, ker je to *chas brez chasa*. Takrat vedno in povsod gospoduje *smrtna tishina*. Spanje je v tistih nevarnih trenutkih težko kot svinec. V mrtvi uri nastopi mora. Orjashka tezha besnega demona ti stisne prsi. Brene slabe vesti skusha zadushiti nepripravljenega. Samo klic jutranjega petelina te tedaj lahko odreshi. Grozen je ta chas brez chasa. Ne-chas, v katerem te muchi slaba vest. Ne-chas, v katerem se prikazhejo mrtvi in ti sporočijo, da si na napachni poti. Tedaj si zhelish, da bi spal globoko in chisto, kar je znachilnost prvega spanja pred polnochjo, imenovanega *primo somno*.

Magister Carolus Gregorius Carniolus dvigne gosje pero. Zachuti, da je noch pomembna za chlovekovo ozaveshchanje. Ker che ne bi bilo nochi, chlovek ne bi nikoli spoznal svojih zablod, podlosti lastne dushe, chrne kot najtemnejsha noch. Samo noch, ljubezen in usoda dolochajo krogotok sveta.

***

Habsburshki vojvoda vznemirjeno vstane od mize.

»Kar tako, na vsem lepem, kar tako torej?«

Bulji v duhovnika.

»Ja, kar tako, visokost...«

»In zakaj?«

»Ja, zakaj? Dangeroz je nesramen norec... Sredi ceste se je razburil... Si strgal srajco s telesa. Rekel, da je svet kup umazanih smeti... Prepeval pesmico, v kateri zhali oblast... Ljudstvo je kar drlo skupaj... Paslo zijala... Z rdechimi obrazi poslushalo nesramne shale tega nizkotnezha...«

»Ja, chesa takega se pa res ne sme delati... To je vendar upor!«

»Ja, upor, visokost!«

»Pa ste ga ujeli?«

»Valpti so ga takoj zvezali in odgnali v temnico... Ne bo mu prizaneseno...«

»Tako je prav, prosht!«

»Res je. Skrajni chas je zhe bil...«

»Ja, tako... Saj bo zdaj mir, ali ne?«

»Seveda bo mir... Zdaj bo mir...«

»Pokorni morajo biti... Ljudstvo mora biti pokorno!«

»Ja, navadno *gnajno* je treba krotiti z zhelezno roko...«

»Ja, krotiti... Bich je edino zdravilo za neuke ubozhce, prosht... Da ne podivjajo... Zato potrebujemo samo take pesnike, ki uchijo ljudi sposhtovati oblast...«

Vojvodov vijolichasti pijanski nos samozadovoljno zazhari v popoldanski sonchni svetlobi.

»Seveda, visokost... V te butaste glave je treba vcepiti sposhtovanje do oblasti...«

»Ja, sposhtovanje... Drugache ti zazhgo she hisho, razrushijo grad... She lastno mater ti prodajo ali ubijejo, pa da ne bi kneza ali kralja...«

Habsburzhanov vinski nos se zamaje sem in tja.

»Ja, samo da smo zdaj hujskachu zavezali gobec,« reče duhovnik.

»Saj ste res pridni, zares pridni... Tako je prav!«

Vojvoda si zadovoljno mane roke, dvigne glavo in ponovno odstopica k svojemu z rdechim zhametom oblozhenemu stolu.

Se ozre po prostoru. Debelo gleda. Hrka in kashlja. Dvigne glavo.

»Zdaj lahko gre,« reče k duhovniku. Si z modro rutico brishe oznojeno chelo. Sezhe z roko k vrchu rdechega vina na razkoshni mizici.

***

Spet skoraj vso noch ne more zatisniti ochesa. Nekaj jo preganja. Nekaj brez jasnih obrisov. Muchno stanje. Grozen, zahrbtnen nemir.

Proti jutru jo za trenutek premami spanec. Zazdi se ji, da se pred njo pozibavajo obrisi petih moshkih. Sami bradachi. Rokomavharji. Spake v poltemi. Iztegujejo proti njej debele kosmate roke. Nepravilne roke. Roke s tremi, sedmimi in trinajstimi prsti. Se zvito pozibavajo. Jo bozhajo z lokavimi pogledi.

Veronika sanja, da ne more ne naprej ne nazaj. Zaprta je med visoke strmoglave stene. Bradachi se spet priblizhujejo. Grozi vsesplohna nevarnost. Roka s sedmimi prsti je nesramno blizu.

V Veroniki nekaj pochi. Odpre ochi. Vidi, da je she vedno v razbojnishki jami sredi gozda. Strmi v mladega bradacha, ki jo zvito opazuje in se ji zahrbtno smeje.

»Smo se kaj naspali, draga lepoticca?« piska skozi na pol gnile zobe.

Mu noche odgovoriti. Strmi v tla.

Bradach je vedno bolj popadljiv. Jo zagrabi za roko.

»Pusti me na miru!«

Obraz ji zalije razburjena rdechica. Ne ve, kako bi se ga znebila.

Rokomavhar je vedno bolj brezobziren. Z dlanjo drsi chez njene dlani, jo skusha pritisniti k svojemu smrdljivemu razgretemu telesu.

Upa, da ji bodo dedci, ki lezhijo na slami na drugi strani votline, priskochili na pomoeh, vendar ji nihche ne pomaga. Neki debelonogi raztrganec z razmrshenimi lasmi se rezgetavo zasmee. Iz vseh oglov se shiri brezobziren posmeh. Strah rezko odmeva med gluhimi stenami.

Ko jo brezobzirnezh she bolj trdno prime za roko, divje zakrichi.

Bradach se zdrzne. Dedci povesijo ochi.

Izza vogala pochijo ostru koraki. Orjashki ubezhni menih Tomazh pridrvi z osornim glasom.

»Nobenih norchij in nesramnosti! Bog vse vidi in vse ve, greha se delati ne smel! Pustite Veroniko na miru!«

Menihovi umazani lasje prshijo v sveti jezi na vse strani. Se razkorachi pred Veroniko. Mrko gleda.

»Bodi bolj previdna,« reče, preden spet odkolovrati v temo.
Rokomavharji osramočeno sklanjajo glave. Mezhikajo z ochmi.
Bradach se umika v zadnji kot. Pade kot ubit na slamo.

Veronika stiska glavo k tlom. Se previdno pomika ob zidu k svojemu lezhishchu. Otipa culo na levem kupu slame. Zagrabi vseh svojih sedem stvari. Jih bashe v svezhenj. Se na skrivaj plazi po poltemi. Skusha zbezhati. Upa, da je razbojniki in oba meniha ne bodo odkrili na begu in privlekli nazaj. S temi hostarji ne more in noče prezhiveti.

Ko bezhi skozi sivo mokro jutro, kliche vse svetnike na pomoč.

***

Sami bliski in prebliski. Veriga rezhe do srca. Kako nesrecha boli!

Friderikova glava je nevarna nadloga. Gori kot suho poleno. Se guga in ziblje na vse kriplje po smrdljivi luknji ukrivljenega stolpa, da besno shkriplje.

Ja, Friderikova glava gori. Ja, Friderikova glava je nesramna zmeshnjava.

Noch poka kot goreche poleno. Ogenj v glavi prasketa do srca. Friderik ziblje ubogo glavo sem in tja. Ja, Friderik ve, da je glava nezdrava. Ve, da njegova glava sploh ni vech prava.

Ja, Friderik ve, da je postal kos gorechega polena.

Ta glava je najvechja zmeshnjava.

Ja, Friderik ve, da ves svet gori. In po grajskem stolpu teche kri.

Po vseh celjskih kotih pokajo kosti. Ta svet nesramno gori.

In zares teche kri. Ja, zagotovo teche kri.

In kdo ste sploh vi?

Ta svet zares krvavi. Ta svet poka po krivem in pochez. Ta svet gnusno smrdi.

In kdo ste sploh vi? Ste vi moje kosti?

Veste, glava mi gori. Ker ste to vi. In te kosti, te grozne kosti, da smrdi...

Ja, Friderik ve, da je ves svet kup nesnage. Gorecha grmada.

Ve, da po stolpu teche kri in da po vseh kotih pokajo kosti.

Iz zadnjega soda teche kri, ko veliki grof po kleti besni.

Ja, Friderik ve, da bo zazhgal grashchino. In ve, da bo iz vseh sodov steklo vino.

Dobro ve, da ga bolijo kosti, ker glava strashno gori.

Ah, ta svet je gnusna zmeshnjava.

Friderik, kje je zdaj tvoja uboga glava!

***

Le zakaj vse to? Zakaj je zhivljenje postalo chrn oblak?

Zrak poka v zloveshchi napetosti. Vse ga boli. Zhalostna dusha in ubogo telo.

Le zakaj se je to gorje poveznilo na njegovo zhivljenje?

Res samo zaradi Veronikinih temnozelenih ochi, v katerih se moshka dusha izgubi kot v globokem nevarnem tolmunu? Zaradi bujnih pramenov njenih svetlozharechih las, ki si jih je chesala v snopu

sončne svetlobe, ko jo je prvih zagledal? Zaradi njenega zvonkega bronastega glasu s prizvokom neke chudne pozeljive otožnosti? Veronika! Zakaj, zakaj? Charovnica? Ne! Nikoli in nikdar!

***

Sigismund Luksemburški zhe ves vecher opazuje, kako njegova Barbara pleshe z angleškimi vitezi, vendar ne zine niti besedice.

Ve, da ga vara. Mlada je she... Zato jo je pach prevech razvadil... Ker je izredno popustljiv. A mu je rodila le hčerko.

Toda zdaj vse to. Saj ni slep. Ti sštevilni ljubimci. Vse bi bilo drugache, ko bi bil mlajshi. Saj je zhe skoraj staret. Kaj naj she sploh lahko nudi svoji radozhivi zheni, divji, kot vsi ti Celjski?

Pochuti se, kot da bi bil na zherjavici. Kot na trnju. Trpi zaradi strashne ljubosumnosti.

Ko godba utihne in je zabava konchno mimo, pristopi k zheni in ji zashepeta, da je utrujen. Zato gre kar takoj spat.

Barbara se hudomushno zasmeje.

»Zhe tako zgodaj? Nochejo she nekoliko ostati z nami?«

Skoraj jezno se umakne v zgornje grajske prostore. Skrit za tezhko brokatno zaveso, vznemirjeno chaka na naslednje dogodke.

Zaslishi zvonek smeh... Barbara?

Trdi koraki votlo odmevajo po kamnitem hodniku.

Cesar zadrhti in shpichi ushesa.

Strese se od groze, ko iz zhenine spalnice po krajshem premoru zaslishi poreden smeh in shume strastnega ljubljenja. Ve, da njegova zheni lezhi gola v objemu drugega in se mu divje predaja. Trdi enakomerni sunki, ki pokajo po postelji, in zhenini ostri, rezki vzdih ga rezhejo do srca...

Globok moshki glas... Zatishan zhenski smeh.

Ko Barbara v strasti divje zakrichi, ga skoraj izpodnese. Mora nasloniti glavo na trdi hladni zid. Z levico se oprijema rdeche zaveso... Groza ga davi v grlu in ga hoche zadushiti...

Zakaj je hotel vse to slishati? Dozhiveti? Ljubezen v dvoje, v troje? Saj vsega tega pri svojih letih ne more vech prenesti.

Te grajske stene so pretanke za tako strashno preshushtvovanje! Treba bo sezidati nov grad z grozotno mogochnimi stenami, skoz katere ne prodre do zhalostnih ushes niti en sam glas tistih, ki varajo!

Chez chelo mu polzi mrzel pot, medtem ko so glasovi ljubljenja vedno mochnejshi. Chuti, da je zhenina strast zdaj narasla v divjo povodenj. Barbarini vzkliki **strasti** se kot krvava bodala rezko prebijajo skozi vse stene naravnost v sredo njegovega srca in ga rezhejo na dvoje.

Ah, ja... She, ja... Ja, ja...

To grozno zhivalsko sopenje... Zdaj sta se popolnoma razzhivela. Slishi, kako moshki umazano cvili, ko si jo prilashcha... Ko preлива svoje nesramno seme globoko v njeno tisochkokrat prefukano rezho...

She, ja, she, dragi! Daj me zdaj! Ja, zdaj!

Sigismund prebledi. Zdaj jo melje kar najbolj globoko... S skrajno nabreklih korenem... Zato je tako rezko zakrichala, zato tako strastno sope in vzdihuje... Hudichevo močno ji ga mora zasajati, da tako krichi... Kar po zhivalsko divje jo tolče od zgoraj navzdol...

Prekleta zhenska, tako neusmiljena do svojega dobrosrchnega mozha! Nesramna cipa, ki nima nikoli dovolj!

Toda zdaj sta spet nekoliko bolj mirna...

Cesar dvigne glavo. Se nekoliko umiri. Slishi, da sopeta na drugachen nachin, zelo zadihano, pochasi, toda vztrajno... Morda je sedla nanj... Chof, chof... Verjetno jo bo spet zalil. Popolnoma pobrizgal naravnost v ustje njene neplodne maternice.

Zdi se mu, da bo izgubil tla pod nogami... Preveč je usmiljen... Pravzaprav bi ga moral zdrobiti... Zmleti v prah... Vse njene ljubimce bi moral unichiti. Ukazati, da jih umorijo...

Le zakaj je tako popustljiv...? Vedno znova ji odpusti...

Ubogi stari bedak... Ve, da se mu za hrbtom smeje... A je pach tak!

Cesar se s strtim srcem opoteka po hodniku. Le kaj ima od vseh teh svojih chasti! Od vsega tega zhivljenja! Njegov luksemburshki rod z njim v kratkem izumre.

Prekleti Celjski in prekleti Habsburzhani!

Le zakaj mu je Barbarin oche Herman v bitki proti Turkom moral reshiti zhivljenje? Zakaj sploh she zhivi?

***

Za ovinkom, na robu jase, se konchno zgodi tisto, chesar se je ves chas bala. Bradati moshki, ki jo je zalezoval zhe v razbojnishki votlini pri obeh upornishkih menihih, popolnoma neprichakovano plane iz skrivalishcha za koshato nagrbanchenim grmom in ji prestrezhe pot. Preden se Veronika zave, kaj se dogaja, jo vrzhe v travo. Z divjo silo jo potisne med mah, praprot in vlazhne korenine in ji z levo roko razpne srajco.

Posiljevalec drgeta od pozhelenja, ko grabi po polnem mesu preplasheno drgetajochih dojk in jih razdrazhljivo potiska k svojim sluzastim ustnicam. Pohotno se prisesa na oba v vzburjenju vedno bolj od strahu nabreklo poveshena rozhnata seska svoje zhrtve in izrabi Veronikino nepripravljenost in presenečenje. Z neprizanesljivo ihto pahne svetlolaskino desno stegno ostro navzgor, medtem ko ji drugo, she upirajocho se nogo porine dalech na levo, da jo zbole vse mishice pod trebuhom.

Posiljevalcheva dlan zelo hitro podrsa po topli zhenski kozhi. Mehko blago med Veronikinimi stegni se med nesramnezhevimi potiski skoraj popolnoma razpne. Kjer se tkanina she upira, jo kratko in malo strga s toplega polnega mesa. Odprta, spodaj zdaj močno raztrgana obleka, ji zato nesramezhljivo hitro zdrsi s spodnjega dela

telesa v gosto travo. Bradacheva roka spolzi chez Veronikin kot sočna figa temnordeče napeti sram, ki se, popolnoma razkrit za pozhelljive moshke oči, nagubano bochi iz nezno nakodranega mednozhnega puha.

Posiljevalec zatrza kot zhival. Z obema rokama zagrabi zhensko pod razgaljeno zadnjico in jo skupaj z razkrechenima nogama potisne strmo navzgor. Na z mahom porasli shtor. Tezhko sope. Ostra napetost se v njem nevarno stopnjuje. Meso zhenske, ki si jo surovo prilashcha, vdira kot nevaren hudournik v zadnje pore njegovega telesa. Zdi se mu, da ga bo neprizanesljiva strast raznesla. Nenavadno močno občuti nabreklost mesa. Svojega in njenega mesa. Ko se je z obema rokama trdosrčno oprime tik nad zadnjico, se Veronika zave, da je dokončno v pasti, vendar jo zalije sladka groza chudnega uzhitka. Pridusheno jechi, ker se ostra konica posiljevalchevega uda vedno bolj razdrzhljivo drgne ob nabrekline med njenimi od lastnega vzburljenja vedno bolj mokrimi sramnicami. Chudna neprizanesljiva strast, ki se ji zaman upira, jo v ostrih trzljajih zanasha globoko navzdol in navzdol, do strashnega, zhivalsko grobega vrhunca.

Moshki hropeche zastoka. Veronika osramocheno zapre oči. Chuti, kako se trda nabreklost v njeni zdaj kljub vsemu zhe zares razdrzhzeni rezhi popolnoma odpre in ji toplo seme zalije vse gube in kozhice notranjosti. Nagne se proti posiljevalchevemu spolovilu in se obupano zasmeje.

Bradach se skloni naprej, proti Veronikini vzburljeno izbocheni levi dojki. Polna, medeno dishecha seska ga vabita, da njuno razdrzhljivo vsebino izpije do dna. Prsti mu spolzijo globoko pod vlazhne okrogline zdaj zares prevech izzivajochih prsi mlade zhenske. Jih otipa spodaj, pod ostro toplo gubo. Privzdigne z desnico polno, hrushkasto prsno meso. Vidno nabrekla mlechnobela gmota leve dojke trepeta med njegovimi prsti. Lizhe z jezikom močno razdrzheno bradavico, ujeta v vse sladkosti razburkanega rozhnatega kolobarja.

Se zasmeje. Sezhe z roko med Veronikina mokra stegna, jo hoche ponovno naskochiti. Besno uzhivati. Se osvoboditi vseh pritiskov. Izbrizgati v to toplo trepetajoche meso pod njim vse napetosti in tegobe, ki so se neusmiljeno ostro nabrale v njegovem telesu in v njegovi dushi.

Oh to prekleto, poscano zhivljenje! Ko te gospodarji samo muchijo in tlachijo. Bedno zhivljenje. Brez usmiljenja. Barabe in prasice, kot ta naga kurba pod njim, ki hoche biti nekaj boljshega, kot smo mi, ubogi revezhi! Zato jo bo zdaj spet premle!

Vendar se zhenska, spretno kot gibchna veverica, prevali pod posiljevalchev bok. Ochi se ji kot divji machki zaiskrijo v zhivchni napetosti. Dvigne glavo in se z razprtimi usti na bliskovit nachin vrzhe proti kot strupena kacha razdrzheno navzgor shtrelechemu bradachevemu udu. Se besno zagriže v nabreklo meso.

Posiljevalec zatuli od bolechin. Se skusha vrechi na razjarjeno zhensko, vendar je bolechina tako močna, da se mu zazdi, da bo izgubil zavest.

Veronika zachuti v ustih sladak okus po krvi. Tezhko diha. Koshchki bradacheve razcefrane kozhe in presekanega mesa jo zhgejo kot prisad med zobmi in pod jezikom. Ne odneha, dokler do konca ne unichi te preklete moshkosti. Potem se zravnja in ostanek uda zanicljivo izpljune pod posiljevalcheve noge. Ve, da nasilnezh ne bo mogel nikoli vech zlorabiti nobene greshnice in nobene svetnice.

Veronikine prsi razburjeno zatrepetajo, ko dvigne glavo in se ozre po okolici. Za vrhom koshate jelke se otozhno zalesketa modrina neba. Zagrabi kose svoje pomechkane obleke, ki se osramočeno valja med praprotjo, preslicami in travo, in se medtem, ko se moshki s peno na ustih v bolechinah zvija po tleh, izgubi v temnih globinah gozda.

***

Veliki grof namrshchi obrvi.

»Zdaj priblizhno vemo, kje se nahaja... Verjetno se skriva v tisti nedostopni goshchavi... A ujeli jo bomo!«

»Ja, njihova milost ve, kako se tem stvarjem strezhe!«

»Dokler nimamo te nesramne ribe v mrezi, sploh ne morem vech zares spat... Prekleta coprnica mi ne da miru...«

»Oddelek konjenikov takoj poshljemo proti Rogu!«

»Bodite skrajno neizprosni!«

Grof se jezno izprsi.

Ta lov na zahrbtno charovnico se zhe prevech dolgo vleche. Kot jara kacha. Premalo se trudijo. Pochuti se popolnoma samega, kot volk v hosti. Toda saj ne more biti drugache. Izjemni ljudje morajo trpeti. Izbranci so osamljenci. Mogochnezhi nimajo prijateljev. Okrog njih gospodujejo strah, klecheplazenje, hinavshchina. Toda tako mora biti. Samo peshchica ljudi je sposobna vladati in voditi. Vsi drugi so tepci, lenuhi in strahopetci. Nesposobna raja. Navadni suzhnji. Nad vso to chloveshko bedo je treba stalno vihteti bich. Drugache bi nesrechniki popolnoma podivjali. She stoletja bodo pomnili, kdo je bil slavni Herman Celjski, ki je krotil ubogo gmajno, da ni propadla.

Veliki grof odločno zakolovrati po zverizenem prostoru. Besno udarja s shkornji ob lesene podnice, da jezno odmeva pod kamnitimi oboki. Se lovi pod robovi in med ovinki strmoglavu navzgor potisnjenih sten in zidov. Nejevoljno zre v Soteshkega.

»Ujemite jo zhe enkrat!«

Jasno se zaveda, da je na svetu samo en chlovek, ki ve, kaj je treba storiti. In ki je dovolj pogumen, da to stori. Ki ve, kako stoje stvari. Tako je pach na tej nori zemlji, kjer se samo prepiramo in ubijamo. In kjer zmaga le tisti, ki je mochnejshi. Ki je pogumen.

Ne more drugache. Toda vse, kar dela, je samo v prid slavni celjski rodbini. Saj znani zakon zhivljenja pravi, da iz malega raste veliko. Zato bo s svojo mochno roko strl, kar

je na zunaj morda lepo, znotraj pa votlo in slepo. Vse, kar nasprotuje njegovim načrtom, je treba brezobzirno uničiti.

***

Tudi v jechi Dangeroz ne trpi pod ostrino udarcev, temveč trepeta pod težo besed. Sredi noči ga, od vseh zapuščenega nesrečnika, zagrabi moč lepe besede. Upogiba se pod blagodejnim zvenom besed. Ishče smisel na sštevilna vprašanja, na katera mu ne zna nihče odgovoriti. Zjutraj ga odvedejo pred sodnika.

Debeli mozg v dolgi črni suknji ga dolgo brezdushno motri. Trije razkosni podbradki mu poskakujejo od razburjenja. Na zhabji način se zarezi in razpre široka usta.

Dangeroz ve, da ta gospod ni chlovek njegovega okusa.

»Gosposko sramoti, kaj?« se sodnik rezko zadere in udari s kosmato pestjo po mizi.

»Kaj pa naj naredim, če se kdo zaradi mojih pesmic chuti prizadet...«

»Naredim, naredim... Da ve... Te njegove pesmice so brez repa in glave, kaj...«

Dangeroz ga jezno pogleda.

»Brez glave ne bi mogle zhiveti...«

Debeli sodnik zardi od besa. Kot sod napeti trebuh se votlo zatrese.

»Naj se ne dela norca! Ga bo stalo glavo, kaj...«

»In kaj potem, gospod...«

»Nich potem, kaj...«

Sodnik sklanja glavo proti tlom. Mrshchi obrvi.

»Zakaj tako pishe? Saj je nekoch bil slaven, kaj...«

»Ja, bil sem pri francoskem kralju... In v Parizu v krasni družbi s samimi učenjaki...«

»Se lazhe, kaj?« se zadere debeli mozg.

»Nich se ne lazhe!« reche Dangeroz...

»Naj pove imena teh učenih mozg, kaj!« zakipi iz sodnika.

»Che gospod to hochejo, pa naj imajo kaj. Tule so imena...«

»Ja, katera, kaj? In hitro, kaj!«

»Seveda hitro, da bo tem bolj očitno!«

»Torej, kaj?«

»Tole so imena učenih gospodov, kaj, kaj... Septimus, Sextus, Quintus, Quartus, Tertius, Secundus – in she eden...«

Sodnik ga radovedno pogleda.

»Kdo je to, kaj? She eden, kaj?«

»Ime mu je Primus... Bil je sedmi mozg.«

»Res, kaj?«

»Bil je moj *alter ego*...«

»Kako, kaj? Kaj je bil?«

»Moj *alter ego*. Sedem učenih gospodov je sedelo za dolgo mizo in si zastavljalo resna vprasanja o zhivljenju in smrti. Primus Sedmi je bil moj drugi jaz, kaj, kaj. Primus sem namrech jaz...«

»Tako, tako... Pa saj tega ne misli zares, kaj! Za nos me vodi, kaj!«

»Ja, kaj. Ampak sedmi Primus je skupaj z učenimi gospodi hotel v Parizu odgovoriti na vprasanje, zakaj svet sploh she stoji, ko se pobija toliko ljudi, kaj, kaj!«

Sodnik si s komolcem podpira glavo. Nesramni pesnik mu gre vedno bolj na zhivce.

»Svet je pach tak, kot je, kaj,« reche sodnik. »Nich ne moremo zato, da je tako, kaj.«

Za trenutek se mu zasmili ubogi norec z neumnimi in pohujshljivimi pesmicami. Mu skusha pomagati.

»Svet je treba sprejeti tak, kot je, da ve, kaj. Tu ne pomaga prav nich drugega, kaj! Videti je treba she drugo stran stvari. Da je svet lep, kaj... Saj se oblast trudi, da bo dobro, kaj... Naj se zato pomiri. Postane priden, kaj. Da ne bo zaradi neumnih pesmic she ob glavo, kaj. Svet je lep, kaj... Lep... Ja, lep, kaj!«

Dangeroz ga chudno pogleda.

»Ja, gospod sodnik, kaj, kaj, « pikro reche. »Ta svet je za umret...«

Debeli mozh se besno zavali od mize. V obraz je rdech kot kuhan rak. Podbradki se mu hudo zatresejo. Poka od jeze. Se prijema s tolsto roko za napihnjene trebuh.

Piska: »To je od sile, kaj! Zares od sile! Kaj!«

Se v razburjenosti vrtoglavo maje sem in tja.

Zamahne z roko proti oboku na levi strani stene.

»Naj si pogleda tiste tri kavlje tam zgoraj, kaj... Naj si jih dobro pogleda... Tisti trije ostri kavljji so od vraga, kaj. Z njimi mu bo hlapec, che ne bo postal bolj priden, na drobno postrgal meso z njegovih umazanih kosti, kaj... Naj dobro premisli, ali se splacha z visoko gospodo uganjati norchije... Kaj! Zelo dobro naj premisli... Kaj!«

Sodnik ga zariplo meri z volovsko nabreklimi ochmi.

Dangeroz povesi glavo. Svojo ubogo pasjo glavo.

***

Herman tezhko sope, ko privzdigne tkanino pod zlatolaskinim trebuhom. Izziv toplega zhenskega mesa je danes oster in zares neizproslen. Otipa Rozinina dolga polna stegna. Za trenutek se zaustavi. Razburjeno diha. Si z robchkom brishe potne srage na chelu. Se s pogledom zapichi v zelenkasto tkanino, ki se v napetem loku in ostrih gubah vzdiguje chez dekletova prsa. Podrsa z dlanjo po nabreklinah Rozinine dolge dojke, ki se izzivalno bochi pod mehkim toplim blagom.

Danes se ne pochuti posebno dobro. V zadnjem chasu ni vech dovolj pri mocheh. Zhal. In to ob tako lepem, polnem zhenskem telesu. Zato noche odnehati, cheprav se mu v glavi chudno vrti. Mora zadostiti svoji moshkosti. Se ponovno potrditi. Konchno

she vedno zmore. Kljub vsemu. Čeprav ne gre vech tako dobro kot pred leti. Ja, niti ne vech tako kot pred meseci. Kaj je prevech bolan? Starost? Ja, starost je naglo tu.

Vendar skusha pozabiti. Samozadovoljno polzi s pohotnim pogledom chez Rozinino polno telo. Razpre dekletovo obleko. Se skloni chez trdi shpichasti sesek. Zagrabi po zhenski, opojno dishechi dojki. Se prostashko zasmeye. Se nagne z glavo naprej. Bozha in uzhivashko ljubkuje zelo polno, zelo meseno Rozinino dojko. Debelo dojko. Mesnato, zelo nabreklo dojko, kot ustvarjeno za uzhivanje. Jo privzdigne. Dolgi debeli pecelj bradavice vzbunjeno poskочи iz napetega temnega prsnega kolobarja. Grof omamljeno zastoka. Se prisesa na Rozinin mochni sesek. Zachuti opojni vonj bujnega zhenskega telesa. Usta mu polni sladki sok zhenske spolnosti, ki pochasi prenika iz vseh razdrazeno odprtih bradavichnih por...

Vsekakor je ta postavna mladenka, ki jo je zhe pred meseci odkril v grajski zhenski predilnici in si jo naredil za ljubico, vredna greha... Dokler mu ne pride v roke nabrita Friderikova coprnica... Veronika... Takrat bo joj! Tisto nesramno zhensko bo kljub svoji starosti tako obdelal, kot ni v zhivljenju she nobene, pa cheprav bi moral pri tem umreti... Nihche ne bo mogel pomagati sinovi vlachugi, ko jo on dobi v precep in si jo prilasti...

Stari grof otozhno zavzdihne. Zdaj namrech pred njim stoji le ta mlada postavna predica in ljubica. Popolnoma gola. Z napetimi dojkami. Z zhe na pol razprto nozhnico med mehkim temnim puhom.

Kmechka boginja, ki je zhe davno premagala svoj prvi strah pred visokim celjskim gospodom in se mu zdaj predaja z velikim uzhitkom, saj ima od takega ljubljenja in ljubimkanja samo koristi. Tudi zdaj, ko grofove roke bozhajo njena stegna, ji je prijetno. Od ugodja zapre oči. Veliki grof piskajoche zasope, ko jo potisne na posteljo. Tezhki polni dojki s skoraj chrnima bradavicama se mu ponujata kot dva imenitna sadezha. Presneta zhenska. Toda vse to skupaj je samo vaja za mastni ples, ki si ga bo privoshchil z Veroniko.

Rozina se vrochekrvno zasmeye, ko se grof pochasi in popolnoma prepoten prekopicne chez njeno telo. Vzdihuje, ko jo stari Celjan v temnih strastnih valovih bozha in ljubkuje na svoj posebni nachin. Mu pomaga, ko skusha grof svoj razboleli ud konchno vtakniti v njeno na shiroko odprto nozhnico. Potem oba v kratkih ostrih trzljajih rezko zasopeta, medtem ko na dekletov trebuh zachnejo rositi drobne kapljice stare moshke strasti. Rozina dvigne glavo in gleda, kako chez njena stegna pada, pada, pada drobni dez h razburjene spolnosti.

***

---

* (Glej tudi prejsnje objave v *Reviji SRP* 49/50 – 2002; 51/52 – 2002; 53/54 – 2003; 55/56 – 2003; 57/58 – 2003; 59/60 – 2004; 61/62 – 2004; 63/64 – 2004; 65/66 – 2005; 67/68 – 2005; 69/70 – 2005; 71/72 – 2006; 73/74 – 2006)

Iztok Vrhovec

MOZHICELJ

(besedilo za gledalishko igro, 2006)

Osebe:

MARKO: bister osmoholec

MAMA: njegova mama

»MOZHICELJ«: majhen, debel, star mozh v dolgem črnem plashču (njegova prava identiteta se razkrije shele na koncu, zato v narekovajih)

GLAS: Markov glas

1.

Jutra. Markova soba: postelja, pisalna miza, stol. Marko se prebudi v svoji postelji, vstane in se začne pochasi oblachiti.

GLAS

Grozno. Kako hitro je minila noch, ko sem lahko vsaj malo pozabil na svoje probleme. Zdaj pa spet v sholo. Kjer bom srechal Tadeja, s katerim sva bila she do nedavnega najboljša prijatelja, zdaj pa sva se dokončno razshla. Kako je le mogel storiti kaj takega!? Pa učitelja matematike in razrednika, ki sta mi storila tako gromozansko krivico, da ju najraje ne bi videl nikoli vech. Ko bi le mogel izbrisati zadnja dva tedna, kot da se nista nikoli zgodila! Pa moja mama s svojim vedno kislim obrazom in nenehnimi pridigami! Zakaj se vse to dogaja ravno meni? She pred kratkim je bilo moje zhivljenje popolnoma drugachno, zdaj pa ...

Mama vstopi, ne da bi potrkala.

MAMA

Dobro jutro. No, kako smo spali?

GLAS

Zakaj se tako zelo trudi biti vesela, che pa chuti popolnoma drugache?

MARKO *zavzdihne in nerazpolozheno gleda mimo nje*

MAMA

V kuhinji sem ti pripravila zajtrk. No, kako je kaj danes moj mladi pubertetnik?

GLAS

Nisem nikakrshen pubertetnik, temvech osmoholec, skoraj odrasla oseba, ki bo v kratkem dopolnila 15 let. A kako naj ji to zhe enkrat dopovem? Che ji povem, kaj si v resnici mislim, bo zagotovo eksplodirala kot zhe tisochkokrat prej. Spet bo uzhaljena, morda se bo celo razjokala in mi zachela pripovedovat zhe neshtetokrat povedano zgodbo o tem, kako se mora zaradi mene odrekati, da cele dneve dela samo zame, da vsak tolar, ki ga zasluži, porabi zame, jaz pa ji to

njeno neskončno dobroto vracham s takšno nehvaležnostjo. In potem bo jezna in uzhaljena zaloputnila z vrati in odshla.

MARKO (*z naporom*)

Dobro.

MAMA (*nezadovoljno*)

Samo dobro?

MARKO

Za boga, mama, ne rini vech vame! Saj pravim, da je vse v redu.

MAMA

Od kod pa zdaj ta nenadna jeza? Samo prijazno sem te vprashala, kako si, ti pa si takoj uzhaljen in se zachnesh zadirati ... Kot ... kot ...

GLAS

No, izdavi zhe. Daj, iznesi svoj gnev, in ga izlij name in mi she enkrat povej, da sem prav tako nichvreden in zoprn in nerazumevajoch in ...

MAMA

... kot ...kot ... tvoj oche. (*zachne hlipati.*)

GLAS

Pa smo spet tam. Nikoli zakljuchena tema. Vedno ta *moj oche*. Kadar koli ji kaj na meni ni vshech, mi reche, da sem ravno tak kot on. Kaj res ne razume, kako nesmiselno je to? Bo zdaj kaj bolj zadovoljna, ko me je za dobro jutro spet polila z gnojnico?

MARKO (*se na hitro do konca obleche, hoche oditi*)

Adijo.

MAMA

V kuhinji imash zajtrk ...

GLAS

Za boga svetega! Pa kako lahko v tem trenutku sploh misli na hrano? Kako sem se lahko rodil v taki družini? Kaj res ne more nichesar razumeti?

MARKO (*zamrmra skozi zobe*)

Bom jedel v sholi ... (*odide*)

MARKO (*zunaj, globoko zavzdihne*)

Vsaj za zdaj sem ji pobegnil. (*spet zavzdihne*) Zdaj pa she shola! In vsi tisti obrazi, ki jih ne bi hotel videti niti danes niti jutri, nikoli vech ...

Pochasi stopica proti sholi, ko pride do parka, sede na svojo priljubljeno klop.

GLAS

Vsaj za trenutek moram sestti, da se malo zberem. Park je she edini kraj na svetu, kjer lahko najdem nekaj miru.

V blizhnjem grmu se nekaj zgane. Marko se zachudeno ozre, takega chudnega lomastenja tukaj ni slishal she nikoli. Postaja chedalje bolj vznemirjen. Zaradi narashchajochega strahu zhe skoraj zbezhi, a radovednost ga premaga, da vendarle ostane.

Iz grmovja se prikazhe nekajshen majhen mozhicelj, oblechen v dolgo chrno ogrinjalo (ali plashch), in

se nedoumljivo smehlja. Marko ga opazuje, kako se mu z nenavadnimi, krevsljajochimi koraki pochasi približuje, in od zachudenosti za trenutek pozabi na strah. Ko pa se znova zave nenavadnosti dogodka, ga ponovno pograbi strah in hoče zbežati.

MOZHICELJ *(skrajno dobrovoljno, s chudnim naglasom, she vedno pochasi krevsljajoch proti njemu)*

Nobenega razloga ni za strah, dragi moj. Prav nobenega.

Ko pride do Marka, izpod velikega plashcha izvleche nekakshno majhno zlozhljivo pruchko in sede nanjo.

MARKO *(se ne more vech zadrževati; mozhicjevo chudno pozibavanje, govorjenje, njegova celotna pojava je tako smeshna, da prasne v smeh)*

Ha, ha, ha ...

MOZHICELJ

Me nadvse veseli, dragi moj, da se ti vse skupaj zdi tako zabavno. *(se zresni, zagonetno)* Zdaj se pa zhe kar dolgo nisva videla, kajne?

MARKO *(se namrshchi)*

She nikoli se nisva videla. Morda ste me zamenjali s kom drugim.

Si ga zachne ogledovati, ga ni vech strah.

GLAS

Da ni tole kak ostareli kloshar, ki bi rad, da mu kaj dam? Cheprav bi od starega, izkushenega klosharskega machka prichakoval, da se ne bo lotil takih, kot sem jaz, saj bi mu takoj moralo biti jasno, da nimam nich pod palcem.

MOZHICELJ

Nisem kloshar!

MARKO *(zachudeno odpre usta, ga hoče vprashati, kdo da je, a ga mozhicelj spet prehiti)*

K ...

MOZHICELJ

Pustiva za zdaj to, kdo sem in kaj, kako mi je ime in kar je she teh ... trenutno nepomembnih podrobnosti, ob strani in se raje posvetiva tebi.

MARKO

Le zakaj bi se *midva* morala posvechati meni? She nikoli prej vas nisem videl. Zakaj bi vam zaupal? Nekemu chudnemu staremu shtrclju, ki kar na lepem prilomasti iz grmovja?

MOZHICELJ *(se ne zmeni za njegove pripombe)*

Torej pravish, da se ti v zadnjem chasu dogajajo sila nenavadne rechi?

MARKO

Prav nich takega ne pravim ... She posebej pa ne vam ...

MOZHICELJ *(ga spet prekine)*

Da se je v tebi porajala nekakshna negotovost, ki je prej nisi poznal, chedalje pogosteje si zmeden, zapushcha te zaupanje vase, pogosto si zhivchen, napet, zaskrbljen; sprashujesh se, kaj pravzaprav pochneš v tem ... chudnem okolju ... Kot da si v njem nekakshen tujek, ki vanj sploh ne spada, občutek imash, da ti na vsakem koraku kratijo tvoje pravice, da te nihche ne uposhteva ...

MARKO *(hlastno)*

Che je pa vse to res! *(ponovno ga spreleti, da tipa sploh ne pozna, in da bi bilo morda bolje,*

che mu ne bi pretirano zaupal, zato utihne)

MOZHICELJ

Ah, dragi moj, prav gotovo je vse to najsvetejša resnica ... Do neke mere seveda. Iz tvoje perspektive prav gotovo edina. *(se odhrka)* Dobro vem, da imash zelo veliko problemov. A zahniva od zacetka. Nekje je vedno treba zaceti, drugache chlovek nikoli ne pride do konca. Pravish, da morash zdajle v sholo?

MARKO *(se ponovno upre)*

Nichesar takega nisem rekel.

GLAS

Od kod vendar ve toliko o meni? Morda me vsak dan opazuje, pa ve, da na poti v sholo in iz nje pach pogosto posedam prav na teje klopci. A saj je vseeno ... V zhivljenju imam toliko drugih tezhav, o katerih se ne morem z nikomer pogovoriti ... Kaj pa lahko izgubim s tem nenavadnim starcem? Che bo poskushal kaj chudnega, mu bom primazal eno okoli ushes in zbezhhal. Kaj mi pa more, tak, kakrshen je? Ves opotekav, shtorast in neroden. Gotovo sem fizichno precej mochnejshi od njega.

MARKO

Ja, v sholo grem.

MOZHICELJ

Prejshnji teden si dobil ukor, kajne?

MARKO *ga spet zachudeno pogleda, chesh: od kod vendar vse to ve?*

MOZHICELJ

In to po krivici, a?

MARKO *(se ne more vech zadrzhevati; iz njega zachne bruhati brez zadrzhkov)*

Seveda po krivici! Pri matematiki smo jemali neko novo snov – probleme, che vam to kaj pove – neke malenkosti nisem razumel in sem uchitelja pach vprashal, kar mi ni bilo jasno. Pa je chisto popenil. Da se norchujem iz njega, iz sosholcev, iz celotnega sholskega sistema, pa ne vem, iz koga she vse. In mi je v redovalnico zapisal enico!

MOZHICELJ

In kaj si storil ti?

MARKO

Najprej sem mu skushal pojasniti, da se nikakor nisem hotel iz nikogar norchevati, da v resnici nisem razumel, in da mi sploh ni jasno, od kod mu ideja, da se hochem s tem delati norca.

MOZHICELJ

In on?

MARKO

Je she kar naprej gonil svojo. Kot vedno, kadar mu hoche kdo kaj pojasniti, on pa se z njim noche strinjati.

MOZHICELJ

In kaj si storil potem?

MARKO

Kaj sem pa mogel? Pochutil sem se popolnoma brez mochi in sem utihnil. Bil sem jezen, ker mi ni hotel odgovoriti in ker me ni razumel, a se mi je zdelo, da ne morem storiti nichesar vech.

MOZHICELJ

Pa potem?

MARKO

Sem na razredni uri zvedel she to, da bom dobil ukor.

MOZHICELJ

In to te je seveda le she bolj razbesnelo?

MARKO

Seveda! Razredniku sem zachel pojasnjevati, kaj se je v resnici zgodilo, pa me je tudi on popolnoma ignoriral. Kar se tudi ni zgodilo prvich. Potem sem se sam sebi zdel neumen, ker se sploh she trudim z ljudmi, ki so zhe tolikokrat dokazali, da nochejo nichesar razumeti.

MOZHICELJ

Jeza v tebi pa je le narashchala in narashchala ...

MARKO

Seveda! Kaj pa drugega? Najprej enka, potem pa she ukor! Najraje bi ju, najraje bi jima ...

MOZHICELJ

No, kar povej.

MARKO

Razchesnil glavo. Ali pa she kaj hujshega.

MOZHICELJ

Pa mislish, da bi to reshilo problem, ki ga imash?

MARKO

Che bi to reshilo problem? Che bi to reshilo problem? Vsekakor me tipa ne bi vech gnjavila.

MOZHICELJ

Dajva za trenutek vendarle malce premisliti in si ogledati dejstva, kaj pravish? Chloveka, ki imata nad tabo moch, sta to moch izkoristila tako, da sta ti s tem shkodovala. In zaradi tega si se seveda ujezil ...

MARKO

In potem pridem domov in bebec, kakrshen sem, ves razburjen o vsem skupaj zachnem pripovedovati mami.

MOZHICELJ

Nisi bebec, che te drugi ne razumejo.

MARKO

Je rekla, naj se ne jezim, saj sem gotovo storil kakshno neumnost, zaradi katere sem bil kaznovan. Da kar ne more verjeti, da bi lahko dobil ukor in enko kar tako brez veze. Vse, kar sem ji rekel, kar sem chutil, je bilo zanjo v tistem trenutku

popolnoma nepomembno. Kot zhe tolikokrat prej ...

MOZHICELJ

In ti si ...?

MARKO

Pogoltnil sem jezo in shel spat. Ponochi sem sanjal o tem, da sem obema res razchesnil glavo. In she vsem drugim, ki so me tisti dan prizadeli.

MOZHICELJ

Pa mislish, da bi bilo prav, che bi v resnici storil kaj takega? Da imash do tega pravico? Da jo ima kdor koli na tem svetu?

MARKO

Kaj pa oni? Od kod pa njim pravica, da se do mene obnashajo tako ... krivichno?

MOZHICELJ

Poskushajva najprej odgovoriti na prvo vprashanje.

MARKO

Ali imam pravico, da storim kaj takega? Vchasih se mi zhe zdi, da bi jo lahko imel ... Ampak, saj pravim, da sem o tem samo sanjal. V resnici tega seveda nisem storil. Ne vem, zakaj ne. Morda sem prevelik strahopetec.

MOZHICELJ

To je dobro. Da tega nisi zares storil.

MARKO

Nich ni dobro. Boli me zhelodec, iz dneva v dan sem bolj zhivchen, in ljudje so mi chedalje bolj zoprni. Potem mi pa she govorijo, da nimam nobenega razloga, da bi bil jezen, da naj bom zadovoljen, ker imam streho nad glavo, da lahko hodim v sholo, da zhivim v miru, medtem ko milijoni ljudi po celem svetu zhivijo v precej hujshih zhivljenjskih razmerah kot jaz, in bi bili she kako veseli, che bi bili lahko na mojem mestu.

MOZHICELJ

Z jezo kot tako ni samo po sebi nich narobe.

MARKO (*ga debelo pogleda*)

Tudi meni se je zhe ves chas tako zdelo. A imam vedno občutek, da me ljudje ne marajo, che vzrojim. Kot da bi meshali vzrok in posledico; kar na lepem ni vech pomembno, kaj se je zgodilo, ampak samo to, kako sem jaz reagiral.

MOZHICELJ

In zato si zachel svojo jezo in bes skrivati.

MARKO (*pokima*)

Ja.

MOZHICELJ

Kar pa ti seveda povzrocha kopico novih problemov.

MARKO (*skomigē z rameni*)

MOZHICELJ

Kot sem zhe rekel, z jezo ni prav nich narobe. Jeza omogocha, da se chlovek postavi zase, ker ima potrebo po svobodi in samoohranitvi. Brez nje bi bil le

navaden podlozchnik in hlapec. Prav tako pa si pogosto jezen, ker te nihče ne razume. In ker ne vesh, kaj bi, si zachel jezo skrivati. Starshi in učitelji bi ti naredili precej vechjo uslugo, če bi te nauchili, kaj naj storish, kadar si jezen, namesto da te ignorirajo ali pa ti celo dopovedujejo, da je to nekaj slabega in grdega, nekaj, chesar ne bi smel občutiti. Jeza je eno najbolj osnovnih chloveshkih chustev, ki je lahko sila koristno, če ga le znash uporabiti v prave namene.

MARKO

Slishi se lepo, a kaj mi to pomaga, če pa tisti, s katerimi imam opravka in mi povzročajo težave, tega ne vejo? Kaj pa če bi se kar ti pogovoril z njimi, a?

MOZHICELJ (*se zagonetno nasmehne*)

Ostaniva she za trenutek raje pri najinem problemu.

MARKO

Najinem?

MOZHICELJ (*se zasméji*)

No, pa naj bo samo tvoj! A she vedno nisi odgovoril na vprashanje. Do zdaj si ugotovil le to, da si bil jezen. Ker pa nisi nich dosegel, si jezo lepo pogoltnil in shel spat. Kaj bi torej dosegel, če bi stvari zachel reshevati z razbijanjem glav? Tako kot v sanjah?

MARKO

Saj sem zhe rekel! Znebil bi se tistih, ki bi mi po krivici tezhili.

MOZHICELJ

In ko bi dobil novega učitelja matematike? In drugega razrednika? Če bi te kateri od njiju ponovno razjezil, bi postopek preprosto ponovil?

MARKO

Saj pravim, da nisem v resnici storil nichesar. In ne vem, zakaj skushash zdaj stvari zasukati tako, kot da sem jaz kriv?

MOZHICELJ

Skusham ti dopovedati samo to, da je velika razlika med jezo in nasiljem. Da jeza in nasilje nikakor nista isto. Normalno in prav je, da občutish jezo, ker te ohranja mochnega, nasilje pa je vse kaj drugega. Je odziv na neobvladljivo jezo. Vse prevechkrat se zgodi, tako kot v tvojem primeru, da se jeza ne sprosti. Da se iz nje ne izcimi nich takega, kar bi reshilo problem. In potem se v chloveku razbohotijo razne nochne more in fantazije, ki jezo na neki nachin vsaj malo sprostijo, a potem, ko znova pridesh v stik s chlovekom, ki te je ujezil, se bes v tebi prebudi le s she vechjo silovitostjo kot prejsnjokrat. In tako se ujamesh v zanko.

MARKO (*malce razocharano*)

To vse vem tudi sam. Le da jaz tega najbrzh ne bi znal povedati tako ... prefinjeno. A she vedno ne vem, kaj bi po tvojem mnenju moral storiti.

MOZHICELJ

Obichajno se potem jeza sprosti ob najbolj neprimernem trenutku in proti chloveku, ki je za to she najmanj primeren. Zelo pogosto je to kak družinski

chlan, ki ni nich kriv in se samo chudi, zakaj je delezhen nashega krichanja ali kakih drugih podobnih neprijetnosti.

MARKO

Namesto?

MOZHICELJ

Namesto da bi jezo izrazili tako, da s tem ne bi prizadeli drugega.

MARKO

Vse to se mi zdi precej dalech od resnichnosti. Saj sem ti zhe povedal: ko sem svoje nestrinjanje skushal razlozhiti uчителju, me je ignoriral.

MOZHICELJ

To od njega vsekakor ni bilo prav. A zdaj, ko se je to zgodilo, tega ne moresh vech z nichimer spremeniti. Zato raje pomisli, kaj lahko she storish, namesto da svojo slabo voljo zaradi potlachene jeze nenehno prenashash s sabo, in si potem nejevoljen do vseh drugih.

MARKO

Tudi z mamu ni nich drugache. Nichesar ne razume. Vchasih sem se lahko pogovoril vsaj s Tadejem – Tadej je bil do nedavnega moj najboljsi prijatelj – zdaj pa ...

MOZHICELJ

Te je razocharal tudi on.

MARKO

Ja. Prevzel mi je punco.

MOZHICELJ

O tem bova she govorila. Zdaj pa sva she vedno pri uчителju matematike. Kaj bi she lahko storil?

MARKO

Kaj bi she lahko storil? Kaj bi she lahko storil? Kaj pa vem.

MOZHICELJ

Kdo na sholi je she odgovoren za uchence in uчителje?

MARKO (*nekaj chasa tuhta*)

Ravnatelj? (*vrashujoche pogleda mozhiclja; ta molchi in ga le nepremichno gleda*)

In kaj che bi tudi on reagiral tako kot vsi drugi?

MOZHICELJ

Tega za sedaj she ne moresh vedeti. A vsekakor je na sholi on tisti, na katerega sem mislil.

MARKO

Uf ... ravnatelj ... Vchasih ga vidim na hodniku, na pogled se mi zdi resen in kar poshten, ampak ... da bi shel k njemu? Che bi bil tudi on proti meni, potem bi si nakopal samo she vechje tezhave. Zhivljenje bi postalo le she bolj peklensko.

MOZHICELJ

Torej trdish, da te je strah, in se ti zato zdi bolje, da ne storish tistega, kar bi bilo v tvojem polozhaju morda she najbolje.

MARKO

Si zhe slisal za Cankarjevega Hlapca Jerneja?

MOZHICELJ *pokima.*

MARKO

No, jaz sem ga prebral precej pozorno. Mozhakar je hodil sem ter tja po svetu in pri razlicnih oblastnikih iskal svojo pravico. Vsi so se mu le posmehovali in ga izigrali in na koncu je bil le she na slabšem.

MOZHICELJ *(se zasmеji)*

Kekcu pa se je zgodilo ravno nasprotno. Prav vse je ugnal v kozji rog!

MARKO *(posmehljivo)*

Kekec, Kekec ... Kekec je popolnoma izmishljen, hlapec Jernej se mi je zdel precej bolj ... resnichen.

MOZHICELJ

Si zhe kdaj razmishljal o tem, kaj je pravzaprav strah?

MARKO *skomigne z rameni.*

MOZHICELJ

Poglej, po eni strani strah omogocha nekakšno varnost, zavaruje te pred tem, da bi se v določenih položajih izpostavil tveganju. Najprej si občutil upor s primesjo jeze, prepričan si bil, da imash prav, da te je učitelj napachno razumel. Moch, ki ti jo je dala jeza, in prepričanje, da imash prav, si uporabil za to, da si mu to tudi pojasnil; ko nisi dosegel zhelenega uchina, si poskushal znova z razrednikom in končno she z mamó. Ker je bilo vse to neuspeshno, sta se vate naselila brezup in nejevolja. Zdaj, ko si pomislil na to, da bi morda poskusil she enkrat, pa omenjash strah, ki te, kot sem zhe rekel, varuje pred tem, da bi ponovno tvegá.

MARKO *(malce cinichno)*

No, vidish, kako koristno.

MOZHICELJ

Strah je vsekakor lahko sila koristna zadeva, omogocha ti, da se v položajih, ki jih tvoja zavest she ne prepozna kot nevarne, z njegovo pomochjo lahko ... zberesh. Da nisi pretirano nepremishljen in zaletav. Che bi stal na robu prepada in pogledal navzdol, bi te najbrzh kaj hitro prevzel muchen občutek strahu, ki bi te precej jasno opozoril na to, da morash paziti, kaj delash. S tega stalishcha je torej strah zelo koristen.

MARKO

Ampak tukaj se zgodba she ne koncha, kajne?

MOZHICELJ

Kot zelo dobro vesh tudi sam, ima vsaka medalja vsaj dve plati. Kaj se zgodi, che je strahu prevech? Che nanj ne reagirash pravilno?

MARKO *(premishljuje)*

GLAS

Strah nas varuje pred prevelikim tveganjem. Bojim se ponovnega razocharanja,

she bolj pa tega, da me tudi ravnatelj ne bi razumel, in bi mi bilo potem v sholi she tezhje, kot mi zhe je.

MOZHAKAR

Morda pa ti le ni tako zelo tezhko, da se problema ne bi poskushal lotiti znova. Doma se zatekash v nekakshno zaigrano jezo, ki ni nich drugega kot navadna togota. S tem poskushash od svoje okolice – tvoje mame – izsiliti, da bi se ji smilil, in bi ti zaradi tega ustregla v nechem, kar si zhelish. V resnici si zhelish, da bi nekdo zakrpal tvoja ranjena chustva ... A poskusiva stvar osvetliti she malce drugache: zagotovo si zhe kdaj gledal kako nogometno tekmo.

MARKO

Je she kje kdo, ki je ni?

MOZHICELJ

No, vidish, kako dobro se razumeva ... (*spet resno*) In zagotovo si zhe videl, da sodnik ni dosodil kakshne očitne enajstmetrovke. Ko je hote ali pa nehote spregledal prekrshak in s tem oshkodoval celotno ekipo.

MARKO *pokima.*

MOZHICELJ

In kako ponavadi reagirajo igralci moshtva, ki je oshkodovano?

MARKO

Silno se razburijo, razjezijo, pobesnijo, popenijo, che hochesh.

MOZHICELJ

In kako obichajno reagira sodnik?

MARKO

Ne naredi nich. Ali pa pokazhe she kak rumeni ali rdechi karton. Svoje prvotne odloचितve pa ne spremeni in tekma se nadaljuje.

MOZHICELJ

Natanko tako. Zdaj pa si predstavljaj, da bi igralec, nad katerim je bil storjen prekrshak, zachel igrati nekakshnega uzhaljenca. Da bi hotel od soigralcev in igralcev nasprotnega moshtva izsiliti, da bi se jim smilil. Kaj bi si mislil o njem, a? Kaj bi si mislili igralci? Bi mu zaradi tega pustili, da neovirano dosezhe gol?

MARKO

Saj dobro vesh tudi sam, da se take stvari na nogometnem igrishchu ne dogajajo.

MOZHICELJ (*zmagoslavno*)

No, vidish! Kaj je torej najbolje, da stori igralec in njegova celotna ekipa?

MARKO

To je vendar jasno. Da se borijo naprej in skushajo zmagati.

MOZHICELJ

In kaj bi dosegli, che bi se umaknili z igrishcha in novinarjem, gledalcem, drug drugemu le tarnali o tem, kakshna krivica se jim je zgodila? In vsakdo prav dobro ve, da se skoraj vsaki ekipi, skoraj vsakemu igralcu slej ko prej zgodi kakshna krivica. Morda je bil sodnik podkupljen, morda pa je prekrshak preprosto spregledal. V vsakem shportu, v katerem sodelujejo tudi sodniki, ki imajo zmeraj

odločilno besedo, se dogajajo krivice. A najbolje, kar lahko stori igralec, je, da moč, ki jo lahko črpa iz jeze, koristno uporabi. Prav nič ne pomaga, če jadikuje in se smili sam sebi.

MARKO

Ampak ...

MOZHICELJ

Seveda, saj vem, da je življenje precej bolj zapleteno. Življenje traja ves čas. Iz življenja ne moreš kar *izstopiti*. Če ti gre nogomet preveč na živce, se lahko preprosto nehash ukvarjati z njim. A vendar je v življenju vendarle precej podobno. Predstavlja si sitnega otroka, ki se kar naprej pritožuje, ki se kar naprej kuja, ki je kar naprej uzhaljen, ki kar naprej igra to zaigrano jezo. Kakšno korist ima od tega?

MARKO (*razmishlja*)

MOZHICELJ

Razmishljash o svojem sedemletnem nechaku, ki je najbolj razvajeno bitje, kar jih poznash, kajne?

GLAS

Le kako lahko ves čas ve, o chem razmishljam?

MARKO

Ja.

MOZHICELJ

Se rad družish z njim? Ima veliko prijateljev, ki jim je v njegovi družbi prijetno?

MARKO

Che se le da, se izognem njegovi družbi. In, kolikor vem, drugi tudi.

MOZHICELJ

Vsak, she posebej pa otroci, ima v sebi precejshen odmerek naravnega posluha za to, kaj je pristno in kaj zaigrano. Zagotovo obstaja razlog, zakaj se tvoj nechak obnasha tako, kot se. In prav gotovo si po svojih najboljših močeh prizadeva, da bi si izbral svoj koshček sveta, prav tako kot vsak drug. A gotovo je tudi to, da starshi sebi in njemu s tem, ko se tako poslušno odzivajo na njegove muhe, delajo zelo slabo uslugo. Saj poznash tisti stari rek: Kar se Janezek nauchi v mladosti ...

MARKO (*se zasmеji*)

... prezhvekuje she v pozni starosti.

MOZHICELJ

A vrniva se za trenutek she k nogometu: predstavlja si zdaj razvajenega nogometasha, tako razvajenega, kot je ta tvoj mali nechak, ki bi postal s tem svojim izsiljevanju uspešen – prav tako kot ima s svojim obnashanjem pri svojih starshih precej uspeha tudi mali razvajenec. Ko bi preigral, bi se mu igralci nasprotnega moshtva umikali, nihche ga ne bi hotel ovirati, kaj shele »faulirati«. Gole bi dosegal kot za stavo. Zelo hitro bi se navadil takega lagodnega nogometnega življenja, morda bi s svojim nogometnim *uspehom* postal celo

tako zelo zaslepljen, da bi zachel verjeti, da je v resnici odličen igralec. Potem pa bi se nekoch znashel, recimo, na svetovnem prvenstvu. Tam njegovih pravil igre ne bi nihche sprejel. Ne glede na to, kako bi cepetal, se pritozheval in jadikoval, ga nihche ne bi jemal resno. In che bi seveda prezhivel shok, ki bi ga ob tem dozhivel, bi konchno spoznal, v kakshni silni zmoti je ves chas zhivel. Skratka, ali ti je zdaj jasno, kako slabo popotnico za zhivljenje dajejo starshi ali učitelji ali vzgojitelji tistemu otroku, ki ga razvajajo in se podrejajo njegovim muham, ko zadovoljujejo njegova nepristna chustva? In otrok, ki se tega navadi, bo podobno obnashanje poskushal izsiliti tudi od drugih. Che bo imel srecho, in se bo chim prej znashel v družbi sovrstnikov, ki tega ne bodo sprejeli, bo svoje vedenje morda spremenil; che pa se kaj takega ne bo zgodilo, bo odrasel v ...

MARKO

... popolnoma nekoristnega igralca.

MOZHICELJ

Morda se bo celo zapil, se zachel predajati drogam, skratka lotil se bo chesa takega, kar mu bo pozornost odvrnilo od resničnega reshevanja problemov, ker bo zaradi shoka, ki ga je dozhivel ob tem, ko se je za trenutek zavedel, kakshen je v resnici, lahko popolnoma izgubljen. In tako sva zdaj ponovno pri strahu ... *Pravega* nogometasha preprosto ne sme biti prevech strah. Malo strahu mu lahko koristi, prevech pa ga le ...

MARKO

... ohromi.

MOZHICELJ

Seveda. In ne pozabi, da ne govorim o tem, da je treba strah ignorirati, da se je treba pretvarjati, da ga ni.

MARKO

Ampak?

MOZHICELJ

Kaj sva pravkar pochela?

MARKO (*se zasmеji*)

Pogovarjala sva se.

MOZHICELJ

A ne kar tjavdan. Razmishljala sva. Analizirala. Strah je treba razchleniti in obvladati z razumom: premisliti, chesa te je strah, kaj lahko storish in kakshne so mozhne posledice. Trezno in rabsodno, brez posmehovanja ali chesa drugega, kar bi te vodilo le she dlje od reshitve. In ko pridesh do razumskega sklepa – nogometash si mora o tem, kaj hoche, slej ko prej priti na jasno. Bo shportnik ali morda kaj drugega – potem, ko se enkrat odlochi, pa mora ravnati v skladu s svojim sklepom in usmeriti v uresnichevanje svojega cilja she tretji nepogreshljivi element, brez katerega ni nich mogoche.

MARKO

Zdaj mi pa res ni jasno, kam merish. Od vseh tvojih razglabljanj imam v glavi zhe precejshnjo zmedo.

MOZHICELJ

A poglavitna ideja ti je zdaj jasna. Tretja stvar, brez katere na gre, pa je seveda volja. Ta ti daje zagon, da vztrajash na zastavljeni poti. Na poti, do katere si prishel s treznim razmislekom o tem, kaj chutish in zakaj.

MARKO

Torej mi svetujesh, naj grem k ravnatelju?

MOZHICELJ (*se prefrigano nasmehne*)

O tem se morash seveda odločiti sam. Tvoje odločitve so tisto, kar bo iz tebe naredilo takega ali drugachnega chloveka. Tvoje odločitve dolochajo tvoje navade in tvoje navade dolochajo tvojo usodo.

MARKO

Che ne bom shel k ravnatelju, bom torej postal razvajeno, nejevoljno, jadikujochे bitje? In to bo potem moja usoda?

MOZHICELJ (*odlochno*)

Ne! Temvech trezen razmislek o tem, kaj hochesh storiti. Kaj se ti v dolochenem polozhaju zdi najboljshe. In pri tem ne smesh zanemariti nobenega dejstva. In tako morash ponoviti vsakokrat, ko se bosh znashel v podobnem polozhaju! Odlochitev je lahko taka ali drugachna. To ni prav nich pomembno. Pomembno pa je, da si pridesh na jasno o tem, kaj chutish, zakaj tako chutish, kaj ti to pomeni in kaj bosh na podlagi tega storil. Nich ni narobe s tem, che nogometash ne vztraja v neki zakotni nogometni ligi, kjer je vechina sodnikov ali celo trenerjev tako slabih, da mu dan za dnem povzrochajo le nenehne tezhave, ga onemogochajo v njegovem napredku, zaradi chesar je ves chas nesrechen in zafrustriran. V takem polozhaju je morda zanj najbolje, da gre v kak drug klub, morda bo celo ugotovil, da se z nogometom noche vech ukvarjati. Vazhno je, kot sem zhe nekajkrat rekel, da se soochi z dejstvi in se ne prepushcha svojim uzhaljenim chustvom. Ta bi ga pahnila v le she globlji obup, ga le she bolj oddaljila od reshitve problema.

MARKO (*razmishlja*)

GLAS

Zdaj mi je popolnoma jasno, kaj mi je hotel povedati. A ko se spomnim vseh problemov in tezhav, ki me v zadnjem chasu tarejo, mi je kljub vsem njegovim besedam spet precej tesno pri srcu.

MOZHAKAR

Che problemi ne bi bili tezhki, in che ti ob tem ne bi bilo ... tezhko pri srcu, che si ob njih ne bi razbijal glave in dvomil o tem, kaj je najbolje, da storish, potem to sploh ne bi bili problemi.

MARKO

Ja, najbrzh imash prav: nekje je treba zacheti.

MOZHAKAR (*zagonetno*)

Vchasih, she posebej pa pri odrashchajochem bitju, kot si ti, je treba priskochiti na pomoc tudi s chim bolj oprijemljivim, kot pa zgolj s treznim nasvetom.

MARKO *ga vprashujochе pogleda.*

MOZHICELJ *pochasi razpre desno polovico svojega dolgega črnega plashča. Ko Marko zagleda vsebino njegove notranjosti se she bolj zachudi. Tam je veliko majhnih zhepkov, vsak od njih se zdi, kot da je prozoren, cheprav ni jasno vidno, kaj je v njih; a skozi vsakega od njih predira blaga barvna svetloba.*

MARKO *(zachudeno)*

Kaj pa je to?

MOZHICELJ *iz enega od zhepov izvleche majhno oranžno kroglico in jo izrochi Marku.*

MARKO

Pa kaj je to?

MOZHICELJ

Poglej vanjo in mi povej, kaj ob tem chutish.

Marko ga uboga. Vzame kroglico, strmi vanjo, jo obracha sem ter tja.

MARKO *(zamaknjeno)*

Ni mi jasno, kaj se dogaja ... Ob pogledu nanjo občutim nekakšno nenavadno ugodje, ki si ga ne znam razlozhiti. Kot da oddaja nekakšno silo, ki me ... pomirja, ki me oddaljuje od tistih chustev, ki so mi zgolj v breme, in mi omogocha, da jasneje vidim svoj strah in mozhnost, da ga razumem in obvladam.

MOZHICELJ

Zdaj pa si jo polozhi v desno dlan in stisni, a ne premochno.

MARKO *(stisne kroglico)*

Zdaj je prejšnji občutek she mochnejshi in jasnejshi. Kot da iz nje prihaja nekaj ... nekaj ... chesar ne morem opisati drugache kot ... pogum, da se s svojim strahom soochim iz oči v oči.

MOZHICELJ *(se Marku povsem priblizha in ga nepremichno gleda v oči)*

Natanko tako, Marko. Ta kroglica ti bo dala pogum, da se bosh o tem, ali bosh shel k ravnatelju ali ne, odlochil na podlagi svojih pozitivnih vzgibov. Da tvoja odlochitev ne bo posledica strahu, ki bi te ohromil, ampak poguma, da bosh ta strah videl takega, kot je. Ne pozabi: ne glede na to, kako se bosh odlochil, bo tvoja izbira pravilna; le temeljiti mora na treznem razmisleku in odlochitvi, ki bo preseгла strah, ki bi ti zvezal roke in te drzhal v svoji kletki kot ujeto zhival. Zdaj pa kroglico spravi v zhep in skrbno pazi nanjo. In uporabi jo le takrat, ko bo to nujno potrebno. Che ne bosh najprej napel vseh lastnih sil, da se dokoplješ do odgovora, ti ne bo mogla pomagati. Si razumel?

Mozhicelj stopi korak nazaj, a she vedno nepremichno gleda Marka.

MARKO

Ja, mislim, da sem razumel.

MOZHICELJ

Odlichno! Tako je tudi prav, fant moj! No, zdaj pa le hitro tja, kamor te vodi tvoja zhivljenjska pot! Che se bosh podvizal, bosh she ravno ujel sholski zvonec.

Marko pogleda na uro. Ko dvigne pogled in se hoche posloviti od Mozhidja, tega zhe ni vech. Marko stopi do gmovja, ga preiskuje, a brez uspeha. She enkrat pogleda naokoli, a o Mozhiclju ni ne duha ne sluha. Za hip she enkrat pogleda kroglico, jo vtakne nazaj v zhep, potem pa odhiti v sholo (z odra).

2.

Večer. Markova soba. Marko je sam doma. Lezhi v postelji in si ogleduje kroglico. Zaslisi shkripanje vrat. Prislushkuje. Ve, da prihaja mama.

GLAS

Bo spet slabe volje kot ponavadi? Bo spet stopila v mojo sobo, ne da bi prej potrkala in me vprashala za dovoljenje? To njeno vdiranje v mojo zasebnost me chedalje bolj moti. Obnasha se, kot da sploh ne obstajam. Kot da sem she vedno majhen otrok, za katerega mora nenehno skrbeti. Naj zaklenem vrata svoje sobe? Ne, to bi mi povzročilo le she vechje tezhave. Potem bi zagotovo popolnoma izgubila zhivce.

Mama vstopi v sobo, ne da bi potrkala.

MAMA

Dober večer. Kako je bilo v sholi?

MARKO *(se obrne proti mami, za trenutek okleva, ali naj reche, kar misli)*

Se ti ne zdi, da bi lahko potrkala? Jaz tudi ne smem v tvojo spalnico, che prej ne vprasham za dovoljenje.

MAMA *(ga jezno pogleda)*

Ti si moj otrok.

Marko spet okleva, ali naj ji pove, kaj se je zgodilo v sholi. Z roko sezhe v zhep in otipa kroglico.

MARKO

Bil sem pri ravnatelju.

MAMA *(ga ostro pogleda, se priblizha postelji, sede na stol ob pisalni mizi, presenecheno, rahlo nejevoljno)*

Pri ravnatelju? Zakaj pa?

MARKO

Saj vesh, da sem imel tezhave z uchtiteljem matematike.

MAMA

In? Mislila sem, da je ta zadeva zhe reshena.

MARKO

Nich ni reshena. Vsaj kar se mene tiche, ne. *(ga postane strah; posvaljka kroglico, ki jo ima v zhepu)*

GLAS

Naj stisnem kroglico? Je situacija prava? Sem zhe napel vse lastne sile? Dopoldne me ni pustila na cedilu. Bo tokrat spet tako?

Stisne kroglico. Se skoraj v trenutku pomiri. Sede, z desnico she vedno v zhepu, kjer stiska kroglico.

MARKO

To sem preprosto moral storiti. Ni se mi zdelo prav, da se umikam, che se mi je zgodila krivica.

MAMA

Pa saj sva zhe govorila o tem, da se ne splacha kregati z uchtitelji, ker si bosh s tem nakopal le she vechje tezhave. Táko je zhivljenje ... Nekaterim rechem se preprosto morash podrediti ...

MARKO (*popolnoma mirno*)

Nekaterim rečem se preprosto ne smem podrediti, ker je cena za to previsoka. In taka vzgoja, ki ljudem vceplja v glavo podrejenost, ni prava.

MAMA (*pokroviteljsko*)

Ampak dragi moj sin! Le kaj misliš, da bosh dosegel s tem svojim upornishtvom? Zhivljenje je ni tako preprosto. V življenju moramo pogoltniti marsikatero grenko pilulo. Tako pach je. Slej ko prej se bosh moral s tem sprijazniti tudi ti.

MARKO

Mama, morda si se za tak način spopadanja s problemi odlochila ti, jaz pa mislim, da je zame she vedno nekaj upanja, da se ne uklonim ravno vsakemu, ki bi rad name stresal svoje frustracije.

MAMA

Od kod pa zdaj to? Takega te pa nisem vajena!

Marka za trenutek prevzame dvom. Spet stisne kroglica.

MARKO

Mama, ravnatelj me je razumel.

MAMA

Kako, prosim?

MARKO

Pravim, da me je ravnatelj zbrano poslušal, in mi zagotovil, da se bo pogovoril tako z učiteljem matematike kot tudi z razrednikom.

MAMA

Ljudje na položajih pogosto ravnajo tako, samo da bi zadeve utishali.

MARKO

Z ravnateljem sem govoril malo pred deveto, takoj po prvi uri. Zhe takoj naslednjo uro je k sebi poklical oba učitelja; potem ko se je pogovoril z njima, pa ponovno she mene.

MAMA (*ga zachudeno, skoraj sposhtljivo pogleda*)

A tako? In kaj se je zgodilo potem?

MARKO

Matematik je priznal, da me morda ni najbolje razumel. Nekaj podobnega je izdaval tudi razrednik. Na koncu so se strinjali, da je ukor neveljaven.

MAMA

Pa cvek?

MARKO

Tudi.

Mama se zachne nervozno presedati in nekaj mrmrati sama zase.

MAMA

Pa kako to, da si se odlochil, da gresh k ravnatelju? Po najinem pogovoru se mi je zdelo, da si se sprijaznil s tem, da pach sprejmesh, kar se je zgodilo?

MARKO

Mama, to je bilo predvsem zaradi tebe. Nisem se hotel prerekati s tabo, pa sem

rekel, da je morda res najbolje, da storim tako, kot si predlagala. A globlje v sebi sem ves chas chutil, da ne ravnam prav. Tukaj, v zhelodcu me je vsakokrat, ko sem pomislil na to, kaj se mi je zgodilo, prav zoprno speklo, kot da bi bilo nekakšno opozorilo, da moram vendarle nekaj storiti.

MAMA

In kako ... kako si zbral pogum, da si to naredil? Najbrzh ni bilo ravno preprosto?

MARKO

Nisem dopustil, da bi me strah ohromil. Zavedal sem se, da me strah opozarja na tveganje, na morebitno nevarnost. Razmislil sem o možnih posledicah; potem ko sem ugotovil, kaj moram storiti, pa sem sprejel odgovornost za to, kar bi se lahko zgodilo.

Mama ga skoraj obchudujejoche pogleda.

MARKO

No, pa tudi majceno pomoch sem imel ... Zjutraj sem ...

GLAS

Naj ji povem o svojem jutranjem srechanju s chudnim chrnim mozhicljem? O chudezhni oranzhni kroglici, ki mi jo je dal? Le kaj si bo mislila?

MAMA (*mrmrajoche*)

No, le kdo bi si mislil. (*glasneje*) Si jedel?

MARKO

Ja. Kar si mi pustila na krozhniku v hladilniku.

MAMA (*suho*)

Dobro. (*pogleda na uro, nejevoljno odkima z glavo, vstane, se pochasi odpravi proti vratom*)
Moj bog, kakšno zhivljenje! Kakšno zhivljenje! Od jutra do mraka igrati vlogo

...

MARKO (*tiho*)

... bedaka ...

Mama ga odsotno pogleda, je zhe pri vratih, ga ni dobro slishala.

MAMA

Kaj si rekel?

MARKO

Ah, nich, nich.

MAMA

No, pa lahko noch. Imash jutri kaj posebnega na urniku?

GLAS

Naj ji rechem, da me ne sprashuje stvari, ki je v resnici ne zanimajo? Samo zaradi nekakšne prazne olike? Da je prav na taka vprashanja najtezhe odgovarjati, che zhe ni popolnoma nemogoche.

MARKO

Ne, nich posebnega.

MAMA

No, zdaj pa res lahko noch. (*odide, ne da bi chakala na odzdrav*)

Marko se ponovne ulezhe, gleda v strop. Spet izvleche kroglico in si jo ogleduje.

MARKO

Pa kako je mogoče, da se v tej chudni kroglici skriva taka moch?
Chez chas ugasne luch in oblechen zaspi.

3.

Jutro. Markova soba. Marko se zbudi. Opazi, da je zaspal oblechen.

MARKO (ali GLAS)

Kaj bo rekla mama, che bo videla, da sem zaspal oblechen? Mi bo spet pridigala? Kljub temu, da oba she predobro veva, da se to vchasih zgodi tudi njej? Te njene vechne pridige ... Enkrat bom moral glede tega nekaj storiti. *(ga nenadoma pograbi panika)* Kje je kroglica? *(s pogledom zachne mrzlichno preiskovati sobo, posteljo, pogleda pod posteljo ipd.)* Gotovo mi je padla iz rok, ko sem zaspal.

Mama vstopi. Ne da bi potrkala.

MAMA

Dobro jutro. A, si zhe oblechen? Kaj pa tako vneto ishchesh?

MARKO

Dobro jutro.

Mama pogleda pod mizo, Marko sledi njenemu pogledu. Zagleda kroglico, ki je pod pisalno mizo, izza ene od nog. Hlastno plane proti njej, a ga mama malce prehiti. Se skoraj zaletita.

MAMA *(jo pobere, pogleda)*

Kakshna nenavadna frnikola! Take pa nisem she nikoli videla.

Marko ji jo iztrga iz rok in skrije v zhep.

MAMA

Ja, kaj ti pa je? Zhe vcheraj si bil ves chuden, zdaj pa skachesh po navadni frnikoli kot kak triletni otrochaj!

MARKO *(osorno)*

To ni nobena navadna frnikola.

MAMA

Lepo te prosim, pa kaj ti je? *(hoche she nekaj rechi, a ji pogled zastane na rochni uri)* Moj bog, koliko je zhe ura! Zajtrk imash kot ponavadi v kuhinji. *(zhe hoche oddrveti, pa se nenadoma premisli in zastane, se skloni k Marku in ga hoche poljubiti na lice)*

MARKO

Mama, lepo te prosim! *(se ji poskusha izmakniti)*

MAMA

Kaj mama ne more poljubiti svojega sina v slovo?

MARKO

Naj ti spet, ne vem katerikrat zhe, pojasnjujem, da nisem vech otrok?

MAMA

Moj bog, le s chim sem si zasluzhila vse to? Vse zhivljenje samo garam in se cele

dneve matram, potem pa imam za zahvalo takega sina! Le za katerega hudicha mi je vse to treba, a? Prav tak si kot ... kot ... *(se zadržuje, da je ne bi popadel jok)* tisti ... tisti tvoj ...

MARKO

Lepo te prosim, mama, pa ne spet!

MAMA

... oče. Le zakaj si mu tako prekleto podoben, a? Zakaj ne moreš biti vsaj malo po meni?

GLAS

Le kaj hoče s tem nenehnim ponavljanjem ene in iste zgodbe? Mar ne dojame, da me krivi za nekaj, za kar sploh nisem kriv? Samo, da bi me spravila ob zhivec, da bi na tako ... vulgaren način spravila iz sebe jezo in nezadovoljstvo, ki bruha globoko v njej kot neusahljiv vulkan? Sem mar jaz kriv, če sta se razšla? Kot da nimam zaradi tega zhe sam dovolj nevshečnosti.

MARKO *(prizadeto)*

Mama, lepo te prosim ...

MAMA *(odrezavo)*

Mudi se mi. Skoraj sem zhe zamudila službo, zdaj nimam vech chasa za te neumnosti. *(odvihra iz stanovanja /z odra/)*

MARKO

Seveda, zdaj pa nima chasa. Kot ponavadi. Vrzhe gorecho baklo, da z njo osmоди vse prisotne, potem pa – adijo, in reshi se, kdor se moreš. *(zavzdihne, potem se zave kroglice, ki jo zhe ves chas drzhi v roki, jo potezhka)* No, če nich drugega, vsaj tebe imam pa she vedno. *(jo spravi nazaj v zhep)*

Odide iz stanovanje, proti parku, do klopce. Postane, se ozira naokoli, ali bo morda spet uzrl Mozhidja. Malce posede, spet vstane, gleda proti grmovju. Nich se ne zgodi. Razocharano odide.

MARKO

Se mi je tisto vcheraj samo sanjalo? Pa cheprav je bil dan? Sem padel v kako chudno hipnozo in se mi je vse skupaj le dozdevalo? Ampak če bi bilo to res, potem kroglica ne bi mogla biti chudezhna. Potem mi ne bi dala mochi, da sem premagal strah. *(pride do konca odra in odide)*

Besedilo je nastalo po naročilu Dramskega drushtva MUKI iz Maribora v okviru njegovega projekta Otrokovne pravice v medsebojnih odnosih. (Op. avt.)

Nadaljevanje in konec v naslednji shtevilki. (Op. ur.)

Henrik Marchel

LIKOVNA DELA /REPRODUKCIJE/

- 1 Telo sredishche, 1966, kolazh, papir, 28x41 cm
- 2 Brez naslova, 1968, jajčna tempera, platno, 65x92 cm
- 3 Brez naslova, nedatirano, jajčna tempera, platno, 70x90 cm
- 4 Brez naslova, 1973, akril, platno, 84x74 cm
- 5 Brez naslova, 1973, akril, platno, 150x137 cm
- 6 Brez naslova, 1975, jajčna tempera, platno, 155x135 cm
- 7 Brez naslova, 1975, jajčna tempera, platno, 157x145 cm
- 8 Brez naslova, nedatirano, tempera, les, 84x74 cm

Naslovnica

- 9 Brez naslova, 1965, jajčna tempera, papir, 101x81 cm

Fotografije slik H. Marchla: Drago Holynski

Henrik Marchel se je rodil 9. novembra 1929 v Otochah na Gorenjskem. Po konchani sholi za umetno obrt v Ljubljani se je leta 1954 vpisal na Akademijo za likovno umetnost v Ljubljani, kjer je leta 1959 diplomiral pri prof. Gabrijelu Stupici. Med shtudijem je poucheval likovni pouk na osnovni sholi na Javorniku. Od 1959 do 1962 je bil likovni pedagog na Tekstilni sholi v Kranju. V letih 1962 in 1964 je bil tehnični urednik pri chasopisu *Glas* v Kranju, nato je do leta 1971 poucheval na Osnovni sholi Staneta Zhagarja v Kranju. Leta 1965 je bil sprejet v *Drushtvo slovenskih likovnih umetnikov*. Od leta 1970 ima atelje tudi v Grozhnjanu. Leta 1971 je dobil status svobodnega umetnika. Poleg slikarstva se je ukvarjal tudi s knjizhno opremo. Prejel je vech nagrad in priznanj, mdr. Preshernovo nagrado Gorenjske (1964), Preshernovo nagrado gorenjskih obchin (1983) in Preshernovo nagrado mesta Kranj za kulturne dosezhke (2000).

Damir Globochnik

RAZISKOVALEC ABSTRAKTNEGA IZRAZA

Henrik Marchel sodi med osrednje predstavnike slikarske abstrakcije, ki se je pri nas uveljavila v petdesetih letih preteklega stoletja (Stane Kregar s prvo abstraktno kompozicijo iz leta 1953, Riko Debenjak, Lojze Spacal idr.). Marchlovo zanimanje za nepredmetni likovni jezik je nakazovalo zhe prvo poakademijsko ustvarjalno obdobje v zgodnjih šestdesetih letih. Gvashi, skice, osnutki za vechje slikarske kompozicije in dela na papirju nam izdajajo, da je bila njegova pot v abstraktni likovni nagovor povsem logichna, vezana na postopno stilizacijo vidnega sveta in opushchanje opisnega upodabljanja ... Izhodishchni motiv – skorajda vedno je to pejsazh – je slikar namrech abstrahiraj, ohranil je samo nekaj osnovnih kompozicijskih silnic in temeljno, povzemajocho ali razpolozhenjsko obchuteno barvno podobo.

S prenosom konkretnega motiva v abstraktno likovno izkushnjo, kar lahko oznachimo kot osrednji podobotvorni princip Marchlovega slikarstva, se srechamo pri ciklusu slik, posvechenih »ognjishchem« oziroma »prodishchem«, s katerim se je leta 1964 predstavil na prvi samostojni razstavi v Kranju. Motivno vzpodbudo za nastanek slikarskih kompozicij je predstavljala rechna krajina z jezovi, prodovi, naplavinami, z barvno in razpolozhenjsko podobo ... Reka Sava, ki teche mimo slikarjeve rojstne vasi, je postala njegovo pogosto ustvarjalno zatochishche in motivni vir tudi za poznejsha obdobja ustvarjanja.

Omenjena razstava je bila ena prvih predstavitev s sodobnimi likovnimi tokovi uglashenega ustvarjalca na Gorenjskem v chasu, ki je shele postajal strpen do likovnih novosti. Tudi v naslednjih letih je Henrik Marchel utiral pot modernemu likovnemu izrazu in dokazoval, da se njegovo likovno delovanje odvija v blizhnjem stiku oziroma v dvogovoru z aktualnimi pojavi v abstraktnem slikarstvu.

Kot obchutljiv snovalec abstraktne oziroma »abstrahirane« slikarske govorce je vselej vztrajal pri kultiviranih likovnih reshitvah, ob katerih bi morda lahko pomislili na posreden vpliv akademijskega uchitelja Gabrijela Stupice (pri njem je Marchel diplomiral s temo iz slikarskega portreta). Pri nekaterih zgodnjih delih se je Marchel sicer priblizhal »informelu«, na katerega nas spominja tudi materialna konkretnost slikarske povrshine (nanosi barve, peska, papirja in drugih gradiv), vendar je slikarsko materijo vselej podrejal trdnemu urejevalnemu principu. Navidezno nakljuchno nanesene poteze je umiril v ritmizirano zaporedje, z njihovo pomocjo je v razgibani slikarski materiji oblikoval barvna ali svetlobna jedra oziroma kompozicijska zharishcha. S premishljenimi,

krepkimi, snovnimi, sproshčenimi in igrivimi potezami chopicha naslikana platna lahko uvrstimo v okvir abstraktnega iluzionizma, saj je Marchlu zgolj s pomočjo barvnih nanosov uspelo doseči prostorsko orientacijo, vtis oddaljevanja in približevanja barvnih mas in skladov, uspelo mu je pricharati iluzijo likovnega prostora.

Tudi pri ciklusih akrilnih slik iz sedemdesetih let, s katerimi se je približhal »novi ornamentiki«, slikarstvu barvnih polj oziroma geometrijski abstrakciji, je Henrik Marchel pozornost posvetil razmerju med obliko in barvo. Osrednja slikarska tema je abstrakten pejsazh, ki ga samo delno lahko razpoznamo v smiselno urejenih, ritmičnih prepletih amorfnih oblik in trakov ter v aktualni, zhivobarvni, deloma s pop-artom pogojeni barvni lestvici. Konstelacija oblik, ki bi jih bolj kot v sklop geometrijske lahko uvrstili pod okrilje organske abstrakcije, se je pogosto navezovala na asociativni horizont v spodnjem delu kompozicije, ki potrjuje krajinsko izhodišče. Like in barve je Marchel preoblikoval tudi v likovne tvorbe, ki nas spominjajo na oblake oziroma na pogled, ki se skozi imaginarno okno odpira v zhivobarvno nebo. Razgibane ploskovne, enotno obarvane likovne organizme je postopoma bogatil s chrtastimi in drugimi dodatki. Naposled je geometrijski okvir izginil, enobarvne ploskve so nadomestile zhivahne poteze, ki jih je pogosto nanashal v znachilni diagonalni smeri. Znova so se pojavili dinamično gibanje, kipenje barvne mase in svetlobno zharenje. V osemdesetih letih, ki veljajo za njegovo najbolj intenzivno ustvarjalno obdobje, je Marchel omenjene likovne teme razvijal v nizih velikih kompozicij, naslikanih v jajchni temperi.

Henrik Marchel ni nikoli zhelel teoretichno utemeljevati svojega likovnega sveta. Ostal je zavezan klasični shtafelajni sliki, zato je likovno publiko nagovarjal s platni, ki jih je dosledno poslikal s chopichem. Posvechal se je tudi grafiki, zlasti jedkanici in sitotisku. Likovna razmishljanja, iz katerih so se porajale nove slike ali ciklusi, je praviloma razvijal v shtevilnih gvashih, akvarelih in delih na papirju, kar je bilo redko razgrnjeno pred likovno javnostjo ter potrjuje, da je Henrik Marchel tudi izvrsten risar.

Analitichno in problemsko se je dotaknil vseh temeljnih postavk abstraktnega slikarstva, na primer avtonomnosti oblik v likovnem prostoru, nanje vezane barvne esence, prikaza likovnega gibanja in vtisa izzharevanja svetlobe s pomočjo barvnega tkiva ... Ohranjal je avtonomnost likovnih elementov in si prizadeval doseči sozvochje med chistimi in jasnimi barvami, urejeno kompozicijo in osnovno likovno zamislijo. Veliko pozornost je posvechal tudi barvnim harmonijam. V chasih bi ritmizirano zaporedje, v katero so vpeti likovni elementi, barvna skladja, gibanje barvne povrshine in difuzija svetlobe, lahko primerjali z glasbo, ki podobno kot slikarstvo deluje neposredno na nashe chute. Dobimo vtis, kot da bi slikar s temperamentnimi barvnimi kaskadami zasledoval svojevrstno likovno melodijo.

Obsezhen slikarski opus uvrshcha Henrika Marchla med najpomembnejše predstavnike slovenskega abstraktnega in koloristichnega slikarstva. Sprva je slikal v

zadržani barvni lestvici, a se je zhe kmalu predal opojnemu vonju in zharenju barv. Svet narave se mu pogosto odkriva zgolj kot barvna odslikava, saj je odstranil vse deskriptivne elemente in ohranil zgolj barvno substanco stvarnega sveta. V abstraktnih prepletih barvnega tkiva lahko postopoma razberemo odmeve konkretnih motivnih vzpodbud in svojevrsten barvni odtis nekega motiva. V barvnem trepetanju poslikane ploskve ali sproščene poteze je slikar shranil vizualni spomin na ujeti trenutek narave, na primer na cvetochi travnik, grm, sonce, ki se prebija skozi drevesno kroshnjo ...

Henrik Marchel je mojster temperamente slikarske poteze. Nekatere izmed njegovih slik samo na prvi pogled sodijo pod okrilje t. i. akcijskega slikanja, kajti slikar je barve nanashal na premishljen nachin, likovni prostor mu je uspelo obvladati s pomočjo prekipevajoče zadržanosti širokih potez, ploskev in drobnih, ozkih lis. Naključnih uchinov ni, poteze ne bezhijo na vse strani, njihovo gibanje je nadzorovano, pretehtano in usmerjeno, pomembni sta tudi struktura in modulacija nanosa barve, ki včasih omogoča presevanje spodnjih barvnih plasti.

Samo okvirno bi Marchlovo slikarstvo lahko uvrstili v meje barvnega ekspresionizma, saj so barvne kombinacije premishljeno izbrane, zaradi svetlih ali zhivahnih barvnih tonov pa so nastajale predvsem lirichno uchinujoče kompozicije. Omeniti velja tudi daljne odmeve impresionistichnega slikarstva, medtem ko je Marchel pri nekaterih kompozicijah, opredeljenih z znachilnimi kristalastimi barvnimi tvorbami in zharki, aktualiziral principe *rayonizma* (slikarskega gibanja v okviru ruske umetnishke avantgarde na zacetku preteklega stoletja).

Marchel je izviren, virtuozen in ustvarjalni intuiciji zavezan likovni ustvarjalec, iskalec neizhosenih poti in občutljiv raziskovalec nefiguralnega likovnega izraza. Na podlagi osebno občutne razlichice abstraktnih slikarskih snovanj sodi med najzanimivejshe predstavnike visokega modernizma v slovenskem slikarstvu.

Brane Velikajne

KNEZHJI OBRED
(grafichni listi)

1. Na temo ustoličevanja karantanskih knezov in koroskih vojvod v času države Karantanije na sedanjem Gosposvetskem polju na avstrijskem Koroskem je arhitekt Brane Velikajne ustvaril serijo graficnih listov. Celoten ciklus je zhe predstavil na vech razstavah.

Tokrat objavljamo nekaj reprodukcij teh graficnih listov, ki ponazarjajo prevzem oziroma potrditev vladarskih chasti vladarja iz rok preprostega ljudstva. (Op. ur.)

2. Knezhji kamen je obrnjen spodnji del jonskega stebra iz bližnjega zapuščenega antichnega mesta. Figuralna kompozicija shahovskih likov na upodobitvi arhitekta Braneta Velikajne sugestivno asociira knezhji obred. (Op. ur.)

3. Knezhji kamen je sprva stal na Krnskem gradu pri Gospe sveti. Vojvodski prestol, na katerem je knez delil fevde, je bil v poznejšem času postavljen pod Krnskimi gradom ob sedanji cesti Celovec – Sv. Vid /St. Veit/ v bližini Celovca. (Op. avt.)

Damir Globochnik

BRENCELJ V KOLEDARJEVI OBLEKI

Prvi slovenski satirični list **Brencelj** oziroma **Brencelj v lazhnjivi obleki**, ki je zachel izhajati na zacetku leta 1869 v Ljubljani, se je med bralci dobro prijel, zato se je urednik, chasnikar, dramatik, pripovednik in satirik Jakob Aleshovec (1842–1901) konec leta 1870 odločil izdati satirični zbornik pesmi, zbadljivk, smeshnic in zgodb z naslovom **Brencelj v koledarjevi obleki**.

»Te dni izfirchi "**Brencelj v koledarjevi obleki**". Brez da bi se hvalil, je ta obleka sicer draga, a jako krasna, ker okinchena z **blizo 20 podobami**,« je zapisal Jakob Aleshovec. »Vech zdaj "**Brencelj**" ne pové, bo zhe videl vsak, kedar ga v roke dobi. Vklub temu ne bo veljal vech ko **25 krajcarjev** (brez poshtnine) za narochnike "**Brenceljna**", a **30 krajcarjev** za vsacega sploh, res malo, che se pomisli, da bo imel she chez 80 strani. Kdor ga je zhe plachal, ga bo dobil precej po poshti proti temu, da nam poshtnino (6 kr.) pri prilozhnosti povrne. Poshiljal se bo tudi drugim narochnikom in kdor ga ne misli sprejeti, naj nam ga nazaj poshlje; plachali nam ga bodo zhe, che ne prej, pri ponovljenji narochnine za "**Brenceljna**". "**Brencelj**" vé, da so njegovi narochniki vsi od las do pêt poshtenjaki, kterim sme she vech upati ko 30 krajcarjev.

Pa vendarle jih je she nekaj med tistimi, kteri "**Brenceljnovoga**" davka za prvo polovico tekocheha leta she do zdaj niso plachali. "**Brencelj**" jih tedaj prijazno opomni, da naj se podvizajo s plachilom, che ne, jim bo poslal "**Resheptarjovo kuharco**", ktera je ravno zdaj chisto brez "**dinsta**", na "**eksekucjon**". "**Brencelj**", pobiralec davkov.« (Bralcem!, Brencelj, 1870, sht. 14)

Brencelj v koledarjevi obleki, ki ga je »spisal Jakob Aléshovec«, »natisnil J. Blaznik« (ljubljsanska tiskarna v lasti Jozhefa Blaznika; op. avt.), in »zalozhil pisatelj«, obsega 80 strani (5 tiskarskih pol). Njegova cena je bila 30 krajcarjev (za narochnike *Brencelja* 25 krajcarjev). »Razposhiljanje "**Brenceljna v koledarjevi obleki**", kteri obsega pet pôl (80 strani) se bo zachelo v kratkem, in mislim, da ga bo vsak she prej ko pride drugi "**Brencelj**", v rokah imel. Le to opomnimo, da se pomazane, raztrgane in razrezane bukvice ne bodo nazaj jemale. Svesti smo si, da, kdor ga v roke dobi, ga ne bo dal z lepo iz nje. – Konec tekocheha leta pride drugi (za 1871. leto) na svitlo.« (Bralcem!, Brencelj, 1870, sht. 15)

Na naslovnici je bila objavljena karikirana upodobitev urednika in pisca Aleshovca, ki je za uvodno geslo izbral misel: »*Kar bogatin she za grosh ne dobi, / Se men' po ochetu v mozhganih rodi.*« Urednik je sicer zapisal, da je »obleka« *Brencelja v koledarjevi obleki* – »*navadnih bukvic v tako pohlevni in priprosti obliki*« – »*navadna in malo vredna, a kar je pod njo, bo morda marsikomu vshech.*« Predgovoru in pregledu dogodkov v letih 1869 in 1870 sledijo prispevki: *Zvezde, Vreme, Kmechki pregovori (Bauernregeln)*, pesmi *Dezhman in letni chasi, Kratek nachrt konshtitucionalno-liberalushke ustave, Blatnovashko ministerstvo, Pavliha*

na Dunaji, pesem *Lipica*, *Kaj se je gospodu ferboltarji na Dunaj zgodilo*, *Jurčekove sanje*, *Reshpehtarjova kuharica*, *Domachi pripomochki*, *Kratek slovar, sestavljen iz besed, ktere se vechkrat bero in chujejo*, *“Brenceljnovi” zverinjak*, *Zastavice*, *Smeshnice*, *Prerokovanje za prihodnje leto* in *»Brenceljnova« pesem*. Vechina prispevkov ima satirichen znachaj, izstopa naperjenost proti nemshkutarjem. Aleshovec je objavil tudi izbor 22 ilustracij in karikatur iz *Brendja*. S shtirimi ilustracijami je bil opremljen najdaljsi »potopisni« prispevek *Pavliha na Dunaji*, dve ilustraciji sta popestrili pesem o lipici, *Jurčekove sanje* pa ena ilustracija in kar shtiri karikature.

»**“Brencelj v koledarjevi obleki”** ima namen, prostemu ljudstvu in slovenski inteligenciji ali omiki – che jo je zhe kaj – razjasniti in razkriti slovenske in nacionalne sleparije, kar se najbolj lahko zgodi, che ob enem dokazhe in razvije dobrote in pristojnosti liberalushke ali konshtitucionalne ustave. Tedaj ima kratek obris te postave, zapisnik udov blatnovashkega ministerstva, premembe politichnega obnebja, solchne in mesečne mrake ter družih stvari mnogo, kterih vednost je vsakemu potrebna. Pridanih je she nekoliko zabavljivih in resnichnih lazhi in lazhnjivih resnic deloma v jasnih dogodbah, deloma v uganjkah in sklepkih.

To je kratek zapopadek vseh resnic, ktere je na nemchurskem in slovenskem polju nashel “Brencelj”. Kdor vech pové, kar vé, je lazhnjivec. Che bo s tem povzdignjen in zasejan nemshki duh v slovenske dezhele in iztrebljen slovenski, se bo “Brencelj” prav ponosno za nos prijel in rekel: Kar se Dezhmanu in njegovim privrzhencem ni posrechilo, to je storil “Brencelj v koledarjevi obleki”.

Le po njem, Slovenci in nemchurji, liberaluhi in renegati, dokler ga je she kaj; v kratkem ga ne bo vech in zopet v kratkem bo prishel za leto 1871, se reche, ako mu ne brani slavna policija ali oche Pajk, in ako ga ne poklichejo na Zhabjek, kjer je richet in shkripanje z lachnimi zobmi.

Zhivela Dezhmanija!» (Brencelj v koledarjevi obleki, str. 2)

Na karikaturi *Planeta*, ktera se posebno po nochi sucheta krog *Dezhmana* sta narisana dva orozhnika, ki v Blatni vasi chuvata grablje, na katere je obeshen cilinder, ki je podobno kot frak veljal za znamenje nemshkutarstva in nemshko-liberalnega svobodomiselstva. *»Dezhman, jako nestanoviten planet, se vidi celo po dnevu v dezhelnem odboru, v redakciji “Tagblatta” in tu pa tam na ulicah; po nochi se vrtita krog njega dva policaja, vendar se prikazhe v nemchurskih zborih, kazini itd. Lansko leto je bil treshchil skup z drugim neznanim, po policijskih zvezdogledcih she ne najdenim planetom na sht. peterskem predmestji; zadonelo je kakor pok od klofute. – Ta zvezda se je 48. leta videla na slovenskem obnebji.«* (Zvezde, Brencelj v koledarjevi obleki, str. 5)

Karikatura je namigovala na »nochno strazho«, ki jo je mesto Ljubljana od 23. maja 1869 dalje postavilo pred hisho slovenskega odpadnika Dragotina Dezhmana oziroma Karla Deschmanna (1821–1889) v Blatni vasi (poznejshi Kolodvorski ulici), v tedanjem ljubljanskem predmestju, ki so mu rekli tudi Kravja dolina. Fran Levstik (1831–1887) pishe, da je Ljubljana imela 70 do 80 goldinarjev stroshkov z »nochno strazho«, ki je renegatovo domovanje shchitila pred slovenskimi izzivanji in napadi (Iz Ljubljane, 10. julija; Slovenski narod, 1869, sht. 81).

Grablje so na karikaturah veljale za Dezhmanov satirichni atribut oziroma razpoznavni znak nemshkutarstva (*»znamenje nemchurske inteligencije na Kranjskem«*). *»Za nemchurske drzne zh nablje / Jaz imam "proklete grablje", / Ktere vsak 'mu v roke dam, / Che v podobi ga podam,«* je zapisal Jakob Aleshovec (Moj program, Brencelj, 1871, sht. 1).

Dezhman je sprva veljal za enega najbolj zavednih Slovencev. Leta 1848 je bil med podpisniki adrese dunajskih Slovencev kranjskim stanovom, sestavil je poziv dunajske Slovenije. S slovenskimi pesmimi in chlanki je sodeloval v *Novicah* (od 1844 do 1847, bil je eden prvih naročnikov in jih je nekaj chasa zaradi Bleiweisove odsotnosti tudi urejal), in v *Sloveniji* (1848–1849). V Bleiweisovem *Koledarchku slovenskem za leto 1855* je objavil humoristično pripovedno pesem *Proklete grablje*, s katero se je norcheval iz slovenskih kmečkih fantov, ki so po sholanju na nemških sholah »pozabili« na materni jezik. Snov zanjo je nashel v Majarjevih koroshkih pripovedkah. Dezhmanova prepesnitev anekdote o grabljah govori o domishljavem abiturientu ljubljanske gimnazije Anzhetu iz Rovt, ki po opravljeni maturi ni vech hotel znati slovenshchine. Ko je ponevedoma stopil na grablje, ki so ga lopnile po ustih, je pozabil na polomljeno nemshchino in zaklel v slovenskem jeziku: *»Preklete grablje!«*

Grablje so tudi v politichnih polemikah veljale za znamenje slovenskega odpadnishtva in nemshkutarstva. Matjazh Kmecl pishe, da so Dezhmanu v kranjskem dezhelnem zboru med njegovimi govori in nastopi zoper Slovence z galerije radi pokazali grablje ali pa mu zaklicali: *»Preklete grablje!«,* slovensko opredeljeni del zbora pa se je pri tem seveda demonstrativno rezhal (Matjazh Kmecl, *Zelo kratek pogled na humor v slovenski knjizhevnosti, Satira Multi: satira, humor – multimedialno*, Celje 1995, str. 61).

V rubriko *“Brenceljnovi” zverinjak* (v satirichnem listu *Brencelj* se je ista rubrika imenovala *Naravoslovje* – *»Pod tem naslovom bo prinashal “Brencelj” sem ter tja popise najhujshih shkodljivih zhivali«*; cit.) je Aleshovec uvrstil lastno karikaturu in karikature dr. Kluna, Fr. Lesjaka in Pajka, ki so bile zhe prej objavljene v *Brencju* (1869, sht. 14, 17 in 20).

»“Brencelj” je firchaje po svetu spoznal mnogo zhival, ktere je dobro in koristno vsakemu poznati, da se ali varuje shkode, ali pa da jih zhe po perji pozna.

Tu jih je tedaj za letos razstavil le nekoliko, ktere zhe bolj ali manj poznate, ktere si pa morate dobro zapomniti.

Glejte jih!« (Brencelj v koledarjevi obleki, str. 70)

Vse shtiri karikature so nastale na podlagi priimkov karikirancev oziroma vzdevka urednika satirichnega lista. Portretne glave karikirancev so povezane s telesom zhivali oziroma zhuzhelk. Karikature se uvrshchajo v zvrst karikiranja, ki temelji na stereotipnih oziroma splošno uveljavljenih povezavah chloveshkih znachajskih potez in videza z ustreznimi pomeni posameznih zhivalskih vrst, ki so na primer poznane iz basni (Ezop, La Fontaine), legend, heraldike ...

Zgodovinar, literarni zgodovinar, geograf in politik dr. Vincenc (Vinko) Ferreri Klun (1823–1875) je na karikaturi *Kljunach na poti z Dunaja* narisal kot *»tich z velikim kljunom,*

kteri najrajshe zhvizhga ministerske melodije in prepeva nemchurske pesmi. Redi se od 4000 gold. letne plache in zoblje tudi nezaupnice svojih volilcev. Ta tica je jako krotka in se je zhe navadila ministerske soparce. Najrajshe zhvizhga liberalushke, nemchurske, renegashke itd. Ker so ga zdaj nemchurji iz kletice izpustili, bi bilo dobro, da bi ga Slovenci vjeli, kajti shkoda bi bilo, che bi ta tich nikomur vech ne pel» (Volilcem kronovine kranjske!; Brencelj, 1870, sht. 11).

Klun se je v publicistichnem delovanju v petdesetih letih 19. stoletja opredeljeval za slovenska in slovanska kulturna prizadevanja in za razumevanje med Slovenci in Nemci. Leta 1867 je bil na podlagi federalistichnega programa izvoljen za dezhelnozborskega poslanca. Kranjski dezhelni zbor ga je poslal v drzhavni zbor. She isto leto je razocharal slovenske volivce, saj se je glede vprashanja konkordata in decembrske ustave priblizhal nemshkim centralistom. V kranjskem dezhelnem zboru je najprej zastopal mesto Ljubljano, nato do leta 1870 trgovsko in obrtno zbornico, po prestopu v ustavoverni tabor pa veleposestvo. Novembra 1867 je postal sekcijski in leta 1869 dvorni svetnik v trgovskem ministrstvu. Marca 1870 se ni pridruzhil izstopu poslancev iz dunajskega parlamenta. »Nash Cene na Dunaji se sramuje chrke "j" v svojem imenu ter se podpisuje "Klun". Chrka "j" je prav slovenska, "l" brez "j" je kakor Cene brez domorodstva ali kljun brez jezika. Nash Cene si je tedaj izruval slovensko pero iz repa in je zdaj nemshkutarski tich in slovensk renegat, kajti rane po izruvanem slovenskem peresu mu ne bo zacelilo niti Dezhmanovo maslo, niti mazilo za 4000 gold.« (Pomenljivi priimki, Brencelj, 1870, sht. 22)

Okrajni sholski nadzornik Fr. Lesjak je prikazan kot lisjak, ki prihaja iz brloga, imenovanega »Nemchurija«. Lesjak je namrech s slovenskimi učiteljskimi pripravniki govoril samo nemshko (Nov nachin poducevanja in izprashevanja, Novice, 1869, sht. 32). Aleshovec je v rubriki *Pomenljivi priimki* zapisal, da se Lesjak podpisuje kot Lesiak. »Mozh je chrki "j", ktera je vsled slovenskega pravopisja njegovemu imenu prav tako potrebna in pristojna, kakor na pr. njemu učiteljska placha, odzhagal rep in jo spremenil v chrko "i". Tedaj se predstavlja imé, kakor lesjak brez repa. Le suzhnji so imeli zhe od nekdaj znamenje tujega gospodarstva na sebi, lesjak pa ostane tudi brez repa lesjak, tedaj je obrezano ime pri njem le znamenje nemchurske suzhnosti, v kateri se pa mozh na vitez prav dobro pochuti.«

Pajk je bil najbrzh »predstojnik okrajne gosposke lj. okolice« (ljubljski okrajni predstojnik) oziroma »policijski pravdnik« Johann (Jozhef) Pajk (Pajek, Pajik), ki ga poleg Dezhmana srehamo tudi na naslovni vinjeti satirichnega lista *Brencelj*. »Pasha ljubljanske okolice gospod« Pajk, »po rodu sicer, kakor vsi pajki, najbolj srdit sovrazhnik "Brenceljnovoga" roja«, je leta 1863 tozhil Levstika in Miroslava Vilharja (1818–1871) zaradi zhaljenja chasti. Tozhba, povezana z Levstikovim chlankom *Kaj se nekaterim zdi ravnopravnost?*, je ustavila njun politichni chasnik *Naprej*. Levstik je bil obsojen na tri mesece zapora, odgovorni urednik Vilhar pa na shtiri tedne zapora in 60 goldinarjev izgube pri kavciji. Levstik in Vilhar sta bila kasneje v Gradcu in na Dunaju oproshchena (Ivan Prijatelj, *Slovenska kulturnopolitichna in slovstvena zgodovina / Obdobje okorelega konservativizma 1860–1868*, Druga knjiga, Ljubljana 1956, str. 429).

Karikaturist je Pajkovo portretno glavo dodal telesu pajka, na enak način je bila zasnovana tudi vrsta karikatur Jakoba Aleshovca, na katere naletimo v vseh letnikih *Brendja*. Vselej je urednikova glava povezana s telesom zhuzhelke. Podobno – kot nekakšna »shpanska muha« – je bila v Münchenskem satirichnem listu *Leuchtkugeln* (1847–1851) predstavljena plesalka in metresa Ludvika I. Bavarskega Lola Montez (1821–1861). Aleshovca se je zaradi satirichnega lista, ki ga je izdajal do zacetka leta 1886, prijel tudi vzdevek »Brencelj-Aleshovec«. Karikature Brencelj-Aleshovca, na primer tista na naslovnici *Brendja v koledarjevi obleki*, na kateri Aleshovec kazhe osle, nikakor niso bile mishljene zlonamerno, saj so samo odrazhale urednishko politiko satirichnega lista, ki je tako kot ta nadlezna zhuzhelka brenchal, pikal in sesal kri nemshkutarjem, ustavovercem, »liberaluhom« idr.

*»Sem prokleta mushica,
"Brencelj" mi reko;
sem znachaja hudega,
Zhelo 'mam ostro.*

*Mi ostuden lib'raluh
In prevzetan nemchurski duh.
Jaz ga pichim, da gorje,
Che tudi mi groze.«*

(“Brenceljnova” / Program, Brencelj v koledarjevi obleki, str. 80)

V »koledarski« oddelek *Brendja v koledarjevi obleki* so se uvrshchali *Kmechki pregovori* oziroma po nemshko: *Bauernregeln*. S pregovori, ki naj bi jih »spisal Korel Dezhman«, se je Aleshovec norcheval iz slovenskega odpadnika. Za vsak mesec so bili objavljeni shtirje »pregovori«, na primer:

»Prosenec – Che zadnji dan prosenca voda v posodi ne zmerzne se sme upati, da ne bo vech zmerzovalo – v tem mesecu.

Svechan – Sveti Matija led pobija, che ga ni, ga pa ne more.

Sushec – Che imash na Shmarni dan petico v zhepu, nisi brez denarja.

Mali traven – Ako pade v tem mesecu sneg zhe drugich, je gotovo da je zhe prej enkrat padel.

Veliki traven – Che slishish kukovico v tem mesecu, shtej, kolikokrat zakuka; che zakuka trikrat, naj ti pomeni, da bosh zhivel do smrti.

Rozhni cvet – Che v tem mesecu gresh o polnochi memo pokopalishcha, ne lezhish doma v postelji.

Mali srpan – Che gresh na sv. Jakopa dan v gojzd in najdesh spavajochega zajca v grmu, bo gotovo tekel, kedar te zagleda.

Veliki srpan – Che ubijesh jajce, katero ti je kokosh znesla na sv. Jerneja dan, najdesh v njem rumenjaka; che tega vrzhesh ob zid, je zid rumen.

Kimovec – Che v sredi tega meseca lovec na zajca sprozhi in zajec she hitreje teche, ko poprej, je to slabo znamenje, da ni zadet.

Kozopersk – Che na sv. Mihaela dan najprej zagledash pajka, je to znamenje, da she sebe nisi prej videl.
Listopad – Che na vseh Svetnikov dan pade zhe sneg, ti je treba dobrega obuvala, da moresh iz hishe.
Gruden – Che o Bozhichu sosedu posodish dva goldinarja in on trdi, da si mu posodil le enega, naj ti bo znamenje, da je goljuf.« (Kmechki pregovori – Bauernregeln, Brenclj v koledarjevi obleki, str. 7-8)

Ker so Slovenci satirichni list *Brenclj* raje prebirali kot plachevali narochnino zanj, Aleshovec ni nadaljeval z izdajanjem *Brenclja v koledarjevi obleki*, cheprav je bil podoben satirichen zbornik za leto 1871 zhe napovedan. Izshel naj bi konec leta 1870 (Naznanilo, Brenclj, 1870, sht. 2), vendar so novi narochniki namesto novega zbornika prejeli tistega iz leta 1870 (Vabilo na narochevanje, Brenclj, 1871, sht. 1). *Brenclju v koledarjevi obleki* je leta 1873 sledil Aleshovchev satirichni zbornik *Richet iz Zhabjeka*, ki je bil posvechen urednikovi dvomesechni zaporni kazni v ljubljanskem preiskovalnem zaporu na Zhabjeku. *Brenclj* je ostro napadal nemshkutarje, nemshke politike in nemshko opredeljene uradnike; eden izmed protinemshkih komentarjev je Aleshovcu tudi prisluzhil zaporno kazen. Da bi tudi Nemci lahko prebirali *Richet iz Zhabjeka*, ga je Aleshovec izdal tudi v nemshchini (Ritter Riesters Hund).

OD RESNE ZGODOVINE DO SHALJIVE PRAZGODOVINE

(mojster karikature in stripa Marjan Manček)

Karikaturist, ilustrator, avtor stripov in animiranih filmov, grafični oblikovalec in lutkovni scenograf Marjan Manček se je rodil 3. 1. 1948 v Novem mestu, kjer je tudi obiskoval osnovno sholo in gimnazijo, na Filozofski fakulteti v Ljubljani pa je diplomiral iz angleščine in zgodovine. V pogovoru s piscem tehle vrstic je povedal, da je zhe od malega rad risal, kot osnovnosholec je bil velik ljubitelj *Pavlihe* in zagrebshkega *Plavega vjesnika*, v obeh so ga pritegovale shale s karikaturami in različni stripi, takrat je tudi ilustriral ochetove shaljive pesmi za razglednice in chestitke. 17-leten je objavil prve karikature v *Pavlihi* in *Dolenjskem listu*, kot shtudent v Ljubljani se je z risanjem karikatur (Delo, Dnevnik, Jezh) tudi prezhivljjal. Med pochitnicami je potoval po Evropi in spotoma objavljjal v znanih revijah: *Szpilki* (Varshava), *Hjemmet* (Koebenhavn), *Aktuel* (Oslo), *Vikkosanomat* (Helsinki), *Reader's Digest* (New York), *Private Eye* (London), *Pardon* (Frankfurt). Schasoma se je navelichal risanja chasopisnih karikatur, vse bolj ga je pritegovala ilustracija otroshkih knjig, ker je z njo dosegel stik z najmlajshimi, ki so zanj najbolj hvalezhna publika. Do danes je ilustriral zhe blizu 200 knjig z različno tematiko od poezije (zlasti mladinske) do sholskih prirochnikov. Udelezheval se je mnogih festivalov karikatur po svetu in dobil vech nagrad. Zhe leta 1972 je bil uvrshchen v svetovno antologijo risanega humorja in satire *Opus international*, ki je izshla v Parizu. Njegove ilustracije za otroke so bile nagrajene v Beogradu, leta 1977 je prejel Levstikovo nagrado za slikanico *Kozlovska sodba v Vishnji gori*. Njegova risba je navidezno preprosta, toda zmeraj avtorsko prepoznavna, prezheta tako rekoch do zadnje chrtice z duhovitostjo domislic, izvirajochih iz hudomushnega opazovanja vsakdanjosti.

Chetudi je strip le manjši del Manchkevega opusa, je njegov prispevek k slovenskemu stripu pomemben in nespregljiv. Poleg manjših stripskih shal v periodiki je objavil tudi okoli ducat samostojnih mladinskih knjig v obliki stripa, za katere je sam prispeval tako karikaturistichno risbo kot vsebino. Osrednji dosezhek je nedvomno serija kratkih stripov *Hribci* z zhe legendarno prazgodovinsko družhino Dajnomira in Milibozhe s sinom Milimirom; najprej izhajalo v reviji *Kurirchek*, knjizhna izdaja *Dajnomir in Milibozha* (1984), potem she *Hribci* 1, 2 (1993), *Kaj delash, Dajnomir* (1994). Posebno duhoviti sta she *Cufek in prijatelj* (1996) ter *Kaj prichakujejo zhivali od olimpiade* (1996), album *Velike misli malega muca* (1990) pa je stripska priredba »100 izrekov iz vseh vetrov«, kot jih razume ma(n)chek.

Marjan Manchek

SELITEV

/iz stripa/

Ivo Antich

JANEZ & JOVAN

/strip – karikatura/

Andrej A. Golob

CHASOVNI STROJ

To je ena povsem nenavadna zgodba o tem, kaj imam jaz rad, chemu imam to rad, chemu nimam rad chesa drugega in chemu bi to radi imeli radi tudi drugi.

Prigoda se zachne, ne boste verjel, leta dva pa tri in shtir pa pet plus pet stolet, ko sem nekega obichajnega dne chisto neobichajno odkril: rad imam loto. Da, da, da, rad imam loto. She posebej, lejte, imam rad loto, kadar zadenem glavn dobitek. In jaz, lejte, vedno zadenem glavn dobitek. Vedno. In to redno zhe nekaj let, kaj shele mescev! Uuu, sedmica!

Odkril sem pravitako, da rad imam pravitako dirke shtirinozhcev. Da, da, da, dirke shtirinozhcev. She posebej, kaj bi pravil, imam rad dirke shtirinozhcev, kadar pravilno napovem v cilj prvopridirkajochga. In jaz, kaj bi pravil, zmeraj pravilno napovem v cilj prvopridirkajochga. Zmeraj. In to redno pred vsako tekmo! Vau, scena!

Z obchutenim sladkouzhitkom pa sem odkril, da takisto rad imam shpekulacije na borzah. Da, da, da, shpekulacije na borzah. She posebej, kot zdaj zhe veste, imam rad shpekulacije na borzah, kadar drugi gledajo debelo in se shlatajo za chelo, jaz pa poberem mastne dobichke. In jaz, kot zdaj zhe veste, nasprotnoodnikoli poberem mastne dobichke. Nasprotnoodnikoli! In to redno pri vsakem vrednostnem papirju! Kaka zhurka!

In tako se je pri moji malenkosti, kakopak, nabralo veliiko denarja. Denar pa ima, kakopak, svojo moch. In jaz sem, kakopak, mochno popularen osebek! Pa kako!

Poznajo me, a ne sluchajno, vsi sorodniki tja do 58. (oseminpetdesetega) kolena. Priljubljen sem med ubozhnim, zlasti onim na davkariji. Prijatelj je imam pa kar naenkrat tooolko, da z njimi lahko naselim ne le planete Osonchja, temvech bi deset svetlobnih let chakal v vrst, preden bi sploh prishli do Mlechne ceste. Ampak jaz sem kaveljc in korenina in se ne dam kar tako. Ne, ne, ne dam. Kadar me hoche, za primer, kdo od zgoraj opisanih prijaznezhev vljudno obiskat, jaz vljudno presenetim njega: nikol me ni na iskanem mestu. Nikol. Ker natanchno vem, kdaj in kaj prijaznezhi nachrtujejo! Hi, hi, jorlalihihihi!

Ne mislim posebej pisat o tem, da se tud zhenske lepijo na denar, kot muhe na... na... na selotejp, ja! Ne morte si mislit, kaj vse si v imenu in za rachun sveta vladarja lahko privoshchiva midva z lulkom. Tolko bolj, ker nezmotljivo vem, katera pupa se resnichno

zanima zame... pardon, za moje bogastvo! Aaaaa, viagra!

O, seveda razveseljujejo ta svet tud mehkosrchnezhi granitne roke. Le-ti so si pri men hotel sposodit gotovino za nedolochen chas, pripravljen so bli selit moje sanje - lepo stanovanje, poshiljal so mi razjasnjevalna pisemca o posmrtnem zhivljenju, nachrtoval so sprejem za vogalom s horror protokolom in zhelel celo javno izvest strelske vaje na mojo integriteto, na moje neodtujljive chlovekove pravice. Ampak ni jim uspelo, to je resnica. Kajti na kraju samem jih je chakala - policija. In kdo je vedno zanesljivo vedel, kje in kdaj mora drzhavno nadzorstvo postaviti zasedo? Odgovor zhe veter pozna!

Kje da sem zaposlen? Ha, ha, ha! Kaj ob vsem tem bajnem lastninstvu (pa svoje premikajoche se nepremichnine she omenil nisem) sploh potrebujem sluzhbo? A tud to ni problem, ker mi znanje kar kaplja in curlja. Konchal sem namrech ekonomsko, pravno, filozofsko, rachunalnishko, zvezdoslovno in kaj ti jaz vem kakshno she vse fakulteto. Povsod sem imel same desetice. Rekli so: ta je genij. Rekel sem: kakshen veleum neki, jaz sem preprosto nezmotljivo vedel, kakshna vprashanja bodo na kolokvijih in izpitih! Shusprfoks!

Natanchno tud vem, kdaj bom umrl in kakshen bo pogreb; kdo bo zadovoljen in kdo ne bo hodil za trugo; kateri chrvi bodo pohrustal moj mesek in katera kokoshka bo pozhrila njih; in kdo bo snedel pecheno pishko; in... in... in kako in s kom bo razgrabljeno moje premozhenjsko cesarstvo! Naj zhivi smrt!

In kako mi vse to uspeva, vas zanima? Kako lahko vse to tako natanchno, zanesljivo in nezmotljivo vem, vas zanima? He, he, preprosto: prvi sem spoznal (in kasneje odstranil, se razume) norega znanstvenika, ki je izumil – chasovni stroj.

Bogdan Novak

NOVINARSKÉ RACE

(anekdote)

NOVAK Bogdan

V *Dnevniku* so imeli vsak ponedeljek kritiko časopisa v prejšnjem tednu. Vsakich jo je moral pripraviti drug član uredništva. Redaktor Bogdan Novak je takrat še močno jecljal, zato je prvich, ko je bil na vrsti za kritiko, povedal:

»Ker težko govorim, sem kritiko doma posnel na magnetofon. Tukajle je.«

Dal je na mizo magnetofonček in ga vklopil. Kadar je bral, se mu namrech ni zatikalo. Ker pa je bila kritika unichujoča, so mu to zamerili, chesh da se z magnetofonom norchuje iz njih. Le tajnica Mira mu je rekla:

»Joj, Bogdan, po magnetofonu imate pa glas kot kakshen igralec!«

Odgovorni urednik *Pavlihe* Bogdan Novak je bil v gostilni pri Josipu Jesihu na Dolenjski cesti. Stal je za točilno mizo, ko sta prishla v lokal tudi milichnik in milichnica na obhodu, da bi spila kozarec pijache, preden bo Jesih zaprl.

Novak si ni mogel kaj, in cheprav mu je Jesih obupano odkimaval, je zachel policajema pripovedovati policijske vice. Ko mu jih je zmanjkalo, mu je milichnik rekel:

»A samo te veste? Same stare, oguljene vice? No, vam bom pa jaz povedal nekaj novejših.« In mu jih je res natresel takih, ki jih Novak še ni slishal. Odgovorni urednik *Pavlihe* pa je zardeval do ushes.

Marko Spazzapan je imel v *Dnevniku* na svoji mizi velik kamen, pravo manjšo skalo, s katero je obtezheval rokopise. Bil je namrech navdushen zbiralec mineralov. Kadar je bil koga navelichan, mu je rekel:

»Zdaj pa izgini in me ne moti pri delu, ker sicer bosh dobil tale kamen v glavo!«

Poleg Spazzapana sta v isti sobi sedela še urednik ljubljanske strani France Stele in novinar Marjan Rztresen. Lepega dne je v sobo prikorakal redaktor Bogdan Novak, pogledal na prastaro ročno uro in zabentil:

»Spet mi je crknila!«

Vzel je uro z roke, jo položil na mizo in treshčil po njej s Spazzapanovim kamnom, da se je zdrobila. Potem jo je vrge v kosh.

Vsi trije so ga osuplo pogledali, Novak pa je segel v zhep in si zapel novo uro, ki si jo je malo prej kupil.

Sekretar za informiranje pri *SZDL* Boris Muzhevich je prishel v uredništvo *Pavlihe*, da bi odgovornemu uredniku Bogdanu Novaku poshteno opral glavo. Na koncu se je obupano vzdihnil:

»Pa kaj bi te stalo, Bogdan, che bi se vseeno ogradil od svojih napak?«

Novak, jezen zaradi pranja glave in zaradi srbohrvashkega ograjevanja, se mu je pikro nasmehnil:

»Res je, da sem rojen v znamenju ovna, vendar nisem tak oven, da bi se pustil ograjevati.«
»No, vsaj tega ti ne morem očitati, da nisi duhovit,« je zhalobno rekel Muzhevich.

Na zacetku osemdesetih let je bilo pomanjkanje kurilnega olja in politichne organizacije so premaknile kurilno sezono za mesec dni. Cheprav je bilo poshteno mraz, novembra she niso kurili v blokiah, pa tudi v sholah, vrtcih in uradih ne. Pach pa so se lepo greli v Centralnem komiteju Zveze komunistov Slovenije.

Pavliha jih je zato temeljito skrtachil, CK pa njega. Odgovorni urednik Bogdan Novak je moral zaradi tega na zagovor k sekretarju CK ZKS Francu Shetincu.

Chez dobro leto dni je v stavbi CK ZKS izbruhnil manjši pozhar. Iz hishe se je valil chrn dim, prihiteli so gasilci in vse se je srečno konchalo.

Bogdan Novak pa si ni mogel kaj, da ne bi novico o tem objavil v *Pavlihi* pod velikim naslovom: *V CK zhe spet kurijo!*

NOVAK Vilko

Delovi novinarji so vchasih morali po petintridesetem letu na zdravnishke preglede k specialistu za medicino dela. Takratni urednik centralne redakcije Vilko Novak – Chipchi je vstopil k dr. Turkovi in ta ga je kmalu vprashala:

»Ali kaj pijete?«

»Seveda,« se je odrezal Novak, »kaj pa imate?«

Ko je bil Vilko Novak - Chipchi she urednik revije *Avta*, je priredil avtomobilistichni piknik na Bjelashnici. Seveda si je bilo treba najprej ogledati teren.

Vozil je Vilko, zraven njega je sedel njegov brat in takratni sarajevski dopisnik *Dela* Bogdan Novak, zadaj pa predsednik Turistichne zveze Bosne in Hercegovine Zdravko Latal, ki je zdaj dopisnik *Dela* iz Sarajeva, in sekretar turistichne zveze Josip Svoboda. Vilko je zdivjal po dolini reke Zheljeznice. Stari citroen GS je shkripal skozi ovinke in se divje nagibal zdaj v to zdaj v ono stran. Na levi je bilo skalovje, na desni strmo poboehje reke.

Skozi naslednji ovinek je Chipchi peljal 90 kilometrov na uro kljub znaku, ki je dovoljeval 40 kilometrov. Avto je cvilech peljal skoraj po dveh kolesih.

Prvo, kar so zagledali, ko so pridivjali okoli ovinka, sta bila ribicha, ki sta lovila ob cesti. Imela sta shiroko izbuljene ochi, prestrashen obraz, odvrgla sta palici in jo v strahu pred ponorelim avtom pobrisala po bregu navzdol v Zheljeznico.

»Poslushaj, Novak,« je s svojim blagim glasom rekel Latal, »saj nas na cilj lahko pripeljesh tudi zhive.«

»Oh, no, saj smo imeli she rezerve,« je samozavestno rekel Vilko Novak. »Skozi ta ovinek bi lahko peljali 110 kilometrov na uro.«

»Bog ne daj,« je shepnil Svoboda.

NOVAKI

Po *Delu* je konec sedemdesetih let krozhil vic o podjetju CHGP Delo TOZD Novaki. V *Delu* so bili namrech nekaj chasa hkrati zaposleni trije bratje in sestra Novak. Vilko Novak je bil tedaj dopisnik *Dela* iz Pariza, Andrej Novak urednik zunanje politike, Bogdan Novak urednik centralne redakcije, Marjeta Novak novinarka v kulturi.

Velik poznavalec zgodovine novinarstva v svetu in pri nas Miran Sattler je rekel, da v svetu ni primera, da bi bili shtirje chlani družhine v istem poklicu. Bili so zhe trije bratje zdravniki, trije bratje odvetniki in podobno, ne pa novinarji.

Podatek torej za Guinnessovo knjigo rekordov.

NOVINARSTVO

Nekaj fraz o novinarstvu iz komunistichnih chasov:

Novinarstvo naj ne bo dekla politike.

Novinarstvo naj bo dalech od kneza in blizu ljudstva.

Novinar je družhbenopolitichni delavec.

Novinar je sploshni vseznalec.

Novinar se mora spoznati na vse in na nich.

Novinar je shpricar iz dveh decilitrov pijache in enega decilitra neznanja.

OGRIN Miran

Svetovni popotnik in komentator *Dnevnik*a Miran Ogrin je imel rad neobichajne prispodobe. Tako je nekoch napisal stavek:

»Potil se je kot machka.«

Urednik ljubljanske rubrike France Stele, ki je bil velik ljubitelj in poznavalec zhivali, se je zasmeljal:

»Miran, si pa genij! Za primerjavo si nashel edino zhival, ki se nikoli ne poti!«

Ampak Miran se ni dal. Machko je uporabil pozneje v stavku:

»Sonce je viselo na nebu kot pijana machka.«

Zunanjepolitichni komentator *Dnevnik*a Miran Ogrin je bil zelo izobrazhen chlovek. Shtudiral je za zabavo na vech fakultetah, ukvarjal se je tudi z jogo. V chasih je kar po tleh v centralni redakciji razgrnil chasopis in potem nekaj minut drzhal stojo na glavi.

»To je dobro, da se prekrvavijo mozhgani,« je rekel.

Ni pa prenesel neizobrazhenih ljudi, pri tem pa je imel neobichajna merila.

»Ja, ta je pa pameten,« je godrnjal. »Seveda, saj je njegov oche univerzitetni profesor. Ampak oni je bedak. Nich shol nima, chlovek bozhji, nich shol! Tako kot Kardelj. Ta se na vse spozna, drzhavo vodi in gospodarstvo, pa nima nich shol. Kaj pa je? Uchitelj. Ja, uchiteljshche ima. No, recimo, da je zdaj slovenski naduchitelj. Ampak tudi naduchitelj ne more voditi drzhave in ekonomije. Brez shol!«

Bojan Forshček

AFORIZMI

Bil je prevelika smet, zato je ostal na strankarskem reshetu.

Slamoreznico zamenjam za samoveznico.

Mochan chlovek ne potrebuje varnega naročja ideologije.

Ni imel slabe vesti, saj so bile njegove lažhi iskrene.

Najmanj, kar se lahko zgodi dirkalnemu konju, je, da izgubi podkev, in največ, kar se lahko zgodi zapechkarju, je, da pade s krushne pechi.

Kako bosh znal ceniti dan, če nisi prezhivel nochi?

Sto pametnih ljudi prej verjame enemu neumnemu kot en neumen sto pametnim.

Lazh ima kratke noge, vendar dolg jezik.

Che kdo s tremi plachami dela za enega, mora kdo drug z eno placho delati za tri.

Lochitev je videti tako, kot če bi umrl in bi se tega zavedal.

Postal je tako preprichan lazhnivec, da je imel za debelo lazh, ko je izustil resnico.

Lepota zunanosti je vaba, lepota notranosti je trnek.

Chloveshkemu duhu ne bi smelo biti prepovedano nich, kar ga plemeniti.

Tezhko je poslushati pametne ljudi in se z njimi pogovarjati. She tezhje pa je poslushati bedaste ljudi in ostati tiho.

Che vzamemo pod drobnogled besedi optimistika in pesimistika, vendarle opazimo, da imata ta dva pojma opraviti z mistiko.

Nich ni bolj ugodno za zdravje chloveka kot malo slabega in nich ni bolj shkodljivo kot veliko dobrega.

Preblisk modre misli je hiter kot udar strele in pozabljiv kot dobro storjeno dejanje.

Ne razumem, zakaj toliko zhensk moti, da moshki v njih vidijo le telo, ne pa dushe, ko pa je vendar splošno znano, da se moshki vedno odlochijo za boljsho od obeh polovic.

Vedno ko vam obljublajo boljsho zhivljenje, se pozanimajte, ali vam bodo ostale tudi iste pravice.

Lazh zmaguje v bitkah, resnica v vojni.

Osrechil jo je z majhnimi lazhmi. Shla sta narazen – prizadela ga je z resnico.

Lazh ima kratke noge, zato najraje teče v shtafeti.

Ivo Antich

EPIGRAMIZMI: ANTI(CH)KRONIKA

SLOVENIZMI

MODNE MONE EMONE

Za vsakim vogalom picerija
ali potovalna agencija.
Zhri usnjene lashke testenine
in kot muha letaj chez konfine!

CHRNOSHOLSKI PRVOSHOLCI

Posttranzicijska
charovnishka vlada:
cene rastejo,
inflacija pada.

OKLESTEK ZA NADOMESTEK

S pravega trzhnega vidika
klest ne more biti trzhishche;
je le kramarsko lovishche
kot nadomestna oblika.

SLO NA CNN

Novo geslo za new power:
»A diversity to discover.«
Vse različno je odlično,
cheprav le mikronebotično.

ZA EVRODIKO NA SLIKO

Shel je slovenski Orfej
za Evrodiko kot pigmej:
zdaj je v zahodni kliki
obraz na skupinski sliki.

CHE-SLO

Che Chechenija
ne bi bila Chechenija,
bi lahko bila
mogoche to Slovenija?

(NE)ZVESTOBA

Medvojnih bojevnikov sinovi
(generacija prve petletke)
so sneli vrata rdeche kletke
in postali »beli bogovi«.

DRHAL

Po Cankarju: kdor je ostal,
je bil smrdljiva drhal.
Ti smrdljivi ostanki
so she v Cankarjevi zanki?

Z BARJA ZAUDARJA?

Nekaterim z Barja
zhe zrak brez dzhamije
chudno zaudarja:
»Tuj duh med nami je!«

KOLISHCHARJI

(Jalen: Bobri; ponatis 2006)

Bila je krvava zarja
prek Ljubljanskega barja:
spopadli so se bobri –
s koli zlobni, s koli dobri...

CHRNO-RDECHA STENICA

Na (slovenski) lipi
shushtarji zhivijo;
chrno-rdechi tipi
kot shkratci se zdijo.

GREH V KOSTEH

Brskanje po kosteh?
Zhe se zdi vechji greh
to raziskovanje
kot pa sámó klanje.

GESLO SLOGE

Izkustvo prineslo
je tole geslo:
Po vseh pobjih –
boj se zlasti svojih!

KOZAMURNIK
(muren, murnik – chrna zhival)

Kura je v bistvu kurnik,
kjer gospod Kozamurnik
ni le kozam urnik –
je tudi kulturnik!

FINI ZLOCHINI

Drzhava, ki se ponasha,
da je kulturno fina,
kulturo vse bolj spodnasha
kot obliko zlochina.

MED RIMOM IN MOSKVO
(slov. delegacija v Rusiji, konec maja 2006)

V senci lashkega terminala
je slovenska desna vlada
(pach rada ali nerada)
ruski »kontrashus« poiskala...

TRANZICIZMI

PRAVICHNOST

Potreben je nov pogled
na ves zgodovinski splet:
kar koli se komu zgodi,
pravichno plachilo dobi.

VSE JE DRUGACHE

Se je res vse spremenilo?
Pach bolj ko skache
motovilo z rogovilo,
manj je drugache.

RJASTI VLAKI

Vsi enaki
evrovzhodnjaki –
rjasti vlaki
v evromlaki.

NAPACHNA STRAN

Kdor je na napachni strani
zemljevida narisan,
je v tej evropski rani
zhe vnaprej (kot prej) odpisan.

SO(D)BA

Padel je zid
kakor privid –
ostaja soba
rdechega groba.

PRIVILEGIJI V GOSJI LEGIJI

Tranzicija je evropsko
privilegiran položaj,
saj kazhe, da je za gosko
zhivljenje vechen prehod v raj.

DILEME PREMENE

Prejšnje nevzdržno gospodarstvo
postaja rajsko tržno,
zhivljenje pa za prebivalstvo
zhe peklensko nevzdržno.

STRATIFIKACIJA

Spodaj garachi, zgoraj chvekachi,
vmes pa nergachi –
za hip prehodni prevrat v palachi
mlako prezrachi.

GLOBALIZMI**KAPITALISTI VSEH DEZHEL**

Namesto da bi se proletarci
solidarizirali,
so se kapitalski kapitalci
she globalizirali.

MALE FRAKCIJE, VELIKE AKCIJE

Kako naj male frakcije
potencirajo svoje akcije,
da bi dosegle najvishje
nacionalne satisfakcije?

ZMELJI V ZEMLJI!

Za globaliste
zhe raj na Zemlji:
»Zmelji gliste –
jemlji, jemlji!«

MINE ZGODOVINE

V chem tichi hudich?
Zgodovina brez zlochina
ne dosezhe nich,
zlochinchin pa je vrazhja mina.

DRUGA KUGA

Ptichja gripa –
zadeva hipa;
zadeva HIVa –
vechno zhiva?

ISTI TEROR

Globus je globa volje,
s katero teroristi
rinejo v okolje
povsod teror isti.

URAN ZA IRAN

Z bogatenjem urana
do bogatega Irana?
Prej kot do bogastva plime –
do nove Hiroshime?

GLOBALNA KODA

Da Vincijeva (Brownova) koda –
v chasu rachunalnikov vendarle
KNJIGA kot shpekulativna moda
ali pa kar krshchanstva usoda?

BALKANIZMI**IDENTITETA ZMENETA**

Kdor ni ne tich ne mish,
je pach balkanski »shishmish«,
se pravi netopir
ali točneje – vampir.

DRAKULA

Strashen je ta izvirni greh
in she strashnejsha kazen,
che kdo je rojen kot zhiv meh
za balkansko prikazen.

BALKAN MOZHGAN

Za Balkanca slovo od Balkana
je le iluzija neslana,
saj kolikor Balkan ni dejanski,
je vsekakor pach vsaj mozhganski.

JUGO(KARIKA)TURA

Drzhava kot karikatura:
od jugokonglomerata
do posebnega rezervata
za vsakega jugobrata.

EPIZODE ZABLODE

Ostaja vprashanje:
so bile jugosanje
nujna epizoda
ali bujna zabloda?

DUSHECHA BLIZHINA

Bratska blizhina
je kot tesna votlina:
v tem jugonizu
so si (bili) preblizu.

GORSKI VENEC
(Pushka Vuka Mandushicha)

Ne nachin zvit
in vse zlepa –
volchji fratricid
je bistvo epa.

CHRNA MORA
(21. 5. 2006)

Ali se je res zdanila
dolga nochna jugomora,
ko se je spet prebudila
Danilova Chrna gora?

(jun. – avg. 2006)

Ivo Antich

POPARE

(Posthistorichne parabole)

RDECHE-BELA PRAVLJICA

Dokler je idila
rdecha trajala,
toliko je vila
rdecha rajala.

Pri tem je idila
kakor tudi vila
vse bolj bela
postajala.

In se je idila
kakor tudi vila
pobelela
prebudila.

POTOPIJA V SOBNI HOSTI (Zimmerwald – Sobna hosta)

Utopichni socializem
in znanstveni komunizem –
oba sta konchala v Utopiji,
se pravi v praktichni polomiji.

Zato se v tej avtoironiji
Vzhodu zastavlja kruto vprashanje:
so bile vse skupaj blodne sanje
ali nuja v sploshni histeriji?

Kitajski »milijarderji«
pa kot rdechi rekorderji
socialistichno utopijo
v nebeskem miru naprej zhivijo –

kot da v globalizacijski dobi
she zmeraj sanjajo v rdechi sobi,
ne(o)kapitalistichno zvesti
Leninove »sobne hoste« cesti...

MONTENEGRO
(maj, 2006)

Montenegro
igra svoj allegro:
Črna gora
je zadnja
samoslavlilna
poslovilna
jugomora
z balkanskega pladnja.
Pokazala je zrelost,
in nezaspanost,
pa starodavno nezrelost
in notranjo razklanost
ne lanskega,
temveč praslovanskega
rdeče-belega izbora,
cheprav sprevrnjeno,
v političnem pomenu
na glavo obrnjeno:
njeni »rdeči« k zahodnemu,
njeni »beli« k vzhodnemu
bratskemu tezhijo objemu...

SOLIVCI MED VOLIVCI
(ali o soli med voli)

Včasih je sol pomenila pamet,
a zdaj s pametjo neslano
prav ti, ki jih rodil je zhamet
yugorealsocializma
(otroci rdečih oficirjev
in rdečih revirjev) –

z abecedo realkapitalizma,
v reader's povzetku podano,
solijo mozhgane raji
v svoji podtriglavski staji,
kjer tega novoreka sol
kot odreshitev lizhe volivski vol.

Ivo Antich

MNOZHICHNOMEDIJSKE BELEZHKE: MITOLOGIJA IDENTITETE (VII)

(Uvodna opomba)

Vprasanje pisanja (tudi najbolj »slonokoshchenega«) je zmeraj tudi vprasanje komunikacije in njenega »bistva« v soocenjih, presechishchih, nesporazumih, kratkih stikih, zdrsih, blokadah, napakah ipd.; pri tem je normalen (bolj ali manj navzoch) občutek pishochih v mikrojezikih, da pishejo »za nikogar«, se pravi »za nich«, kar je konec koncev praktichno isto kot »zanich«. Privilegij pisanja v »nikakrshnem jeziku« je neposredna razvidnost fantazme pisanja »za nekoga« (npr. za Goethejev minimalni milijon bralcev), ki se v kontekstu vejih in velikih jezikov zdi »bolj smiselno«, cheprav se, radikalno vzeto, vse enako konchuje v prahu vsesploshne minljivosti in pozabe; odstotek tistega, kar vsaj zachasno in v bistvu zgolj navidezno premaguje to popolnoma ravnodushno mimobezhnost, je glede na nepregledno kolichino proizvedenega povsem neznamen. Pisanje za »ekskluzivne«, bolj ali manj na prgishche sodelavcev omejene medije, kot so razlicne revije za kulturo znotraj mikrojezikovnih kontekstov, pa je sploh bolj podobno nekakshni groteskni specialistichni avtotorturi kot kolikor toliko normalni tekstualni proizvodnji. Zato je v takih primerih »presenechenje« lahko toliko vejche, che se zgodi kakshen »odziv«, ki pokazhe, da je nekdo vendarle po nakljuchju nekaj prebral, cheprav seveda le tisto, kar ga neposredno zadeva.

Na e-naslov urednistva *Revije SRP* je z datumom 8. februar 2006 prishlo naslednje sporochildo (cit.):

»V spodnjem tekstu, ki je izshel v vashi reviji, je kar nekaj zmotnih kontekstov... Ta, ki je to pisal, ni pozorno poslushal... Treba je biti bolj previden... Jaz npr. nisem profesor na FSH... Slovencem nich ne priporocham (tako kot Rugelj)... Sem zgolj teoretski psihoanalitik, in stvari zgolj (teoretsko) razlagam (skozi psihoanalitichno konceptualizacijo dushevnosti... Pri tovrstnih povzetkih se splacha biti bolj previden.

LP Roman Vodeb«

Dodan je bil tudi ustrezeni odlomek iz belezhk, katerih avtor je pisec prichujochih vrstic; gre za odlomek: ROMAN VODEB (Osebno; TVS 2 - 17. 1. 2005), objavljen v *Reviji SRP*, feb. 2006, sht. 71-72, str. 125-126.

Kljuchna v citiranem sporochildu je sintagma: »Pri tovrstnih povzetkih...« - Za povzetke kakshne vrste naj bi shlo? *Mnozrichnomedijske belezhke*, katerih delchek je tudi zapis o zadevni oddaji *Osebno*, niso nikakrshni povzetki, zlasti ne v pomenu, kot ga ima ta termin v znanstvenostrokovni literaturi. Gre za sprotne (»dnevnishke«) **belezhke** kot v glavnem spominsko refleksijo in chisto osebno »testiranje« dolochene medijske ponudbe v sodobnem svetu, ki je pach tako ali drugache svet medijev; pri tem so »povzetki« povedanega v tv oddajah predvsem v funkciji spodbude za shirshe esejistichne asociacije.

Tudi v odlomku o zadevni oddaji je njen »neposredni povzetek« le ducat zachetnih vrstic, vse ostalo je meditacija s pridržki glede »freudovskega« panseksualizma, ki je tudi znotraj Freudovega opusa dovolj dvoumen in kasneje izrecno omejen s smrtjo (destrukcijo, agresijo). Po gostu oddaje z vidika psihoanalize shporta »gol ni gol, ampak ženski spolni organ«; pridržek k tej metaforiki bi veljal npr. glede na dejstvo, da je v biološki osnovi ženski spolni organ namenjen reprodukciji chloveshkega bitja; »erotichnost« ali »seksepil« nogometnega gola se zdi precej drugachne narave, po nekaterih bi shlo kvechjemu za »homoerotichnost« (nogomet srednjeamerishkih indijanskih pranogometashev je bil zastavljen radikalno kot smrtna igra »z odsekano glavo«, na koncu te obredne metafore za vojno je smrt kot nagrada chakala zmagovalce; tu iskati kakshno »spolno metaforiko« je brezpredmetno; sicer pa so zhivali po svoje »bolj smiselne« ali »bolj moralne« kot ljudje, saj spolno funkcionirajo le v chasu parjenja, drugache pa je njihov »glavni bivanjski problem« prehrana). Tudi v oddaji navajano Freudovo tezo o ženskem organskem manku kazhe osvetliti z anatomskim dejstvom, da je »ženski penis« le funkcionalno neekspliciran; ženska ima pravzaprav celo »organ vech« (maternica); govorjenje o ženskem »manjkajochem organu« spominja na nekdanje razprave o manjkajochem Adamovem rebru... Zvezo z Rugljem je nakazal gost oddaje z izjavo (cit. 10-15-00): »Tukaj, na tej ravni ima doktor Rugelj prav. Che bi Slovenci vech seksali z uzhitkom, bi bilo manj zasvojenosti, recimo, z alkoholom...« - V kontekstu te izjave je v belezhki stavek: »Tudi Vodeb kot Rugelj Slovencem priporoča manj zavrtosti pri seksu, bolj sproshcheno seksualno zhivljenje.« - V oddaji »priporochilo« sicer ni bilo naravnost izrazheno, je pa citirana izjava taka, da je lahko implicitno »odmevalo« v spominski retrospekciji (izjava daje prav Ruglju in v konsekvenci izzveni v priporochilo za vech seksanja z uzhitkom, saj naj bi tak seks omogochal manj zasvojenosti z alkoholom). Navedba v belezhki, da je gost »profesor na Fakulteti za shport«, pa je pach lapsus memoriae (v oddaji je bilo recheno, da je »diplomant FSH«). Kdor se z občutljivim strokovnim podrochjem »daje v zobe« medijem, mora pach rachunati tudi s tem, da ne bo razumljen v vseh odtenkih tako, kot bi se njemu zdelo optimalno primerno.

***

DAN UPORA (27. 4. 2005). Z odkritjem spomenika in govorom premiera Janeza Janshe na Mali gori nad Ribnico (tu so se 13. 5. 1941 trije tigrovci spopadli z ital. karabinjerji) naj bi desetletja zamolchevana in v nepomembnost potiskana organizacija Tigr naposled dobila zgodovinsko zadoshčenje. Toda »problem Tigra« se ne zdi dokonchno reshen. Zato ob tej »rehabilitaciji« ne preseneča polemichni zaplet s komentarji (Delo, 29. 4. 2005); najbolj racionalen in temeljit je bil podpredsednik SD Igor Lukshich: z dejstvi je problematiziral Tigr kot projugoslovansko teroristichno organizacijo in zastavil vprashanje o primernosti afirmativnega stalishcha slovenske vlade do take organizacije v chasu aktualnega svetovnega antiterorizma (Lukshich se, bolj ali manj nepotrebno, nato skusha »popraviti«; intervju, *Delo, Sob. pr.* 4. 6. 05). Filozofski temelji Tigra so v specifichno individualistichnem »nichejanstvu« (s primesjo samodestruktivnega »weiningerjanstva«) legendarnega filozofa Klementa Juga, ki je bil prijatelj Zorka Jelinchica, ustanovitelja Tigra, in Vladimirja Bartola, literarnega nadaljevalca Jugovega filozofskega izrochila. Simbolno paradokсна kontrapozicija imena in priimka: Klement

– clemens lat. pohlevni, mili, blagi; torej »mili jug«, čeprav Jug ni hotel biti ne blag, ne mil, ne pohleven, ne južnjashki, ampak vse temu nasprotno. Kot alpinist je z vso ostrino skushal udejanjati filozofski radikalizem akcije; čeprav Primorec, Mediteranec po rojstnem toposu in »z jugom« v priimku, se je nachelno odvrnil od morja in njegove mediteransko-balkanske lagodnosti ter se usmeril na kopno, k severu, v Alpe in alpinizem, v »germanski« filozofski radikalizem in v slovenski planinski nacionalizem. Tigrov »jug« je praktično Jugoslavija kot ciljno tezhishche; smer je bil torej Balkan (tudi ime hotela v slovenskem Narodnem domu v Trstu). Tako Tigr she danes povsem brezhibno v bistvu »ne pashe« nikamor: za desnico dishi po levicharstvu (vechina tigrovcev v partizanih), za levico po desnicharstvu (za KP celo po angleshki shpijonazhi; menda so komunisti tudi izdajali tigrovce ital. policiji, čeprav so od tigrovcev dobivali orožje), z vidika osamosvojiteljev in »chistih nacionalistov« SNS (z jugopriimki), ki se sklicujejo na neposredno sorodstveno kontinuiteto, pa je »motecha« Tigrova orjunovsko-hrvashka naveza (Tigrova samooznaka: Narodnerevolucionarno gibanje Slovencev in Hrvatov v Julijski krajini; podobno »na desnici«: Vrhovni svet krshchanskih organizacij Slovencev in Hrvatov v Julijski krajini). Janshev govor je skushal korektno zadovoljiti vse strani in hkrati tudi tigrovstvo, v konchnem rezultatu pa je ostal pri improvizaciji, ki ni mogla povsem zadovoljiti nikogar; s poskusom, da prizna upornishtvo »vsem« (torej tudi protikomunistichni kolaboraciji), je iritiral zlasti levico in njeno partizansko kontinuiteto. Kasnejshi komentarji so ob teh razhajanjih obzhalovali nemozhnost slovenske enotnosti vsaj glede osnovnih dejstev medvojne zgodovine; tu seveda ni kaj obzhalovati: Slovenci pach niso Britanci ali Americhani, temvech sodijo med vechino ostalih, ki se morajo sprjazniti s shizoidnostjo svojega razumevanja druge svetovne vojne. (V konchni konsekvenci brez elementov terorizma in jugoslovanstva ni shlo nikjer; prim. VOS, »chrna roka«...)

TITO (4. maj 2005). Skoraj »sochasma jubileja«: 60 let od Hitlerjeve in chetrst stoletja od Titove smrti. »Rdecha vzhodnjaka« Tito in Stalin sta bila v dolochnem smislu »Hitlerjeva usoda«: zahodni krogi mochi so Hitlerja praktično pustili, da je tako rekoch pochel, kar je hotel (1940 je celo vkorakal v Pariz, »duhovno prestolnico« Evrope), toda leto 1941 z napadom na Jugoslavijo in SSSR je poleg geografskega tudi obrat v »usodi«. Hitlerjev polozhaj se je zapletel in poslej je v resnici shlo le she navzdol. Prelomno se je spotaknil prav v Jugoslaviji: zaradi napada nanjo je moral za nekaj mesecev odlozhiti zhe povsem pripravljeni napad na SSSR in tako je prishel v kleshche ruske zime, iz katere je preostala le she napoleonovska vrnitev (na ozemlju SSSR se je zgodila polovica vseh nemshkih vojnih izgub). Za izdelavo nemshke atomske bombe, ki naj bi bila »zadnji adut«, pa ni bilo vech chasa (in tudi ne tehnoloshkih mozhnosti). Danashnji »konchni rezultat«: zdruzehna Nemchija kot svetovna gospodarska sila, Jugoslavija in SSSR razpadli v drzhav(ic)e na zachetku »neokapitalizma« kot »preoblikovane« revshchine. Dovolj podlage torej za vprashanje o Hitlerjevi, Stalinovi in Titovi zapushchini... Tito je bil Hitlerjev »mali balkanski oponent«, pozneje pa po svoje tudi Stalinov (tako je postal »dvojni heretik«: zoper rimsko in zoper moskovsko vero); upor »Josipa proti Josifu« je bil specifichen: oba iz iste komunistichne shole s sistemom neusmiljene hierarhichne discipline, toda na chelu partijske jugodrzhave se je Tito uprl Stalinovemu diktatu. Mozhno je vprashanje, kaj drugega mu je sploh preostalo, kajti che bi se uklonil Stalinu in Jugo

priključil k vzhodnemu kompleksu »rdeče zvez(d)e«, bi praktično naredil samomor. Od jugovzhodnega vmesnega drobizha je edino za Jugo veljal jaltski (»tihi«) dogovor »fifty-fifty«; če bi Tito potegnil s Stalinom, bi Zahod lahko avtomatično zahteval zahodno (pretežno katoliško) polovico Juge za svojo interesno sfero. Tito bi se znashel v nemogočem položaju v vzhodnem, pretežno srbskem, pravoslavnem, v veliki meri chetniskem delu Juge, iz katerega je moral s svojo vojsko sredi vojne »pobegniti« na področje BiH (tedaj formalno del t.i. NDH). Po vojni je bila torej t.i. neuvrščenost Titova edina možna opcija, videnje v vmesnem »westeastovskem« položaju, ki ga je bilo nujno »nategovati«, dokler je pach shlo. »Jubilejna poanta« je lahko tudi asociacija Tito - Titanik (razpad Titovega provizorija z elementi brodoloma).

VERNIK (*The Believer*; ZDA, 2001; TVS 1 - 13. 5. 2005). Izvrsten film, nich populistično hitovski. Rezhija Henry Bean, sholan na Yalu in Stanfordu, pisatelj, avtor scenarija za znani film *Running Brave* (1983), resnično zgodbo o Indijancu, ki postane atlet in se soochi z belskim rasizmom, rojaki pa ga prezirajo, chesh da je postal belec. Podobno tudi *Vernik* zarezhe v vprashanje identitete, tokrat v strzhen judovstva, skozi zgodbo o newyorškem judovskem shtudentu Dannyju Balintu (tudi to temelji na resničnem judovskem naci-skinheadu Danielu Burrosu, ki se je ustrelil, ko je bil razkrit); z izvirno preprichljivostjo ga je odigral Ryan Gosling. Judovstvo kot specifichna shizofrenija (Izrael - hebr. borilec z bogom), izvirajocha iz zavedanja zgodovine lastnega etnosa; shtudent skozi svojo dvojno igro zheli prodreti do bistva: podnevi je neonacist, ponoči preuchuje judovsko izrochilo (tora) in hebrejski jezik; kolegi v obeh skupnostih ne vedo nich o njegovi »drugi strani«. Biti »judovski nacist«, na strahotno psihoakrobatski nachin združhiti nezdruzhljivi skrajnosti in tako priti do najbolj avtenticnega samorefleksivnega samouresnichenja. Eden ključnih stavkov, »mimogrede« navrzhzen v filmu kot samoutemeljitev: »Vidni voditelji nacizma v Nemchiji so bili judovskega porekla.« - Znachilna je tudi izjava o judovski veri, ki da sploh ne potrebuje Boga; ta ima namrech trinajst atributov, od teh je zadnji: »nich brez konca«...

PESEM EVROVIZIJE 2005 (*Prenos predizbora iz Kijeve*; TVS 2 - 19. 5. 2005; finale 21. 5. 2005). Slovenska pesem (Omar Naber) se ni uvrstila niti v finalni del tekmovanja, seveda popolnoma zasluzheno; nekoliko »bratsko nerodno« je, da so v finale prishle druge zastopnice nekdanjih jugorepublik ter she nekaj podobne »evrodrobizhne eksotike«. S pesmijo brez ritma in opaznejshe melodije (besedilo je tako ali tako »nepomembno«, cheprav je v bistvu nosilno, podobno kot scenarij pri filmu) ter z neatraktivnim petjem je dokaj »mazohistichno« prichakovati kar koli nad (pred)zadnjim mestom. Mogoche je naslov Naberjeve pesmi *Stop* »simbolichen« v tem smislu, da bo pomenil konec slovenskega sodelovanja na naslednjih evrosongovskih tekmovanjih... Sicer pa je na tem 50. izboru najpesmi Evrope zmagala shvedska Grkinja Helena Paparizu s (»preroshko«) pesmijo *My number one*, kljub nelahki preglednosti in precejshnji izenachenosti shtevilnih drzhav udelezhenk vsekakor povsem ustrezno, saj očitno uchinkovito združhuje udarnost evropskega severa in melodichnost juga, tudi z elementi grshke folklore. Za pisca teh vrstic bi bila na prvem mestu predstavnica Romunije, drobna pevka s svezho dinamicnostjo in najlepshim glasom tega tekmovanja; od exYU republik je bila profesionalno zgledna Hrvashka s pevcem Borisom Novkovichem

(verjetno najboljše besedilo tekmovanja *Volkovi umirajo sami*). Razmeroma presenetljivo solidno je skushala Albanija kombinirati svojo folkloro z »amerikanizmom«; v spominu ostaja Malta s »klasično«, lepo zapeto pesmijo o usodnosti ljubezni, a tudi s ponazoritvijo »usodne« povezanosti med zunanostjo in prepričljivostjo; mikrodržavo je predstavila zajetna pevka, prava »boule de suif«...

FRANCOSKO-NIZOZEMSKI »NE«: (29. maj - 1. junij 2005). Streznitev za EU elito: navadni »folk« Zahoda je dal klofuto, nezaupnico novi EU, s 15 chlanic povechani na 25, novinci so predvsem Slovani, se pravi tisti, ki »bi lahko bili tiho« (po neki starejši Chiracovi izjavi glede mnenja Vzhodnoevropejcev o vprasanju irashke vojne). Ustrezna ugotovitev Bronislawa Geremeka, nekdanjega poljskega zunanjega ministra: »Sporočilo francoskega glasovanja je, da shiritev Evrope nima vech podpore Evropejcev« (Delo, 4. 6. 2005). Zavrnitev ustave naj bi bila torej zavrnitev Vzhoda, Poljaki ugotavljajo, da Francija zlasti zavracha Slovane... Tisti Balkanci, skupaj s Turchijo, ki so she pred vrati, so v skrbeh, ker se zdi, da se vrata EU zapirajo. Turchija ima za vstop v EU podporo »velikega brata« ZDA, ki bi jim po svoje ustrezalo, da bi vstop Turchije oslabil EU, ker bi vnesel she hujshe strukturno neravnovesje kot Vzhodnoevropejci; »zloveshche preroshki« amerishki analitik Huntington, avtor *Spopada civilizacij*, meni, da EU nikoli ne bo sprejela Turchije, za to bo poskrbela z vsemi mozhnimi manipulacijami. Kakorkoli, za vse, zlasti pa za zhe sprejete in she chakajoche novinke, je ta klofuta po svoje dobrodoshel prispevek k streznitvi. Tudi klofuta naivnosti novoslovenskih prihajachev. Dovolj znachilno: prvich jim jo je »neformalno« solistichno prisolil Chirac, zdaj uradno tako rekoch ves francoski narod. Klofuta neizvoljeni, avtoetablirani bruseljski eliti in njeni panevropski shiritveni psevdoidili, ki naj bi propagandistichno-megalomansko (Evropa kot »edina prava« tekunica ZDA) »prebavila vse«. Nekateri so menili, da mora EU zajeti in sprejeti celo take »evropske« drzhave kot npr. Gruzija, Azerbejdžhan... Nova Evropa kot lastna farsa? Mogoche pa bo ljudska zavrnitev celo dobrodoshla v smislu upravichevanja pritiska na zavoro: vox populi, vox dei... Recidiv levo-desnega (stalinistichno-hitlerjanskega?) populizma, ki ga je mogoche prebrati kot »non née« (tj. nerojena - razsulo Evrope kot projekta velike sile, spodletela je zhe kot Hitlerjev tovrstni poskus).

MITJA RIBICHICH (*Mladina*, 30. maja 2005). Mediji so pograbili ovadbo zoper nekdanjega pomochnika shefa OZNE, iz tega profesionalno delajo dobrodoshlo »veliko temo« zlasti za naslovnice revij. Seveda je prav, da se zamolchane in izkrivljene strani zgodovine razchishchujejo, tudi v smeri »sprave« in »katarze«, toda dejanja in dejstva ostajajo. Ne glede na tezho in psiholoshka ozadja posameznikovih dejanj (Kocbek je ukaz za poboj domobrancev pripisal Kidrichu) se v temelju zdi povsem veljavna Ribichicheva razlaga povojnih pobojev domobrancev z odloचितvami (Titove) Jugoslovenske vojske (JA), katere »vrh« (to je bil v najvishji instanci seveda lahko le Tito) je ukazal likvidacijo z vidika tedanjih vojashkih strateshkih potreb. Shlo je za najhitrejšo mozšno onemogochenje vojashkih enot kvistingov iz vseh jugoslovenskih narodov, kontekst tedanje drzhave kot celote je nespregledljiv, vse te enote niso sprejele nemshke kapitulacije in so se bile pripravljene takoj podati v nov boj proti Titovi drzhavi in vojski, za novo jugoslovensko oblast je bila njihova eliminacija nujna tako z logistichnega kot s politichnega vidika, preden bi si zahodni zavezniki, ki so she bili v zmagoslavni

vojni evforiji, premislili zaradi novih, ohlajenih odnosov z zaveznishko SSSR. Gotovo je to slisati grobo, »pragmatically«, operativno, cinichno, vendar se tukaj (neznosno) bistvo ne kazhe v moralnem opravichevanju ali obtozhevanju, temvech v refleksiji razmerij med dejstvi politichnih mochi v »struggle for life«. Analiza s tega vidika pokazhe, da Tito v svojem (»superiorno demonichnem«) polozhaju pravzaprav sploh ni imel izbire: za Jugoslavijo je bila, drugache kot za druge jugovzhodnoevropske drzhave, v Jalti predvidena delitev »fifty-fifty«, se pravi, da ni bila v celoti »odstopljena« v sovjetsko sfero, razbezhani kvilingi bi to delitev vsekakor takoj skushali tako ali drugache uresnichiti, rachunali so (tudi npr. Rupnik), da jih bodo zahodni zavezniki po koncu »glavne vojne« oborozhili za novo vojno proti titovcem (v tem smislu so bili na določeno medsebojno sodelovanje pripravljeni celo ustashi in chetniki), shlo je za »biti ali ne biti« celotnega Titovega jugopartijskega projekta. Vse to je bilo nedvomno jasno tudi zaveznikom, a v tistem trenutku je očitno tudi njim najbolj ustrezalo, da so se na določenem prostoru »na hitro znebili« vojashke glavnine nemshkih sodelavcev. Vloga Slovencev in Slovenije je bila pri tem v glavnem le »geografsko-geoloshka« (zlasti kochevske krashke jame, ki bi lahko bile »slikovit« dejavnik identitetne prepoznavnosti Slovenije v svetu). Nobene nove osvetlitve in nikakrshna (nedvomno potrebna) ritualno-moralistichna »posipanja s pepelom« desetletja po povsem specifichnih okolishchinah ne bodo mogla k tem dejstvom prispevati nich bistvenega. Seveda pa to ne pomeni, da so s tem zhe izchrpane tudi vse »metafizichne dimenzije« zadevnega problema, ki vkljuchuje pojem terorizma kot identitete ali identitete kot terorizma, zajemajočega tudi kulturo (umetnost, literaturo; prim. Mallarméja s knjigo kot »edino bombo«).

SKRIVNOSTNO ZHIVLJENJE MONE LIZE (*Secret Life of Mona Lisa*; VB; TVS 2 - 3. 6. 2005). BBC-jev dokumentarec; slikovito, informativno, profesionalno. Mona Liza je bistvena slika zahodne novoveshke civilizacije, kot je poudaril tudi John Kennedy v govoru, ko je slika gostovala v ZDA. Nekakshna germansko-slovanska opozicija Leonardove mediteransko-romanske Mone Lize bi bila Dürerjeva (Leonardov sodobnik, deloma podoben po shirini risarskih interesov) »Villana Windisch«... Novi vek je, recheno po Heidegguru, »chas tehnike«, ki ima eno od pomembnih izhodishch v Leonardovih tehnicnih raziskavah in izumih, ter tudi »chas svetovne slike«, ta slika pa je, kolikor jo kazhe konkretno poimenovati, lahko le edinstveno simptomalna Leonardova Mona Liza. Njegovo slikarstvo je »filozofsko«, nabito s »pomenljivostjo«, ki je lahko tudi psihoanalitichno reflektirana. Npr. slika *Madona z nageljom*, na njej Marija z Jezusom v naročju, drzhi ga z desnico, v levici pa ima nagelj, katerega se s konicama dveh prstov dotika tudi Jezus, pri tem nagelj med materjo in otrokom funkcionira kot »simbol tretjega«, nenavzočega ocheta-duha, z vizualno asociativno obliko »rdecheglavega uda«; Jezusov obraz je starikavo zabuhel, morda nakazujoch »podobnost z ochetom« (Bog kot stavec?); v ozadju je skozi dve bifori viden del »navzgor usmerjene« gorate pokrajine. Na sliki *Dama s hermelinom* je portretiranka podobna zhivali, ki jo drzhi v naročju, slika je »heretichna« glede na dotedanjo poplavo Madon z detetom; na portretu neznane Dame (National Gallery, Washington) je rumenkast, mongoloiden obraz - »vzhodnjashki kontrapunkt« Mone Lize... Simbolichna tendenca k novemu »matriarhatu«; ravno v 16. stoletju, na vrhuncu renesanse, sta dve zhenski z odlochnimi dejanji utemeljili tedaj

najpomembnejši evropski kraljestvi (Katarina Medici je s pokolom hugenotov Francijo ohranila katoliško, Elizabeta pa Anglijo protestantsko). Novoveshko chashchenje (slika *Obchudovanje magov*: trop moshkih okoli Madone z detetom) in preučevanje narave kot zhive, a skrivnostne resničnosti: individualiziranost oseb v poglobljenem prostoru (Leonardovi portreti imajo zmeraj v ozadju krajino, ki je fino, meglichasto modulirana »neznanka«; liki so androgenizirani, npr. na slikah *Janez Krstnik*, *Bakhus* in na *Zadnji večerji*). Renesansa z novim vekom in s »podaljshkom« v razsvetljenstvu pomeni »odkritje Narave« (Spinoza: »Deus sive Natura«) v opoziciji s predhodnim srednjim vekom, ki je poudarjal Boga, in v povratni navezavi na antiko z njenimi bogovi. Nacheloma je vsaka slika ustavljeni chas (she posebno to velja za portret); Leonardo je na Moni Lizi poglobil in ovekovečil ne le »trenutek nasmeha«, temveč tudi prostor za hrptom lika. Vprasanje prostora in chasa, prostorchasa je temeljno vprasanje nove fizike v 20. stoletju, ki je vrh in po svoje »konec« novega veka z renesanso. Mono Lizo je Leonardo zachel na topolovem lesu leta 1503, po nekaterih podatkih naj bi bila v glavnem konchana 1505-1506, ob jubileju 500 let pozneje izide Brownova *Da Vincijeva shifra*, ki provokativno izpostavlja Leonardovo epohalno »zhensko vprasanje« (istega leta posnet tudi »brezvezni« ameriški film *Nasmeh Mone Lise*, 2003). Leonardo o sliki kot portretu meni, da mora izpolnjevati dva pogoja: prvi je zunanja podobnost zhivi osebi, drugi pa dogajanje v njeni dushi (mimesis plus psihopoiesis?). Mono Lizo je she pozneje po malem dopolnjeval, ni je dal naročniku, do smrti jo je imel pri sebi (ochitno je imela zanj posebno vrednost in pomenljivost), tudi v emigraciji v Franciji, tako da je danes francoska. Androgenost Leonardovih oseb se po svoje navezuje na isto znachilnost mitoloshkih junakov v grshkem kiparstvu (ideal bivanjske »kompletnosti«; Zevs in Herkul vchasih v zhenskh oblachilih, ciprska Afrodita z brado ipd.), po drugi strani pa tudi na srednjeveshko krshchansko vizijo spolno nedolochenih angelov... Vrh Leonardovega slikarstva je torej *Monna Lisa* ali s parafrazo »gospa / opica Steklina« (lyssa - gr. »steklina«); portret posvetne zhenske, Florentinke, predstavnice razreda v vzponu, sodobnega, novoveshkega, pridobitnishkega, solidno premozhnega in kultiviranega meshchanstva (srednji vek je bolj upodabljal Devico ali pa plemkinje). Ozadje na tej sliki menda kazhe t. i. »Peklensko dolino« v okolici Firenc (starokitajska »vzporednica« v *Dao de jing* 6. izrek, kjer je Dao »duh doline« in temno materinstvo, zhenskost): narava kot »pekel«, pred njo portret »vampirja«, kot je Mono Lizo videl Walter Pater v svoji razpravi o renesansi iz 1873. (Po romunskem izročilu se vampir Drakula pojavlja vsakih 500 let, tako je Ceausescu sebe imel za reinkarnacijo romunskega narodnega junaka Drakule, Leonardovega sodobnika, krutega, a zasluhznega bojevnika zoper islamske tujce.) Skrajno mimetichen in hkrati skrajno simbolichen portret »navadnega« posameznika, ki ni mitoloshka ali zgodovinska figura, temveč je konkretna individualnost, a kljub temu kot umetnishki fenomen prehaja v mitski simbol. Portret zhenske v naravi, pred naravo, z naravo. Zhenska kot narava po angleshkem izreku: Dame Nature (fonetichna blizhina *dame / demon* v angl.). Mogoche je to »femme fatale«: prim. film noir z ozhiviljenim zhenskim portretom (Lang: *Zhenska v izlozhbi*; Preminger: *Laura*)... Mona Liza (tj. Elizabeta – hebr. pomen »bozhja prisega«; tudi kraljica, ki je utemeljila angleshki imperij) kot »duh epohe« novega, kolumbovsko-kopernikanskega veka (Pater: »the symbol of modern idea«). Vprasanje zahodne

civilizacije in novega veka: Kaj hoče ženska? (Freud: Was will das Weib?). V Leonardovem kontekstu: Kaj hoče Mona Liza? Odgovora slika, ki je po Leonardu molchecha pesem, seveda ne daje. Mogoče si ga je misliti, a to je ugibanje. Njen obraz nakazuje nekaj fino ironičnega, ciničnega, »nihilističnega«; razlagalci vidijo v njenem mističnem smehljaju aluzijo »vishje vednosti« o večni skrivnosti zhivljenja (stari slovenski izraz za vampirja je védomec, vedómeč, védanec, vedánec – očitna zveza s pojmi vednost, veda, vedec, védoma, védomen in z dvojnimi pomenom pridevnika veden, namrech v smislu večen, trajen in obvladujoch določeno vednost, znanje, veshchino). Srednji vek ima za svoj »imago« Kristusa, novi vek po Dantejevi Beatrice in Petrarkovi Lauri žensko. Danteja skozi troedini kozmos (pekel, vice, raj) ne vodi Kristus, kar bi ustrezalo srednjemu veku, temveč ga vodita poganski, predkrshchanski pesnik Vergil in »navadna ženska« Beatrice; vsekakor dovolj heretična simbolika, da se je znashel na vatikanskem spisku nezazhelenih knjig. Mona Liza – tri androginske hipoteze: avtoportret, portret moshkega, travestit. Negotovost spola – v arabski mistični (sufijski) poeziji ni jasna spolna določenost z ljubezenskimi verzi nagovorjene osebe, lepotnega idola, ideala. Arabski vpliv na evropsko provansalsko, trubadursko poezijo: nagovor neznanke, (her/m/etična) provokativnost glede na vladajočo krshchansko tradicijo, vendar hladno, formalistično, verzifikatorsko, ritualizirano, dejansko nagovor neznanega, »nikogar«, »nichesar« (Guillaumova temeljna trubadurska »pesem o nichu«, 11.-12. stol.).

OCHETA VINCENCA SMRT (RTV Slovenija, 1993; TVS - 7. 6. 2005). TV drama po enako naslovljenem romanu Petra Bozhicha, režija Andrej Stojan. Pomembna, dragocena tema nasilnega uveljavljanja nove oblasti po drugi vojni na vzhodnoslovenskem podezhelju (vključno z medvojnimi nemshkim preseljevanjem Kochevarjev); tv izvedba problematična, z vseh vidikov pomanjkljiva. Funkcionalno ne dovolj izchishchena temeljna dramaturgija zgodbe in njenega sredishchnega dramatičnega konflikta. Dialog niha med klenim kmechkim naturalizmom in polmeshchanskim »eksistencialnim psihologiziranjem«. Vloge posameznih oseb za gledalca niso dovolj razvidne, tako da jih je treba po koshchkih loviti in umeshchati v geohistorično-fabulativni kontekst na podlagi shirshih informacij zunaj igre. Nekateri zastareli scenografsko-tehnični problemi, glasovi nastopajochih se mestoma izgublajo v nerazumljivost. Glavne osebe so v zasnovi igralsko markantne, vendar njihov potencial ostaja dramsko nedorechen. Igra je v glavnem realistično naravnana; ples »slepih mishi« funkcionarskega spretnezha in gostilnicarke, priseljene Kochevarke, ki ji grozi nacionalizacija (točneje: umirajochemu lastniku gostilne, ochetu Vincencu, pri katerem zhivi), uchinkuje kot afektiran eksces, nepreprichljiv poskus simbolizacije; podobno v prazno izzveni samo v besedah omenjana »ledenica«, v kateri »usodnostno grozljivo« umre ena od junakinj. Konchni rezultat je zhe obichajen za slovenski film in tv: polovichno izrabljena (zapravljena) »odlična prilozhnost«.

VIZUM ZA PRIHODNOST (TVS 2 - 7. 6. 2005). Bosanska humoristična nadaljevanka. Balkanska populistična beda, deloma jo reshujejo nekatere dobre igralske intervencije. Bolj ali manj negledljivo.

PLESHASTA PEVKA (Slovenija, 1995; TVS 2 - 7. 6. 2005). TV priredba predstave Primorskega dramskega gledalishcha v Novi Gorici. Sijajna, evropska predstava, vrhunski

profesionalizem v režiji (Vito Taufer), igri, scenografiji in kostumografiji z masko (Alan Hranitelj). Farsichna groteska, v kateri je tragichno komichno in komichno tragichno. Ionescova *Pevka* (La Cantatrice chuave, 1949) in Beckettov *Godot* (En attendant Godot, 1952) sta sredishchna temelja moderne dramatike v drugi polovici 20. stoletja – t.i. drame absurda ali »anti-drame«. Za obe igri je znachilen tekstualni in scenski minimalizem, svojevrsten asketizem ali siromashtvo kot »poor art«, revno gledalishche. V *Pevki* nastopata dva angleshka para (znachilna postavitev v »angleshki kontekst« kljub nachelni nemimetichnosti anti-drame; angleshko srednjeslojsko meshchanstvo kot najbolj »zategnjeno« je primerna metafora za blaziranost zahodne družbe v chasu »povojne hladne vojne«): gospod in gospa Smith ter gospod in gospa Martin, pa sluzhkinja in poveljnik gasilcev; figure, ki so zhe postale klasichne kot Beckettovi klosharji. V Tauferjevi režiji tudi zhenske vloge igrajo moshki; domislek, ustrezen groteskni viziji »metafizichno izpraznjenega« (»nihilistichnega«), vsem opredelitvam uhajajohega sveta. To »poenotenje« dodatno ponuja mozhnost konsekvntnega poistovetenja zadevnih individuumov na enega samega, kvazimetaforicnega »chloveka na sploh«, na figurativni, osvajalsko-rokodelski ali imperialistichno-tehnoloshki skupni imenovalec z imenom »Martin Smith« (Martin – vojshchak, iz Mars, bog vojne; Smith – angl. kovach; grshki bog ognja Hefajst je bil kovach, mojstrski izdelovalec orozhja).

NA SVOJI ZEMLJI (Slovenija, 1948; TVS 2 - 7. 6. 2005). Prva slovenska celovecherni filma sta bila »klementjugovsko« zazrta v gore s Triglavom (V kraljestvu Zlatoroga, 1931; Triglavske strmine, 1932). Simbolichnost teme se po drugi vojni razshiri na spodnji del grba: slovenski »preboj« do morja, prikljuchitev Primorske (pozneje se slovenski film pomembno zazre she zlasti na nacionalni vzhod – Shtajerska, Prekmurje). Ta geopolitichna sprememba je bila v danih razmerah pravzprav skoraj nedoumljiv dosezhek, ki pa je bil dosezhen le na shirshih slovanskem zaledju (ne glede, koliko je to komu vsheh ali koliko je tako gledanje v kakshnem trenutku oportuno). V tem smislu bi film lahko imel tudi »bolj ustrezen«, manj klasichno kontinentalen naslov, npr.: *Do svojega morja...* Zadevni film (režija France Shtiglic) je seveda pomembnejshi kot specifichen dokument nekega chasa-prostora in umetnostnega prizadevanja v njem kot pa resnejshi umetnishki dosezhek. Zato ima kljub vsestranski skromnosti nedvomno trajno vrednost. Najbolj obchutna hiba se zdi, da je vsaj za pol ure predolg. Prvi del je she razmeroma funkcionalen, v drugem delu povsem odpove, ostajajo le she diletantske vozhnje sem ter in tja s tekanjem rekrutov JA v vlogah razlichnih vojsk. Niti v okviru najbolj tradicionalne filmske dramaturgije ne dovolj funkcionalno in profesionalno, zgodba okorna, filmsko nedodelana, v drugem delu povsem izgubljena. Z minimalnimi izraznimi sredstvi razmeroma markantno nakazana vloga Staneta Severja kot »kulashkega« razdvojenca. Nekaj dobrih sekvenc in posameznih scen, ki pa jih nikakrshna nostalgija ne more resneje »privzdigniti«.

GALILEJEV BOJ ZA NEBESA (TVS 2 - 10. 6. 2005). Amerishki igrani dokumentarec v dveh delih, Galilea je odigral angleshki igralec Simon Callow. V mednarodnem letu fizike (sto let Einsteinove relativnostne teorije, 1905) she zlasti koristno za razmislek o sodobni fiziki in pogledu na vesolje. Za Vatikan v Galilejevem chasu je bila nesprejemljiva javna ugotovitev, da se Zemlja vrtili okoli sonca, kot naj bi po Galileu dokazovale Venerine

mene; za heretichne astronomske ideje je bila možna kazen tudi sezhig na grmadi. Sprememba pogleda na svet: Galileo sledi Koperniku. Novi vek – kopernikanski obrat: zemlja okoli sonca, ne sonce okoli zemeljske ploschke, krog namesto kvadrata, a kvadratura kroga ostane kot uganka vesolja. Galileo je domislil Kopernika in pripravil tla novi fiziki – po shtudiju medicinec, po poklicu profesor matematike, po »hobiju« astronom. Čeprav zvest katolichan (hcherka Maria Celeste v samostanu kot klarisa, umrla v 33. letu, izchrpana od grizhe; dopisovala si je z ochetom, njena pisma so ohranjena, njegova njej ne, verjetno so jih sezhgali v samostanu po njeni smrti, najbrzh so bile v njih kakshne »heretichne ideje«), iz zvestobe znanstveni resnici ne more drugache kot postati »heretik« (neizbezhna heretichnost, subverzivnost vsakega doslednejshga in izvirnejshga mishljenja); tako pride v spor s cerkveno inshtitucijo, ne shchiti ga vech niti papezh, njegov nekdanji prijatelj. Cerkev pravzaprav ne nasprotuje resnici, Galileo mora le obljubiti, da nove resnice ne bo shiril med ljudi v svojih spisih (v novem veku se z izumom tiskanih knjig zachne shirshe in ostreje oblikovati kulturno-umetnostni razkol med populizmom in hermetizmom v smislu primernosti za »nunca ali junca«). Galileo napishe znameniti *Dialog* med kopernikansko in ptolemejevsko teorijo, podobno kot njegov oche – glasbeni teoretik *Dialog med antichno in moderno glasbo...* (*Dialog* je oblika, v kateri so zhe v antichni Grchiji in na Kitajskem filozofi predstavljali nasprotne poglede; v srednjem veku pogost t.i. contrasto, dialogiziran filozofski disput.) Cerkev zahteva, da se obe doktrini, stara ptolemejska in nova kopernikanska, omenjata le kot dve enakovredni znanstveni hipotezi, možnosti. Tudi Vatikan ima namrech svoje tehtne razloge: takratna tridesetletna vojna v Nemchiji med katolichani in protestanti, nova odkritja ogrozhajo verske resnice, Turki vdirajo v vzhodno Evropo, tudi Kolumbova Zemlja je okrogla, v novem videnju vesolja se sploh vse kazhe »okroglo«, gibljivo po krozhnicah. To lahko pomeni, da Bog pred chloveka postavlja varljive podobe, da je vse spreminjasto, vrtljivo, izmuzljivo, negotovo; razpada hierarhichno, strogo osredishcheno ptolemejevsko vesolje z »logichno« razvrshchenimi sferami, ki jih upravljajo »vishja bitja« pod vodstvom »sfere najvishjega neba«; »novi« kozmos je nedoumljiv, neskonchen, nepregleden – planeti, ljudje, sploh vse je le nekakshen krozhcheci prah... Vzporedno dogajanje v literaturi: za Danteja in Petrarko je zhenska duhovni vodnik; v likovni umetnosti: odkrivanje narave, posameznika v naravi, perspektive, individualne enkratnosti portretiranca (Mona Liza Leonarda da Vincija, ki je zhe pred Galileom odkril tretji zakon prostega pada). V filozofiji: Spinoza postavi svoj skrajno heretichni aksiom »Deus sive Natura«... Strahovi Vatikana niso bili povsem prazni, pravzaprav so se uresnichevali v obliki nedvomnih civilizacijskih problemov vse do danes, se pravi, da se bolj kot dejstvo obstajanja problemov zastavlja vprashanje reakcije nanje. Na koncu novega veka se to jasno pokazhe; npr. trije temeljni principi v fiziki 20. stoletja: Einsteinova relativnost, Heisenbergova nedolochenost, Planckova (utemeljitelj kvantne fizike) diskontinuiteta. Niti atomi niso vech »trdna jedra«, kot bi kazalo njihovo ime: vsak atom je povsem odprta struktura, v kateri se vedno znova (kot v ruskih »babushkah«) odkrivajo vse manjsa in manjsa vesolja, ki jih trenutno razlagajo z nekakshnimi »strunami«... Vzporednice v umetnosti 20 stoletja: razpad hierarhichnih resnic, normativov tradicije; antiumetnost temelji na relativnosti, na nedolochenosti (zhanrski, psiholoshki, zvrstni), na diskontinuiteti - fabulativna ohlapnost,

relativnost časa, filmska montazha. Goethe se je vprašal, ali Stvarnik ustvarja le z namenom, da potem vse ustvarjeno uniči; v pogovoru z Eckermannom okt. 1825 je menil, da chlovek v svoji neznatnosti ne more izmeriti ne razumsko dojeti kozmosa, zaman in nepotreben pa je tudi chlovekov trud, da bi spoznal samega sebe (apr. 1829). Ilustrativna je Russellova hipoteza o 22 civilizacijah, ki naj bi izginile brez sledu... Razviden je narashchajochi vsestranski dvom v novoveshkem zahodnem mishljenju in verovanju. Morda so tudi danashnje teorije o nekakshnih »big bang« nastankih ipd. le polfantazijsko chesnanje; vse bolj se kazhe, da vesolje presega kakrshnekoli chloveshke predstave, nekateri namesto pojma »univerzum« uporabljajo »pluriverzum«. Vse »razlage« so pravzaprav le zachasno veljavni »metaforichni priblizhki«; za nepredstavljjivost vesolja je vse chloveshko znanje tako neznatno, da te neznatnosti noben jezik ne more niti primerjalno ustrezneje izraziti (dolochanje dimenzij vesolja je zhe prava farsa; poleg »sploshno znanih« shtirih naj bi bile she druge; za ruskega fizika Lindeja ima vesolje 26 dimenzij, za Americhana Briana Greena jih ima 11...). Danes sta znani zlasti dve nasprotni teoriji o nastanku vesolja, vsaka z znachilnimi kraticami: BB (big bang) in SS (steady state); tudi za strukturo vesolja kratica SS (super simetry / super strings). Glavni predstavnik »teorije strun« je amerishki fizik Brian Greene, med vodilnimi »strunarji« je tudi slovenska znanstvenica Mirjam Cvetich; po tej teoriji je vesolje nekakshna »tkanina«, ki valovi, se spreminja, se trga in sestavlja... Tako se najsodobnejsha fizika »po ovinku« priblizha pogledom v pradavnih religijah in mitologijah, ki vesolje primerjajo s tkanino, zaveso, tanchico, »tekstom«, tekstilom (textus, textilis), pravzaprav s pisavo, jezikom, besedo...

STIK (*Contact*; ZDA, 1997; POP TV - 18. 6. 2005). ZF film v režiji Roberta Zemeckisa, avtorja »zloglasnega« Forest Gumpa. V svojem zhanru formalno eleganten film, ki mu pglavlni pechat daje Jodie Foster, resnichno fantastichna igralka, pred katero tako rekoch vsak poskus kritike ostaja »brez besed«. Poanta filma je »mimogrede« izvrstno plasirana v obliki stavka, ki ga Jodie kot astronomka izreche v pogovoru z otroki, ko pod vplivom odraslih dvomijo o njenem »kozmidnem stiku«: »Spoznavamo vesolje, ki je vechje, kot smo si kadarkoli lahko predstavljali... Che smo Zemljani sami v njem - kakshna potrata s prostorom...« (Isto igralko je bilo mogoche po tem filmu gledati na isti TV v filmu *Ana in kralj*, kjer z isto osupljivo briljanco nastopa v povsem drugachni vlogi - kot domacha uचितeljica pri siamskem kralju).

UMETNOST GLASBE IN PLESA (*Howard Goodall - pomembni datumi: 1874*; TVS 2 - 19. 6. 2005). Drugi od shtirih delov sijajne angleshke dokuserije o shtirih najbolj pomembnih datumih v zgodovini novoveshke glasbe (TVS je predstavila le tri, Palestrina je odpadel; izvirna serija pod vodstvom znanega angleshkega skladatelja, avtorja filmske glasbe in tv voditelja, ima namrech shtiri dele: 1 - Wagner, 2 - Palestrina, 3 - Mozart, 4 - Shostakovich; v letu 2004 je Goodall ustvaril skladbo s »slovensko« temo *Jazon in argonavti*). Odlike celote so vsebinska tehtnost in preglednost odmerjeno izbranih podatkov, mojstrstvo v tekochem ritmu kadiranja in montazhe ter v vsakem pogledu briljanten osebni Goodallov komentatorski nastop. Vodilno sporočilo »kvarteta«, izrecno zapisano v izvirnem spremnem gradivu: velika glasbena dela niso bizarna nakljuchja genijev, temvech »the direct products of their time, place, culture and politics«. (Komur tak »staromodni« socioloshki pristop ni vshech, lahko seveda »cepeta«, kolikor ga je volja;

karavana vrhunske angleške antropologije bo šla po svoji poti...) - Prichujochi zapis se nanasha le na del, posvečen Wagnerju. Recheno s parafrazo po Zagorichniku, gre za »bistveni udarec mojstra Goodalla«: z brzantno angleško »nonshalanco« je razgrnjena »druga stran« Wagnerja, obichajno v zadregi zamolchevana, namrech njegov radikalni, povsem odkriti antisemitizem (v članku *Judi v glasbi* iz leta 1859 govori o tem, da so Judje dolžni opraviti »samosezhig«, da bi ochistili Nemchijo in se odreshili prekletstva; to se je tako rekoč »uresnichilo«, saj so bili nekateri vodilni nacisti s Hitlerjem vred vsaj deloma judovskega porekla, pach toliko, da so chutili potrebo po »ochishchenju«), na katerega se je utemeljeno skliceval Hitler; znana je njegova izjava, da nacionalsocializma ni mogoče razumeti brez Wagnerjeve glasbe. Goodall pravi, da te glasbe ne more poslushati brez nelagodnosti spricho skladateljevih politichnih stalishch, ki jih primerja s strupom; opozori tudi na sochasnost Wagnerjevega romantichno nacionalistichnega mitoloshko-glasbenega zanosa in po drugi strani zgodovinskega uveljavljanja združene Nemchije kot nove velike sile v Evropi (prim. Huntington: »Culture follows power.«). Ta sochasnost seveda ni nikakrshno nakljuchje, kakor tudi ne more biti nakljuchna »simptomalna zveza« med vrhunsko »chisto glasbo« in genocidno ochishchevalnim zlochinstvom (prim. Katarina Medici, francoska kraljica, organizatorica shentjernejske nochi, ljubiteljica violine in baleta; ljubitelji klasichne glasbe tudi med upravniki nemshkih konclagerjev) – ali kot pravi Wagnerjev prijatelj Nietzsche, ravno tako »ljubljenec nacistov«: *Rojstvo tragedije iz duha glasbe*... Na sledi konsekvenc »romantichnega idealizma« je namrech mogoče priti do ne posebno idealne hipoteze, da umetnishka ustvarjalnost in zlochinstvo izvirata iz zgodnje (otroshke) travme, aberacije, inhibicije, deviacije, iz morda istega, le razlichno modificiranega »mozhganskega vzgiba« nechimrne, nadute, mashchevalno-kompenzacijske, paranoichno-demonichne, (samo)ochishchevalne, heretichne, »nietzschejanske« volje do mochi; najvehchja zlochinska diktatorja Hitler in Stalin sta imela muchno otroshstvo in mladostne umetnishke tezhnje, prvi slikarske, drugi literarne; najhujshi morilec v zgodovini ruske kriminalistike, Andrej Chikatilo, je v otroshstvu dozhivel poshasno lakoto v Ukrajini, pozneje pa je diplomiral iz ruske knjizhevnosti; v jedru temeljnih del svetovne literature je »po nakljuchju« vprashanje zlochina, vsa so »kriminalke«: *Biblija, Iliada, Kralj Ojdip, Hamlet, Macbeth, Faust, Zloch in kazen, Bratje Karamazovi*...

PROFESIONALEC (*Profesionalac*, SCHG, 2003; TVS 1 - 22. 6. 2005). Film po lastni drami – scenarij in rezhija Dushan Kovachevich (1948), izjemno uspeshen nadaljevalec znatne srbske komediografske tradicije, znan po zhe kar legendarnih komedijah o sodobnem »balkanizmu« (*Maratonci techejo chastni krog* 1973; *Balkanski vohun*, 1983; slednjega je leta 1984 tudi priredil za film in rezhiral; po njegovem romanu, drami, scenariju je Kusturica posnel slavni *Underground*, 1995). *Profesionalac* (istonaslovna tv igra zhe 1990) je vsekakor obrtno solidna in spretna »chrna komedija«, ki skusha upodobiti travmatichna devetdeseta v Beogradu, od prvih velikih demonstracij proti Miloshevichu do natovskega bombardiranja (1991-1999). Celota uchinkuje gledljivo, z nekaj avtentichnimi komedijskimi prizori, dejstvo pa je, da verbalistichni gledalishki konstrukt preveh ochitno kazhe »svoja rebra«, za filmsko rabo oblechena tudi v dokumentarne odlomke o aktualnem politichnem dogajanju. Direktorja zalozhbe (nenavadno ime je

morda aluzija na »konec bozhjega daru«: Teodor Teja Kraj, igra ga Branislav Lecich), pesnika, nekdanjega profesorja filozofije, v sluzhbeni pisarni obishche upokojeni udbovski major Luka Laban (mozhnost anagramov: kula banal, balkanluk; igra ga izvrstni Bora Todorovich) in mu razkrije njuno skupno preteklost. Kot tajni policist prejšnjega rezhima je namrech dolga leta spremljal vsak korak kritichno upornishkega intelektualca, ki je med drugim javno govoril, da je bilo potrebno pet milijonov let, da je iz opice nastal chlovek, v petdesetih letih komunizma pa je spet postal opica; po sluzhbeni dolzhnosti in tudi iz osebne prizadetosti (profesor je imel razmerje s shtudentko, udbashevo hcherko, to uchinkuje kot »preforsirana nakljuchnost«, ki naj bi »chloveshko priblizhala« profesionalnega sleduha in ubijalca) ga je fizichno poshkodoval do roba inscenirane likvidacije. Zanimiva zasnova kljub grotesknosti zaradi realistischno in celo dokumentaristischno poudarjenega konteksta spodrsuje v chisto vsakdanji preprichljivosti, zlasti v smislu temeljne motivacije udbashevega obiska (na koncu ga pojasni kot »da se rastanemo kao ljudi«; njun »skupni imenovalec« bi bila pach intimna nezadoshchenost: udbasheva hcherka emigrira v Kanado in ne odgovarja na njegova pisma, pesnika zapusti zhena s sinom). Komichni vrhunec se zdi trenutek, ko zalozhnikova tajnica in ljubica zasachi shefa in njegovega zloslutnega obiskovalca napol slechena v pisarni (razkazujeta si rane). Fabula in karakterizacija glavnih likov se sicer porazgubljata brez prave notranje intenzivnosti, enako nedorecheno izzveni nihanje med komichnim in tragichnim. Vendar pa se pri koncu nakazhe she pomembna poanta v udbashevi izjavi, da se kljub spremembi rezhima v bistvu »ni nich spremenilo«; eden od usluzhbencev v zalozhbi, voditelj stavke, je tajni policist, she zmeraj podrejen udbashu; torej bi »vechna«, vsaki oblasti potrebna demonichna vsenavzochnost (balkanskega) zalezovalstva lahko pomenila, da je bil tudi udbashev obisk pri knjizhevniku le del sluzhbenega nachrta, prilagojenega novim razmeram, se pravi, da je intelektualec-umetnik tako ali drugache ujet v mrezhno »velikega brata« kot funkcije mochi. Zalozhnik-pesnik namrech kar naprej zatrjuje tajnici, da ima »sve pod kontrolom«, v resnici pa je popolnoma nemochen in do drobvoja razgaljen v policistovem primezhu; she tako inteligen ten in prenikav kulturnik v dejanskem soochenju s »pravim operativcem« neizogibno potegne kratko. (Teja: »Vi ste chudovishte...« Luka: »Ne, ja sam samo profesionalac... Moja je duzhnost, da sve znam...«) Z naslovom je provokativno nakazano vprashanje poklicnega perfekcionizma: ali je kulturnik lahko tako profesionalno popoln v svojem poklicu kot policijski funkcionar? Znachilno je, da gre tu za dovolj izjemnega, sebi odtujenega literata, ki je zhe kot profesor, she posebno pa kot direktor zalozhbe v dolochem smislu izdal avtentichno, »idealno zunajsistemsko« literarno pozicijo (ki je seveda neredko le bolj ali manj udobna malomeshchanska iluzija) in po svoje postal del establishmenta kot izrazitega razmerja operativnih mochi. Zhe pred tem, v prejšnjem rezhimu, pach ni bil le »chisti pesnik«, temvech je bil ves chas tudi neposredno politichno angazhiran udelezhenec v darvinistischnem socialnem rivalstvu; v konchni konsekvenci je v srechanju s svojim »angelom varuhom« pravzaprav dobil, kar je »od nekdanj iskal«. A tudi sleduh naposled ostane v »prazni intimi«, zavrzhen od lastne hchere; v tem bi bila mozhnost za nastanek rabljeve potrebe po dolochem »chloveshkem zblizhanju« z zhrtvijo, do katere se mu je zachel zaradi dolgoletne povezanosti porajati »poseben odnos«. Svojo privlachnost ima uganka: che policist ni prishel k literatu po

postupokojitveni sluzhbeni dolzhnosti, temvech iz chisto chloveshkega razloga, potem je naposled, ostarel in depresiven, odpovedal kot profesionalca...

Velikoekranski dodatek

LUTKE (*Dooruzu*, Japonska, 2002; festival japonske kulture, Ljubljana, CD, april 2005). Film po scenariju in v režiji najpomembnejšega sodobnega japonskega režiserja Takeshija Kitana (r. Tokyo, 1947); poleg njega »sredishčno trojico« danashnjega japonskega filma predstavljata še režiser Takashi Miike in avtor animacije Hayao Miyazaki. Virtuozna umetnina (s charobno fotografijo in fino odmerjeno glasbo) o ultimativni ljubezni v briljantnem asociativnem prepletu med gangsterskim zhanrom in japonskim lutkovnim gledalishchem bunraku: zhivi ljudje v rokah usode postanejo »lutke«, ki jih vodijo neznane sile po zhivljenjskih poteh, strukturiranih kot skrivnostno omrezhje medsebojnih krizhishch. Japonska »varianta« *Najinih mostov* (1995), le da je Kitanov film vreden kakshnih petih Eastwoodovih ziherashko-postavljashkih obrtnishkih izdelkov... Osnovna vsebina (sizhe) *Lutk* je pravzaprav preprosta, toda celota je kompleksna kompozicija trenutnega dogajanja in spominskih flashbackov med tremi ljubezenskimi pari. Ostareli yakuza boss (shef japonske zvrsti gangsterjev) se spominja svoje mladostne drame, ko ni prishel na zhe med starshi dogovorjeno poroko s hcherjo bogatega podjetnika, ker je zvedel, da je njegova prejsnja zarochenka, revna kot on, skushala narediti samomor; vrnil se je k njej, a ona ga ni prepoznala, ker se ji je bil omrachil um; skupaj, vsak po svoje v shoku, sta potem kot klosharja tavalala po dezheli, povezana z rdecho vrvjo, ki se je vlekla za njima, v posmeh ljudem; yakuza boss opravi to retrospektivo svojega zhivljenja tik preden ga ustrelji ubijalec iz konkurenchne tolpe. Na koncu se pokazhe še svojevrstna »poslastica«: ključna in neodgovorjena uganka filma namrech ostane vprashanje, kako se je »zakleti« zarochenec znebil »odshtekane« zarochenke, kdaj je prerezal popkovino (rdecho vrv), ki ga je vezala nanjo (nazadnje sta namrech skupaj obvisela na veji nad zasnezhenim prepadom, pozneje pa se postarana spet srechata na klopi v parku, kamor ona zhe leta vsako soboto prinasha kosilo za izginulega zarochenca, vendar se ne spoznata ali pa mogoche vsaj eden od njiju »ni pravi«). Morda se chlovek v bistvu sploh nikoli ne more povsem »znebiti« tistega sochloveka, s katerim se je intimno zapletel, prekinitev je lahko le iluzorna projekcija ali pa je iluzija vsaka »globoka povezanost«... Visoka shola shizoidne vprashljivosti bivanjske identitete kot vizualne estetike in kapitalne etike: est/etika.

ZATOICHI (*Zatôichi*, Japonska, 2003; festival japonske kulture, Ljubljana, CD, april 2005). Kot Eastwood prihaja Kitano iz dveh zhanrov: iz japonskega (samurajskega) »vesterna« na markantni sledi Kurosawe in iz gangsterskega (yakuza) filma. Kot Eastwood je karizmatichen igralec in režiser, zdaj zhe skoraj nacionalna filmska legenda. Che je »skrajno nezhe« *Lutke* mogoche primerjati z *Najinimi mostovi*, je podobno možno med »skrajno brutalnim« *Zatoichijem* in *Neoproshchenim* (kot je *Zatoichi* svojevrstna, postmodernistichna parafraza Kurosawovih *Sedmih samurajev* in *Yojimbu*, je Eastwoodov *Neoproshcheno* iz 1992 »povzetek« po Leonejevih italovesternih, od katerih je prvi priredba po *Yojimbu*). Oba sta temeljita reflektivna obrachuna z nacionalnim machistichnim mitom: z revolverjem in z mechem, z virtuoznim revolverashtvom in mechevalstvom, ki ju

poosebljata enako brezimna, družbeno izvržena individuuma v upodobitvi samega režiserja kot glavnega igralca. Gotovo je Kitano film za zahodni okus, gledano na splošno, »tezhje prebavljiv« kot *Neoprashchena*, čeprav je dobil v Benetkah poleg posebne nagrade za režijo tudi nagrado publike; vsekakor pa kot celota presega pretenciozno in pretirano hvaljeno Eastwoodovo vzporednico, ki prav tako reaktivira upokojenega »osvetnika«, a se ji niti ne sanja o japonski pomensko-asociativni subtilnosti. Kitano je scenarij napisal na podlagi proznih del pisatelja Kana Shimozawe (1892 – 1968), po njegovih romanih in zgodbah o Zatoichiju je četrto stoletja prirejal filme in tv serije tudi popularni igralec Shintaro Katsu (1931 – 1997), ki je v epizodi *Zatoichi in Yojimbo* iz 1970 nastopil skupaj s Kurosawovim megazvezdnikom, »uteleshenim samurajem« Toshirom Mifunejem (1920 – 1997); v eni od epizod se Zatoichi sreča z enorokim mechevalcem, leta 1989 pa je Katsu kot scenarist, režiser in glavni igralec posnel film z naslovom *Zatoichi*. Kitano je projekt ponovil v enako trojni avtorski funkciji, vendar je dal populistični temi novo razsežnost: radikalno in tudi nekonvencionalno zastavlja vprasanje o zgodovini kot mitologiji, o neizbežni pravljicharski mistifikaciji zgodovinske »resnice«, tako da je film v celoti skorajda neopazen preplet verjetnostnega realizma in psiholoshko sublimirane fantastike s satirichnimi uchiniki. Kot igralec je preprichljiv s svojim enkratnim »otozhnim obrazom morskega psa« (splošno uveljavljena oznaka za njegov »shark-eyed« lik yakuze) v nenavadni, po svoje »odshtekani« naslovni vlogi ljudskega junaka, potepuha, kockarja, maserja in »slepega samuraja« (pravzaprav anti-samuraja, t. i. ronina, kakor tudi Leonejevi in Eastwoodovi revolverashi niso pravi kavboji) s humorno-melanholichnimi prizvoki. Potepuh, čeprav zhe priletel, se za zashchito pravice znova aktivira kot nepremagljivi virtuoz mecha, ki s slepoto globlje, paranormalno, »zaumno« občuti svet okoli sebe, zlasti pa vsak nasprotnikov gib; na koncu, ko prebivalci zakotnega mesta, ki ga je ta skrivnostni samotar osvobodil tolpe izsiljevalcev, s frenetichnim karnevalskim plesom slavijo svobodo, pa »spregleda« in avtoironichno ugotovi, da zdaj, ko spet gleda, nichesar ne vidi (ko se je bojeval kot »slep« z zaprtimi ochmi, je bil nepremagljiv, ko pa je »spregledal«, se je med povsem mirno hojo spotaknil ob kamnu). Celo lastna bleshchecha udeležba v zgodovini za akterja ostaja »tipanje v temi«, skozi katero ritualno odmeva »shinku-giri« (shvist in udarec mecha) s prshenjem krvi v vechnem boju med dobrim in zlim, »konchna poanta« pa je nedoumljiva kot cilj, ki je nedosegljiv, a ga je vredno iskati in se zanj bojevati. Zato ishchi, Zatoichi...

PUNCHKA ZA MILIJON DOLARJEV (*Million Dollar Baby*, ZDA, 2004; na sporedu marec, april 2005). Zlepa ni filma, ki bi bil tako izrazito ujet v paradoks nespornega obrtnega mojstrstva in hkrati dolgočasnosti (h kateri svoje prispeva tudi »naftalinski« kvaziliterarni komentar pripovedovalca v offu), kot je ta najnovejši in z oscarji odlikovani izdelek iz Eastwoodove režiserske »delavnice sanj«. Eastwood je pri svojih letih (r. San Fransisco, 1930) vsekakor obchudovanja vreden vztrajnezh, ta film pa je pravzaprav esencialni povzetek celotnega njegovega nedvomno markantnega igralsko-rezhiserskega opusa z vsemi očitnimi odlikami in tudi z manj opaznimi »hibami«. Prve povezuje zanesljivost v obvladovanju temeljnih zahtev tradicionalne filmske obrti, druge pa se združujejo pod vprashanjem o jedru in izvirnosti njegovega avtorskega kreda. Najprej

se je v filmsko zgodovino in mitologijo zapisal kot igralec molchečega revolverasha v Leonejevih vesternih, zatem kot sodobni trdoroki (fashistoidni) policijski inšpektor »umazani Harry« z ogromnim koltom v Siegllovih trilerjih, pozneje pa se je vse bolj posvečal režiji na sledi obeh omenjenih režiserjev in tako ustvaril kakšna dva ducata filmov neenakih in vechkrat pretirano hvaljenih kvalitet (npr. napihnjeno *Neoprashchena*, zgodnejši vesterni v njegovi režiji so zanimivejši). V vseh svojih režiserskih filmih se v bistvu tako ali drugače vrta okoli lastnega machistichnega mita, ki ga je zastavil zhe kot igralec: mit trdega chloveka dejanj, ki ve, kaj hoche, in ki to zna zanesljivo tudi dosechi. Gre za dejanja v sluzhbi dobrega, izvedba pa je vechinoma akcijsko surova in v bistvu bolj prerachunano postavljarahka, kot se zdi na prvi pogled, pri chemer mu je v glavnem neznana kakrshnakoli omembe vredna sled samoironije, kakrshno pozna npr. Eastwoodov japonski »sorodnik« Kitano. Film o punchki-boksarki ima eno samo »problematicno luknjo«, a ta je tako pomembna, da celoten projekt z njo stoji in pade: iz vsebinskega zapleta se namrech reshuje z incidentom, z zlomom glavne junakinje po zahrbtnem (»kolateralnem«) udarcu, ki jo iz shportnishke hiperaktivnosti fizichno ohromi na nivo vegetiranja. S chloveshkega vidika je to seveda nadvse tragicchno, pretresljivo in populistichno uchinkovito, z vidika dramatike pa deluje kot »deus ex machina«, nenadni poseg zunanje »vishje usode«, s katerim je presekan temeljni dramski konflikt, ki sicer, kolikor zheli biti avtentichen, izhaja predvsem iz neposrednih interesnih soochenj protagonistov. O možnostih razvijanja odnosov med trenerjem in boksarko (skrajna dvomljivost 31-letne amaterke, ki naj bi v letu in pol postala »svetovna prvakinja«...) brez tega ubijalskega incidenta je mogoche samo ugibati med poloma moshko-zhenske erotike ali nadomestne ochetovsko-dekliskhe naklonjenosti. Z incidentom pa »punchka« ni vech v fokusu, film se razkrije kot »egotrip« ali manipulativna zgodba o trenerju, uteleshenem v Clintu Eastwoodu osebno, o postaranem in »metaforichno transformiranem« heroju, o vase zazrtem in po sebi vrtajochem machistu, ki mora storiti zadnje odlochilno (odreshilno) dejanje v obliki »milostnega strela« ali evtanazije in potem spet (kot nekoch brezimni revolverash »s prgishchem dolarjev« ali »kavbojski Toshiro Mifune«) ponikniti v brezimnost. Ta »monumentalna« brezimnost je notranje razklan psihofizichni »monolit«: boksarski trener, ki ljubi smrad zakotnih telovadnic, samotarski poklicni perfekcionista z geslom »tough ain't enough« in z razbito družino (hchi mu vracha neodprta pisma), ljubitelj irske poezije, sanjajoch o kochi v gozdu, vsak dan pri mashi navzochi upornik zoper cerkveni nauk o nedotakljivosti chloveshkega zhivljenja, po prijateljevem nasvetu pa mu za slabo vest ostaja tolazhba, da je brezimnemu dekletu iz province omogochil trenutek uresnichenih sanj kot dvig iz ubijajochege povprechja v (nich manj ubijajocho) slavo »svetovnega imena«. Ponuja se možnost protiklerikalne, hkrati pa tudi ne najbolj »napredne« poante: boks, izrazito moshka dejavnost, ni za zhenske (»punchko« z umazanim udarcem izlochi »nasprotnica«, ki je videti bolj kot moshki). Spricho sochasnega predvajanja obeh zadevnih variant »invalidsko-upokojenskega« machizma, japonske in amerishke, bi bilo v prispodobni mogoche rechi, da se zdi zmaga tega »dvoboja« na Kitanovi strani (»po tochkah«)...

Chlovekov razvoj

Dimitrij Balashov

KAJ JE RUSIJA?

Od takrat, ko so se pojavili *slovanofili* in *zapadniki*, ostaja v sredishchu pozornosti in glavna tema sporov teh dveh smeri unikatnost Rusije med evropskimi drzhavami. Zapadniki so trdili (in trdijo tudi danes), da je Rusija ena izmed evropskih drzhav, le da je bolj primitivna in se mora učiti od razvitih zahodnih drzhav, sprejeti mora zahodno kulturo, da bi »dohitela«, presegla svojo zaostalost itn. Slovanofili so na to odgovarjali, da ni mogoče razumeti ruske dushe, posebne zgodovinske predestinacije Rusije, ki pa so jo oni zhal videli le v duhovnih posebnostih ruske nacije, torej v nestalnih, spremenljivih pojavih, ki nimajo okusa in barve, to pa je razumljivo slabilo njihovo argumentacijo proti pritiskom zahodnega praktichnega materializma.

To vprasanje o podobnosti ali nepodobnosti Rusije z zahodnimi drzhavami zachuda ni razresheno vse do danashnjih dni.

Razlogi za to so mnogoshtevilni, ne nazadnje je to realna zmaga zapadnikov nad slovanofili na prelomu 19. in 20. stoletja ali, bolj tochno, v prvih desetletjih sovjetske oblasti, ko smo se v posledicah takratnega idoliziranja Zahoda in »kulturne Nemchije« znashli ideoloshko in politichno popolnoma nepripravljeni za odpor zoper nemshko-fashistichno agresijo. Kaj nas je to stalo in koliko smo morali za to plachati – vedo vsi. Naj povemo naravnost: nori in pogubni nachrti za preusmeritev severnih rek, nepremishljeno in brezdushno razsipavanje gozdnega bogastva drzhave, drzne vashke »zdruzhitve« in ostali konjenishki jurishi na rusko poljedelstvo (in kot posledica strm padec letin), unichenje zgodovinskih in kulturnih spomenikov ter mnogo drugega – vse to izhaja iz istega nerazumevanja (predvsem hotenega) posebnosti Rusije, njene neponovljivosti, njene temeljne drugachnosti od drzhav Zahoda, ki so jo slovanofili chutili, niso pa tega znali specificirati v tochnih, che tako rechemo, »materialnih« dokazih. Stvar je v tem, da v 19. stoletju, ko so se zacheli spori med zapadniki in slovanofili, ni bila znana ali, tochnije, ni bila raziskana (kajti nashi predniki so vsa nasha teoretichna dognanja odlichno chutili in uposhtevali pri gospodarjenju) povezanost naroda, etnosa z njegovim ozemljem, s podnebjem, z njegovim ekoloshkim okoljem. Zato so se zdeli takratnim zapadnikom izvirnost nacionalne kulture in nachini zhivljenja nebstveni, gospodarstvo pa sposobno za popolno reformo v smislu »kulturnih« zahodnih drzhav. Do izida del genialnega Vernadskega² zhe v nashem, sovjetskem chasu in zlasti do izdaje fundamentalnega dela Leva Gumiljova³ *Etnogeneza in biosfera zemlje*, v katerem je bil pojem nacionalne unikatnosti prvich interpretiran materialistichno, etnos pa kot specifichen pojav prikazan v razvoju in v povezavi z njegovim okoljem, z njegovo

ekoloshko nisho, vse dotlej ni bilo mogoče preseči zahodnega, kozmopolitskega pogleda na nacijo.

Vsi pomnimo (in tega ne bomo pozabili!) tezo, ki se je trajno utrdila v literaturi, poeziji, družbeni misli naše države v letih 1920–30, da bodo nekoch in prav kmalu izginile vse reakcionarne nacionalne posebnosti, »minila bo plemenska sovražnost« (iz določenih razlogov so patriotizem razlagali predvsem kot povod za sovražnost in nich drugega!), zhivljenje in kultura in celo jezik bodo unificirani, in končno bomo lahko »brez Rusije, brez Latvije zhiveli kot enotna chloveshka skupnost«.

Shele zdaj, po izidu zgoraj omenjenega dela, lahko končno govorimo o patriotizmu ne kot o ljubezni, vsaj skromni, do naših dragih brez, sivih koch in ostalega, temveč kot o nujnosti, o naravnem in neodstranljivem pojavu, ki ga moramo upoštevati, sicer bomo izgubili tako sebe kot svoje okolje ter vse te narode, katerih zgodovinska usoda je povezana z usodo Velike Rusije.

Nujno velja končno razumeti, da smo del narave in da smo odvisni od nje prav tako, kot sami vplivamo na okolje; razumeti, da če bi bilo možno enotno brezlično chloveshtvo, bi se takšno pojavilo zhe v zgodnjem paleolitu; razumeti, da etnosi niso kaprica zgodovine, temveč naravni in neizbežni (in nujni) načini prilagoditve chloveshtva različnim ekoloshkim okoljem, oblika kulture pa je (v širokem smislu, kamor sodi tudi graditev države in tip socialnih odnosov) izraz unikatnih odnosov, praviloma najbolj idealnih za določeno področje in chloveka v njegovem okolju. Rushenje teh odnosov, nasilna »prilagoditev kulturi«, ki je tuja tako etnosu kot njegovemu okolju, se lahko konča in se je nemalokrat zhe končalo s popolnim izginotjem etnosa s pripadajočim okoljem vred. Naj spomnimo, da so vse pushchave na zemeljski povrshini umetnega, antropogenega porekla...

Do dandanes se ne moremo znebiti prezirnega pogleda na starodavno Rusijo, ki so nam ga vsilili pofrancozeni plemichi – zapadniki, temelječega na zelo preprosti shemi: kar ni podobno Franciji, je nichvredno...

Stvar ni v tem, kako smo zhiveli, boljše ali slabše, ampak v tem, da so ljudje drugachni! Drugachna – ne pa enaka ali slabša – je bila nasha civilizacija!

Razumeti je končno treba, da smo geografsko, ekoloshko in sploh v vsakem pogledu drugachni od zahodne Evrope! Od Zahoda nas deli nevidna, toda trmasta meja – negativna januarska izoterma.⁴ To mejo smo prestopili in ustvarili civilizacijo, katere unikatnost ne more biti motena brez pogubnih posledic za obstoj nacije.

Negativna januarska izoterma pomeni kratko poletje ter dolgo in dezhevno vmesno obdobje. Pomeni, da je treba letino posejati, obdelati in zbrati v zelo napetih rokih brez pomoči kashne posebne toplote in rodovitnosti zemlje. Povrh vsega je zahodna Evropa ločena od Severnega ledenega morja in unichujochih severnih vetrov z nekaj varovalnimi pasovi. To so t. i. Golfstream (Zalivski tok), norveshke in shvedske gore, Alpe, Karpati, Pireneji. Za takimi gorskimi verigami, v milem podnebjju, je bilo možno

zlahka zživeti brez posebnih skrbi. Na vzhodu Evrope pa se vse hitro spremeni. Pochez niti enega gorskega hrbita! Ural in Jenisejske gore gredo od severa na jug ter odpirajo pot dihanju Severnega ledenega morja, ki ga Golfstream praktično niti najmanj ne ovira. Podnebje »vzdržujejo« le močvirja in gozd. Močvirja mehchajo, uravnavajo celinske temperaturne skrajnosti, reshujejo pred sushami, v starih in tudi ne tako starih chasih so varovala pred sovražnikovimi vdori. Koliko nas bo stalo nashe vratolomno oponašanje Zahoda pri melioraciji, tj. izsushitvi vseh močvirij po vrsti, pa si je težko celo predstavljati.⁵ Gozd, ki se razprostira na tisočih kilometrov, je bil nash glavni klimatski kordon. Gozdna shchetina je gasila pogubne vetrove, ohranjela vlago, chuvala plodno zemljo pred zamrznitvijo, pred susho in vročimi vetrovi. V nasprotju z nami so nashi predniki skrbeli za gozdove...

Poselitev je bila redka, na širokem področju, vasi so bile majhne, varovane z gozdovi in močvirji. Vendar pa redka poselitev pomeni mobilizacijske tezhave v vojnem chasu, kajti vojni pritisk na meje je konec koncev neposredno odvisen od gostote prebivalstva. Tako smo imeli na zahodu proti sebi gosto naseljene in agresivne držhave. Osupljivo pri tem je, da smo ostali tam, kjer smo bili, ne glede na vztrajne poskuse premakniti nas na vzhod. Ostali smo na mejah starodavne Rusije, na mejah Jaroslava Modrega. Kako je to bilo mogoče?

Tu se moramo neizogibno spet posvetiti fenomenu nacionalne, prav nacionalne, svoje, unikatne kulture! Nashi predniki so izumili tak model socialne organizacije, take oblike kulturnega zhivljenja, ki so zmogle nadomestiti z vojashkega in geografskega stalishcha usodno pomanjkljivost nashe držhave. Analizirajmo to nasho kulturo s tega zornega kota, kajti to je odgovor na vprasanje: zakaj obstajamo, kako smo prezhiveli, se ohranili, in ne le ohranili, ampak ustvarili veliko držhavo?

Naj takoj povemo: kadar govorimo o sposobnosti ruskega chloveka za najvechje napore, ki jo je vedno dokazoval v vojnem chasu, jo najvechkrat pojasnujejo s posebnimi vojashkimi izkushnjami. To je napachno. Vojashke izkushnje ne morejo vsega naroda opremiti z vojnimi veshchinami, kajti vojne so neredne, vojaki pa pobiti v bitkah. Sposobnost ruskega chloveka za totalno mobilizacijo je bila ustvarjena, ohranjvana in vzgajana v narodu z vsakoletnim poljedeljskim ciklusom, z vsakoletnim bojem za letino. Ruski kmet poleti praktično ni spal in je zmogel, recimo, samo sena nakositi za sedem ali sedem in pol mesecev skladishčenja! Ta zmozhnost iztisniti iz sebe vse do zadnje kaplje se je prenashala potem tudi na vojashko pripravljenost.

Da pa ne bi ti ciklusi napenjanja vseh sil naroda povsem izchrpali in ga unichili, je kmet moral imeti tudi chas za oddih, in tega je imel jeseni in pozimi, pa she dobro plachilo za trud je bilo potrebno, in tudi to je imel! Kmetje starodavne Rusije pred Petrom Velikim niso zhiveli slabshe kot plemstvo in vojska; morali so imeti primerna oblachila - spomnimo se, da je pri nas vse ljudstvo pozimi hodilo v krznenih oblekah: kratek krznen plashch pri delu in plashch iz ovchjega kozhuha na poti; vsi so imeli t. i. *valenke* (topli shkornji iz klobuchevine), dosegljive po nizki ceni. Po domovih so stale odlicne

pechi; na splošno je kmet imel zelo dobro domovanje, na severu združeno z gospodarskimi poslopi v en sam velik kompleks.

Ruski chlovek je imel kaj braniti, in namesto da bi jo popihal v gozd ter tam chakal, da plemstvo med sabo reshuje svoje zadeve, se je odzival na vpoklice, oborožen v hipu. V 14., 15. in 16. stoletju so Rusi v nekaj dneh lahko zbrali vojsko do 150 tisoč mož, in to ni bila najemnisha, temveč tako rekoč prostovoljna armada, medtem ko gosto naseljena Evropa ni mogla zbrati več kot 30–40 tisoč ljudi, mobilizacija pa je zahtevala dolge priprave in velike stroške za drzhavno blagajno. Iz istega razloga pri nas ni bilo posebne viteshke kulture, cheprav je seveda plemishka vojska (nashi vitezi) za poldrugikrat presegala shtevilo vseh vitezov na Zahodu. V Rusiji ni bilo utrjenih gradov, ki bi varovali pred domachimi kmeti ali pred sosednim fevdalcem, kajti praviloma se sosedi niso vojskovali med sabo, s kmeti – bogatimi in svobodnimi – pa so si bili veliko blizhje kot na Zahodu. Enako so praznovali in prirejali svatbe, plemkinje so hodile na iste shode kot kmetice, peli so enake pesmi, oblachila in zhivljenjski stil – vse je bilo podobno. Povrh tega je bila narodna kultura pri nas zelo visoka, to je bil she dodaten kohezivni dejavnik med razredi. Znova naj poudarimo: ni shlo za to, da bi bilo nashe plemstvo posebno dobrosrchno ali da so se plemichem smilili muzhiki! Ko je Peter Veliki nasilno lochil vladajochi razred od ljudstva, je usmiljenje mahoma izginilo. Razlog za nekdanjo enotnost je bil v zgodovinski neizogibnosti, v tem, da bi prezhiveli in obvarovali meje redko naseljene drzhave.

Vchasih lahko slishimo in celo preberemo, da Rusom nikoli niso bile mar vojashke izgube ter da so zato zmagovali.

Che nashi predniki ne bi sposhtovali zhivljenja vsakega posameznika, bi preprosto izginili. Narodi, ki so okrozhal Rusijo, so bili shtevilchnejshi od nas. Znali smo, nauchili smo se zmagovati v bitkah praviloma z manjshimi silami. In to zahvaljujoch stanju duha v vojski, kohezivnosti, tovarishtvu in, naj dodamo, tudi dobremu orozhju. Celo v najtezhi bitki na Kulikovem polju⁶ nas je bilo manj kot Tatarov, skoraj poldrugikrat manj. Ko sta Hvorostinin in Vorotinski zaustavila prodor Gireja proti Moskvi, sta imela na razpolago 40 tishoch vojakov, Girej pa jih je imel 150 tisoč, pa je bil vseeno potolchen v prah. Sibirijo so kozaki osvojili z nezatnini silami. Podobno (ob mochnejshih nasprotnikih) velja za vse zmage Suvorova in sploh za vse slavne zmage ruskega orozhja, ki nikakor niso temeljile na shtevilchni premochi.

Nashe plemstvo kot konjenica ni nosilo na sebi grbov in ostalih pestrobleshchechih okraskov; tudi ni imelo izoliranih bivalishch in visokouglednega kulturnega okolja (imeli pa smo umetnike kot Andrej Rubljov, ki je z umetninami »servisiral« vse ljudstvo, ves narod, ne le plemstvo!). Ali se to lahko shteje za zaostalo kulturo? Ko je Stefan Batory (1553–86, poljski kralj, udelezhenec livonijske vojne; op. pr.) prispel s stotisočglavo vojsko, najboljsho v takratni Evropi, pred Pskov, se je pokazalo, da pskovski topovi streljajo dlje, in zato dolgo ni mogel zacheti obleganja. Nad svojim topnishtvom se nismo pritozhevali niti kasneje. Topnishtvo pa je metalurgija in tezhka industrija, zato

je seveda popolnoma neumestno govoriti pri tem o nekakšni zaostalosti!

Zhiveli pa smo, da, v lesenih hishah. In pravilno smo zhiveli tako! Kajti v našem podnebjju, v mrazu in vlagi, kaj bi bilo lahko bolj blagodejno? Celu na toplem Zahodu je cele viteshke družhine razjedala tuberkuloza...

Toda vrnimo se spet k vojashko–politichni zgodovini nashe drzhave. Na teh ogromnih in redko poseljenih prostranstvih je bila v interesu obrambe nujna dobro delujocha skupna uprava, obenem z blagohotnim vladanjem narodom, s katerimi so skupaj ali zraven njih zhiveli Rusi. In tu je zanimivo, kaj so ustvarili! Ustvarili so civilizacijo brez ozkega nacionalistichnega shopirjenja, civilizacijo, v kateri so bili praktichno in po zakonih vsi narodi enakopravni... Naj spomnim, da so bile po zavzetju Kazana vsemu premaganemu tatarskemu plemstvu podarjene vse pravice ruskega plemstva. Vse to je koristno vedeti tudi v nashih dneh...

¹ **BALASHOV Dimitrij Mihajlovich** (1927–2001), ruski pisatelj, folklorist, v njegovih delih se koncept zgodovinske variantnosti opira na svobodo nrvstvenega izbora.

² **VERNADSKI Vladimir Ivanovich** (1863–1945), ruski prirodoslovec, mislec, akademik. Utemeljitelj cele vrste sodobnih znanosti o Zemlji – geokemije, biogeokemije, radiogeologije, hidrogeologije in dr. Ustanovitelj mnogih znanstvenih shol. Njegove ideje so odigrale ključno vlogo pri oblikovanju sodobne znanstvene podobe sveta. V sredishchu njegovih naravoznanstvenih in filozofskih interesov je bila elaboracija celostnega učenja o biosferi, o zhivi snovi, ki tvori zemeljsko atmosfero, in o evoluciji biosfere v noosfero, v kateri chlovekov razum in dejavnost ter znanstvena misel postajajo odločilni dejavniki razvoja, sila v mochnim uchinom na naravo, primerljivim z geoloshkimi procesi. Nauk Vernadskega o odnosih med naravo in družhbo je močno vplival na oblikovanje sodobne ekoloshke zavesti. Prispeval je k misli ruskega kozmizma, ki se je opirala na idejo notranje enotnosti chloveshtva in kosmosa.

³ **GUMILJOV Lev Nikolajevich** (1912–92), ruski zgodovinar, geograf, doktor zgodovinskih in geografskih znanosti, akademik. Sin pesnikov N. Gumiljova in Ane Ahmatove. Avtor nauka o chloveshtvu in etnosih kot biosocialnih kategorijah; raziskoval je bioenergetsko dominantno (imenoval jo je »pasionarnost«). V 1930–50. letih je bil v zaporu vsega skupaj 17 let. (Glej tudi: Lev Nikolajevich Gumiljov, *Etnos, sistenska znanost, pasionarnost Revija SRP 53/54,145*; Lev Gumiljov, *Petrovska legenda /Ob 300–letnici Sankt Peterburga/, Rev SRP 57/58, 181.*)

⁴ chrta na zemljevidu, ki vezhe točke z enako temperaturo.

⁵ siloviti pozhari v okolici Moskve avgusta–septembra letos (2002), ko je gorela shota, so »lepa« ilustracija lahkomiselnega in nesmotrnega odnosa do izsushevanja mochvirij.

⁶ Kulikovska bitka med ruskimi polki z velikim knezom Dimitrijem Donskim na chelu in vojsko krimskega kana Mamaja 8. septembra 1380. V bitki so sodelovali vojaki mnogih ruskih knezhevin. Tataři so bili porazheni. Najnovesha zgodovinska dognanja (V. Kozhinov) preprichljivo povezujejo s to bitko rimskega papezha, ki je z Mamajem »komuniciral« prek beneshkih trgovcev in Litvancev; slednji bi morali skupaj z Mamajevimi enotami udariti po Rusih, vendar je litovski poveljnik »nenadejano« zamudil na zacetek bitke. Rimski papezh je, po vsem sodech, nachrtoval napad na Rusijo iz dveh smeri. Namen tega vdora ni bil vojashki plen, ki je sicer poleg davka predvsem zanimal Tataře in Mongole, ampak okupacija Rusije. Rusi, zavedajoch se tega, so se borili silovito. Krimski Tataři nimajo nich opraviti t. i. Zlato hordo, mongolsko drzhavo, s katero so bili Rusi v svojevrstnih zaveznishkih odnosih.

(Op. prev.)

Za zgodovinski spomin

Bogdan Novak

NA ZACHETKU JE BILA BESEDA ...

Pa smo tam! Slovenski jezik je opravil svojo vlogo v zgodovini in je postal odvečen, zato je tik pred izumrtjem. Nekateri kljub temu še zhivijo v zmotnem preprichanju, da je jezik izrazno sredstvo, orodje kulture in znanosti. Pri tem so celo nesramni, da se sklicujejo na svetopisemski citat: *Na zacetku je bila beseda*. Morda, a zhe kratek preklon na drugi program nacionalne televizije, ki prenasha seje drzhavnega zbora, jih strezni v spoznanju, da je nekdo ponaredil *Sveto pismo* in iz njega izbrisal nadaljevanje tega stavka. Nekoch je namrech pisalo v njem: *Na zacetku je bila beseda, potem pa samo she chvekanje*

Slovenski jezik, tako kot vsi drugi jeziki, ni bil nikoli namenjen kulturi in znanosti, sporazumevanju med ljudmi, pach pa politichnim in ekonomskim interesom ter lochevanju ljudi.

Da ni res? Od kod pa izvira slovenski knjizhni jezik? Iz brizhinskih spomenikov. Ti niso nastali iz kakshne kulturne potrebe, ampak iz politichne. Zapisali so jih nekje na prelomu 10. in 11. stoletja za potrebe freisinshkega shkofa Abrahama, ki je bil dezhelni gospod tudi Shkofje Loke, Kanalske doline in Koroshke. Med svojimi popotovanji po teh podlozhnih slovenskih dezhelah je potreboval besedila v slovenskem jeziku, ki so spodbujala nemshchine neuke slovenske kmete k pokori (2. spomenik) in k sploshni spovedi pred njihovim gospodom (1. in 3. spomenik). Bila so hkrati razlaga, katerih grehov se je treba varovati in kako je treba zhiveti, da si vshechen Bogu in gospodarju.

Kjer je shkof Abraham zasejal hudichevo seme slovenskega jezika, tam je nadaljeval oche knjizhne slovenshchine Primozh Trubar v 16. stoletju. Tudi njemu je bila slovenshchina le politichno orozhje, s pomocjo katerega je shiril svojo protestantsko vero.

Taka je slovenshchina ostala skozi ves chas slovenskega narodnostnega prebujanja. Orozhje, s katerim so narodni buditelji razshirjali misel o tem, da Slovenci potrebujemo svojo drzhavo. Temelj drzhavnosti je bil po njihovem jezik. Da je to zgodovinska zmota, dokazujejo Velika Britanija, ZDA, Avstralija, delno Kanada in she katera drzhava, kjer ljudje pretezhno govorijo angleshchino, a so vsaka zase samostojna drzhava. Che pogledamo she podrobneje: v ZDA govorijo angleshko, shpansko, shpangleshko, mnoge indijanske jezike in she katerega, pa so kljub jezikovni neenotnosti ena drzhava. Skup jih drzhijo politichni in gospodarski interesi, ne pa nekakshna kultura in jezik!

Jezik je še vedno ostajal predmet politike. Slovenski misijonar škof Friderik Irenej Baraga je v 19. stoletju odshel shirit vero med Indijance v polnočni Ameriki. Prva stvar, ki jo je naredil, je bila ta, da je Indijancem napisal slovnico in slovar chipevskega jezika ter vech nabozhnih knjig v indijanskih jezikih. Tudi on je vedel, da je jezik politichno orožje za shirjenje vere in cerkvene mochi, ne za pisanje prazne in brezbozhne knjizhevnosti oziroma za tako imenovano kulturo.

Tega se je zavedal tudi Napoleon, ki je med okupacijo slovenskih ozemelj dovolil javno rabo slovenskega jezika in spodbujal slovenski preporod, zaradi chesar mu je nesrečni Valentin Vodnik zapel odo *Ilirija ozhivljena*. Seveda so Avstrijci, ki so se zavedali, da je kultura sovrazhnica družbe, saj uporablja jezik za orožje prav tako brez pomislekov kot politika, Vodnika upokojili takoj po odhodu Francozov. Zaman je nato Vodnik cvilil v naslednji odi o *Iliriji ozhivljeni*, da bi se prikupil Avstrijcem. Moral je ostati v penziji, da je bil do smrti zgled drugim od drzhave subvencioniranim kulturnikom, da se z jezikom ne gre igrati, ker je nevarno orožje.

Ponavljjanje zgodovine je prav dolgočasno. Italijani so na ozemljih, po katerih so stegovali svoje prste, preganjali slovenski jezik, Madzhari so z zloglasnim sholskim zakonom ob koncu 19. stoletja v Prekmurju prepovedali javno rabo prekmurshchine (ki je bila tedaj samostojen knjizhni jezik, soroden slovenshchini), prav tako so slovensko besedo preganjali Avstrijci na Koroshkem, enako pochenjo ti okupatorji še danes v obmejnih območjih s Slovenijo. Vsi se namrech zavedajo, da je beseda kot sredstvo kulture le krinka za politichni boj.

Tudi Mussolini in Hitler sta se zavedala pomena maternega jezika okupiranih dezhel kot politichnega sredstva. Oba sta med okupacijo dovolila Slovencem tiskanje knjig in chasopisov v slovenshchini, da sta lahko shirila fashizem in nacizem. Hitler je bil celo prvi, ki je Albancem dovolil albanshchino v chasopisih in sholah ter s tem za vedno zasadil nozh v srbski in makedonski hrbet, danes pa vidimo, kam je to pripeljalo. Mimogrede: tako Mussolini kakor Hitler sta se v toliki meri zavedala pomena slovenskega jezika kot politichnega orožja, da so knjige lahko celo pod njuno strahovlado izhajale neobdavchene.

Povojna komunistichna oblast je ostala na istih okopih. Knjige so izhajale neobdavchene, slovenski jezik je bil pod budnim nadzorom oblasti kot nevarno politichno orožje. Kdor ga je prevech stegnil, so zgodaj zjutraj pridrveli ponj mozhje v usnjenih plashchih, poskakali iz avtomobila in nesrechnika odpeljali na izlet v neznano, s katerega se jih je vrnilo le malo.

Poznejshi socialistichni rezhim je nadaljeval enako. Knjig ni obdavcheval, slovenski jezik pa je zachel spreminjati v novorek, nekakshno politichno latovshchino, ki je bila razumljiva le posvechenim. Hkrati je pustil pesnikom in pisateljem, da so se igrali z jezikom in si domishljali, kako zhivijo v svobodni dezheli jezikovne domishljije. No, tu je bivsha oblast naredila napako. Da bi lazhe vladala Jugoslaviji, je skushala s tako imenovanimi enotnimi jedri zjedriti razlichne jugoslovanske jezike v enega samega.

Tedaj so se tudi pesniki in pisatelji močneje zavedeli, da je slovenshchina orožje, in z njim so izbrili slovensko samostojnost in drzhavnost.

Nenadoma smo se znashli v praznem prostoru. Tisochletne sanje Slovencev so uresnichene. Imamo svoboden jezik in svobodno drzhavo. Drzhavo so osvojili politikanti in slovenski jezik jim je nenadoma postal odvech. Kdo pa ga sploh she potrebuje? Ni le odvech, temvech je celo motech. Kaj bi pa radi ti kulturniki? Pasli bi se v drzhavnih jaslih kot nekoch? Medtem ko ni dovolj denarja za nujno potrebne operacijske mize, kaj shele za operacije, za penzije, za poslanske plache, za razvoj gospodarstva, ki se dushi v davkih?

Hkrati tudi novi drzhavniki niso pozabili na resnico, da je jezik politichno orožje. Za zacetek so obdavchili knjigo s 5%, nato z 8% davka. Kulturi so eldeesovci humano usmerjenega in globoko chutechega premiera Drnovshka pokazali zobe. Naredili so tisto, chesar se ni drznil noben okupator in ne najtemnejshi rezhim.

Na Janshevih okopih so po preizkushenih zgodovinskih receptih nadaljevali tam, kjer se je nehal antikulturni Rop, in zacheli so osvajati drugo za drugo trdnjave slovenskega jezika: chasopise, radio, televizijo, zalozhbe. Madzharski sholski zakon je zamenjal Grimsov zakon o RTV. V chasopisih, na RTV in v zalozhbah potekajo zamenjave urednikov in nadzornih svetov. Knjige so postale nepotrebno trzhno blago. Trditev, da ni enako delati chevlje kot pisati knjige, je zacetnik davchnih reform Kranjc razglasil za populizem in demagogijo. Njegov naslednik Da-mi-ja-ne grozi knjigi z 20% enotnega davka.

To niti ni usodno. Kdo pa sploh she potrebuje slovensko knjigo? Slovenska beletristichna knjiga, ki ni kuharica in ne pishe o svetem Gralu in drugih novodobnih duhovnostih, najde le nekaj sto kupcev. Poleg tega vsi trije deli *Gospodarja prstanov* v angleshchini stanejo toliko kot prvi del te trilogije v slovenshchini. She tisti redki mladi, ki sploh kaj berejo poleg strokovne literature in *Direkta*, gledajo skozi rachunalnishka okna in mulijo travo na angleshkih pashnikih. Vse druge zanimata samo she denar in seks, kajti z denarjem se pride do seksa, s seksom do denarja in krog je sklenjen.

Drzhavni zbor mora sprejeti samo she Mrkaichev zakon o nepotrebnosti slovenskega jezika in kulture. Slovenski jezik bomo pokopali z velikim pompom na drzhavne stroshke, pri chemer bomo vsi pretakali krokodilje solze.

Ob vzglavje mu bomo posadili brizhinske spomenike. Naj mu bo zemljica lahka! Konchalo se bo torej tam, kjer se je zachelo, in tudi ta hudichev krog bo sklenjen. Kajti tako Boga kot hudicha upodabljam o po chloveshki podobi, zato ju je tako tezhko lochiti. She posebej, che nimash vere v materni jezik in kulturo.

Gornji chlanek sem nekje na zacetku leta pred mednarodnim dnevom materinshchine poslal Sobotni prilogi Dela. Ker po lepem chasu ni bil objavljen, sem poklical tedaj she urednika Ervina Hladnika Milharchicha in ga pobaral o usodi chlanka. Da nima

pojma, kaj je s člankom, mi je rekel in obljubil, da bo ugotovil, nato me bo she isti dan poklical. Chez shtirinajst dni sem ga spet poklical in vprashal, kako se je odlochil. Odgovor je bil enak: ugotovil bo in me she isti dan poklical. Seveda me ni in chez chas sem ga poklical she v tretje. Spet se je zachel izmikati, nakar sem mu rekel, da bodiva odrasla, in naj mi pove, da članka ne bo objavil, da ga bom lahko poslal kam drugam. Zdaj je rekel, naj ga raje poshljem kam drugam.

Mislil sem, da imam kot pisatelj pravico povedati kaj o slovenskem jeziku in kako vidim obnashanje nashe oblasti (tako prejsnje kot zdajshnje) do njega. A očitno je Milharchich menil, da te pravice do izrazhanja mnenja v Delu nimam.

Pozneje so Ervina odstavili kot urednika. A glej ga, zlomka, berem obshiren pogovor z njim v Mladini (sht. 25., 17. 6. 2006), kjer Ervin tarna, da so mu zadnjih v Delu vrgli ven chlanek. To da se mu je prej zgodilo v komunistichnih osemdesetih letih. In potem odgovarja v Mladini:

»Politika v samem izhodishchu ogrozha svobodo medijev. Vprashanje je, kako radikalno in nachrtno se tega loti. Zdajshnja slovenska vlada je do medijev razpolozhena fundamentalistichno. Svoboda izrazhanja pa ni nekaj, kar bi ti kdo dal ali kdo vzel. Ni privilegij. To je nekaj, kar je tvoje. Pravica do izrazhanja je pravica, ki jo imash. To ne velja samo za novinarja v razviti demokraciji. Tudi v nedemokratschni druzhbi imash pravico do izrazhanja, lahko je krshena, a je tvoja.«

In potem she pove, da se shirjenje polja svobode izrazhanja spreminja v nasproten proces: »Pri Delu in nacionalni televiziji.«

Vse to podpisem, kar je povedal Ervin Hladnik Milharchich. A zakaj je temu krchenju svobode izrazhanja pri Delu sluzhil prav on? Zakaj ni dovolil svobode izrazhanja meni? Na to ve odgovor le on. Sam vem le eno: dobro je, da so Ervina odzhagali, ker je bil slab urednik. Je odlicen pisec, to je neshtetokrat dokazal. Ko pa je bilo treba v praksi uresnichevati teorijo o svobodi izrazhanja, je pogorel do konca. Zhe ob tako nedolzhnem članku, kot je moj.

***

A zgodbe she ni konec. Ker sem trmast, sem nato maja poslal Delu za prilogo pp 29, se pravi za pisma bralcev v Sobotni prilogi, naslednje pismo:

»Svoboda je nacheta«

Drushtvo novinarjev Slovenije je ob mednarodnem dnevu tiska objavilo v Delu izjavo, chesh da je v Sloveniji svoboda medijev nacheta, s tem pa tudi temelji demokratschne ureditve v drzhavi. Osebno mislim, da DNS nima moralne pravice za tako izjavo, ne glede na to, ali je izjavo sprejela ozka interesna skupina v drushtvu ali ima shirsho podporo chlanstva, o chemer je javno podvomil tudi urednik Maga dr. Markesh v

odmevih na TVS 1 (3. 5. 2006).

Zakaj jim odrekam to moralno pravico? Zato, ker je upravni odbor DNS leta 1983 kot ustanovitelj Pavlihe razreshil mene kot njegovega odgovornega urednika, s čimer je povzročil tudi propad edinega humorističnega in satiričnega lista v Sloveniji. Vodstvo drushtva bi me moralo braniti pred političnimi pritiski, ki so omejevali svobodo govora v tisku, a je pokleknilo in me nezakonito, samovoljno razreshilo v nasprotju s pravili drushtva in takratno zakonodajo, čeprav je bila proti temu vechina chlanov drushtva, kot je pokazala razprava v novinarskih aktivih. S tem je na DNS ostal grd nemoralni madezh. (Za tiste, ki imajo slab spomin ali so bili tedaj premladi, je cela afera dosegljiva na spletu pod 'revija srp, knjizhnica, Pavlihova fracha').

Po osamosvojitvi in spremembi družbenega rezhima se DNS nikoli ni javno opredelilo do te nezakonite razreshitve, niti je ni obsodilo in se opravičilo tako meni kot urednishtvu chasopisa Pavlihe ter delavcem ChP Pavlihe, ki jim je s to razreshitvijo in posledično ukinitvijo lista prizadejalo veliko gmotno škodo. Zadnja leta sem DNS na to vechkrat opozoril, med drugim na obcnem zboru DNS v Kopru, ko mi je takratni predsednik DNS Maksimovich odvrnil, naj pisno zaprosim drushtvo za opravičilo! Pozneje sem na ta neresheni problem po telefonu vechkrat opozoril novega predsednika Repovzha, ki mi je obljubil, da se bodo o tem v DNS pogovorili. Rezultat njihovega pogovora je bil porazen in kompromisarski. Ob stoletnici drushtva, na katero so me povabili, so v pregledu zgodovine drushtva omenili tudi mene in Pavliho, pri čemer so z iztrganim citatom svojega tedanjega chastnega razsodishcha poudarili, kot da me je razsodishche takrat branilo. Navedli so prazno floskulo razsodishcha, da je treba o vlogi humorja in satire v družbi spregovoriti shirshe na kakshnem posvetu. Namesto opravičila sem dobil novo klofuto: DNS se je poskušalo oprati v javnosti s potvorbo resnice, da je bilo videti, kot da me je takrat chastno branilo pred politiko (oziroma pred svojim upravnim odborom, ki je bil hlapec politike).

DNS ni nikoli razchistilo s svojo preteklostjo. Nasprotno, v njenem upravnem odboru so tudi po osamosvojitvi drushtveno delo vodili she naprej preverjeni kadri preteklega rezhima, celo na predsednishkem mestu je sedel chlovek, ki je bil v osemdesetih letih sovrazhno nastrojen do Pavlihe. Oचितno imajo ti fosilni kadri she vedno tako velik vpliv v DNS, da drushtvo ne zmore obrachunati s svojo preteklostjo.

Dokler tega ne bo storilo, mu odrekam moralno pravico, da govori o svobodi tiska, o demokraciji družbe in podobnem. To pravico bo znova pridobilo shele takrat, ko bo nedvoumno javno obsodilo nezakonito ravnanje UO DNS v primeru Pavlihe ter izrazilo obzhalovanje in se opravičilo meni, urednishtvu Pavlihe in delavcem ChP Pavlihe.

Morala je nacheta, gospe novinarke in gospodje novinarji. O svobodi pa kdaj drugih.
Bogdan Novak, Ljubljana

***

Tudi na objavo tega pisma sem čakal zaman. Ker me je zanimalo, ali sem zdaj spet kot v starih dobrih komunističnih chasih ne le nezazhelen avtor v Delu, ampak celo nimam vseh pravice ugovarjati objavljenim člankom v pismih bralcev, sem poslal novemu uredniku Dela, gospodu Petru Janchichu, naslednje pismo:

Sposhtovani,

na zacetku leta sem pred svetovnim dnevom materinshchine poslal Sobotni prilogi vashega chasnika prispevek z naslovom Na zacetku je bila beseda. Ker ni bil objavljen, sem klical gospoda Milharchicha in vprashal, kaj je s člankom. Odvrnil mi je, da bo she isti dan pogledal chlanek in mi odgovoril. Ko odgovora ni bilo, sem ga chez chas znova poklical in dobil isti odgovor, da mi bo odgovoril she pred koncem dneva. Nich. Klical sem ga she tretjih in ko mi je skushal znova prodati isto floskulo, sem ga prekinil in mu rekel, naj mi raje reche, da chlanka ne bo objavil, ne pa da se otrochje izmotava. Potem je nekako izjecljal, da bi bilo res bolje, che bi poskusil z objavo kje druge.

Seveda se mi zdi nenavadno, da ne morem objaviti v Delu svojih pogledov na jezik in kulturno politiko. Po drugi strani sprejemam odlochitev urednika, da prispevek objavi ali ne. Vsekakor pa je slab urednik, kdor se takole poniglavo izmotava, ne da bi mi pojasnil svoje razloge, zakaj ne namerava objaviti mojega članka. (Prilagam vam kopijo članka).

Vsekakor mi ne gre za to, da bi zdaj brcal odstavljenega konja, a zhal se zgodba nadaljuje. 4. 5. letos sem za pp 29 poslal svoj kratek odmev na sporočilo DNS Svoboda je nacheta, objavljeno v Delu. Danes vidim, da ni bil objavljen. (Prilagam vam kopijo tudi tega pisma).

Zaradi obojega me zanima, ali sem zdaj v Delu nezazhelen avtor celo v pismih bralcev. Osebno mislim, da se odprtost nekega chasnika kazhe v tem, da objavlja tudi mnenja, s katerimi se sicer morda ne strinja. Vsaj v pismih bralcev, che so zhe druge strani rezervirane za posvechene avtorje.

Brez zamere in lep pozdrav.
Bogdan Novak

Seveda nisem od gospoda Janchicha nikoli prejel odgovora. V veliki vnemi preurejanja Dela (skupaj z Jakom Koprivcem et consortes, kot sem razbral iz Mladine, kar mi vse pove, saj iste sorte tichi skup letijo) pach nima chasa za take malenkosti. Ali kot pravi kitajski pregovor: Noge v blatu, nos visoko v zraku.

Ampak vsa ta kronika naj ostane zapisana za zgodovinski spomin.

Lucijan Vuga

DIVJE BABE

(I)

DIVJE BABE – NAJSTAREJSHA PISHCHAL NA SVETU

Pred leti, natanchneje 1995, je vzbudila svetovno senzacijo vest, da so arheologi med izkopavanji visoko nad dolino reke Idrijce našli nenavadno obdelano votlo kost z luknjicami, kar naj bi spominjalo na pastirsko pishchalko in s tem najstarejšo pishchal na svetu. Vechletna izkopavanja so potekala pod vodstvom strokovnjakov Ivana Turka in Janeza Dirjeca z Inshtituta za arheologijo, oddelka Znanstveno-raziskovalnega sredishcha Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Dognana starost pishchali je 45.000 let in jo pripisujejo po vsej verjetnosti neandertalcu.

Kdo pa so bili neandertalci?

To je izumrla vrsta predhodnikov sedanjega chloveka v ledeni dobi, ki je zhivela pred 130.000 in 40.000 leti. Redki menijo, da le niso povsem izginili in da je nekaj njihovih genov tudi v danashnjem chloveku, vendar vechina odlochno zatrjuje, da je bila prav genska nekompatibilnost kriva, da ni prishlo do meshanja in je naprednejsha chloveshka vrsta prevladala. Tudi che je prihajalo do spolnih stikov ali celo do morebitnih otrok, naj ti ne bi bili plodni; v omejenem obsegu se to tudi danes dogaja med razlicnimi rasami. Ali je bil neandertalec res manj inteligen ten od sodobnega chlovega, je vprashanje, ki razdvaja znanstveni svet. Prav odkritje pishchalke rabi nekaterim kot dodaten dokaz o njegovi vishji kulturi od domnevane. Tudi jamske risbe niso vse od sodobnega chloveka, a prav slikarstvo je ena najpomembnejshih chlovekovih intelektualnih sposobnosti ne le zaradi nachina izrazhanja avtorjevih misli in obchutij, ampak tudi zaradi dojemanja gledalcev, saj terj a dolochene psiholoshke predstavne zmozhnosti. In ne nazadnje je slikarstvo zachetek pismenstva, saj se je prvo neverbalno obchevanje zachelo s slikami, ki so ponazarjale neko sporo chilo; od koder tod razvoj k bolj abstraktni uporabi znakov za zloge ali glasove; seveda si tudi o razvoju pisave niso vsi edini, kako naj bi potekalo, toda ne oziraje se na to, gre za »risanje«. Sledov neandertalca je veliko v zahodni, srednji in vzhodni Evropi, v severni Afriki in v velikem delu Azije; ker pa so ga prvich identificirali v dolini Neandertal pri Düsseldorfu v zahodni Nemchiji, kjer so odkopali lobanje in okostja, so po tem kraju poimenovali celotno vrsto. V nashi blizhini je leta 1899 Dragutin Gorjanovich-Kramberger, profesor na zagrebshki univerzi, nashel fosilne ostanke desetih neandertalcev v Krapini v Hrvashkem Zagorju v votlini Hushnjakov breg, zraven pa so nabrali she nekaj sto kosti izumrlih zhivali, iz chesar je bilo mogoche dolochiti ne le takratno zhivalstvo,

marveč tudi nachin prehranjevanja. Ni manjkalo tudi nekaj sto primerkov drobnega orodja iz starejshe kamene dobe, ki je rabilo temu prachloveku; to so ostri, toda kratki in široki kremenchevi odkrushki za strgala, nozhe, vrtala razlicnih, dasi she surovih oblik; in neandertalec je zhe poznal ogenj, hranil se je v prvi vrsti z zhivalskim mesom in s plodovi. Po rasti je bil majhen, s podolgovato lobanjo, poshevnim in nizkim chelom ter z mochno shtrelechimi ochesnimi loki in s krepko razvitimi deli obraza okrog cheljusti, toda z manjsho brado. Ker se leseni deli praviloma niso ohranili, razen delov kopij, bolj sklepajo, kje vse je uporabljal to gradivo.

V Posochju so v Divjih babah zhiveli v srednjem paleolitiku (starjesha kamena doba, mousterien) pred 115.000 in 35.000 leti, slednje je nizhja spodnja meja, ki jo obichajno slishimo, kdaj naj bi ta neandertalska chloveshka vrsta izumrla. Za njim (seveda ne gre za ostro lochnico, kot zhe recheno, sta obe vrsti zhiveli kar dolgo druga ob drugi, verjetno v konkurenchnih odnosih, vsaj glede lova in nabiralnistva) je nastopil Homo sapeins sapiens, anatomsko povsem sodoben chlovek, to je bilo v Evropi in Sloveniji obdobje poznega paleolitika pred 40.000 in 30.000. Poleg kamnitega orodja mu je prishla prav tudi kost, kar je videti na konicah kopij, zlasti znane so najdbe iz Potochke zijalke, a nashli so jih tudi v Divjih babah, in prav to je tisto, kar ohranja dvom, ali je to neandertalcheva zapushchina ali pa so bili jamski prebivalci prej eni in potem drugi. Sodobni chlovek je izpopolnil izdelavo kamnitega orodja in orozhja, njegovi kremenchevi odkrushki so dolgi in tanki, razlicnih velikosti, s katerimi je bilo mogoche natanchneshe delo. Prve najobsezhneshe in poglobljene raziskave tega obdobja so opravili na najdishchih v francoskem Aurignacu, zato obdobje poimenujejo aurignacien. Divje babe I sodijo v ta chas in so tudi najzanimivejsi del tega kompleksa, ki je hkrati najpomembneshe paleolitsko nahajalishche v celotnem predalpskem loku za obdobje pred 100.000 in 30.000 leti. V razlicnih plasteh so odkopali veliko kamnitega in koshchenega orodja, ostanke vech kot dvajsetih ognjishch ter na kupe zhivalskih kosti in zob, pretezhno jamskega medveda, ki se je pozimi zatekal v jame, kjer so ga lovci pokonchali in pojedli. Kostni so nalashch prelomljene, saj je bil mozek za takratne ljudi ne le poslastica, ampak tudi najizdatnejsha hrana. V jamskem okolju so nashli tudi ostanke tedanjega rastlinstva, kar je omogochilo obnoviti takratne podnebne razmere ledene dobe.

Pishchal so preslikali tudi z radiokarbonskim postopkom, tako da o starosti ni velikih dvomov. Vech polemik je bilo, ali so luknjice na kosti posledica namernega vrtanja ali le odtis zob kakshne zhivali, morebiti hijene ali kar jamskega medveda. Ker so natanchno mikroskopsko pregledali izvrtine, od katerih sta dve dobro ohranjeni, dve pa le delno, so postavili domnevo, da je neandertalec vrtal s kolkom enoletnega medvedka. Izkopali so ga dva metra pod tlemi zraven enega od ognjishch.

Vsekakor so neandertalci govorili, in che so dolga tisochetja zhiveli v stiku z danashnjim chlovekom, je povsem logichno sklepati, da je prihajalo ne le do sposojanja besed, ampak tudi do drugih jezikovnih kontaminacij. Tudi najhujshi sovrazhniki se

morajo kdaj pa kdaj pogovarjati, toda domnevati smemo, da med vrstama le niso bili zgolj napeti in sovražni odnosi. Morda jih je kdaj povezovala nuja za preživetje, tega si ni težko predstavljati v tistih trdih ledenodobnih chasih. Posamezne skupine lovcev so mogoče sklepale zahasna ali daljša zaveznishtva pri skupnem lovu ali drugih podvigih; ni izključeno, da je kdaj pa kdaj prevladalo racionalno spoznanje, da je manj shkode sodelovati, kakor pa se medsebojno pokončevati. A tudi bolj chloveshke, recimo, intimnejshe zadeve so zblizhevale dva spola ali morebiti otrochad, saj ne moremo pripisati primitivnemu chloveku, da je bil povsem brez chustev, pa najsi so bila ta she tako skromna in nerazvita.

Kako pa je klimatsko videti Evropa ob zadnji poledenitvi, v mlajšem pleistocenu? Pleistocen je geoloshka doba, ki se je zachela pred dvema milijonoma let in konchala pred deset tisoch leti, ko se je z neolitikom in ugodnejshimi podnebnimi razmerami zachel pravi razvoj sodobnega chloveka.

Povzeto po: *Atlas sveta*, Mladinska knjiga, Ljubljana, 1979, str. 24

Vidimo, da je bilo ob koncu pleistocena pred 25.000 leti kopno do sredine Jadranskega morja in ga je prekrival goz listavcev, v danšnjem Trzhashkem zalivu pa so rastli iglavci, prav tako tudi v Padski nizhini. Chrno morje in Kaspijsko morje sta takrat bili velikanski pleistocenski jezera, med seboj povezani severno od Kavkaza. Po vsej dolzhini ozemlja nekdanje Jugoslavije, prav tako vzdolzh Apeninskega polotoka in na pretezhnem delu centralne ter severne Evrope je bila tundra. Po Panonski nizhini se je raztezala stepe s puščavo, povezana z obshirnimi vzhodnimi stepami nad Chrnim

morjem in Kaspijskim morjem, kar je omogočalo tako zhivalim kakor ljudem gibanje po dokaj ugodnem terenu. Očitno je bil pretežni del priobalnega ozemlja Sredozemlja primeren za zhivljenje, medtem ko so v notranjosti Evrope vladale tezhje razmere.

Temu klimatsko surovemu obdobju je po neolitiku sledil mezolitik, srednja kamena doba, nekako med 8.000 in 5.000 pr.n.sht., ko je bilo podnebje skoraj enako danashnjemu, s tem, da najnovejsa raziskovanja opozarjajo na verjetnost, da je prishlo okoli 3000 pr.n.sht. do ponovne zahasne ohladitve, kar je povzročilo dolocene premike ljudstev, katerih obseg in posledice pa nam niso povsem jasne. Glede datacij posameznih obdobij obstajajo med strokovnjaki razlike; zlasti glede mezolitika, ki ga nekateri pogojno ali sploh ne uposhtevajo. Zvechine shteje neolitik od 10.000 let pr.n.sht., mezolitik pa potiskajo bolj proti koncu paleolitika. Ledena doba se je konchala, postajalo je chedalje topleje, toda obenem vse tezhje za chloveka, ki ga je umikanje velike zverjadi proti severu ali celo njeno iztrebljenje zaradi pretiranega lova postavilo pred nove izzive, moral je iznajti nove nachine pridobivanja hrane, dolgotrajno sledenje tropom zhivali in vrachanje na juzhnejsha izhodishcha ali pa postopno selitev z družhinami vred proti severu. Toda mesa je bilo vedno manj, treba je bilo posechi po manjsi divjadi in pticah, iznajti lov z zankami in pastmi, saj je bilo treba naloviti vechje shtevilo zhivali, to je jemalo vech chasa in terjalo vechji napor, jesti je bilo treba tudi hrano, ki dotlej ni bila v navadi: ribe, mehkuzhce ipd. In ne nazadnje rastline in njihove plodove. Postopoma in pochasi so se kopichila spoznanja in izkushnje o zhivinoreji in poljedelstvu. Chloveku se je pridruzhil pes. Obdelavo kamna je izpopolnil. Zakaj je iz tega obdobja toliko chlovekovih bivalishch v srednjem hribovju, ni povsem jasno. Nekateri menijo, da so se takrat ledeniki zhe toliko otalili, da so bile zhe tudi nizhje gore kopne in je chlovek pach shel za plenom. Drugi pravijo, da so v alpskih dolinah she ostali tisocholetni ledeniki (eden takih poslednjih je bil v zatrepu za vasjo Volche pri Tolminu) in se je prej stopil led po strmalih, zato je bilo chloveku tam na voljo znosnejshe okolje. Nenavadno je, da v nashih krajih za zdaj ni veliko najdb iz tega obdobja! Nekaj so nashli na poboehjih Krna pri planini Kashina ter pod Mrzlim vrhom ob stajah Pretovch, s chimer je vzplamtelo upanje, da bo morda she kaj sledilo. Obakrat je prishlo na dan ne prav dobro obdelano kamnito orodje iz domachega kremena, ki pa mu niso mogli dolochiti natanchnejshe starosti. Arehologi pravijo, da je bilo doslej premalo raziskav!

In konchno smo na prehodu iz kamene dobe v bronasto dobo, ki jo imenujejo doba prave revolucije, cheprav celotni neolitik 10.000 let pr.n.sht. oznachujejo s pojmom "neolitska revolucija", ki je prinesla razvoj poljedelstva in metalurgijo. Zachela se je doba hitrega kulturnega vzpona chloveshtva. V neolitiku med 7. in 3. tisocholetjem pr.n.sht. se je razmahnilo udomachevanje zhivali (poleg psa she drobnica, govedo in svinje), veliko vechji donos zhita in jechmena ter strochnic (graha, boba) je omogochal shranjevanje vishkov hrane. Izpopolnilo se je loncharstvo, kamnito orodje je zglajeno

in lepo oblikovano. Tudi za ta čas imamo kaj malo pokazati v Posočju, saj gre le za posamichne najdbe. Tudi tej skromni beri naj bi botrovala le nezadostna raziskanost ozemlja.

In naposled bakrena in bronasta doba. Najstarejše slovenske najdbe, sekire, izvirajo iz 5. tisočletja pr.n.sht., medtem ko se je obdelava bakra tod razširila v 3. tisočletju pr.n.sht. Surovino za to so zhe tedaj chrpali nad Cerknim, v Shebreljah in Sovodnjah. Toda neolitska nahajalishcha so osredotočena ob spodnjem toku reke Vipave, torej zhe na ravnini, kjer se je mogoche tudi preprichati, da je ves ta čas she vedno prevladujoch kamen tudi pri obdelavi kovin. Bronasta doba se je raztegnila do 2. tisočletja pr.n.sht., ko se zachne v srednji bronasti dobi med 1550 in 1300 pr.n.sht. na Krasu in v Istri obdobje gradishch, kashtelirjev, ki traja vse do zhelezne dobe 500 pr.n.sht. Celotno to obdobje pa je she najbolj predmet zholčnih razprav, katerih osrednja tema je preseljevanje ljudstev, vdori z vzhoda itd., kar naj bi potrjeval spremenjen nachin pokopa in upepeljevanje, kasneje razširjeno po vsej Evropi od Chrnega morja do Atlantika.

V bronasti dobi so naseljevali predvsem vrhove vzpetin in se obdajali z utrjenimi obzidji, to je znachilno predvsem za Istro in Kras, medtem ko je notranjost – Posočje, Benechijo in Furlanijo – mogoche jemati kot razširjeni prostor tega pojava. Za pososhka gradishcha je znachilna prilagojena tehnika obrambnih polozhajev, saj so mogli izbirati take lege, kjer je dajala naravna oblikovanost s strmimi pobočji, stenami in prepadi sama po sebi zadostno varnost in je bilo potrebno utrjevati le dostopne poti ali kvechjemu eno stran gradishcha. V spodnjem Posočju so najznachilnejsha gradishcha na Vipavskem, zlasti pod Nanosom, kjer vodijo poti proti prelazu Razdrto, podobno je pod Chavnom proti prelazu na Colu, koder je tudi kasneje vodila slovita rimska cesta prek Hrushice – *Ad Pirum* in naprej do *Emone*. In ne nazadnje je celotno juzhno pobočje Trnovske planote posejano z lokacijami, ki prichajo, da so se she dolgo v srednji vek (tudi v chasu vdorov Turkov) tja zatekali ljudje, ko so po dolini divjale vojske. Na drugi strani pa se zachenjajo obronki in sam Kras, kjer je prav tako obilica arheoloshkih tochk, od katerih so nekatere she povsem neraziskane.

V nadaljevanju: *Megaliti, gradishcha – kashtelirji*

Iz zgodovinskega spomina

Branko J. Hribovšek

IMENI *RAETIA* IN *SCHWYZ*

Imeni ***Raetia*** in ***Schwyz*** izhajata iz prvobitnih verstev. Ime ***Raetia*** izhaja iz kulta Velike Matere in ime ***Schwyz*** iz kultov svetlobe – sonca, meseca in zvezd. Sredishche svetlobnih kultov je bila kotlina Schwyza, ki je tvorila z okolishkimi gorami velikanski naravni »Stonehenge«. Iz imena ***Raetia*** je izpeljano tudi ime ***Germani***.

V tem delu bomo raziskali prvobitni pomen obeh imen. Jezikoslovne podatke, ki so bili doslej sistematično in kategorično, namerno ali pa iz neznanja izpushčeni, bomo posebej uposhtevali.

Obe imeni sta bili pogosto etimoloshko raziskovani. Razlage so bile odsev znanja – tako jezikoslovnega kakor tudi zgodovinskega – njihovih dobe. Pokazali bomo, da so dosedanje razlage nezadostne in bomo nashe podprli z najnovejšimi zgodovinskimi odkritji. Metode glasovnih premikov ne bomo uporabljali in tako bomo zapustili tudi dosedanje jezikoslovne meje. Imen ne bomo prevajali. Poslovenjena imena bomo uporabili samo, če ne bodo pripeljala do zmot. Latinska imena pa bomo uporabili v izvorni obliki.

Osnove in metoda

Z zgodovinskega vidika bomo uposhtevali paleolitsko teorijo kontinuitete izvora Indoevropcejev [1]. Ta teorija je v shiršem smislu in brez protislovja odpravila probleme izvora in razvoja Indoevropcejev – probleme, ki so tezhili vse dosedanje predpostavke [2]. Za nas so vazhne naslednje ugotovitve:

- Sedanji narodi zhive na področjih, na katerih so se razvijali od paleolitske dobe. Izjeme so razmeroma manjši kasnejši premiki; vechinoma na mejnih področjih. Tako področje so Alpe, kjer se srečujejo vse velike indoevropske jezikovne družine.
- *Ohranitev* je jezikovni zakon in sprememba je izjema.
- V Evropi sta indoevropska in ugrofinska jezikovna družina navzochi od paleolitske dobe.
- Praslovanska jezikovna osnova je bila v Evropi obsezna in navzocha vse od paleolitskih zacetkov.
- Prakelti in Pragermani so bili potomci ribishkih kultur, ki so se bile razshirile od zahoda proti vzhodu.

Glasovni premik je bil zelo uspesen v jezikoslovnem raziskovanju razvoja indoevropskih korenov, vendar pa je pogosto zmoten zaradi neprilagodljive sheme [3]. Na ta nachin le sami zgradimo besedne korene in so torej umetni. Temu se bomo v

nashem delu izognili. Prav tako ne bo imel za nas posebne veljave niti pojem razlike med besedo, besedno podstavo in besednim korenem.

Nasprotno pa so sanskrt, slovenshchina, angleshchina, nemshchina itd. »resnichni«, obstojajoči jeziki. Sanskrt je star nekaj tisočletij in je zaradi tega najbolj podoben domnevni indoevropski jezik ali prajezikom. Dokazano je, da je slovenshchina zelo stara [4,5] in da si s sanskrtom deli pogosto v skoraj isti ali rahlo spremenjeni obliki veliko besed (odvisno od vira do 30% [6]) s skoraj istim ali podobnim pomenom. Slovenshchino lahko zato uporabimo kot »merilo« ali pa »vzorec« za razvoj neke besede in njenega pomena. Pomena slovenshchine pri pojasnjevanju alpskih krajevnih imen ne moremo zanikati [6]. Sicer pa bo za nas odločilna skupna indoevropska dedishchina. Iskali bomo besedne korene, njihove ustrezne pomene kakor tudi pomen njihovih zloženk v sanskrtu ter pomen slovenskih sorodnic in njihovih miselnih povezav. Podali bomo nekaj nemshkih sorodnic, prevodov v angleshchino in ob priložnosti tudi v nemshchino. Popazili bomo na možnost spremembe pomena z enakozvočnicami ali napachnega pomena zaradi blizuzvočnic kakor tudi na primere sopomenk, ki so bile zaradi tega mogoče napachno prevedene.

Nadalje bomo upoštevati tudi stalnost imen. Celotna naša osebna imena lahko sledimo brez posebnega navora skozi stoletja ali celo tisočletja. Pri imenih so glasovne spremembe manj izrazite kot pri navadnih besedah. Beseda, ki postane ime, izgubi svoj vsebinski pomen ali veljavo – uporabljamo jo za oznako nečesa posameznega kljub temu, da mogoče obstaja v vseh primerkih (npr. vseh oseb z istim imenom) – in to samo v razmerju do oznachenega. Največ glasovnih sprememb povzroča prevzem imena v tuj jezik. To je posebej znachilno za imena krajev. Zaradi tega so glasovna pravila za imena manj uporabna, mogoče celo popolnoma neprimerna. Imena ostanejo vechinoma podobna svojemu izvoru.

Najstarejshe različice imena *Raetia*

Reitija ali Rehtia — je ime venetske boginje; odvisno od razlag chrk ali znakov v napisih na glinenih ploshchicah. Nekateri jezikoslovci jih razlagajo kot ***shajnatej reitijai*** (dajalnik; *sjajni Rejtiji*) [6], ali ***sahnateh rehtiih*** (*ozdravljujoča Rehtia*) [7]; atestinske ploshchice ES 64, Este [Ateste], tavolette alfabetiche, 5. in 6. stoletje pr. Kr., Rimljani so jo latinizirali kot ***Rectia***.

Raeticam (prid.), Raetes, in Retico — raetsko [vino], Reti, in ime gore, lat. po Marcus Porcius Cato Maior (234-149 pr. Kr.), Polybios iz Megalopolisa (2. stol. pr. Kr.), Marcus Tullius Cicero (106-43 pr. Kr.), Marcus Iunianus Iustinus (2. stol.), Pompeius Trogus (1. stol. pr. Kr.), Quintus Horatius Flaccus (65-8 pr. Kr.), Strabon od Amaseie (63 pr. Kr. - 20), Titus Livius, Publius Ovidius Naso (43 pr. Kr. - 18), Plinius Secundus Maior (23 - 79), Pomponius Mela (43), primerjaj pregled v [8].

Raetia (Rhaetia) — ime rimske province; prvokrat omenjeno pri Marcusu Velleiusu Paterculusu [9], pribl 19 pr. Kr.

Raetovarii, Raetobarii — alemansko pleme [10] na Bavarskem, očitno posmehljivo ime, ki pomeni retski barbari ali bedaki (lat. *vari* – bedak, butec).

Retra, Rhetra, Rethra — ime luzhishkega svetishcha (Luzhica, Lausitz), posvečenega boginji Zhivi, boginji plodnosti in pomladi. Cesar Otto I. je pozhal Retro (955), o tem poročajo kronisti Thitmar von Merseburg (1008-1018) [11], Adam von Bremen in Helmond.

V retskih napisih, ki jih hranijo v muzeju v Estah, se nahajajo naslednje besede:

RITANIM, RITAL, RITIEI, REITEMU, RITIEM, RITAMNE

Prevedene so kot spreganje glagola loviti in – **REITEMU** – lovcu (daj.) [6]. Napisu so vrezani na jelenove rogove, kar potrjuje pravilnost prevoda. Vsekakor pa je dovoljena domneva, čeprav malo verjetna, da je morda beseda **REITE(MU)** retska samooznaka, ki nima nichesar skupnega z lovom. Napis ne bi bil s tem manj jasen ali vazhen, mogoče bi bil celo bolj pomemben. Sicer pa za nashe nadaljnje razlage to ni pomembno.

Sedanja imena

- Rätia, Rhaetia, Raetia** — po latinskem izvirniku domovina Retoromanov v Graubündnu,
Räticon — gorska skupina v vzhodnih Alpah,
Resia, Reschen — vas na reschenskem prehodu na južnem Tirolskem,
Rezija, Resia (it) — ali »rezijska Slovenija«, dolina in potok v Italiji, ki meji na Slovenijo v Julijcih, domovina rezijskih Slovencev,
Retra — ime antichnega slovanskega svetishcha, ki se je nekoč nahajalo v dezheli Mecklenburg-Vorpommern (Pomorjansko) v Nemčiji,
Ries [Nördlinger] — pokrajina na Bavarskem, baje poimenovana po Raetovariih.

Ta imena so prezhivela velika zgodovinska obdobja, med sabo so razmeroma oddaljena v zgodovinskem in v zemljepisnem smislu. Toda niso po naključju enaka ali podobna, kakor tudi niso neodvisna, temveč imajo isto poreklo.

Kaj podpira to trditev?

– **Reitija** je bila venetska boginja – Veneti (Venedi, Venethi, Venadi ali Ouenedai – omenjajo jih Plinius starejši, Tacitus in Ptolomeus iz Aleksandrije) so zhiveli od severne Italije do Baltika, od Bretanje do Chrnega morja [6], in to dejstvo pojasnjuje zemljepisno razširjenost imena.

– **Reti**, Rimljani so jih oznachevali kot etrushchanske potomce, kot »narod« ali »pleme« istega jezika. S tem so jih postavili v venetsko dezhelo, ker so bili Veneti severni sosedje Etrushchanov – in ta venetska zveza je danes priznana.

– Rimljani so prevzeli ime **Raetes** od skupine sosednjih narodov in so ga obdržali.

– Ime **Raetes** zelo verjetno izhaja iz samooznake.

– Provinca **Raetia** (*Prima* in *Secunda*) je bila skozi stoletja del rimskega imperija [8]; ime (*Prima*) je nadomestilo shele v poznem srednjem veku ime Graubünden – tako si nepretrgoma sledijo imena **Raetia, Rätia** ali **Rhaetia**.

– Ime **Rezija** ali **Resia** izhaja iz rimske **Raetie** – dolina, potok in vas, vse to se nahaja na mejah (na alpskih prehodih).

– Potomci Venetov so Slovani [6], tako polabski Slovani kakor tudi Slovenci – iz tega sledi tudi neprekinjenost imena **Retra**, **Rezija** ali **Resia**.

– Venetska **Reitija** izhaja iz časov pred rimskim imperijem in ta ni nikdar segal do Pomorjanskega, pokrajine, ki je prvotno imela slovanske prebivalce. Rimljani niso imeli kulta **Reijtije** in ga tudi niso shirili. Bogove so prirejali lastnemu panteonu in jim dajali latinska imena. Za **Reitijo** niso imeli lastnega »ustreznega« boga in so zato ime latinizirali v **Rectio**.

– Indoevropsko poreklo poganskih ver in kultov potrjuje skupni izvor obeh kultov, kulta **Reitije** in kulta **Retre-Zhive**. **Reitija** je zelo staro izvirno božhanstvo, enako tudi **Retra-Zhiva**. Oba kulta sta dejansko istovetna [6]. Skozi stoletja je kult **Reitije** postal kult **Zhive**, ime **Retra** pa je ostalo bolj kot ime svetishcha.

Kaj pa govori proti?

– Znanstveniki si niso edini o poreklu Retov [6]. Domnevajo indoevropsko poreklo ali pa indoeuropeizacijo zaradi keltske asimilacije. Trdijo, da so Reti različna plemena [8], ki so jih Rimljani imenovali s skupnim imenom.

– Imena, che je predindoevropsko, ni mogoče razlozhati.

– Potomci Venetov niso Slovani [2]; ime nekega starejšega naroda so sosedje uporabili za Slovane (razlaga na osnovi teorije o selitvi narodov).

– Reti so bili samo neko lokalno pleme, imeni **Rezija** in **Resia** (kakor tudi »germanizirana« imena) sta skupnega porekla, luzhishka **Retra** pa je samo naključje.

– Kako so se Reti imenovali sami, ni znano. Razlage so nesmiselne, che je ime tujega porekla.

– Rimljani so trdili, da so Reti dobili ime po svojem vodji **Raetusu** [8].

Reti kot "narod"

V kronikah antičnih piscev povzročajo navidezno največjo zmeshnjavo protislovja v zvezi z retskimi sorodniki. Iz tega sledi, da so se bili Reti zagotovo "etnično" bistveno razlikovali od Rimljanov in Grkov [12].

Celotna problematika retskih »sorodnikov« in temu ustreznih »narodov« v antični literaturi vodi, površno gledano, le k nasprotujochima si reshitvama: ali antični avtorji niso imeli o njih nikakršnih zanesljivih podatkov in so bolj ugibali ali pa so imeli vsi prav.

Druga možnost velja le v primeru, che je bila opazna povezanost med »narodi«, ki so jih shteli za retske sorodnike. Vsi ti »narodi« so zhiveli v različnih, obseznih pokrajinah, zato očitno ostane le jezikovna sorodnost, ki so jo lahko slišali drugache govorechi Italiki in Grki. To postavko je podal in potrdil zhe Jordanes (okrog 551) [13], ki je Liburne, Rete in Venete imel za Ilirce, Slovane (Sclavini) in Ante pa za Venete, torej tudi za

Illirce. Njegov sodobnik Jona Bobbiensis (543-615) je poročal enako – Veneti se imenujejo tudi Slovani (Sclavi) [14]. Iz tega lahko sklepamo, da je v antiki »etnično« dokaj izenacheno prebivalstvo zelo dolgo bivalo na razsežnem področju, točno tako, kot sledi iz teorije paleolitske kontinuitete.

Ob mnogih »narodih« (razprava o definiciji naroda, etnične skupine itd. je zunaj meja nashega dela, zato uporabljamo preproste, ne popolnoma razjasnjene pojme), ki jih nashtevajo antichni avtorji, moramo uposhtevati, da drugo reshitev podpirajo she naslednja dejstva:

- Mnoge »narode« so navajali v zelo dolgem obdobju.
- Antichni avtorji so imeli zelo omejene podatke drug o drugem, podobno velja tudi za njihova dela.
- Gostota prebivalstva je bila tako nizka, da je vsak »narod« shtel največ nekaj tisoč dush [15].
- Pravzaprav imamo opravka le z nekoliko družinskih zvez, mogoche največ z nekaj plemeni in ne z narodi, ki naj bi imeli različne jezike.
- »Politichne« stranke so dejansko sestavljali razbojniki, plenilci in oborozhene tolpe; to so bili pogosto »etnichni« tujci, ki so gospodarili nad prebivalstvom kot »elita«, podjarmljeni »narod« pa so poimenovali po teh gospodarjih.
- Antichni avtorji so pogosto razshirili etnično ime dalech chez dejanske meje, kakor pochnejo tudi she sedANJI zgodovinarji v sluzhbi svojih gospodarjev.
- Antichni avtorji so bili chlani »elit«.

Zato bomo ostali pri Venetih in njihovih sorodnikih Retih, pri tem dokazanem prebivalstvu velikega dela antichne »divje« Evrope.

Ime *Raetia* – trenutno veljavne postavke

Trenutno priznana etimologija imena *Raetia* domneva, da je keltska beseda *rajt* ali *rait*, ki pomeni *gorsko dezhelo*, koren imena [16]. Reti naj bi bili gorski prebivalci, ki zhivijo predvsem od zhivinoreje. To seveda nasprotuje dejstvu, da so plug izumili Reti – k temu se bomo vrnili kasneje. Nasprotno lahko sklepamo tudi iz rimskih porochil, ki hvalijo visoko kakovost retskih vin. Obe dejstvi dokazujeta, da so Reti imeli visoko razvito poljedelstvo. Rimski avtorji tudi porochajo, da so Galci pregnali Rete v gore, kjer so jih, kot pravijo sedANJI zgodovinarji, kasneje asimilirali Kelti [8]. Keltska etimologija imena je zato protislovnA sama sebi.

V Strabonovem porochilu o Paflagoniji sta med nashtetimi imeni tudi *Aeniates* in *Rhatotes*. Obe naj bi bili vzporednici imen *Rhaetia* in *Aenus* (Inn). Ime *Rhaetia* naj bi izviralA iz akadskega *ratum*, aramejskega *rahat* (reka, vodni tok) [17]. Tudi slovenski *rahot*, *grohot* je pogosto hidronim, npr. *Rohot*, *Rohat* itd. [18]. O zavrzheni domnevi semitskega porekla Retov glej [8].

Te etimologije domnevajo, da je ime **Raetia** prvobitno toponim. Reti naj bi bili tako rekoch poimenovani po njihovi domovini. To bi tudi pomenilo, da gre za tuje poimenovanje, čeprav po lastnem imenu njihove retske domovine.

Ime **Raetia** – najstarejši primeri

Najstarejshe sporočeno ime je **Reitija** in zadnje je **Retra**. Obe različici sta ženski in se nanashata na boginjo, ki so jo chastili Veneti in zato zagotovo tudi Reti, pa tudi luzhishka plemena v svetishchu **Retri** kot boginjo **Zhivo**. Luzhishka boginja je bila po porochilih dejansko boginja plodnosti [11].

Uposhtevajoch podzavestne psihichne arhetipe [19] in najstarejshe verske predstave, je bil kult Velike Matere kot simbol plodnosti in prvobitne roditeljice vsesploshen. Velika Mati je lahko dobrohotna kot tudi unichevalna, njej pripada zemlja z obdelanimi polji, ona prezhivlja, shchiti in je Pramati chloveshtva. **Reitijo** lahko brez dvoma poistovetimo z dobrohotno Veliko Materjo, z arhetipom v Neumannovem smislu [19].

Ime **Raetia** – sorodne besede

Kje lahko zachnemo?

Najbolj zanesljivo je, che uposhtevamo ime **Reitija** z napisov iz Est [6] kot najblizhje izvirnemu imenu, in da je bila **Reitija** Velika Mati, boginja plodnosti, roditeljica, zashchitnica in rednica.

Za pojasnitev bomo izbrali nekaj besed, njihove sorodnice – glasovne in pomenske – kakor tudi njihov pomen v sanskrtu.

Uposhtevali bomo naslednje podobne besedne korene [20]:

raj, rat, ret, rod, rja, rt

Najbolj zanimiv je seveda **ret**. V sanskrtskem slovarju najdemo [21]:

reta, retra — seme

Ostale besede (ne bomo jih posamezno nashtevali; glej sanskrtski slovar), ki vsebujejo isti koren, imajo pomen: zaploditi, oploditi, spocheti potomstvo itd.

V primeri z **Reitija** imamo slovenska glagola – **rediti** in **roditi**. Iz njiju izhajajoche besede **reja**, ***redilja**, ***rodilja** [24] so pomensko in glasovno zelo podobne imenu **Reitija**. Tudi besede **reta**, **rejta**, **resheto** (sito) – kot orodje za lochitev semena od otrob – in **resa** lahko razlagamo s sanskrtskim korenem **reta**.

Primerjajmo she nekaj besed (glasovne veljave zapisa glej v [21]), ob katerih navajamo tudi angleshke prevode.

Te besede nashtevamo, da bi pokazali she globljo pomensko sorodnost s prej omenjenim korenem. Vse verjetno izhajajo iz neke prabesede, iz prvobitnega pojma o rojstvu, ploditvi, plodnosti, potomstvu, razmnozhevanju ipd.

sanskrt	slovensko	prevod iz slovenshchine	prevod iz sanskrta
prajan	<i>rojen</i>	to be born	to be born, produced, begotten etc. <i>rojen, narejen, spočet, itd.</i>
rata	<i>[imeti] rad</i>	to be fond of (nem. gern haben)	to like, to be fond of, pleased, amused, gratified; fond or enamored of, devoted or attached or addicted or disposed; <i>imeti rad, zadovoljen, hvalezhen,</i> <i>zaljubljen, odvisen, razpolozhen k ...</i>
rodha	<i>roditi</i>	to bear (nem. gebären)	to bear, sprouting, growing; <i>roditi, brsteti, rasti</i>
sRjati	<i>reja</i>	breeding	breeding, create, produce, beget, make; <i>narediti, reja, proizvajati, spočeti,</i>
SRSTi	<i>rasti</i>	to grow	to grow production, procreation, creation; <i>razmnozhevanje, stvarjenjerasti, proizvajati.</i>

Razlage

Koren imena Velike Matere **Reitije** je sanskrska beseda za seme. Plod Velike Matere je tudi njeno seme, so njeni potomci, njeni otroci in tako tudi njen »narod« ter njeni chastilci – Reti. To vodi k razlagi:

Reti - potomci ?

Reti - **Reitijini chastilci** ?

Prvo poimenovanje zveni kot samooznaka. **Reitijini chastilci** je bolj podobno tujemu poimenovanju, z morebitno izjemo v smislu **pravih vernikov Reitije**. To poimenovanje delno podpira dejstvo, da se ime prvotno pojavlja v venetskih napisih in da so bili Veneti blizhji sorodniki Retov. Veneti so morda imeli, mogoče zaradi etruschanskega vpliva – kakor tudi kasneje Rimljani – bolj razvite verske pojme kot Reti. **Reitijini chastilci** lahko potem razlagamo kot *pravoverni*, kot *ortodoksni*.

Zato lahko postavimo naslednja para simbolichnih vprashanj:

Reti - potomci ?

Reti - pravoverni ?

(bolj povezano s samooznako)

Reti - **Reitijini potomci** ?

Reti - **Reitijini chastilci** ?

(bolj povezano s tujo oznako)

Latinske besede [25,26]

latinsko	prevod
germen -inis	zarodek, poganjek, sorodnik
germino -are	poganjati, brsteti

Ime **Germani** je možno razlagati kot latinski prevod imena *Reti, potomci*. Taka razlaga je tudi zemljepisno upravichena – **Germani** je bil skupen naziv za prebivalstvo vzhodno od Rena [25,27,28]. Tako dobimo jasen odgovor na vprashanje o izvoru [27,28]

imena **Germani**. Ironija zgodovine je, da je izvor imena **Germani** tuji naziv za prebivalce praslovanskega porekla [29].

Iz sanskrtskega korena [21]:

sanskrt	slovensko	prevod iz slovenshchine	prevod iz sanskrta
reT	<i>rechi</i>	to say	to say, to speak, to ask, request
	[govoriti]	(nem. sagen)	<i>rechi, govoriti, vprashati, zahtevati</i>

sledi:

Reti - govorechi ?

Gornji primer ima globlji pomen, kot pa je videti na prvi pogled. Pojavlja se v različnih oblikah.

Glagolu govoriti ustreza vseslovanski glagol **sloviti**. Danes velja, da je iz tega glagola nastalo ime **Slovani**. Zelo verjetno pa je ravno nasprotno – sloviti – **slovansko govorechi** – izhaja iz glagola **slaviti** kot samooznaka **Slaveni**. Izvirni pomen naj bi tako bil **pravoverni** [30]. Sodobna vzporednica je *pravoslavni – ortodoksni*.

Ime **Deutsch** in nemški glagol **deuten** (tolmachiti, razlozhiti) [31] imata isti koren, katerega izvirni pomen je *vsí* ali pa *ljudje*. Ali lahko ime **Deutsch** razlagamo kot *razumljivo govorechi*? Razlozhiti, tolmachiti pomeni *napraviti vsem razumljivo* ali v moderni nemshchini “*völkisch machen*” [32]. Za Slovane so – **Nemci** – nemi.

V rezijskem narechju najdemo (rezijsko) [33]:

rezijsko	slov. narečno	slovensko	angleshko
rumunit	<i>romonit</i>	<i>govoriti</i>	to speak

Sanskrtski koren [21]:

sanskrt	slovensko	prevod iz slovenshchine	prevod iz sanskrta
ru	<i>rukati,</i> <i>[rjuti, rjoveti]</i>	to roar	to roar, bellow, howl, yelp, cry aloud; <i>rjoveti, lajati, tuliti, bevscati, glasno krichati</i>

Ru velja kot koren besede *rumoritd.* in tako tudi glagola **rumunit**. V skladu s prejšnjimi primeri je možna tudi drugachna razlaga:

Rimljani (Romani) – so **romansko govorechi**, to je tisti, ki **romonijo**. Ta beseda je bila mogoče novo nadomestilo za istopomensko besedo *sloviti*. Ta zamenjava je mogoče posledica rimskega vpliva, nadomestilo za glagol *govoriti*, kakor so ga uporabljali v shiršem smislu.

Pompeus Trogus, Marc Iunianus Iustinus in Titus Livius so imeli Rete za etrushchanske potomce [8]. Primeri nekaj etrushchanskih besed [34]:

etrushchansko	slovensko	prevod iz slovenshchine	prevod iz sanskrta
rath,	<i>rech, stvar</i>	thing, matter, (case)	sacred thing <i>sveta rech (zadeva)</i>
ratum (latinizirano?)		according to law (adj)	<i>v skladu z zakonom</i>

So te besede tudi povezane z imenom **Raetia**? Boginja **Reitija**, sveta, vsa svetost izhaja iz nje in ona je tudi zakon – taka razlaga je možna. Dalje sledi:

Reti - tisti, ki zhivijo v skladu s svetim zakonom ?

kar ustreza **pravovernim**.

She nekaj o Etrushchanih:

Etrushchanska [35] samooznaka je bila **Rasna, Rasenna** ali **Raseni** [6,36]. Ime naj bi izhajalo iz imena nekega poglavarja. Koren **ras-** v imenu **Rasenna**, akadsko **rashu** pomeni *poglavar, vodja* ali *poveljujochi*. V etrushchanskih napisih naj bi koren **ras-** tudi pomenil *poveljujochi* ali *vodja* [17,18].

Kljub temu domnevamo indoevropsko poreklo imena.

Sanskrtski koren [21]:

sanskrt	slovensko	prevod iz slovenshchine	prevod iz sanskrta
ras, rAs,	<i>hreshchati,</i>	to creak, to chatter,	roar, yell, cry, sound
rAsa, rasana	<i>ragljati, rezhati</i>	to scold	<i>rjovenje, krik, glas</i>

Poglejmo she podobne korene v Sanskrtu:

sanskrt	slovensko	prevod iz slovenshchine	prevod iz sanskrta
ras, rasA,	<i>rosa, rositi</i>	dew, soft rain	liquid or fluid (body), essence,
rasanA, rasana			marrow, the tongue (as the organ of taste), taste, flavor; <i>tekochina ... jezik</i>

Skoraj enakozvochna asociativna zveza jezika z glasom je očitna: **Raseni – tisti ki tvorijo glasove z jezikom** – to je **govorechi**. Morda kot zamenjava za vodjo, mogoče tudi kot – poglavar, ki ima besedo, ki govori v imenu vseh?

Za sklep o govorjenju in reku v poimenovanju »narodov« omenimo she, da grški **barbar** (barbaros), tj. Negrk, tujec, divjak itd. [37,38]), pomeni **blebetajoch** – in podobno je bil **Tatar** za Mongole – **jecljach** [25].

In za sedaj she zadnja različica:

V skladu z galskim jezikom naj bi bil pomen imena **Veneti – priljubljeni**. To ustreza korenu **ven** v sanskrtu [21, 25], kar nas spomni na prej omenjeno besedo v sanskrtu – **rata** ([imeti] rad) [21]. Iz tega bi sledilo:

Reti - priljubljeni ?

Izvor imen kazhe, da razlikovanje na *sebe, svojo družino, nashe sorodnike, nash rod, nashe pleme* in na *ljudi, ki jih razumemo* ali pa *ne, ki so iste vere* ali pa *ne*, obstaja od prazachetkov, in to lahko izsledimo iz imen. Tezhko je ugotoviti, katero ime je samooznaka, katero je tuja oznaka in katero od njiju je ostalo ohranjeno v zgodovini. Zelo verjetno so samooznake najbolj dolgozhivecha imena. Druga se lahko takoj izgubijo z zgodovinskimi preobraty. Ime **Raetia** je ostalo ohranjeno tisočletja, ime **Germani** pa se je izgubilo s propadom rimskega imperija [39].

Pomenske vzporednice, miselne povezanke, delno sopomenke:

govorechi, rumunit, sloviti, deuten

in protipomenke:

Nemec, Barbar (blebetach), **Tatar** (jecljach) –

so jasno razvidne. Poimenovanje **tisti, ki živijo v skladu s svetim zakonom** lahko razlagamo kot **pravoverni** ali kot **ljudje prave vere**. To je tudi vzporednica v poimenovanju in je pravzaprav konvergenca pojmov v imenu. Poimenovanje **priljubljeni** lahko razlagamo v smislu **prijatelji, znanci** kot nasprotje **sovražniku, tuju**. V tem primeru pa je verjetno le naključje.

Ime *Raetia* – sklep

Ime **Raetia** najbolj verjetno izhaja iz imena boginje **Reitije**, ki je boginja plodnosti, simbol rodovitnosti. Razlichica z govorechimi in podobno pravzaprav ni dejanska alternativa. Zaradi stikov s tuje govorechimi je morda samo dodatna lastna oznaka. Z nashtetimi vzporednicami lahko to oznako shtejemo kot vsesplošno – je prapojem lastne oznake – oznake, ki zapushcha področje plemena in obsezhe tudi »etnichne« sorodnike dalech stran.

Tako lahko sklenemo, da je pokrajina **Raetia** poimenovana po Retih, ime **Reti** pa izvira iz imena boginje **Reitije** v smislu **potomci – rod**, to danes imenujemo **narod**, torej kar je bilo **narajeno**.

Dodatno o retski dedishchini

Kako razlagamo slovensko **ralo, plug** in **orati**? Dosedanja razlage kazhejo prvobitno in primerno simbolichno, s sejanjem pa tudi dejansko oplojevanje prsti. Primerjajmo tudi besedo **ratar**; toda ne hrvashki ali srbski **rat, ratnik**, ki sta sorodna sanskrtskemu korenu **rti** (napad) [6,21]. Slovensko **[iz]ruti, ruvati, rovati**; iz tega izhajajochi besedi **rovte** (shvicarski **Rüti**) in **rune** nista ali pa sta manj sorodni prej omenjenemu.

Plinij Starejsi poroča, da so Reti izumili plug. Latinizirana retska beseda je **ploum, plovum**. Zelo verjetno je to edina retska beseda, che ne uposhtevamo latinizacije, katere pomen ni sporen.

Osnova je sanskrtska beseda [21]:

sanskrt	slovensko	prevod iz slovenshchine	prevod iz sanskrta
plava	<i>plava plavati</i>	[he, she, it] swims to swim	swimming;
	<i>pluti, ploviti</i>	to swim [boat], to float	<i>plavajoch</i>

Pluzhno rezilo je kot **plavut**, ki **pluje** ali **pluzhi** skozi prst in pushcha **brazdo** kakor **plovilo** za seboj. Sorodnost z besedo **polje** bi bila mozhna.

Poglejmo she, kako je z Nördlingerovim **Riesom**. Sanskrtski koren [21]:

sanskrt	slovensko	prevod iz slovenshchine	prevod iz sanskrta
ris	<i>rezati</i>	to cut	to injure, hurt, harm, destroy, ruin
	<i>risati</i>	to draw	<i>raniti, poshkodovati, unichiti</i>
	<i>risba</i>	drawing	
	<i>ris</i>	magic circle	

Iz tega izhaja tudi nemshki **ritzen, Ritze, reissen** (zarezati, zreza, raztrgati). **Ries** ustrezno slovenskemu **risu**, kar je tudi zemljepisno pravilen opis.

Reti in Germani

Zakaj naj bi Rimljani imeli dve imeni – **Raetes** in **Germani** – za iste ljudi? Ime **Raetes** je nekaj stoletij, morda tisočletij starejshe kot **Germani** in je prishlo prek Venetov in Etrushchanov k Rimljanom. Germani so zhivali med Reti in Rimljani. Polibius iz Megalopolisa [8] poroča, da je retska in vindelicijska domovina severno od Venetov in Etrushchanov.

Rimljani, pravzaprav rimski legionarji so prishli v neposreden stik z Reti med svojimi osvajalnimi vojnami. O tem pricha rimska vojna propaganda s porochili (Marcus Tullius Cicero, Cassius Dio Cocceianus [8]).

Zaradi tesnejshih stikov in spoznavanja so ime **Raetes** (mogoče celo v retski obliki) rimski vojaki (Gaius Iulius Caesar: *De bellum Gallicum*) prevedli v **Germani**. Razlog za to je bilo mogoče obichajno zasmehovanje sovrazhnika s ponizhujochimi nazivi. Vzrok za dvojno ime bi potemtakem bila civilna in vojashka raba.

Prevod so uporabljali tudi za narode, sorodne Retom, ki pa so bili razmeroma bolj oddaljeni in tuji Rimljanom. Kasneje, ko so jih osvojili in vkljuchili v rimski imperij, so jih tako tudi posamichno poimenovali. Na ta nachin so Reti obdrzhali svoje ime in dobili ime svoje province. Poimenovanje z **Germani** so Rimljani na shiroko uporabljali in so ga razshirili na narode zunaj meja imperija. To potrjuje dejstvo, da je bilo ime **Germani** zemljepisno-politichna rimska oznaka za vse narode vzhodno od Rena, kakor je veljalo poimenovanje **Galli** za narode zahodno od Rena; tidve imeni po svojem pomenu nikakor nista bili »etnichni« [28].

Ime Schwyz skozi zgodovino

Ime **Suittes** je pisno prvich omenjeno v dokumentu, ki se nanasha na lastnishtvo samostana Einsiedeln, napisanem 14. avgusta 972 v samostanu St. Gallen v imenu cesarja Otta II.

Druge, kasnejshe razlichice imena so: **Swites, Svites, Suytes, Shwitz, Schwytz, Switz, Zwiz, Swiz, Sweitz, Sweytz...** itd. Trdijo, da je ime predalemansko in bi moralo biti bistveno starejshe kakor omenjeni dokument. Odlichen pregled dosedanjih razlag se nahaja pri V. Weiblu [40]. Sedaj veljavna [40] razlaga imena **Schwyz** izhaja iz indoevropskega korena:

indoevropsko	slovensko	angleshko
*sueid-	svetlikati, lesketati, bleshchati [se]	to glitter, to shine
*sueit-	zhgati, zagoreti, goreti	to burn

Ta koren je soroden germanski besedi ***swipan**, toda njegov izvor je v keltskem deblu ***sveit-os**, ***svet-os**, je romaniziran v ***sved-os** in je nato postal visokostaronemshki **swit-es**. Beseda naj bi pomenila *jaso, gozdno chistino, rovte* ali *krchevino*.

Drugo izhodishche je iz indoevropskega:

indoevropsko	slovensko	angleshko
*sueit-	svit, svetloba	light

V neki drugi različici je navzoch indoevropski ***svit** kot koren [41].

Razlaga je jasna, toda obstaja nekaj ugovorov:

- Mogoče se motimo, toda obstaja vtis, da so pomen *jas*, *gozdna chistina* ipd. izbrali najprej, potem pa so naredili še izpeljavo imena.
- Pomen imena je zelo vsakdanji – kot npr. *Rütti*, *Feld* itd.; to so zelo pogosta imena. Nahajajo se v jeziku danasnjih prebivalcev in so nastala v času rasti danšnjega prebivalstva.
- V preteklosti je bilo zelo veliko jas in krchevin, toda ime **Schwyz** je resnično edinstveno in njegova sedanja razlaga ni zadovoljiva.
- Različne oblike tega imena in popolna izguba prvotnega pomena kazhejo, da je njegov izvor v tujem jeziku.
- Različice družinskega imena **Schwizer**, **Schwitzer**, **Schwitter**, **Sutter** prav tako potrjujejo tujejezični izvor prvotnega imena.
- Besede oznachene z * so hipoteticne, umetne besede, v skladu s pravili glasovnih premikov izpeljane iz hipotetichnih jezikov. Ti jeziki pa so izpeljani iz sodobnih jezikov, ki nimajo nichesar skupnega z imenom.
- Prehod iz indoevropskega jezika prek keltskega in romanskega v staro visoko nemshchino je zelo dvomljiv, ker ni bil ohranjen prvotni pomen imena.
- Imena se redkokdaj prevajajo, che pa se, potem je prevod v rabi kot tuje poimenovanje in ne kot samooznaka. Zato so keltske in starovisokonemshke oblike istega pomena dvomljive.
- Mozni praslovanski vplivi sploh niso bili uposhtevani, cheprav so očitno navzochi v alpskih krajevnih imenih.

Ime **Schwyz** – sorodne besede

Najstarejshe različice imena **Schwyz** vsebujejo koren [42]:

svit-, **suet-**, **svejt-**

To so besede, ki so v vsakdanji rabi v sodobni slovenshchini in njenih narechjih. Seveda so Slovencem popolnoma razumljive, zato bomo navedli še angleshke prevode:

svit	dawn, [evening light], glimmer, glitter
suet, svejt, svet	world, board, council, advice, sacred, [poetic light]
[moj] svet	[my] land, [my] estate, [my] homeland, [my] world

Tudi:

svetloba	light
svitlo, svetlo	bright
svêtnik, svetnik	counsellor, saint (masculine)
svêtnica, svetníca	counsellor, saint (feminine)

Pri besedah **svetloba**, **svetiti**, **svetliti** (hrv.) izguba predpone **sve-** vodi do besed **light**,

Licht (ki sta sorodni korenem **-loba** in **-liti**); to je podobno izgubi predpone **Slo-** v imenu **Veneti** kakor verjetno tudi v imenu **Anti**. Za tuja ushesa so razlike v dolzhini in shirini samoglasnika **e** v besedi **svet**, v različnih pomenih, komajda opazne. Besedo **svet** imamo za vechkratno enakozvochnico. Na prvi pogled kazhe, kakor da bi bile naslednje besede komaj sorodne [21]:

sanskrt	slovensko	prevod iz slovenshchine	prevod iz sanskrta
savitR	<i>svit</i>	dawn, twilight	the sun before sunrise, <i>sonce pred vzhodom</i>
sevita	<i>zhivetit[?]</i>	to live	to dwell in, visited etc., <i>stanovati v, obiskano</i>
svadeza	<i>svet, svoja dezhela</i>	own land	own place, land, home, <i>lasten kraj, dezhela, dom</i>
svadhA	<i>svet, svet</i>	council, world	self-position, self-power, own state, custom, rule, law, of Nature or the material Universe, <i>lastni polozhaj, lastna moch, lastno stanje, obichaj, pravilo, zakon, naravno ali od tvarnega vesolja</i>
svita	<i>srecha</i>	luck	welfare, luck, <i>dobrobit, srecha</i>
suvitti	<i>svet</i>	sacred	of a divine being, <i>bozhanskega bitja</i>
zvit	<i>svit, cvet</i>	glimmer, glitter, flower	bright, white, <i>svetel, bel</i>
zvetanA	<i>svitanje</i>	dawn	dawn

Dodatne pomene pa kazhejo, che jih dopolnimo z naslednjimi besedami:

sanskrt	slovensko	prevod iz slovenshchine	prevod iz sanskrta
sabhA	<i>zbor, sabor [hrv.], zhupa</i>	an assembly, council, kin	an assembly, congregation, meeting, council, public audience; social party, society, good society, court, <i>zbor, skupina, sestanek, svet, javnost, družhba, sodishche</i>
sva	<i>sva[?] se, sebe</i>	we both are, self	own, one's own, my own, thy own, his own, her own, our own, their own, <i>svoj, svoje</i>
svatA	<i>svojina</i>	belongings, property	the state of belonging to one's self, ownership

Opazno je zelo starodavno skupno poreklo teh besed (*svetloba, sveto, svetlo, srecha, posvecheno, svet* kot *osvetljen* ali *dezhela, svet* kot jur. oseba, *sodishche* in *svojina* kot lastnost); vsebujejo nekaj skupnega, che ne drugache, vsaj v miselni povezavi in v občutku danih oblik. Zato jih moramo uposhtevati pri razlagi imena **Schwyz**. Podobno tudi v primeru *Reitije* ne moremo določiti prvotne prabesede, marvech lahko nakazhemo le prvotni pojem. Iz primerjave sanskrta s slovenshchino sledi, da gre pri besedi **svet** za blizhino besed razlicnega, toda podobnega pomena. V ostalih slovanskih jezikih kot tudi v slovenskih narechjih je blizhina manj izrazita ali pa je sploh ni. Primer naj bo hrvashki *svijet – svet, savjet – nasvet*. Tudi to moramo uposhtevati pri razlagah. Razvidno je torej, da ni bistvene razlike v izvoru besed **svit** in **svet**.

Kako bomo obravnavali premeno **e** v **i** ipd.? Samoglasniki niso, kot je znano, posebno stabilni, zlasti che je beseda dobljena iz tujega jezika. Perzijski in arabski kronisti [43] porochajo o slovanskem kralju z imenom **Swyyt-mlk**, **Swyt-mlk** ali **Smut-swyt** [44]. To lahko spoznamo kot *Sventopolk*, *Svetopolk* ali *Sviatopulk* [45]. Pri tem tujegovorechi slishijo jasen **ei** ali **i** – verjetno so kronistu posredovali ime sosedje, torej ga kronist ga ni slishal neposredno – in koren tukaj isti kot koren imena **Schwyz**. V slovenskih narechjih v pogovornem jeziku ni manj kot 10 razlicnih glasov za **e** [18]. Naj dodamo, da v hrvashkem narechju, v t. i. »ikavshtini« [46] **e** ali **je** praviloma preideta v **i** ali **ije** –

svet v **svit**, **svjet** v **svijet** ipd. Vzparednica bi bil prehod shvicarskonemshkega **ii** v visokonemshki **ei** ali pa obratno.

Ime **Schwyz** je toponim, tj. označuje kraj in dezhelo. To dejstvo zahteva odgovor na naslednji vprašanje: Kaj je bilo tako zemljepisno in kot družbeno znachilno za kraj Schwyz? Kakshne so razmere v pokrajini glede na svetlobo, svet, svetishche itd.?

Dejstvo, da je bilo prvotno ime kraja Schwyz – »Ze Kilchgassen« (Cerkvene poti), bomo tudi uposhtevali. To ime dokazuje, da so bile prvotne zasnove krajev vechinoma cerkvene zgradbe. Ime **Schwyz** pa je bilo prvotno ime vechjega dela kotline [40,47] in mi bomo nadaljevali s tega vidika.

Prazgodovina in vera

Arheoloshka izkopavanja so dokazala [47], da je bila kotlina Schwyza naseljena zhe v bakreni in bronasti dobi. Verjetno pa she veliko prej. Kotlina je zlahka dostopna in lahko domnevamo, da so takoj po umiku ledenikov zadnje ledene dobe, zhe v novi kameni dobi, prishli prvi prebivalci. To domnevo lahko podpremo z dejstvom, da je vasica Falera zhe bila naseljena tudi v bakreni dobi, prezhiveti v Faleri [48] pa je bilo bistveno tezhje kakor v kotlini Schwyza.

Dostopi v kotlino so razmeroma ozki. Omejujejo jih jezera iz smeri Zuga in Brunnena, z druge strani pa jih shchitijo gore. Prebivalci so jih lahko brez tezhav nadzorovali in branili. Zaradi omejene velikosti kotline je lahko tukaj zhivelo le nekaj stotin prebivalcev od lova, ribolova, zhivinoreje in od skromnega poljedelstva. To shtevilo prebivalstva, ki bi bilo za danashnji chas majhno, je bilo kar veliko za novo kameno dobo. S tem moramo rachunati, che menimo, da je bila naselbina pomembna [15]. Njena pomembnost je verjetno izvirala tudi iz pomembne severno-juzhne povezave, ki gre skozi kotlino Schwyza. Kotlino je bil vechinoma pokrival gozd, z izjemo nekaj krchevin. Verjetno so bila jezera Vierwaldstättersee, Lauerzersee in Zugersee povezana, tako da je bil Rigi otok ali pa polotok, povezan z kopnino v blizhini Goldaua ali pa Küsnachta. Zato so bila vishja podrochja kotline verjetno najprej naseljena.

Kakshne verske predstave so imeli stari Shvicarji? Reti so imeli Veliko Mater za versko osnovo in za glavno bozhanstvo. Pri starih Shvicarjih pa nimamo nichesar, kar bi kazalo na kult Velike Matere. Kljub temu lahko domnevamo njihovo sorodnost z Reti. Verjetno so imeli skupne prednike, vsaj tak zakljuchek sledi tudi iz nashih prejsnjih razlag. Stari Shvicarji so bili zaradi naravnih razmer bolj lovci, rejci kakor pa poljedelci. Temu primerno je bil zanje kult Velike Matere nepomemben, cheprav so zhiveli v neposrednem sosedstvu z Reti.

Izhajamo s stalishcha – v skladu z vsemi praverstvi – da so stari Shvicarji chastili sonce, mesec in zvezde. To bi bil nebeshki kult, kult svetlobe, ki je kult Praocheta kot nasprotje kultu zemlje, prsti, ki je kult Velike Matere. Nebesnih teles verjetno niso neposredno chastili, marvech ustrezna bozhanstva. Za primer naj nam bodo prvotna sumerska, grshka ali etrushchanska bozhanstva brez celotnega pripadajochega panteona.

Nasha naslednja naloga bo poiskati dokaze za obstoj teh kultov.

Viri, literatura in reference

- [1] Alinei M.: The Paleolithic Continuity Theory on Indo-European Origins, URL: <http://www.continuitas.com/>
- [2] Posebej moramo poudariti kot vzrok njihovo "latinsko osnovo", "germansko megalomanijo" "keltofilijo" in "slavofobijo", ki so nastale zaradi nacionalistichnih, rasistichnih, delno zgodovinskih in politichnih razlogov, povezanih z neznanjem tujih jezikov. Podrobnejša obsodba tega je v [1,6,8,17,18,25,27,32].
- [3] Na primer kritika zgodovinarja v [27], dobesedno str. 629: »... Auch die sprachwissenschaftlichen Grundannahmen sind in die Kritik geraten. Die einseitige Bevorzugung des Stammbaummodells der Sprachentwicklung suggeriert eine stets zunehmende Differenzierung und einen einzigen sprachlichen "Ursprung", doch werden dabei Interaktionsmodelle – Konvergenzen oder Bildung aus verschiedenen "Wurzeln" – prinzipiell ausgeschlossen. Die auf diese Weise rekonstruierten sprachlichen Gemeinsamkeiten machen nur ein Bruchteil in den modernen Einzelsprachen aus, so dass auch nur ein Aspekt der Sprachentwicklung dadurch erklärt werden kann. Das rekonstruierte "Indogermanische" kann deshalb nicht als tatsächlich gesprochene Sprache, sondern lediglich als linguistisches Modell angesehen werden ...« .
- O problemih jezikoslovja glej:
- A. Wadler: Der Turm von Babel, Urgemeinschaft der Sprachen, Fourier Verlag, Wiesbaden 1997
- J. Pokorny : Indogermanisches etymologisches Wörterbuch, Bern 1959
- [4] To je dnevna uporaba dvojine, 42 narechij v 7 skupinah.
- [5] Brzhinski spomeniki, Monumenta Frisingensia (9./10. stol.), najstarejši ohranjeni spis v slovenshchini (kopija she starejshega); razumejo ga dobro celo dandanes slovensko govorechi. Hranijo ga v Bavarski drzhavni knjizhnici, München.
- [6] Shavli J., Bor M., Tomazhic I.: Veneti, Editiones Veneti, Wien, Boswell 1996
- [7] VENETI, Love To Know 1911 Online Encyclopedia 2003, 2004 LoveToKnow, URL: <http://www.1911encyclopedia.org/Veneti>
- [8] J.F. Pajarola: Raeti Incogniti, 1997, URL: <http://www.jfp.ch/inhalt/bw/infos/raeti/raeti.htm>
- [9] C. VELLEI PATERCVLI HISTORIAE ROMANAE, Liber Posterior, URL: <http://www.gmu.edu/departments/fld/CLASSICS/vell2.html>
- [10] Amianus Marcellinus (330-395?) :Res Gestae Libri XXXI; J.W. Drijvers: Amianus Marcellinus Online Project (Stand 2005), Rijksuniversiteit Groningen; URL: <http://odur.let.rug.nl/~drijvers/ammianus/>
- [11] Thietmari Merseburgiensis episcopi Chronicon (1012-1018) VI, 23-25, in Monumenta Germaniae Historica, Hannover 1889. W. Trillmich, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 1966, S. 267-269 u.a.
- Helmoldi Chronica Slavorum (1171), 1/52, Rus. pr. Izdatel'jstvo Akademii Nauk SSSR, Moskva 1963.
- Opisa Retrinea svetishcha pri Thietmarju in Helmoldu (pozneje Adam) se bistveno razlikujeta. Ime so spremenili iz Retre v Radogasta (dobrodoshel) zaradi Thietmarjevega (verjetno tudi vesploshnega) neznanja luzhishkega jezika. Gostje so bili zmeraj pozdravljeni kot dobrodoshli in tuje govorechi so pozdrav zamenjali z imenom. Tudi imena enega od bozhanstev (Provin) ni mogoche uskladiti z nobenim od znanih bogov in je verjetno napachno sporochoeno ime boga Peruna gromovnika. Poleg Peruna in Zhive so v Retri chastili tudi Svarozhicha.
- [12] Dobesedno iz [8]: »In ihrer Gesamtheit betrachtet, bieten die Erwähnungen der Räter in den

Werken der antiken Schriftsteller ein sehr buntes Meinungs Panorama. Räter seien entweder Etrusker, Illyrer oder Kelten gewesen. Es lässt sich vielmehr erahnen, dass die Räter ein Mischvolk aus all den Einflüssen waren, die sich damals im Alpenraum angeboten haben. Auch die Schlüsse,..., müssen wage bleiben: Die Südalpentäler waren offenbar nicht von Italikern bewohnt, falls man nicht die Veneter zu ihnen zählt, vermutlich auch nicht von Kelten, sondern sie waren von anderen Stämmen besiedelt, sog. "Urvölkern", die in den Augen der antiken Schriftsteller auch als "Räter" galten.«

[13] Iordanes: Getica

[14] Jona Bobbiensis: Vita St. Columbani

[15] U.S. Census Bureau, Population Division, International Programs Center: Historical estimates of World Population URL: <http://www.census.gov/ipc/www/worldhis.html>

Sorazmerno redka naseljenost – svetovno shtevilo prebivalcev manj kot 100 milijonov – v za nas zanimivi vodi k sklepu, da so bili sosede na splošno v sorodstvu, kar je služilo tudi boljshemu sporazumevanju z »istim« jezikom, in je tako tudi bolj ohranjevalo jezik. Prisotnost narechij dokazuje lochitev na velike razdalje in dolge dobe. Islandci so naprimer ohranili svoj stari germanski jezik celo tisočletje zaradi redke naseljenosti. Enako velja tudi za Ruse – imajo samo en samoglasnik tam, kjer jih imajo Slovenci deset. Za Slovenci sledijo Italijani z njihovo narečno raznolikostjo [18]. Razmeroma kratke razdalje v Italiji, posebej pa v Sloveniji, dokazujejo razvoj narechij zaradi velikega chasovnega obdobja. Gostota prebivalstva je bila vechja (ampak she vedno majhna) kakor v prejsnjih dobah. Podobno se je zgodilo v Shvici. Danes vodijo visoka gostota prebivalstva, pogosti in tesni stiki k hitrim spremembam v jeziku.

[16] RAETIA, Love To Know 1911 Online Encyclopedia 2003, 2004 LoveToKnow, URL: <http://www.1911encyclopedia.org/Raetia>

[17] Semerano G.: Le origini della cultura europea, Firenze, Oleschki 1984

[18] Vuga L.: Megalitski jeziki – SRP, 2004, URL: <http://www.revijasrp.si/knrevsrp/pogum2004-1/megal15.htm>

[19] E. Neumann: Die grosse Mutter, Walter, Zürich 1997

[20] Korenov nisem izbiral v skladu z glasovnimi premiki, marvech "ad hoc", ustrezno glasovni podobnosti s preucevanimi besedami. Zato jih nisem oznachil z zvezdico. Za jezikoslovce je to "tabu", ker lahko vodi do napacnih ugotovitev. Toda isti ochitek velja tudi za priznano metodo, glej lit. v [3].

[21] Cologne Digital Sanskrit Lexicon, T. Malten, K. Stöwe: Sanskrit, Tamil and Pahlavi Dictionaries, Institute of Indology and Tamil Studies, University of Cologne, 1997/2003, URL: <http://webapps.uni-koeln.de/tamil/>

[22] sorodnica besedi sekretu

[23] Slovar slovenskega knjizhnega jezika, SAZU, DZS, Ljubljana 2000.

[24] Te besede sem oznachil z zvezdico, ker jih ne najdemo v [23]; razume jih vsak slovensko govorechi.

[25] S. Zimmer: Germani und Benennungsmotive für Völkernamen in der Antike, Ergänzungsbände zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde, Band 34: Zur Geschichte der Gleichung "germanisch – deutsch", Herausgb. H. Beck et al., Walter de Gruyter GmbH & Co. KG, Berlin 2004

[26] A. J. Urban: Latein-Wörterbuch, area verlag gmbh, Erfstadt 2005

[27] S. Brather: Ethnische Interpretationen in der frühgeschichtlichen Archäologie, Ergänzungsbände zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde, Band 42, Herausgb. H. Beck et al., Walter de Gruyter GmbH & Co. KG, Berlin 2004

[28] A. A. Lund: Die ersten Germanen – Ethnizität und Ethnogenese, Universitätsverlag C. Winter, Heidelberg 1998

- [29] Na nemško govorečih področjih še vedno zagovarjajo hipotezo o selitvi narodov. Posebej popularizirajo slovansko selitev, za katero ni nobenega dokaza [25,27]. Zadevo v novejši literaturi previdno označujejo kot neresheno. Vech o slovanski osnovi alpskih toponimov v [6].
- [30] B. P. Lozinski: The Name SLAV* in "Essays in Russian History", Edited by Alan D. Ferguson and Alfred Levin, Archon Books, Hamden, Connecticut 1964, © 1964, The Shoe String Press, Inc. URL: <http://www.kroraina.com/fadlan/lozinski.html>
- [31] W. Pfeifer et al.: Etymologisches Wörterbuch des Deutschen, DTV München 2004
- [32] W. Haubrichs: Theodiscus, Deutsch und Germanisch – drei Ethnonyme, drei Forschungsbegriffe, Ergänzungsbände zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde, Band 34: Zur Geschichte der Gleichung "germanisch – deutsch", Herausgb. H. Beck et al., Walter de Gruyter GmbH & Co. KG, Berlin 2004
- [33] Resianica, Dictionary, H. Steenwijk, University of Padova 2004, URL: <http://www.resianica.it/>
- [34] Etruscan Glossary, URL: <http://www.geocities.com/Athens/Forum/2803/EtruscanGlossary.htm>
- [35] V množici teorij o Etrushčanih sta najnovejši ugotovili praslovanske [6] in praugro-finske [1] sledove v etrushčanshchini. V soglasju s paleolitsko teorijo kontinuitete – kakor tudi s Herodotom in Homerjem – imata obe strani prav. Vech o Retih in Etrushčanih glej v [8].
- [36] Dionysius iz Halicarnassa: Romaikes arhailogias
- [37] Greek-English Dictionary, URL: <http://www.in.gr/>
- [38] A. Dokler: Grshko-slovenski slovar, Ljubljana 1915
- [39] Ime Germani sta v 15. stoletju odreshila pozabe Silvius Aeneus Piccolomini – papezh Pij II. in Poggio Bracciolini, tajnik vatikanske kurije, verjetno avtor Tacitovih Analov in Germanie, zaradi finančnih in političnih namenov Cerkev. Sodobni pojmi Germani, Galci in Kelti so jezikovne ekstrapolacije iz 19. stoletja [25,28].
- [40] V. Weibel: Suittes-Schwyz-Schweiz in Mitteilungen des Historischen Vereins des Kantons Schwyz, 65 (1972) S. 1
- [41] S. Sonderegger: Die Ausbildung der deutsch-romanischen Sprachgrenze in der Schweiz im Mittelalter, in Rheinische Vierteljahrsblätter, 31(1966/67),H.1/4, S. 223-290.
- [42] B.J. Hribovshek: Der Ursprung des Namens Schweiz, porochilo ob podelitvi drzhavljanstva "Einbürgerung", Zürich 1993
- [43] Anonimen: Hudud al-'Alam, The Regions of the World, A Persian Geography, 372 A.H. – 982 A.D. prev. in razlaga V. Minorsky, Oxford UP, London, 1937, tudi Ibn Rusta in Gardizi, URL: www.kroraina.com/hudud/index.html
- [44] Tukaj v angleškem zapisu, brez diakritičnih znakov.
- [45] Velikomoravski knez v 9. stoletju.
- [46] Govorijo ga največ na jadranski obali in na otokih.
- [47] Gemeinde Schwyz, Geschichtliches, URL: http://www.gemeindeschwyz.ch/geschichtliches_gemeinde_schwyz.htm
- [48] Parc la Mutta Falera, URL: <http://www.parclamutta.falera.net/>

---

aprila 2006

Nadaljevanje v naslednji sštevilki revije.

Op. ur.: Celotna knjiga Branka J. Hribovska IMENI *RAETIA* IN *SCHWYZZ* z barvnimi slikami je dostopna v knjižnici *Revije SRP*, URL: http://www.revijasrp.si/knreversp/pogum2006-2/imeni_rs22.htm

Neprevedene knjige

Lev Detela

MOCH LITERARNE VECHJEZICHNOSTI

Werner Wintersteiner:***Poetik der Verschiedenheit****Literatur, Bildung, Globalisierung*

(Poetika različnosti – Literatura, izobrazba, globalizacija)

zalozhba Drava, Celovec, 2006

Shtudija Wernerja Wintersteinerja je koristna iz različnih razlogov. Zanimivo je, da avtor zhe takoj na zacetku postavi pod vprashaj »samozadovoljstvo« preprichanih zagovornikov tako imenovanih nacionalnih literatur. Njegovo sporočilo bralcu je, da kvaliteta novega pristopa k literarnim pojavom raste iz različnosti interkulturalnih postopkov v kontekstu mednarodnih povezovanj sredi globalno dojetega sveta in zhivljenja. Wintersteiner usmeri pozornost na pojav »transkulturalnih knjizhevnosti«, h katerim med drugim prishteva literaturo (e)migrantov, manjšin ter postkolonialnih skupnosti. Te literature po avtorjevem mnenju obravnavajo aktualna globalna vprashanja v kontekstu lastnih specifichnih konotacij. Formalno so vech ali manj hibridi, meshanci med tradicijami tako imenovanih svetovnih literatur in lokalnih znachilnosti. Zanimivo je, da mnogi »hibridni« avtorji postkolonialnih literatur oblikujejo v svojih tekstih »vechjezichne« odklone od standardnih jezikovnih norm različnih nacionalnih literatur (npr. v angleškem, francoskem, shpanskem ali portugalskem jeziku) ter med drugim v določenih primerih ustvarijo nov jezikovni model, v katerega vdirajo znachilnosti trivialne uporabe standardnih »velikih« jezikov in idiomi ljudskih jezikov in govorov. Tako nastane posebna inovativna jezikovna meshanica. Toda »vechjezichnost« so spretno uporabili pri svojih literarnih eksperimentih tudi nekateri znani avantgardistichni avtorji, v Avstriji na primer Ernst Jandl. Zanj je namrech posebno pomembna jezikovna nenavadnost – in manj vsebinsko sporočilo. Wintersteiner poleg tega razmishlja she o »kreolizaciji« nemshke knjizhevnosti na podlagi v nemshchini nastalih tekstov v Nemchiji zhivechih avtorjev, ki so prishli iz drugih kulturalnih obmochij (Turchija, arabski svet, Balkan, Rusija, afrishke drzhave itd.).

Opozori na dolgo chasa zanemarjeni ali celo neuposhtevani pojav trivialne umetnosti in pop kulture, ki je lahko izrazito literarno tvoren oziroma uporabljiv. Pishe o nujnosti

vechje afirmacije knjizhevnosti za mladino in otroke. Poleg tega se nasloni na »poétique du divers« karibskega pisatelja Edouarda Glissanta, ki v svojih spisih priporoča izrazito spremembo razmishljanja o knjizhevnosti in literarnih pojavih. Literarna zgodovina in esejistika naj bi spremenili svojo do sedaj vech ali manj tradicionalno perspektivo pogleda na literarno dogajanje kot tako. V ospredje naj stopi premik od nacionalnega v transkulturno.

V knjigi so uposhtevani tudi nekateri slovenski koroshki manjshinski avtorji. Pri tem je viden odmik od močne nacionalne zakoreninjenosti pri starejših avtorjih k vechji, velikokrat tudi dvojezichni odprtosti pri nekaterih ustvarjalcih mlajshe generacije (Janko Ferk, Fabjan Hafner, Maja Haderlap).

Knjiga bi lahko bila koristen prirochnik za spremenjen pouk literature v sholskih sistemih posameznih drzhav. Zelo ustrezno je, da je na koncu objavljen obsezhen pregled uposhtevanja vredne strokovne literature, dodana pa so tudi osebna, pojmovna in vsebinska kazala.

Chitalnica

*Lev Detela***DVE NOVI KOROSHKI PESNISHKI ZBIRKI
S PREPROSTEJSHIMI LITERARNIMI OBLIKAMI****PESMI IN ZGODBE IZ KOROSHKIH GRAP**

Karla Haderlap: LETA CHLOVEKOVA
Mohorjeva založba (Ellerjeva edicija 29),
Celovec – Ljubljana – Dunaj, 2005

V »Ellerjevi ediciji« celovške Mohorjeve založbe, poimenovani po slovenskem koroskem pesniku Franu Ellerju (1873 – 1956), se je od leta 1986 zvrstilo kar lepo shtevilo pesnishkih zbirk. Poudarek je na domachi korosški ustvarjalnosti, čeprav je v ediciji objavljenih tudi precej knjig avtorjev iz Slovenije. Poleg lirike, ki se vključuje v splošne tokove slovenskega pesnishkega dogajanja, je ta edicija zhe od zachetkov odprta tudi za korosško samorastnishko tradicijo. Ta se očitno she vedno napaja iz bogate zakladnice starega bukovnishstva, ki je rodilo shtevilne ljudske pevce in kljub vedno mochnejshemu usihanju slovenske besede na koroskem podezhelju she ni izumrlo. Dokaz za to trditev je po zbirki shegavih stihov Hanzeja Wutteja *Moj svet* (glej SRP 67 / 68 – 2005) tudi knjiga preprostih verzov leta 1938 rojene gorske kmetice **Karle Haderlap** iz Lepene pri Zhelezni Kapli, ki jim je avtorica v zadnjem delu dodala she trinajst kratkih zgodb. Prezhete so z danes vedno manj prisotnim duhom kulturno ustvarjalne ljudske samozavesti in imajo poleg tega izrazito prichevalsko vrednost.

Pesmi Karle Haderlap so vech ali manj prilozhnostne (Zima, Bozhichni vecher, Prazniki, Pomlad, Velika noch, Jesenska, Vsi sveti, Valentinu Polanshku v slovo - 1985, Rozh Podjuna Zilja, Slovenka sem, Nash narod) in so v glavnem narejene po vzorcih, kot jih nudijo slovenske ljudske pesmi (Sijaj, sijaj lunica, Vodica, Na planincih lepo je). Kljub obchasni prozaichnosti jih krasi naivni zagon, slovenska zavest in korosški kolorit, she bolj pa dragocena prichevalnost. Preseneti, da so vedno znova prezhete z občutki sreche, ki je na gorskih kmetijah tudi na vishini 900 metrov ob trdem delu od zore do mraka rasla iz preprostih stvari, narave, vremenskih pojavov, stikov s sochlovekom. Vendar je pesnica ves chas kritichno budna do negativnih pojavov v družbi in svetu, ki so vedno znova zastrupljali odnose med ljudmi in so

prinashali ogromno gorja zlasti v času Hitlerjevega nacionalnega socializma in druge svetovne vojne v gorske kraje nad Zhelezno Kaplo.

Na koncu knjige dodane *Zgodbe iz kapelshkih grap* so vech kot dopolnilo in komentar prvega »pesnishkega« delu. V njih zazhivi pripovedni prichevalski talent Karle Haderlap. Avtorica porocha o trdem zhivljenju in tezhkih usodah v strmih hribih nad Zhelezno Kaplo, kjer je pred drugo svetovno vojno zhivelu she veliko ljudi. V svoje aktualne zgodbe vpleta tudi sporochila iz preteklosti. Pishe o nekdanjem vrazheverju, o posebnzhkih, divjih lovcih, copranju. Poleg sreche in veselja ob rojstvih otrok, porokah, dobrih zhetvah je bilo tudi zelo veliko nesrech, bolezni, lakote, izkorishchanja, kar je znal na primer v novelah iz podobnega okolja mojstrsko predstaviti Prezhihov Voranc. Toda najvehjo nesrecho je ljudem iz kapelshkih grap prinesla druga svetovna vojna in z njo povezana nemshka nacionalna nestrpnost. Karla Haderlap med zhrtvami vojne ne omenja le ubitih mobilizirancev na nemshkih bojishchih in pri partizanih, ki jih je prebivalstvo teh krajev iz tedaj she zelo goreche slovenske zavesti mochno podpiralo, temveh posebej poudarja stisko in smrt civilnega prebivalstva v taborishchih, izseljenstvu in zaradi vojashkega nasilja v domachih vaseh. Zapishe, da je na spomeniku v Zhelezni Kapli vklesanih 60 imen domachih partizanov. V taborishchih je umrlo 62 oseb, doma pa jih je bilo umorjenih 34. Na kapelskem pokopalishchu je menda pokopanih 120 partizanov.

Danes se je ta gorski svet, iz katerega izvira in kjer sta uchiteljevala znana pisatelja Valentin Polanshek in Florjan Lipush, mochno izpraznil. V gorski grapi pri avtorichinem rojstnem kraju Remshenik, kakih deset kilometrov od Zhelezne Kaple, so bili doma Lipushevi starshi (tudi iz prichevanja Karle Haderlap lahko spoznamo socialno in psiholoshko ozadje Lipushevega subtilnega pripovedno-miselnega nachina). Od nekdanjih gorskih kmetij je obljudena le she ena. Mogoche se kar simbolichno imenuje Chrni kruh. Toda tudi tu, v nekdej popolnoma slovenskih krajih, »raste nestrpnost«, kot je na str. 140 zapisala avtorica *Let chlovekovih*. Kazhipot z napisom »Chrni kruh« so odstranili, chesh da tega nihche ne razume. Danes poziva turiste v gorsko samoto (drugi tja skoraj ne zaidejo) tabla s »chistokrvmim« nemshkim nazivom »Schwarzes Brot«.

SLIKE RAZPOLOZHENJSKIH STANJ IN INTIMNIH MISELNIH PREBLISKOVA

Mili Hrobath: SANJE O MARELICAH
Mohorjeva založba (Ellerjeva edicija 30),
Celovec – Ljubljana – Dunaj, 2005

Mili Hrobath, rojena leta 1944 v Selah pri Borovljah, je na Koroshkem znana kot mladinska pisateljica. Bila je učiteljica in ravnateljica na dvojezični sholi v Sht. Lenartu pri Sedmih studencih, sodelovala pa je tudi v uredništvu koroshkega sholskega lista *Mladi rod* in je pri celovški Mohorjevi založbi izdala v letih 1981 in 1988 dve zbirki pesmi za otroke.

Sanje o marelicah so njena prva pesniška zbirka za odrasle. Avtorici se je posrečil niz dovolj tankochutnih lirskih pesmi, ki jih je v zbirki razdelila na tri tematsko zaokrožene dele (Na shentjanzhevi rozhi, Sanje o marelicah, Na krilih angela).

Svoje v prostih verzih oblikovane tekste Mili Hrobath vedno znova spne v rahle intimne miselne prebliske, v katerih se zrcalijo pesničina notranja stanja. Lahko bi jih tudi oznachili za razpoloženjske pesmi, za drobna, vechkrat z zanimivo metaforiko prepletena lirichna tihozhitja, ki uchinkujejo kot samosprashevanje o lastni poti iz zunanjega sveta navznoter, v lastno dozorevanje: *V razkoshni tishini sem spet zachutila sebe* (S shilastim zharkom, str. 11).

Kaj so sanje o marelicah? Vsekakor tudi vzkliki o ljubezni, rahlo zastrti s tanchicami, nihajochi med naklonjenostjo in zadržanostjo ter odporom, a z erotichnim nabojem. Pesnica v drugem ciklu, po katerem je poimenovana celotna pesniška zbirka, pravi, da v njenem spominu zhivi ta notranji emocionalni obchutek *kot cvetoche drevo, polno dishehega cvetja* (str. 36). Vendar so sanje tudi »smeshne«, a pristavi: *kdor ne sanja, je mrtev* (str. 50). Kljub razpokam zhivljenja ostaja avtorica optimistichna. V zanimivi in na videz »otroshki« pesmi, verjetno nastali iz izkushenj njene lirike za mladino, nam v svobodni asociativni kombinatoriki svetuje: *Poslushaj zvezde, smeh Malega princa in udomacheno pesem shkripca.../Vedi, da se vse tri gosenice spremeniijo v metulje...* (str. 56).

V tretjem ciklu se skrivnostna preobrazba metafizichno uresnichuje »na krilih angela«. Iz globin tezhko opisljive notranjosti rastejo razsezhnosti podzavestnega in zavestnega. V prispodobi angela pridobi pesnica zashchito za svojo zhivljenjsko substanco: *Vedno znova me angel vabi na svoja krila. / Spet sem rada v svojem telesu* (str. 77).

Pesmi Mili Hrobath vedno znova uchinkujejo kot slike razlichnih razpoloženjskih stanj, trenutkov in vtisov ter se v najboljsih primerih razrashchajo v jasna miselna spoznanja o chloveku in njegovem notranjem svetu. Poseben poudarek jim je z adekvatnimi meditativno oblikovanimi chрно-belimi risbami dodala pesničina hcherka Kristina Zeichen.

Vprashalnica

Jolka Milich

O PREVAJANJU IN POEZIJI (IV)

Najprej nekaj malega o italijanskem pesnistvu 20. stoletja. Oziroma o tem, koliko ga pri nas zares poznano. Bojim se, da she vedno bolj malo, vendar precej vech, cheprav ne dovolj, kot pred slabim desetletjem, ko je recimo mlajshi, a zhe afirmirani slovenski pesnik Alesh Shteger v intervjuju za *Delove Knjizhevne listemed* drugim malodane suvereno dal tudi skrajno nepoucheno izjavo v zvezi z – domala neobstojecho italijansko poezijo pri velikih italijanskih zalozhbah. Sklicujem se na pesnika le kot na primer brez vsakrshne dodatne polemichne osti. Ker mi pa takrat ni bilo dano, da repliciram na to iz trte izvito trditev v KL, sem poslala svoj polemichni zapis reviji *Primorska srechanja*, ki ga je objavila v shtev. 202 leta 1998. Nanj pa mi je odgovoril zamejski novinar in pesnik Miha Obit (PS shtev. 205) in iz njegove reakcije sem shele zvedela, da je za ponesrechenim stavkom ali trditvijo stal on, ki je ljubljanskega pesnika in prijatelja pach napachno informiral. To konec koncev ni nich tragichnega, vsakemu se lahko zgodi, da pove kaj narobe. Malce komichno in narobe postane, che avtor napachne informacije, namesto da bi ponizhno priznal, da se je zmotil, nekako vztraja pri rechenem. Oziroma zasuka konkretni pomen izrechenega v chisto drugo in povsem abstraktno smer, saj mi je sporočil, da se z mojim pesnishkim ekskurzom samo delno strinja, ker je mnenja, da je italijanska poezija morda prebogata po kolichini, mnogo manj pa po kakovosti, in v sili in potrebi je poklical na pomoch slovitega pisatelja Alberta Moravijo, ki je ob Pasolinijevi smrti dejal, da je umrl eden od treh ali shtirih pravih pesnikov, ki so jih imeli v Italiji v tem oziroma zdaj zhe prejšnjem stoletju.

Pozor: beseda je tekla le o velikih italijanskih zalozhbah, ki sploh ne izdajajo pesnishkih zbirk, v nasprotju z nashimi, ki jih izdajajo. Drugache recheno: o naravnost obupni situaciji poezije pri nashih sosedih, ki je popolnoma prepushchena sami sebi. Ta trditev pa se je izkazala za chisto izmishljotino ali totalno nepoznavanje italijanskega knjizhnega trga. Nota bene: pri tem ni shlo za nobeno literarno ali pesnishko vrednotenje poezije in pesnikov, kot ga je v svojem odgovoru nekako iz nicha pricharal Obit.

A tudi che bi shlo. Konec koncev gre le za Moravijevo mnenje, da premore prejšnje italijansko literarno stoletje zgolj tri ali shtiri prave pesnike, in med njimi je Pasolini.

To je zvenelo zelo drastichno, zelo »pogrebno«, a ne toliko za mrtvega Pasolinija kot za vse druge Pasolinijeve mlajshe in starejshe pesnishke kolege (razen neimenovanih dveh ali treh!), za njegove zhe pokojne in she zhiveche sodobnike. Imelo pa je priblizhno enako »arbitrsko« veljavo kot, recimo, nekdanje Vidmarjeve vechkratne izjave na neshtetih literarnih vecherih in drugod, da je slovenska poezija po Moderni – in zlasti povojna s kakshno redko izjemo – pravi nishtrc, brez vsake globine in tezhe, pa saj je on niti ne bere; che je ne bere, ne more soditi; no, vchasih za shtih probo le kaj prebere, prilozhnostno branje pa mu samo potrdi preprihanje o nishtrcu. Morda morda morda... bi se iz vesoljnega potopa reshil Zajc, pa she on je tako zamorjeno morech in zanikovalski, da ga

je težko brati. Ko ga sreča na cesti, se vedno malce zdrzne od presenečenja in obenem razveseli, saj je tak chlovek, tako chрно pesimistischen, prej goden za shtrik kot za vztrajanje pri zhivljenju. To, da vztraja, ga vsakich silno vzradosti. Zajc ima resnichno nekaj instinkta za poezijo... Vsi drugi pa, drug za drugim... ojoj. Shkoda chasa. Itd... Mi smo Vidmarju nalashch postavljali podobno izzivalna vprashanja, ker nas je njegovo zamahovanje z rokami, stresanje z glavo in rameni pa elokventno zmrdovanje z ustnicami blazno zabavalo. Bil je tudi strashno duhovit in shegav. Zlasti Cirila Zlobca smo mu provokativno metali v obraz, chesh kakshne krasne ljubezenske pesmi pishe v svojo chast in slavo zhene Veronike, iz chistega ognjenega zhara, kristalno chistih chustev in predanosti pa kar neverjetne zvestobe... Vsem nam mlajshim in mladim porochenim zhenskam se prav sline cedijo po tako ekskluzivni ljubezni, izrazheni tako edinstveno... On pa, nepoboljshljivi galan in libertinec, se je prav razvnemal, da ga je bilo veselje gledati in poslushati, fej in fuj, se je zgrazhal, kako je sploh mogoche pisati zaljubljene pesmi zheni, kvechjem ljubici, vrh tega so erotichni stih redkokdaj dobra poezija, najpogosteje mala razstava banalnosti. Seveda navajam po spominu in s svojimi besedami prosto... dushno.

Moravijevo mnenje je le toliko zanimivo, kolikor ga je izrekel zelo znani italijanski pisatelj, ki očitno ni imel in ni kazal veliko posluha za liriko. Navsezadnje sploh ni nujno, kaj shele obvezno, da ima pripovednik tudi smisel za pesništvo. Saj je za poezijo skoraj gluhi tudi nash zamejski pisatelj Lojze Rebula, da se omejim zgolj na eno ime kot primer, pa cheprav zna biti sam v kakshnih svojih prozih opisih naravnost lirichen. Očitno je Moravia domache pesnike bolj malo pa she slabo ali prepovrshno bral, da si je upal biti tako vrazhje restriktiven.

Celo Obit je bil shirokosrchnejshi, sicer pa je tudi pri njem odpadel Pasolini, saj je v istem odgovoru meni predlagal Slovincem, che sem si prav zapisala imena, naj izdajo zbirko kar petim pomembnim italijanskim poetom, in sicer Attiliju Bertolucciju, Giovanniju Giudiciju, Valeriju Magrelli, narechnemu (!) pesniku Francu Loiju, s katerim tudi za slovensko poezijo plodno prijateljuje (bravo!), in Aldi Merini. Med njimi, kot lahko opazite, je bila celo ena zhenska! Kar nezaslishano za takratna slovenska ushesa! Drago Bajt bi se, domnevam, sodech po *Sonchnicah poldneva*, antologiji slovenske poezije iz leta 1993 in po kasnejshem leksikonu *Kdo je kdo*, takrat kar stresel ob zhenskem imenu spricho tako bornega shtevila lirichnih moshkih, kot da bi ga zona oblila in brvinci spreleteli. Upam, da se je medtem kaj poboljshal in ne goji vech na literarnem podrochju spolne diskriminacije. A pustimo Bajta in se vrnimo k Pasoliniju.

Ko bi mene kdo vprashal, naj nashtejem tri ali shtiri najvechje sodobne italijanske pesnike, dvomim, da bi v to shtevilo vkljuchila tudi Pasolinija, kakor ga imam zelo rada. Morda bi prishle v ozhji izbor njegove mlade navdihnjene furlanske pesmi, ki naravnost omamno dishijo tudi po Federicu Garciji Lorci, in celo brez nadležhnega epigonskega zvena, cheprav se je po njem zgledoval; a shtevilo mojih izbrancev bi bilo znatno vechje... Verjetno bi se jih nabralo za debelo antologijo. Očitno ne sodim med tiste, ki radi vihajo nos. V tem sva si z Moravio diametralno nasprotna, saj mislim, da kar visoko shtevilo dobrih in odlicnih in chudovitih pesnikov tlachi in je tlachilo italijanska tla, da jih je pravi uzहितek jemati v roke. In te svoje lirske ljubljence she kar vztrajno prevajam in revialno objavljam, vchasih mi uspe tudi kaj knjizhno. Kolikor se le da v tem svetu omejenih ali strogo zamejenih mozhnosti.

Tu pa se navadno vechkrat kaj zatakne, ker je v ozhjem sorodstvu s sredstvi, financhnimi seveda (vechni refren!) – da ne bi pomotoma mislili z izraznimi ali prometnimi. Ker pa je te pesniskhe robe zhe toliko, tako pri nas kot pri nashih sosedih in po vesoljnem svetu – kar nepregledno morje zbirk in antologij in za nekaj she neodkritih oceanov stihov – do lirikov, ki jih je predlagal Obit, nisem she prishla, in nemara, che dobro premislim, ker ravno ne shtrlijo iz mnozhice antologijskih imen in jih je potemtakem zelo lahko zgreshiti, niti ne bi, vsaj delno, nikoli do njih prishla. A da napolnim to zevajocho vrzel, kot ilustracijo rechenega in tudi predlagatelju na ljubo, ponujam tu za pokushnjo iz vsakega po tri instant prevode, v duhu gesla »tri so vse lepe rechi«. Ker zhe trdim, da enkrat ni nobenkrat, bo anti veljalo tudi za eno samo pesem, da si ob njej niti ne moresh ustvariti mnenja o pesniku. Pa tudi zato, da bodo njihovi stih zamikali kakshnega nashega zalozhnika, ki she ne nachrtuje (pa bi moral) izchrpnejshe antologije italijanske sodobne lirike po tisti zhe predpotopni Zlobchevi izpred slabih shtiridesetih let (1968). Skrajni chas je, da se kakshna nasha prestizhna ali zakotna zalozhba zmiga, saj bomo drugache, che se nashi slavni zalozhniki ne bodo zguncali, povedano strokovno, capljali za evropskim chasom in tempom s polstoletno zamudo.

No, dajmo prednost zhenski pri tem mini izboru:

Alda Merini (1931)

*

Norishnica je velik resonanchni trup
in delirij postane odmev,
anonimnost pa merilo,
norishnica je prekleta Sinajska
gora, kjer ti izrochijo
plohche neke zapovedi,
ki je ljudem povsem tuja.

*

Prihaja sinje jutro
v nash paviljon:
na sonchnih klopcah
iz surovega lesa
sedijo bolniki,
nichesar si nimajo povedati,
tudi oni dishijo po lesu,
nimajo ne kosti ne zhivljenja,
tam chemijo s pribitimi
rokami v narochju
in strmijo v tla.

Iz zbirke *Terra Santa* (Sveta dezhela), zalozhba Schaiwiller, Milan 1984.
(Psnica je prezhivela vech let v umobolnici – op. prev.)

MOJI PRSTNI ODTISI

Moji prstni odtisi,
ki so mi jih vzeli v norishnici,
so preganjali moje roke
kot narashchajoče hropenje v zhili zhivljenja,
tisti prekleti prstni odtisi
so bili registrirani v nebesih
in ojoj migljajo skupaj
z zvezdami velikega medveda.

Iz zbirke *Vuoto d'amore* (Ljubezenska praznina), založba Einaudi, Turin 1991.

Attilio Bertolucci (1911-2000)

SEPTEMBER

Svetlo septembrsko nebo
sijoče in potrpezhljivo
nad bujnimi kroshnjami
nad rdechimi streshniki

svezha trava
nad katero frfotajo metulji
kot ljubezenske misli
v tvojih okeh

dan ki se iztekash
brez nostalgije,
pojochi septembrski dan
ki se zrcalish v mojem spokojnem srcu.

ROMAN

Kochija je odpotovala
nekega jesenskega večera
in se ni vech vrnila.
Sledilo je nekaj pozvedovanj,
toda kochije ni nihche vech videl.
Shele pred kratkim je bila belo lakirana,
svezha barva pa se ni niti dobro posushila.

Potniki so bili mlada vdova
z otrokom in enaindvajsetleten mladenich.
Konji so imeli kraguljchke.

Iz pesniskhe zbirke *La capanna indiana* (Indijanska koliba), založba Garzanti, Milan; tretji razširjeni ponatis 1973

KOPACHICA KROMPIRJA

O slepa nabiralka, ki zakrivash célo
polovico priletnega lica pod belim
platnom svoje zavezane rute,
ki imash polovico roke posute
z zemljo, ki jo grebesh zaman,

ne dopusti, cheprav bo dan dolgo trajal,
da ne bi izpolnila svojega opravila,
daj, da se tvoja tema pomesha z nasho
tam, kjer se ravnina in grich
objemata enako utrujena kot mi,
zazri se v tisto negotovo točko kot jaz.

Iz antologije Plinija Perillija: *Melodie della terra – Novecento e natura*
(Melodije zemlje – Dvajseto stoletje in narava), založba Crocetti, Milan 1997.

Giovanni Giudici (1924)

*

Bi mi sicer ugajalo, a ne bi rad bil tragichen pesnik.
Komichen sebi navkljub je vishek komichnosti.
Namerni komik je pogosto patetichen.
Tragichen sebi navkljub je edino mozhna
in nepredvidljiva reshitev komedije.

Ne ishchem tragedije, a se podrejam tej nagnjenosti.
1968

Iz zbirke *O Beatrice* (O Beatrice), založba Mondadori, Milan 1972.

BREZ NASLOVA

Zakaj z zaprtimi ochmi?
Zakaj z usti, ki ne govorijo?

Hochem te gledati, hochem te imenovati.
Hochem te opazovati in se te dotakniti:

Moje slishati, da ti govorim,
moje videti, da te vidim.

Ti povedati – si to in imash to ime.
Ne verjamem molchechemu petju.

Tako te v sebi unichujem.
Mene ne bo, ti pa bosh:

Zalezujem te in se te izogibam,
lepo zhivljenje, ki preminevash.

OBLEKE IN TELESA

Zakaj oblachimo mrtve,
kot da bi bili zhivi?
Koliko chistejsa in pravichnejsha
je telesna golota, ki jih priblizha
njihovi dokonchni lochitvi od telesa!
Mi pa jih maskiramo in tako prekrijemo
ohromele kosti, ki hlinijo, da so le podlegle katarzi.

Iz zbirke *Il male del creditore* (Upnikovo gorje), založba Mondadori, Milan 1977.

Valerio Magrelli (1957)

*

Ostrim konico misli,
kot da bi bilo rezilo skrhano,
znak pa postal nepresojen.
Ochi se obrabijo kot svinchniki
in zvecher zarishejo v mozhgane
grobo izdelane in nejasne figure.
Podobe valovijo in poteze so negotove,
predmeti se poskrijejo:
kot da bi se zatekli k nenehnim besednim
ugankam in bi vsak pogled primoral
razum, da prevaja.
Kratkovidnost postane torej poezija,
ker se mora priblizhati svetu,
da ga lochi od svetlobe.
Tudi chas je podvrzhen tej upochasnitvi:
gibi se izgubijo, pozdravi so spregledani.
Edina stvar, ki povsem jasno izstopa,
je izjemna tezhavnost pri ogledovanju.

*

Biti svinchnik je moja skrita zhelja.
 Zgoreti pochasi na papirju
 in ostati v svojem telesu,
 le v drugachni obliki prebujen.
 Postati torej iz mesa chrka,
 iz inshtrumenta krhko
 ogrodje misli.
 Ampak ta blagi
 mrk snovi
 nam ni vedno dan.
 Marsikdo zatone le s svojim telesom:
 tedaj je lochitev od njega she bolj bolecha.

*

Ta raziskava je v resnici le
 potrpezhljivo chloveshko vremenoslovje.
 Preudarna analiza plimovanj misli
 in sprememb telesa, ki kot kak
 tih planet privlachi chloveka.
 Izrachun tokov in vetrov,
 podnebij in poshevnih
 duhovnih izobar; sestava
 telesnih efemerid.
 Odmaknjen observatorij vsake spremembe,
 ki jo razum projicira na lobanjski svod.
 A pri vsem tem she vedno
 ne znam predvidevati
 prihoda repatic in zhensk.

Iz zbirke *Ora serrata retinae*, založba Feltrinelli, Milan 1980.

Franco Loi (1930)

Loijevo trojico pesmi oziroma prevodov bom kar preskocila, ker gre sicer za zelo znanega in vsestransko angazhiranega pa neutrudno delavnega in vseprisotnega in za nas Slovence tudi potencialno dragocenega literata, rojenega sicer v Liguriji sardinskemu ochetu in materi iz Emilije, vendar od sedmega leta dalje zhivechega v Milanu, kjer se je dodobra nauchil milanskega narechja in z leti postal tudi narečni pesnik, saj poezijo pishe le v narechju, vse drugo pa v knjizhni italijanshchini. Pravzaprav bolj kot za narečnega pesnika ga imajo za neo- ali novonarečnega, tako so ga opredelili nekateri italijanski kritiki, ker v pristno milanshchino rad mesha prvine dialektov prishlekov z italijanskih otokov in drugih krajev Italije, vse skupaj zachini she z latinizmi in toskanizmi, katerim kdaj pa kdaj doda she kakshno eruditsko primes iz tujih jezikov. Celu vechina

nashih sosedov, kaj shele mi, ga lahko bere le »prevedenega« v knjizhno italijanshchino. Prav zategadelj so tako zbirke narečnih pesnikov kot izbori v antologijah, razen kakšnih specifično regionalnih objav, vedno opremljeni tudi s prevodi na koncu vsake pesmi, da omogočijo chimveč bralcem razumevanje. Prevajajo pa jih najcheshche pesniki sami. Zato je Obitovo vabilo, naj bi Loiju tiskali zbirko v slovenshchini, milo recheno, bizarno. (Je mislil zares ali je govoril tjavendan... zaradi lepshega, ker je tudi na Slovenskem, da o nashih sosedih niti ne govorim, retorika zelo cenjena umetnost in je potemtakem modro in koristno, da se tu in tam le zatechemo k njej? V duhu parafraze: Lepa beseda lepo mesto najde, tudi che ne da fige iz sebe.) Kdo pa pri nas sploh zna Loijevo narechje, ki je vsaj deloma oziroma zhe pretezhno tudi njegova stvaritev, saj ne gre, kot zhe recheno (a naj povemo dvakrat kot v mlinu, da bo povsem jasno), za chisto oziroma ortodoksno milanshchino, marvech za cocktailsko meshanico italijanskih dialektov, s kakšnim neologizmom zraven pa arhaizmom in evropeizmom v tuji pisavi kot s tanko rezinico ali eksotičnim krljlem na robu kozarca za okrasni element. In v kakšno slovensko narechje naj bi ga prepesnili? Ali sploh imamo Slovenci she kakšno pravo slovensko narechje, s pahljachasto razvejenimi izraznimi možnostmi, ne pa le bolj ali manj okleshchene in osiromashane, vsak dan bolj bastardne mishmash govore, v katerih se naravnost nesramno bohotijo tuji (v pomenu zamejski ali obmejni) izrazi, bodisi narečni ali knjizhni, ki dokaj nesramezhljivo in ob očitnem zadovoljstvu "kovachev" in "krojachic" izpodrivajo slovenska rekla in besede, vso sharo in navlako iz kontrabant uvoza pa izgovarjamo le malo bolj po domače (sh namesto s, in vechkrat naglashujemo na napachnem mestu, in podobno)? Na to vprashanje mi lahko odgovorijo tudi slavisti oziroma slovenisti, saj sodi v njihovo področje in je prednostno v pristojnosti njihove stroke. Odgovor je prav zazhelen. Pri tako shtevilnih in pri nas pretezhno nepoznanih in vech kot odličnih pesnikih, ki jih imajo Italijani na razpolago, celo brez Pasolinija, predlagati nekoga, ki je zavoljo navedenih pomislekov domala neprevedljiv ali le posredno, z vnaprej napovedanim in matematično izrachunanim bolj revnim prevodnim rezultatom, je naravnost absurdno, da ne rechem chisti nonsens. Pa cheprav so tudi v italijanshchini (seveda le pomensko) she kar nekaj, zvochno in tudi drugache pa chisto nich oziroma so nekakshen dvakratni falzifikat, namesto samo enkrat, kot je konec koncev bolj ali manj vsak prevod ali vsaka prepesnitev. S pomocujo takega ponaredka bi bolj malo zvedeli o Loijevi poeziji, pa she tisto narobe.

Nismo kdove kaj, Bog, (ni)smo skoraj nich,
 morda le spomin, dihlejaj zraka,
 senca preminulih ljudi, nashih sorodnikov,
 morda slutnja nekakshnega zgubljenega zhivljenja,
 grom, ki nas kliche in vabi iz daljave,
 oblika, ki bo pripadala drugim rodovom...
 Smo prav usmiljenja vredni, kako to boli,
 in koliko zhivljenja nam odnasha veter!
 Gremo, ne da bi vedeli, kam, gloriojo pojoch,
 in nam od tega, kar smo bili, ne ostaja nich.

Iz antologije *Melodie della terra* (Melodije zemlje), založba Crocetti, Milan 1997.

Ja, pesmi nekaterih pesnikov ali vsaj del njihove poezije (recimo Grafenauerjeve *Shtukature*, da vzamem kot primer le enega slovenskega pesnika) je she najboljše, da ne presajamo, ker brez hudega stresa (beri totalnega sesutja) ne prenesejo procesa transplantacije. Zanje in za nas je she najbolj pametno, da jih pustimo v domachem humusu in jih gremo obchudovat, ko utegnemo, kot make, zlatice, luchke, podlesek, mrtve koprive, krhko (pod)gorsko cvetje in jesenchke (te zaradi preostrega duha v zaprtih prostorih) v naravno okolje, kakshno bolj zahtevno in drzhje pa redkejshe rastlinje iz toplejsih ali hladnejshih podnebij pa kar v mestni cvetlichnjak!

Tudi izbor pesnikov me je precej presenetil. Mlad oziroma mlajshi pesnik predlaga le starejshe letnike – od 1991 do 1931, che odshtejemo Magrellija, ki se je rodil skoraj pred pol stoletja in bi vsaj po letih nekako she sodil v izbor mladca. S tem ne trdim, da so starejsi pesniki aut, odpisani, kje pa, naravnost navijam za svoje super nadarjene skoraj vrstnike, le presenecha me, da nekdo, ki rad prevaja in se družhi samo z mlajshimi slovenskimi pesniki (Shteger, Semolich, Krambergerjeva, Zupan, Debeljak itd.), ki so vsi celo mlajshi od Magrellija, ko izbira med Italijani, predlaga vechinsko samo metuzaleme, z ubogo in prikupno petinsedemdesetletno Aldo Merini vred. Chlovek bi prej prichakoval kakshno 46-letno Antonello Aneddo ali 49-letno Patrizio Valduga ali she rajshi 36-letno Eliso Biagini, ki so bile takrat she mlajshe, a zhe dovolj znane, da ne rechem antologijske avtorice... Ja, ljudje smo presenetljivi, le priznajmo.

Vseeno sem hvalezna Obitu, da je predlagal Loija v prevod, torej narechnega pesnika, ker mi s tem ponuja prilozhnost, da spet spregovorim o narechju vobche in posebej. Pa o navadah pri nashih sosedih. In o nashih narechnih omejitvah in, zhal, tudi o razvadah. Pri Italijanih zhe nekaj desetletij skoraj ni pesnishke antologije brez narechne poezije. Ko gre za zajetnejsha dela, navadno v dveh zvezkih, je v njih tudi po 8-9 dialektalnih pesnikov, v manjshih izborih pa vsaj eden ali dva. V tematski antologiji *Melodije zemlje* sem jih nashtela nich manj kot 39, ker so v izbor vkljuchili tudi (naj)starejshe, umrle zhe sredi 20. stoletja, pa nekatere le regionalno znane, avtorje vchasih le ene samcate zbirke, seveda z določeno kvaliteto. Mlajshe generacije, imenujmo jih kar radijske in televizijske, ki so dnevno bombardirane le z zborno italijanshchino, v sholi idem ali she bolj, narechja zhe slabshe znajo in tudi redkeje se v njih izrazhajo, zlasti pisno. Zato je nekakshen upad dialektalnih lirikov zhe viden.

V *Italijanski poeziji dvajsetega stoletja* (Poesia italiana del Novecento), ki jo je leta 1969 za turinsko zalozhbo Einaudi uredil Edoardo Sanguineti, o njih she ni govora, ne duha ne sluha tako rekoch, ker so takrat imeli knjizhni jezik za nekaj vishjega ali vsaj imenitnejshega od ljudskih govoric, ki so jih zlasti za chasa fashizma skoraj preganjali. A zhe devet let kasneje, v *Poeti italiani del Novecento* (Italijanski pesniki 20. stoletja), Mondadori, prva izdaja 1978, jih je urednik Pier Vincenzo Mengaldo v cvetnik uvrstil osem. Naj jih nashtejem: Trzhachan Virgilio Giotti, Delio Tessa, Biagio Marin, Giacomo Noventa, Pier Paolo Pasolini (ta ima vedno tudi izbor pesmi v knjizhnem jeziku), Tonino Guerra, Albino Pierro in Franco Loi.

V *Poesia italiana – il Novecento* (Italijansko pesnistvo – Dvajseto stoletje), uredila Piero Gelli in Gina Lagorio za zalozhbo Garzanti, Milan 1980, je devet narechnih pesnikov. Od zgoraj zhe omenjenih sta izpadla Albino Pierro in Franco Loi, dodani pa so Aldo Spallicci, Edoardo Firpo in Trzhachan Carolus Cergoly.

V *Poeti italiani del secondo Novecento* (Italijanski pesniki druge polovice 20. stoletja), ki sta jo uredila Maurizio Cucchi in Stefano Giovenardi za milansko založbo Mondadori leta 1996 (leta 2004 je izšel razširjeni ponatis), je šest narečnih pesnikov: Pier Paolo Pasolini, Tonino Guerra, Albino Pierro, Franco Loi in Raffaello Baldini pa prvih izbrani Franco Scataglini.

V zelo selektivnem, lahko rechemo zdesetkanem izboru *Dopo la lirica – Poeti italiani 1960-2000* (Po liriki – Italijanski pesniki 1960-2000, uredil Enrico Testa, založba Einaudi, Turin 2005, sta prezhivela le dva, in sicer Raffaello Baldini in Franco Loi.

V *Italijanski liriki od leta 1960 do danes* (La poesia italiana dal 1960 a oggi), ki jo je leta 2005 uredil Daniele Piccini za milansko založbo Rizzoli, pa je najti kvartet Pierro, Scataglini, Loi in Baldini.

Lahko bi nadaljevala z nashtevanjem antologij, a bom nehala, da mi bralstvo ne zadrema zaradi enolichnosti. Kot zadnjo bom pa vseeno omenila nalashch izbrano »militantno antologijo« (tako jo je imenoval sam avtor) alias »fotografijo italijanskega pesništva ob zori novega stoletja«, ki pa ima uradno nevtralnejši naslov: *Italijanska poezija danes – kritična antologija* (La poesia italiana oggi – Un'antologia critica). Uredil jo je, komentiral in vsakemu pesniku napisal tudi duhovit epigram rimski pesnik in germanist Giorgio Manacorda, izdala pa založba Castelvechi v Rimu leta 2004.

Zhe v uvodu na strani 21 pove, zakaj v antologijo ni dal narečnih pesmi. Takole rezonira: »Narechje morebiti ni tuj jezik, vendar pesem v sardinshchini je prav gotovo "tuja" za vse druge Italijane. Che je tako, kakshen pomen imajo narečne pesmi za sodobni italijanski pesniški jezik? Verjetno isti pomen kot kateri koli tuji pesnik. Jezik moje mladosti je bila nemshchina, kot je bila za druge emilijanshchina, milanshchina, sicilijanshchina in abrushchina. Smo preprichani, da gre tu za veliko razliko? Ne sicer na goli jezikovni ravni, to je samo po sebi umevno, marvech po pesniški... Torej omejimo se na italijanske pesnike.«

Potem je tu pa tam celo precej nedosleden, a to zhe sodi v drug diskurz.

Pri vseh teh podatkih in navedkih mi je shlo le za nekaj naslednjih vprashanj pristojnim in merodajnim jezichnikom pa she lingvisticnim ljubiteljem in jezikovnim laikom, skratka, obracham se na vse tiste, ki jih besedne marnje ocharajo in fascinirajo:

1) Kako to, da pri nas narečnih pesnikov zhe a priori ne uvrshchamo v antologije – vsaj odkar imamo knjizhni, kanonizirani jezik?

2) Mar mislimo kot nekoch nashi sosedi (glej v mojem seznamu prvo antologijo brez dialektalne poezije), ker sodimo, da so narechja jezik nizhje vrste, ki nima kaj iskati ob elitnem?

3) Ali mislimo kot Manacorda, da gre pach – vsaj pesniško vzeto – za tuj jezik? (Che je tako, naj se ga torej obravnava drugache.)

4) Ker mi Primorci in najbrzh vsi ostali bolj obmejni prebivalci, a se bom omejila na nas, brez vsake selekcije kar na debelo in skrajno nemarno she vedno privzemamo italijanske besede na shkodo slovenskih, in jih niti ne predelamo, marvech jih kot tujke vnashamo in stlachimo v slovenski govor in domacha narechje, cheprav zhe shestdeset let hodimo v slovenske shole in zhivimo v okolju, kjer slovenshchina ni zatirana, marvech ji je dodeljena vloga primadone, torej bi se lahko razcvetela v nashih ustih tudi kot slovensko narechje brez toliko tujih nepotrebnih primesi, sem si prav iz radovednosti prebrala vse narečne pesnike v teh antologijah, da bi videla, ali tudi njih pesti ta, recimo bobu bob,

nekoliko servilna razvada, porojena, najbrzh zaradi nashe majhnosti, pod premochnimi vplivi zunanjih tokov, ki se jim ne znamo dovolj uchinovito upreti, deloma pa gre tudi za nesporazume in duhovno lenobo ali nemara celo za podcenjevanje svojega jezika. Branje je bilo zelo poučno: Navkljub Lojjevi – in she koga lahko damo velikodushno zraven – (od recenzentov naglašeni) hibridnosti in kontaminiranosti pa bastardnosti – meshanja prvenstveno domasih dialektov –, je tuje navlake (angleshchine, nemshchine, francoshchine, shpanshchine) bolj malo, da ne rechem nich. Manj kot v pesmih knjizhne provenience, kamor kapne od vsepovsod zhe marsikaj, saj tudi pri nas pesniki pritihotapijo v svoje stvaritve vse sorte tujih in vechjezichnih reminiscenc ter vsakovrstnih odpadkov, vchasih tudi odlomke z grobimi pravopisnimi in sintaktichnimi napakami... Skratka, nashi narechni zbiralci tam pri dr. Mariji Stanonik in njeni znameniti zbirki *Glasovi*, kakor so etnichno neizpodbitno zaslužni in skoraj nenadomestljivi, bi se vseeno lahko shli zgledovat k nashim zahodnim sosedom, narechnim pesnikom in zbiralcem narechnega blaga. In se tudi podali v Istro k italijanskim manjšincem oz. pripadnikom italijanske unije pa vtaknili nos v Manzinijev in Rocchijev Zgodovinski frazeoloshko etimoloshki slovar koprskega narechja (*Dizionario storico fraseologico etimologico del dialetto di Capodistria*), ki je izshel leta 1995 v Trstu-Rovinju nalashch zanje in se ga dokaj strogo tudi drzhijo, ko pishejo narechno. Ta obisk in poglobljen razmislek o njem jim bi zelo koristil. A o tem she kaj, nekoliko shirshe in drugje kdaj drugich.

Za konec pa she odgovor za tiste, ki me bodo vprashali, zakaj sem potegnila iz ropotarnice spomina osem let stare trditve v KL in nasvete v Primorskih srechanjih, namesto da bi kaj podobnega povedala neodvisno: Ker so she aktualne in ker brez pred-teksta ne znam misliti, pa tudi zato, ker nihche do danes ni demantiral trditev v KL ali problematiziral, kar je bilo napisano v Primorskih srechanjih. Saj podobne neosnovane rechi she dandanes pishejo, a bi najbrzh zgubila prevech chasa z iskanjem citatov.

Mimogrede in kot kuriozitetu naj dodam, da je na koncu drugega zvezka Cucchijeve in Giovenardijeve antologije, ki je izshla v razshirjenem ponatisu pri Mondadoriju leta 2004, tudi videmski pesnik Mario Benedetti (1955), ki je leta 1999 izdal svojo tretjo pesnishko zbirko in jo naslovil *Il parco del Triglav* (Triglavski park), po istoimenski 17-vezni pesmi z... zanosnim stihom

Log, Log Pod Mangartom: le vecchie lastre
dei pavimenti...

(Log, Log pod Mangartom; stare skrle podov...). To pesem je vkljuchil tudi v peto zbirko z naslovom *Umana gloria* (Chloveshka slava), skupaj s pesmijo *Slovenija* (in ta Slovenija je napisana prav po slovensko z malim i in dolgim j-em, kar ni ravno obichaj pri nashih sosedih, ki na splošno rajshi poitalijanijo kaj she ne italijanskega kot narobe, v obratno smer se jim prevechkrat prav zatika). A chasi se spreminjajo na boljše. V *Chloveshki slavi* je kar nekaj lepih in silno preprostih pesmi, in poleg zhe omenjenih slovenskih imen so tu she Masckin Verch (najbrzh Machkin Vrh), pa Slavia italiana alias Benechija in pesem *Viene l'inverno* (Zima prihaja) z malce nerazumljivima verzoma, ki zvenita precej "po nashin" ali po slovensko:

Stara, dolzhno byt, stala...
Da, stara

Vsa zbirka je prezheta s kanchki nostalgije, ne ve se tochno po chem. Saj ta nevednost je precej tipichna za nostalgijo vobche.

Dokumenti

Dokument 1

Jolka Milich

ZHE SPET O BREDI SMOLNIKARJEVI

– UFFA! SMO JE ZHE SITI! – IMEJTE POTRPLJENJE, UPAM ZADNJICH, V
DOPOLNITEV NJENE ZGODBE

Sposhtovani,

bolj kot bralcem vobche bi morala nasloviti to pismo zlasti pisateljem (obeh spolov) in slavistom oz. slovenistom, ker je zanje slovenska literatura prvenstvena, to je zelo pomembna panoga.

Morda she ne veste – vsaj ne vsi ali kar množichno – da je slovenska knjizhevnost konchno zachela kotirati na borzi: neka domacha povest namrech je zlezla zelo visoko, kar je za vse nas silno razveseljivo.

Verjetno ste... ta nagovor velja le za bolj nevedne, lahko pa ob njem osvezhite spomin vsi: Verjetno ste vsaj kaj malega chuli o najprej nagrajeni in nato prepovedani knjigi Brede Smolnikar *Ko se tam gori olistajo breze*. Sodnjisko so avtorici prepovedali njen ponatis in je morala vzeti iz obtoka tudi vse knjige, ki jih je imela she kje naprodaj, kar je pri prichi storila, tudi onih natisnjenih, ki lezhijo she pri njej doma, ni vech prodajala. Teh navodil se je zhe od vsega zachetka strogo drzhala in se she drzhi, ker drugache bi jo doletela kazen, da placha za vsak prepovedani izvod, ki bi bil od nje prodan od dneva obsodbe do dneva najdbe vsak dan po 50 tisoch tolarjev globe. Za tiste knjige pa, ki jih je prodala she takrat, ko je smela, anti ne odgovarja ona, saj niso vsaj shest let vech njena last, pach pa lastnina kupcev in prodajalcev. Ti zadnji pa morajo imeti rachune, iz katerih je razvidno, kdaj so kupili in od koga in koliko so za robo plachali. Drugache recheno: Ne more pisateljica za vse vechne chase odgovarjati, kaj kupci pochenjajo s svojo lastnino, pa makar je ta lastnina njena pred shestimi leti prodana povest. Povedano drastichno: lahko njene strani lastniki razrezhejo na pol in v vsako polovico zavijajo jajca ali si obrishejo rit. Affare loro. To logichno razmishljanje je menda vsem nam, ki znamo logichno misliti, do kraja jasno, ni pa (bilo) tako kristalno jasno domzhaskemu sodishchu, ki je nedavno pisateljico obsodilo na kazen 20.300.000 tolarjev (z besedo: dvajset milijonov tristo tisoc tolarjev!!!), v znesku niso vshtete obresti in niti sodni stroshki... za knjigo – citiram inkriminirano pisateljico – »ki mi jo prisoja slovensko sodishche, ki pa so jo tozhnice s pomocjo delavke Loboda Renate, zaposlene pri odvetniku tozhnic Martinu Bregantu iz Mengsha, izsiljeno kupile na Svetu knjige, ki je lastnica knjige, saj sem jim jo prodala v zachetku leta 1999, ko ni

bila povest prepovedana... Vsota za to tako nenavdano izsiljeno knjigo bo rastla vsak dan do plachila kazni po določbi sodishcha.« (Konec citata)

In prav gotovo se bo nashel she kakshen drug izvod za prodajo, in tretji in chetrty tja v nedogled, in globa se bo najprej podvojila, nato potrojila in slednjih pochetverila itd. In Bredka pripovedka naj placha do zadnjega geruzha vse tiste vsotice, da bo pravici in resnici zadoshcheno. She jaz bom na koncu obupala nad domovino kot pravno drzhavo in se pridruzihla ravbarjem in rubezhnikom, drugache povedano, bom zavrtela telefonsko shtevilko tiste delavke odvetnika pisateljichinih tozhnic, ki je tako hlepela po njeni povesti na sodnem indeksu, da jo je preprosila in izsilila od Sveta knjige. Zdaj shele razumem njeno hlepenje po njej, tudi meni bi se sline pocedile, ko bi vedela, da je na domachi sodni borzi njena cena od kakih pet ali najvech osem tisoch zrasla na vech kot dvajset milijonov. Naj bo she tako dobra kot povest ali zanich, nedvomno bo postala zategadelj sodni precedens. Nanjo se bomo vsi po vrsti sklicevali. Tisti odvetnishki pomochnici bom ponudila naprodaj vsaj en sporni izvod, ki pa je moja nesporna lastnina zhe od izdaje dalje. O ceni pa se bova na skrivaj domenili, po konzultaciji z eksperti in s predpostavljenimi seveda. Che bodo od nje iztrzhili – najmanj – kakih petdeset milijonchkov, odvisno od dnevov primopredaje knjige, bolj ko bomo potrpezhljivo chakali, to je zhe vsem jasno kot beli dan, vech nam bo navrgla. Kaj mi svetujete, koliko naj vprasham oz. naj mi – seveda in kontanti, iz roke v roko in kje na samem – izplachajo za knjizhno uslugo alias denarno transakcijo? Naj Bredo prodam kot Judezh Kristusa za deset milijonov, petnajst, morda dvajset? Kaj mislite, je prevech ali premalo? Che morebitno ali potencialno kupko ljubeznivo popeljem she k temu ali onemu poznancu, kjer na kakshni polici prav gotovo vedri ali se prashi zheleni primerek,... je dvajset milijonov najbrzh razumna cena?! Prendere o lasciare! Seveda ponudbo. Che poshteno oz. (ne)poshteno podelimo znesek, sklenem z vami kupchijo, drugache baj-baj, ne prodam, poslovite se od ostalih zhe nadejanih slastnih cekinov. Bo vsaj moj greh – izdajstvo prijatelja! – za navaden ali kokosov oreh manjsi! (Povedano shaljivo in paradoksalno.)

Zdaj pa chisto resno: Tej zgodbi se obetajo taki in podobni mali kupoprodajni scenariji. Sarkastichno: Naj le cvete trgovina, kakrshna koli zhe, pa naj bo she tako skregana z etosom, che so zhe vsi nashi drugi upi na rachun pravnosti nashe dezhele chisto oveneli.

Jolka Milich

Dokument 2
Vasko Simoniti

ODLOCHBA

k,u,l,t,u,r, a • • •

• • • republika slovenija
ministrstvo za kulturo
maistrova ulica 10
1000 Ljubljana
t: 01 369 5900
f: 01 369 5901
e: gp.mk@gov.si
www.kultura.gov.si

Shtetvilka: 133-371/99/44

Datum: 13.4.2006

Minister, pristojen za kulturo izdaja na podlagi 87. chlena Zakona o uresnicuevanju javnega interesa za kulturo (Uradni list RS, sht. 96/02) in 2. odstauka 15. chlena Uredbe o samozaposlenih v kulturi (Uradni list RS, sht. 9/04) v upravni zadevi Ivana Anticha, rojenega 7. 6. 1948 v Ljubljani, s stalnim prebivalishchem v Ljubljani, Karlovshka cesta 22, v zadevi pravice do plachila prispevkov za socialno zavarovanje iz drzhavnega prorachuna, naslednjo

odlochbo

Ivan Antich ne pridobi pravice do plachila prispevkov iz drzhavnega prorachuna za obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje in za obvezno zdravstveno zavarovanje, obrachunanih od najnizhje pokojninske osnove od 15. 4. 2006 dalje.

Obrazlozhitev:

V izreku imenovani kot samozaposleni v kulturi za opravljanje samostojno specializiranega poklica pesnika pod zaporedno shtetvilko 790, je pri ministrstvu, pristojnem za kulturo (v nadaljevanju: ministrstvo), dne 23. 2. 2006 zaprosil za pridobitev pravice do plachila prispevkov za obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje in za obvezno zdravstveno zavarovanje od najnizhje pokojninske osnove iz drzhavnega prorachuna (v nadaljevanju: pravica do plachila prispevkov za socialno zavarovanje).

Vlogi se ne ugoti.

V skladu s prvim in drugim odstavkom 9. chlena Uredbe o samozaposlenih v kulturi (v nadaljevanju Uredba) lahko kdor je vpisan v razvid samozaposlenih v kulturi zaprosi za pridobitev pravice do plachila prispevkov za socialno zavarovanje, che njegovo delo pomeni izjemen kulturni prispevek ali pa opravlja poklic, ki ga je potrebno zaradi kadrovskih potreb v kulturi posebej podpirati (deficitarni poklic) in mu njegov dohodkovni položhaj ne zagotavlja normalnih pogojev za delo (v nadaljnjem besedilu: dohodkovni cenzus).

Na podlagi drugega odstauka 15. chlena Uredbe v povezavi s 6. chlenom le-te, o zahtevi za priznanje pravice do plachila prispevkov odlochi minister, pristojen za kulturo in sicer po posvetovanju s strokovno komisijo iz 20. chlena Zakona o uresnicuevanju javnega interesa za kulturo (v nadaljevanju ZUJIK) in Kulturnishko zbornico Slovenije.

Strokovna komisija je na seji dne 28. 3. 2006 pregledala vlogo predlagatelja in menila, da njegovo delo ne predstavlja izjemnega kulturnega prispevka v obdobju zadnjih treh let. Vlogo in dopolnitev vloge z dne 30. 3. 2006 je strokovna komisija na seji dne 11.4. 2006 ponovno pregledala in menila, da ne prinasha novih dejstev, ki bi vplivala na zhe sprejeto – negativno odlochitev.

Glede na navedeno predlagatelj ne izpolnjuje pogoja prve alinee 9. chlena uredbe, da njegovo delo pomeni izjemen kulturni prispevek. Skladno s prvim odstavkom 10. chlena uredbe se za izjemen kulturni prispevek shteje predlagateljevo delo, ki je po obsegu in kakovosti v strokovni in shirshi javnosti ovrednoteno kot vrhunsko (drzhavna nagrada na področju kulture oziroma nagrada, ki jo podeljujejo primerljiva stanovska drushtva, primerljiva mednarodna nagrada ali priznanje, dokumentirane kritike oziroma objave v strokovni literaturi, odmevnost v domachi in mednarodni javnosti,...).

Drushtvo slovenskih pisateljev je v predpisanem roku 15 dni od dneva, ko ji je bila zahteva priporočeno poslana odgovorilo, da imenovani ni chlan drushtva.

Minister, pristojen za kulturo, je po pregledu spisne dokumentacije in po presoji mnenja komisije ter obvestila Drushtva slovenskih pisateljev menil, da predlagatelj ne izpolnjuje pogojev za priznanje pravice do plachila prispevkov za socialno zavarovanje in je na podlagi vsega navedenega odlochil, kot je razvidno iz izreka te odlochbe.

Pouk o pravnem sredstvu:

Zoper to odlochbo stranka nima pravice do pritozhbe po redni upravni poti. Stranka lahko na podlagi 30. chlena Zakona o delovnih in socialnih sodishchih (Uradni list RS, sht. 19/94, 20/98, 42/02, 63/03 in 2/04) vložhi tozhbo pri Delovnem in socialnem sodishchu, Resljeva 14, Ljubljana, v 30 dneh od vrochitve te odlochbe.

Vloga stranke in odlochba sta oproshчени plachila takse po 16. točki 28. chlena Zakona o upravnih takсах (uradno prechishcheno besedilo, ZUT-UPB2; Uradni list RS, sht. 114/05).

Postopek vodila
Irenca Shpelca Fortuna
Svetovalka III.

Odlochbo vrochiti:

1. Ivan Antich, Karlovshka cesta 22, 1000 Ljubljana
2. Med dokumente zadeve, tu

V vednost:

MF, DURS Ljubljana Center, Adamich Lundrovo nabrezhje 2, 1000 Ljubljana

Opomba ur.: Zaradi dokumentarnosti dokumenta nismo lektorirali.

Odlochba je sestavni del elektronske knjige Zhigosana ustvarjalnost v ediciji Pogum Revije SRP. (Op ur.)

Dokument 3

Ivon Antich

PRITIOZHBA

DELOVNO IN SOCIALNO SODISHCHE

Resljeva 14

Ljubljana

Tozhecha stranka: **Ivan Antich**, Karlovshka 22, LjubljanaTozhena stranka: **Ministrstvo za kulturo RS**, Maistrova 10, Ljubljana

Zadeva: Pritožba zoper odločbo Ministrstva za kulturo RS (dalje: MzK) z dne 13. 04. 2006 (datum zhiga Poshte Slovenije na ovitku: 21. 04. 2006), sledech »pouku o pravnem sredstvu«, kot je naveden v tej odločbi.

IZHODISHCHE:

Podpisani Ivan Antich (pod svoja literarna dela se podpisujem **Ivo Antich**) kot tozhecha stranka menim, da je zadevna odločba MzK, s katero **ni ugodilo** moji proshnji kot vpisanemu v t.i. *razvid samozaposlenih v kulturi* za pravico do plachila prispevkov za socialno zavarovanje iz drzhavnega prorachuna, pravnoformalno dvomljiva z vech vidikov in moralno-socialno krivichna v smislu kratenja osnovnih drzhavljskih pravic do minimalne (dejansko bolj bedne kot skromne) možnosti prezhivetja in profesionalnega ustvarjalnega dela. Ker prispevkov sam namrech ne morem plachevati, mi je **eo ipso** MzK praktichno, cheprav sicer ne tudi pravnoformalno, kar je res »inventiven« cinizem, z odločbo odvzelo ne le dotlej veljavno (triletno) pravico do plachila, temvech tudi – sicer neomejeni – status samozaposlenega v kulturi (prej: samostojni ustvarjalec na področju kulture), ki sem ga imel neprekinjeno od leta 1983. Tako sem v 58. letu starosti (rojen 1948) kljub stalnemu (40-letnemu) delu na področju kulture kot parazitski presezhkek vrzhen na cesto med brezposelne (»teoretichno« sem si »samozaposlenost« odvzel sam; da ne bi placheval, sem se moral kar najhitreje izpisati iz *razvida*; v ta namen sem moral na MzK vlohiti **proshnjo** za odločbo o izpisu).

OBRAZLOZHITEV PRITIOZHBE:

Ker sem na MzK pravochasno pred iztekom (pred 31. 3. 2006) triletnega obdobja 2003-2006 s proshnjo za pravico do plachila prispevkov posređoval vso dokumentacijo o izpolnjevanju formalnih pogojev (vpis v *razvid samozaposlenih v kulturi* kot pesnik, nedoseganje dohodkovnega cenzusa, celotna bibliografija in **tri zbirke** pesmi s CD ter

z objavo le-tega na spletu; Uredba o pogojih za pridobitev pravice do plachila prispevkov... UL RS, sht. 23 z dne 28. 4. 1995, veljavna v zacetku triletja 2003-2006, za pesnike zahteva **dve zbirki**), je iz odlochbe možno sklepati, da je bilo za končni negativni izrek odlochilno predvsem **negativno mnenje** t.i. strokovne komisije. Ta komisija, katere člani in njih kvalifikacija (po osnovni logiki bi o pesnistvu lahko razsojali le pesniki) kakor tudi njihove konkretne utemeljitve zavrachanja po zapisniku iz odlochbe niso razvidni, je menila, kot navaja odlochba, da moje »delo ne predstavlja izjemnega kulturnega prispevka v obdobju zadnjih treh let« (cit.). V naslednjem odstavku odlochbe je pojasnjeno, da se po 10. členu Uredbe o samozaposlenih v kulturi za izjemen kulturni prispevek shteje delo, ki je po **obsegu in kakovosti** v strokovni in shirshi javnosti ovrednoteno kot **vrhunsko**; k temu je v oklepaju dodano pojasnilo, kaj naj bi kazalo »vrhunskost«: to so drzhavne in stanovske nagrade, mednarodne nagrade ali priznanja, dokumentirane kritike itd.; dodano je she, da je Drusstvo slovenskih pisateljev na zahtevo MzK sporochilo, da nisem chlan tega drusstva.

Glede obsega:

Iz bibliografije, ki je bila predlozhena MzK, je razvidno moje v zadevnem triletju (2003-2006), enako kot v vseh predhodnih obdobjih, kontinuirano delo na podrochju kulture v razlicnih oblikah (3 zbirke pesmi, poezija, proza, filmska, likovna, literarna kritika, eseji, prevodi, karikatura, strip...), torej bi bil ochitek o nezadostnem obsegu v tem primeru povsem brezpredmeten (zlasti poezija se pach ne meri kot »trak na vatile«).

Glede kvalitete:

Splošno je znano, da je ocenjevanje kvalitete v umetnosti in literaturi skrajno problematično in povezano z najrazlicnejshimi vplivi »iz ozadja« (socialnozgodovinskega, politekonomskega, geopsiholoshkega itd.). Literarno delo ima svojo logiko nastajanja, ki jo je tezhko ali sploh nemogoche tempirati na »triletna obdobja« in podobne »razvojne faze«, she zlasti v razmerah slovenske mikrodruzbe in mikrokulture z zalozhnistvom, ob katerem je o kakrshnikoli normalnejshi logiki trzhishcha brezpredmetno govoriti (literarna dela, v programih chasovno nepredvidljivo chakajocha na odobritev MzK za finančno podporo, tudi pri osrednjih zalozhbah v povprechju izhajajo v nakladah, ki so pach le »za vzorec«, nekaj sto izvodov). Spricho tega niti uveljavljeni literati ne morejo zanesljivo predvideti izidov svojih del v nekem »triletnem obdobju«, toliko bolj to velja za manj znane pisatelje in zlasti pesnike, se pravi za tiste, ki so iz takih ali drugachnih razlogov bolj »obrobni«, she posebno, che so kot pisec prichujoche tozhbe sodelavci edine resnichno neodvisne slovenske kulturnishke revije (*Revija SRP*, izhajajocha le po zaslugi sodelavcev, ki se samoponizhevalno odrekajo honorarjem; nekateri te revije, njenih knjig in spletnih publikacij »ne morejo videti« tudi zato, ker izhajajo v avtentichni slovenski latinici – bohorichici), ki bi bila v totalitarizmu na kratko onemogochena, v demokraciji pa je zhe vsa leta svojega obstoja izpostavljena bolj prefinjenemu, a nich manj

sistematičnemu shikaniranju in poskusom onemogočanja (ogrožanje temeljne socialne varnosti sodelavca-chlana uredništva je po svoje učinkovit prispevek k temu). O tem, da na Slovenskem tako rekoč ni literarne kritike, da vechina knjig ostaja brez tehtnejših ali sploh brez vsakih recenzij, da se slovenske knjige prevajajo v tuje jezike po prijateljsko-zveznem sistemu »daj-dam«, so javno govorili zhe znani slovenski knjižhrevniki. V takih razmerah naj literarni ustvarjalec zbira doma in v tujini nagrade, priznanja, (pozitivne) kritike itd. za neko »triletno obdobje«... Vprashanje kvalitete se vchasih in ponekod she posebno zastavlja ob literarnih delih, ki so v celoti ali vsaj deloma satirichnega znachaja, kot so take moje tri zadevne zbirke pesmi, ki pach niso obichajna lirika, po opremi niso »reprezentančne«, izdane so pri malih zalozhnikih (**Popare**, 2004; **Epigramizmi**, 2005; **Blumen**, 2006). Po neki splošni inerciji naj bi bila namrech humor in satira tako rekoč kar avtomatično nekaj »lazhjega«, manj zavezujočega, nekaj po kvaliteti očitno drugorazrednega, nekakshen »podzhanr«; hkrati se v javnosti ponavljajo zhe obrabljene tozhbe, da na Slovenskem primanjkuje humorja in satire (ko pa se kje pojavita, prej ali slej naletita na poskuse »zatolchenja«; znachilno je, da je v desetletjih socialistichnega totalitarizma redno izhajal odlični satirichni tednik *Pavliha*, demokratična sedanost pa chesa takega ne premore). Polovica Preshernovih *Poezij* je satirichno-humorna, satirichni elementi so močno navzochi v znamenitih Kosovelovih, zaradi »problematichne« kvalitete pol stoletja dobesedno skrivanih *Integralih* (kakshnega javnega priznanja in nagrad doma in v tujini sta bila omenjena pesnika delezhna za chasa svojega zhivljenja?), Cankar je svoje delo izrecno na prvem mestu oznachil kot satiro (da se namrech izrazha »v satiri, tragiki in paradoksu«, cit. po *Obiskih* Izidorja Cankarja), po mnenju nekaterih kritikov je najvrednejši del Kafke ali Becketta ali Krlezhe ravno element (tragikomichne) satire, Jan Kochanowski (1530–1584) je s svojimi epigrami eden od utemeljiteljev poljskega verza in poljske literature. Kanadski teoretik Northrop Frye meni, da je vsa resna literatura nashega chasa (zadnjih sto let) ironichno-satirichna... Teh velikanov seveda ne navajam v smislu enachenja z njimi, temvech le za ilustracijo. Po vsem tem lahko rechem, da se prav nich ne sramujem humorno-satirichnih elementov, ki pa za pozornejšhega bralca niti niso edini, v svojih delih. V polozhaju, v katerem sem zaradi zadevne odlochbe MzK, si lahko tudi dovolim rechi, da so moje zadevne tri zbirke profesionalno (izrazno-jezikovno in vsebinsko) korekten in konsistenten rezultat dolgoletnega dela ter da je njihovo oddivanje v nekakshno »neizjemnost« zame v literarno strokovnem smislu brezpredmetno in nesramno površno. V izrazno-jezikovnem pogledu so te zbirke izjemne vsaj po prevladujochi silabichni simetriji rimanih verzov, v vsebinskem pogledu pa po satirichno-kronikalni obravnavi slovensko-slovanske tranzicije; kaj podobnega s tem obsegom in znachajem v danashnji slovenski literaturi ne obstaja.

Glede vrhunskosti:

Po propozicijah (vladna Uredba, UL RS, sht. 9/04), po katerih MzK odlocha o samozaposlenih, mora ustvarjalchevo delo biti, che naj mu pripada pravica do

plachevanja prispevkov za socialno zavarovanje iz prorachuna, »vrhunsko«, hkrati pa mora ta ustvarjalec imeti dohodke pod določenim cenzusom, tj. da »mu njegov dohodkovni položaj ne zagotavlja normalnih pogojev za delo« (cit. po zadevni odlochbi). Tudi to se kazhe kot »inventiven« cinizem, saj po navadni logiki ni jasno, kako naj ustvarjalec s svojim delom, ki pach ni le »templjanje chevrljev«, dosega vrhunske rezultate s sproti tekocho shiroko domacho in mednarodno odmevnostjo v položaju, ki je izrecno v podnormalnih pogojih, hkrati pa nad njim visi tudi »Damoklejev mech« triletne pogojne omejitve zavarovane eksistence... Po chlanku v *Delu* z dne 23. 5. 2005 je bilo v register samozaposlenih v kulturi vpisanih 2232 oseb, od tega je MzK odobrilo plachevanje zav. iz drzhavnega prorachuna 1488 ustvarjalcem, se pravi, da je v Sloveniji 1488 vrhunskih umetnikov (na tolikshno shtevilo bi bila ponosna tudi kakshna neprimerljivo vechja drzhava), ki ne dosejajo dohodkovnega cenzusa, ki zhivijo in »vrhunsko ustvarjajo« v podnormalnih pogojih, ki dozhivljajo in dokumentirajo sprotno tekocho javno odmevnost doma in v tujini v obliki nagrad, priznanj, kritik itd. ter da je strokovna komisija MzK vsem tem tudi priznala vrhunskost. V ilustracijo kriterija »vrhunskosti«: sredi 19. stoletja je kot vrhunski slovenski pesnik slovel Koseski, v dveh desetletjih je prishlo do zamenjave in je vrhunski postal Presheren, ki je dotlej veljal za verzifikatorja lascivnosti, Koseski pa je danes pojem prazne verzifikacije. Vladimir Bartol je bil nekoch za nekatere kritike pisec nizhje zabavne literature za »zhenske revije«, danes je praktichno skoraj edini slovenski pisatelj z resnichnim mednarodnim odmevom. Likovnega umetnika (in tudi pesnika) Janeza Bernika, ki je sploshni pojem vrhunskosti (avstrijska Herderjeva nagrada), je ob veliki razstavi (2005/2006) ugleden novinar in kritik osrednjega dnevnika popolnoma, naravnost »katastrofalno« razvrednotil v smislu naslovne poante, da gre za »golega cesarja« (Delo, 12. 12. 2005, str. 9).

Glede chlanstva v Drushtvu slovenskih pisateljev:

Chlanstvo je prostovoljno; niti v propozicijah Uredbe ni omenjeno med pogoji za pridobivanje pravic do plachila. Chlanstvo tudi ni nedvomen pokazatelj kvalitete, »vrhunstva«, izjemnega prispevka ali pomena avtorjev; bili so uveljavljeni in ugledni avtorji, ki niso bili chlani, so izstopili itd., kakor so tudi chlani, ki so literati bolj po chlanstvu kot po svoji stalni produktivnosti. (Tudi npr. v Drushtvu novinarjev niso vchlanjeni nekateri vrhunski slovenski novinarji; kakshne socialne sankcije so zato zanje »predvidene« s strani birokracije, mi ni znano.) Che ima **mnenje** t.i. strokovne komisije vsaj določeno posvetovalno relevanco (podobno kot mnenje Kulturnishke zbornice Slovenije; gl. Uredba in odlochba), je omemba chlanstva v DSP v tej zvezi pravno brezpredmetna.

Glede nachina delovanja MzK:

Chlankov, ki tako ali drugache kritichno obravnavajo delovanje MzK, je bilo samo v zadevnem triletju (2003-2006) objavljenih na stotine; tukaj v ilustracijo omenjam in

med prilogami dodajam le dva, ki se zdita v smislu prichujoche tozhbe she posebno ilustrativna, ker kazheta na dolocheno kontinuiteto in hkrati na stopnjevanje cinicne lahkotnosti v delovanju te nacheloma kulturne ustanove. Chlanka sta zgovorna zhe po naslovih. Prvega je podpisal tedanji predsednik Drushtva slovenskih pisateljev Dane Zajc in se glasi: **Ministrstvo za kulturo: birokratsko in zahrbtno** (Delo, 8. 9. 1994); uvodni odstavek: »Drushtvo slovenskih pisateljev nasprotuje postopkom, ki so jim izpostavljeni nashi chlani, samostojni umetniki. Nachin, kako so samostojni umetniki zvedeli, da so njihove pravice, dodeljene na Ministrstvu za kulturo, naenkrat neveljavne, je birokratski in zahrbtn.« – Drugi je chlanek z naslovom: **Nich vech »izbrisanih« v kulturi** (STA, Delo, 6. 9. 2005); gre za porochilo, da MzK priznava lastno napako in jo po sklepu vlade tudi odpravlja, napako namrech, »s katero so pred dobrimi tremi meseci 71 samostojnim umetnikom odvzeli pravico do plachila prispevkov za socialno zavarovanje iz drzhavnega prorachuna.« (cit.). – Ne glede na vzrok za omenjeno »napako« (mogoche se je zhe v treh mesecih, ne shele v treh letih, pojavljala in izginjala »vrhunskost« teh 71 umetnikov) je očitno, kako se MzK z lahkotnimi zamahi poigrava z zhivljenjem umetnikov, spreminjajoch jih v »izbrisane«, kar je v primeru starejsih, ki so tako rekoch tik pred upokojitvijo in s skoraj chetrstoletnim samostojnim stazhem kot jaz, najbrzh she dodatno problematichno.

Glede t. i. deficitarnih poklicev:

Po vladni Uredbi o samozaposlenih v kulturi (UR RS, 2. 2. 2004) sta v taksonomiji poklicev dve skupini: prva (73 tochk) in druga »deficitarni poklici« (11 tochk). Podpisani imam kot osnovni poklic opredelitev »pesnik« (tochka 49), kot dodatni poklic iz prve skupine pa lahko navedem tudi »lektor« (tochka 36) in »prevajalec na podrochju leposlovja in humanistike« (tochka 55); iz druge, deficitarne skupine pa »kritik na podrochju umetnosti« (tochka 6). Obrazec vloge za pridobitev pravice do plachila prispevkov za soc. zav., ki ga je pripravilo MzK, namrech omogocha poleg izbora osnovnega poklica tudi »morebitno dodatno dejavnost oz. poklic«. Po odlochbi MzK je »deficitarni poklic« oznachen kot »poklic, ki ga je potrebno zaradi kadrovskih potreb v kulturi posebej podpirati«. Pozornejši vpogled v mojo bibliografijo pokazhe, da tako rekoch »mimogrede« (morda kar pada z neba?) pishem tudi literarno, filmsko in likovno kritiko, za katero je neredko potrebno dolgotrajno preverjanje podatkov v knjizhnicah in po internetu. Naj za ilustracijo navedem npr. chlanek »*Mrtvashki ples med Shtajersko in Istro (O slikarstvu Marjana Skumavca)*« (Revija SRP, 69-70 / 2005); v isti reviji v obsezni stalni rubriki spremljam televizijski in filmski program. Che za kogarkoli ne ta revija ne ta rubrika »ne obstajata« (»sta prazen nich«), je to pach njegov problem (omenjena revija in knjige njene knjizhne zbirke so kljub dolgoletnemu izhajanju tako v tiskani kot v elektronski obliki dosledno zamolchevane v slovenskih medijih). Za odlochbo MzK je tudi moj prispevek k omenjeni deficitarni poklicni dejavnosti, potrebni podpore, očitno nichvreden.

Glede prispevkov za socialno varnost samozaposlenih:

Iz preglednice (gl. pril.) Ministrstva za finance, DURS Ljubljana Center, ki kazhe stopnje zadevnih prispevkov (april 2006), je razvidno, da je izhodishche **povprečna bruto placha** in da, po informaciji DURS, MzK samozaposlenim plachuje po drugi stopnji, ne po prvi najnižji. V odlochbi MzK govori o prispevkih, »obrachunanih od najnižje pokojninske osnove« (cit.). Samozaposleni si ne more plachevati po najnižji stopnji, slediti mora vzorcu MzK.

POVZETEK:

Iz vsega zgoraj navedenega je po mojem mnenju dovolj podlage za prichujocho pritozhbo, ki jo vlagam v naslovljeno sodishche z zaupanjem v njegovo objektivnost in pravichnost; da bo torej v skladu s svojo kompetenco dosodilo ustrezno objektivno revizijo zadevne odlochbe MzK, tako da mi bo od konca marca 2006 tudi v naslednjem obdobju priznana pravica do plachila prispevkov za socialno zavarovanje iz prorachuna in hkrati omogochen ponovni vpis v razvid samozaposlenih v kulturi, **oboje brez prekinitve**. Posebej prosim sodishche za mozhnost chimprejšnje reshitve, ker sem zaradi popolne izgube socialnega statusa, se pravi praktichno izbrisan, zavrzen in izgnan, v tolikshni meri temeljno eksistenchno ogrozhjen, da se naposled ne bi zdel odvech niti razmislek o mednarodnem sodishchu za chlovekove pravice v Strasbourg.

S sposhovanjem

Ivan Antich

Ljubljana, 17. 5. 2006

PRILOGE (2x):

odlochba MzK 2006

uredba 2004

uredba 1995

preglednica prispevkov za soc. varnost samozaposlenih
dva chlanka (Delo)

tri zbirke pesmi (knjizhni izvodi):

– Popare (2004)

– Epigramizmi (2005)

– Blumen (2006)

Obseg delovanja *Revije SRP* z njeno vsebino dostopen na:

<http://www.revijasrp.si>

Pritozhba je sestavni del elektronske knjige *Zhigosana ustvarjalnost* v ediciji *Pogum Revije SRP*. (Op ur.)

Namesto odgovora na pritozhbo je MzK zadevo posredovalo na Drzhavno pravobranilstvo RS, to pa je Delovnemu in socialnemu sodishchu predlagalo, "da se izreche za stvarno nepristojno, oziroma da tozhbeni zahtevek tozheche stranke zavrne kot neutemeljen" (cit.) - v nasprotju z odlochbo MzK, ki je v Pouku o pravnem sredstvu samo napotilo tozhechega na Delovno in socialno sodishche. V odgovoru je I. Antich opozoril na to dejstvo in sodishchu predlagal, da zavrne predlog kot neutemeljen in rzsodi, kot je nakazano v gornjem povzetku. (Op. ur.)

Svojskost Revije SRP

Vodilo Revije SRP so tri vrednotne orientacije individua, tega ne nepomembnega drobca v sistemu institucij.

Te vrednote so: Svoboda, Resnica, Pogum. Pomembne so, vsaka od njih posebej, pomembno je prezhevanje teh vrednot.

Tak namen ima tudi uredništvo Revije SRP, ki izhaja v posodobljenem prvotnem slovenskem chrkopisu bohorichici, katere utemeljitev predstavlja *Zbornik 2001 Bohorichica*.

Sama ustvarjalnost in avtonomija,
njuna utemeljenost v raziskovanju,
nachelno in splošno nista vprashljivi,
nihche, skoraj nihche ne bo nasprotoval
takim usmeritvam. Problem se pojavlja
shele na konkretnem nivoju, kot tak je
nerazviden in skrit ali zhe prikrit
in s tem tezhko reshljiv.
Problem ukinjanja ustvarjalnosti
(in avtonomije) se kazhe v shtevilnih,
a na videz nepomembnih malenkostih.
Lahko jih ne vidimo ali pa se moramo
spustiti na nivo konkretnosti, to je
na nivo ukvarjanja z malenkostmi
in postati malenkostni.

Institucija brez spomina je
kakor podjetje brez knjigovodstva,
mochni in mogochni v njej
pochno, kar jih je volja,
ker vse, kar pochno, utone
v pozabljivi zavesti chasa.

...

a ne gre za chas, ampak za dejstva zavesti,
kjer chasa ni, je samo trajanje,
obche vrednote so neposredna dejstva zavesti,
vsakomur dojemljive, preverljive,
nihche jih chloveku ne more ne dati ne vzeti,
ne sistem ne institucija ne propaganda, tudi kulturna ne,
samo che to sam hoche, jih bo nashel
le v sebi, sebstvu svojem.